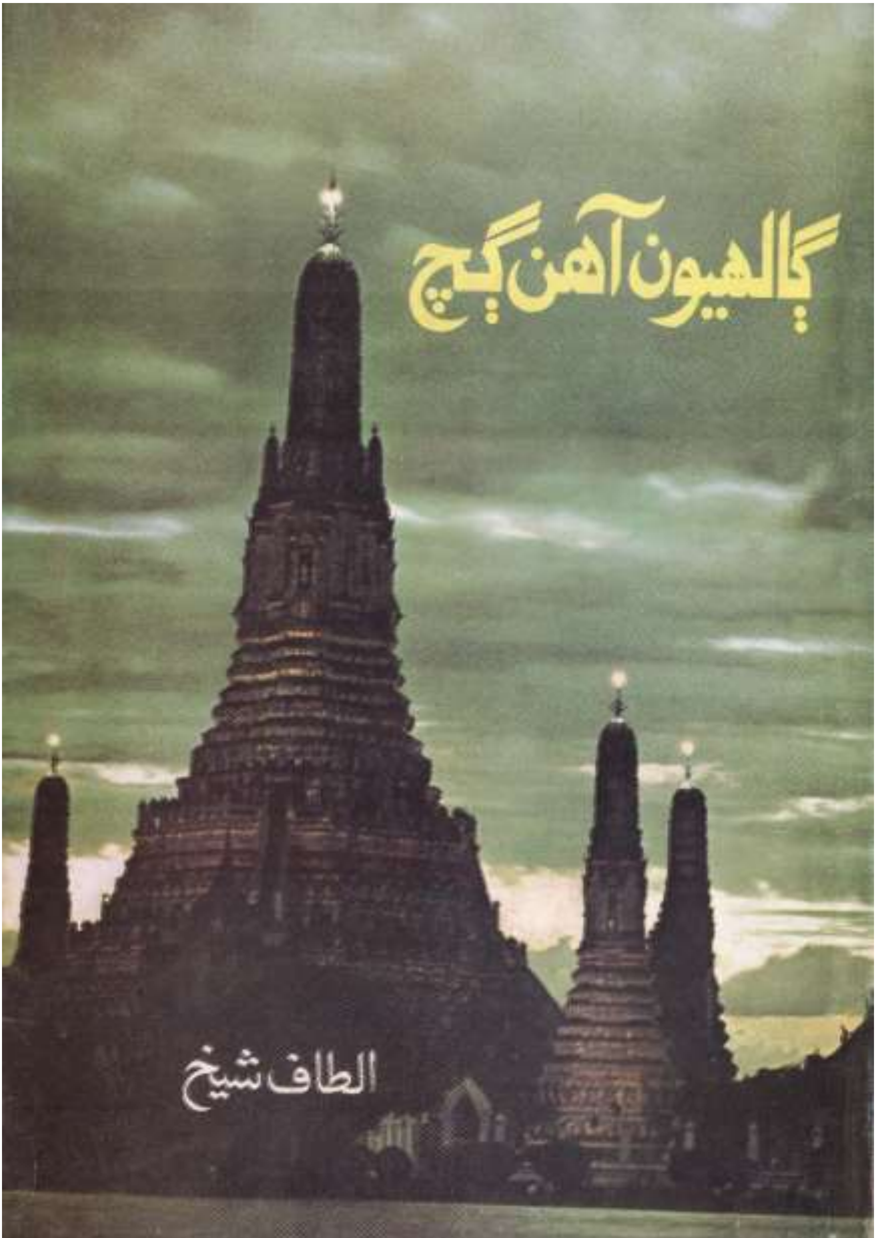
ڳالهيون آهن ڳچ
الطاف شيخ

ڳالهيون آهن ڳچ

(ملائيشيا جو سفرنامو)

وڌايل نئون ڇاپو

الطاف شيخ

روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو
1999ع

ڊجيٽل ايڊيشن
2022ع
سنڌ سلامت ڪتاب گهر

Roshini Book No 146

ڪتاب جو نالو : ڳالهيون آهن ڳچ
ليکڪ: الطاف شيخ
نئون وڌايل ڇاپو © روشني 1999ع
ڪمپوزنگ: حبيب قادر قريشي
روشني ڪمپوزرس. حيدرآباد.
ڇپيندڙ: فائن ڪميونيڪيشن، حيدرآباد،
ڇپرائيندڙ: روشني پبليڪيشن. ڪنديارو، سنڌ

ڊجيٽل ايڊيشن: سنڌ سلامت ڪتاب گهر
www.sindhsalamat.com

GALHYOON AAHIN GUCH
(Travelogue of Malaysia)
By: Altaf Shaikh
Composed by: Habib Qaidr Qureshi
Roshi Composers, Hyderabad
Printed by: Fine Communication
Hyderabad, Sindh.
Published by: Roshni Publication, Kandiaro.
New Revised Edition© Roshni 1999.

فهرست

•ٻه اکر_ شبنم موتي 13

•مهاڳ_ پروفيسر امينه خميساڻي 15

Self Sufficient ٿيڻ! 19

.2پکيءَ جي آکيري جو سُوپ 32

.3ڊگهيءَ جو سال 40

.4مڙس کي وَس ۾ ڪرڻ جا ڏَس 48

.5پکين جون چيون ۽ رِڇَ جا ڪُر 64

.6منهنجي زبان سِک 74

.7ڪهڙو ڦرنئنسيءَ جو آهي 76

.8اهڙي شاديءَ مان ڪهڙو فائدو؟ 80

.9شهر جو سير گائيڊ سان گڏ 85

.10ملائيشيا جا پنج رڪن نگار 120

.11ڪوالالمپور ۾ هالا روڊ 123

.12حلال جي پورهئي ۾ ڪهڙو عيب 125

.13برحد Bhd ۽ سنديرين Sdn 128

.14ملائيشيا مان نڪرندڙ اخبارون 132

.15عوام جون دليون جيتڻ جو راز 136

.16ملڪ ۾ مسئلا	150
.17ملائيشيا ۾ عيد نماز ۽ شادي مرادي	153
.18رتو ديرو يا نئون ديرو	161
.19پڪين پچارون	164
.20ڪاڪوس ۾ ڪسٽرڊ ڪائنٽ	170
.21ملائيشيا ستل بدران بيٺل هجي ها	188
.22سائين چنتا نہ ڪريو	195
.23اپوح جي پاڪيزہ ۽ عشقي ڪواب	229
.24اپوح_IPOH اميرن جو شهر	238
25. Tiada Traffic Jam	249
.26سڪون وارو هڪ ئي ڏنڏو	256
.27ملائيشيا ۾ مونڪي بزنيس	258
.28فاطمہ ۽ پورچوگال	269
.29بس ڪر الله	280
.30نانگن سان واسطو	287

انتساب

جهانگير صديقيءَ نالي

جهانگير پنهنجي هڪ ڪمپني ”جهانگير صديقي ائنڊ ڪمپني لميٽيڊ“ جو چيئرمئن آهي، جيڪا ڪمپني هڪ بروڪريج هائوس آهي ۽ پاڪستان جي وڏي ۾ وڏي ڪمپني آهي. بين الاقوامي ادارو ISC پڻ هن جو پارٽنر آهي.

جهانگير ABAMCO Ltd ڪمپنيءَ جو پڻ چيئرمئن آهي. ان ڪان علاوه هو هيٺين ادارن جو ڊائريڪٽر آهي:

- پاڪستان نئشنل شپنگ ڪارپوريشن.
- ڪراچي اليڪٽرڪ سپلاءِ ڪارپوريشن.
- حبيب بئنڪ لميٽيڊ.
- EFU جنرل انشورنس لميٽيڊ.
- EFU لائيف انشورنس لميٽيڊ.
- فرسٽ ليزنگ ڪارپوريشن لميٽيڊ.
- پاڪستان وينچر لميٽيڊ.

- ريلائبل سروس لميٽيڊ.
- سينٽرل ڊپازٽري ڪمپني آف پاڪستان لميٽيڊ.
- پئراماءُونٽ ليزنگ لميٽيڊ، وغيره وغيره.

انڊونيشيا جي قومي ڏينهن جي دعوت تي آيل، جهانگير صديقيءَ سان مون پنهنجي ملئي (ملائيشيا جي) دوست کي ملائڻ چاهيو ٿي. ڪيس چيم: ”اچ ته توکي هڪ اهڙي همراهه سان ملايان جيڪو ڪيترن ئي بئنڪاري ادارن، جهازران ڪمپنين ۽ بين القومي ۽ بين الاقوامي ادارن جو چيئرمئن ۽ ڊائريڪٽر آهي.“

ملئي دوست پنهنجي چوڌاري انڊونيشي ماڻهو ڏسي ته پڇه وراڻيو:

”چا سهارتو جو نائي ته نه آهي؟“

هو اهو ئي چئي سگهيو ٿي. ڪنهن پاڪستانيءَ کي چوان ها ته هو وري اهو چوي ها ته اهڙو ماڻهو پڪ آصف زرداريءَ جو ڪلاس ميٽ هوندو يا جنرل ضياء يا نواز شريف جو مائٽ! ڇو جو اسان وٽ اڪين ئي ٿئي ٿو ته وڏي رتبي کي حاصل ڪرڻ لاءِ محنت جو گهٽ، مائٽيءَ جو وڌيڪ عمل دخل سمجهيو وڃي ٿو. پر اها جدول هرهڪ سان نه ٿي ٺهڪي. پنهنجي ملئي دوست کي ٻڌايم ته هو اسان جي

ئي ملڪ جو ماڻهو آهي، بلڪ اسان جي ئي ترجو_ جنهن کي آئون

تڏهن کان سڃاڻان جڏهن آئون مئٽرڪ ۾ هوس ۽ هو اٺين ڪلاس ۾

هو. هن جو ڪو به مائٽ سياستدان، شاگرد ليڊر، وڏيرو، پير يا فوجي

ناهي، جنهن هن کي مٿي مائٽي يا ياري سنگت ڪري مٿي چاڙهيو

هجي. پر جيڪڏهن هن جو ڪو اهڙو مائٽ يا دوست هجي ها ته به هو

اهڙي طبيعت جو آهي جو هو ڪڏهن به هن جو آڌار نه وٺي ها. هو

لڳاتار محنت، ايمانداري ۽ سچائيءَ ۾ يقين رکي ٿو ۽ پورهئي کي

هن ڪڏهن به عيب نه سمجهيو آهي. هو جيڪي ڪجهه اڄ آهي، اهو

پنهنجي همت ۽ مڙسيءَ ڪري آهي. آف ڪورس! هن جي قدرت

ضرور مدد ڪئي آهي پر Tuhan membantu kepada orang orang yang membantu dirinya sendiri.

مون ڪيس آخر ۾ ملئي زبان ۾ اها چوڻي ٻڌائي، جيڪا انگريزيءَ ۾

God helps those who help themselves. يا پاڻ وٽ

آهي ته ”همتِ مردان، مددِ خدا.“

جڏهن به محنت جي ڳالهه نڪرندي آهي ته سنڌ جي نوجوانن

کي آئون هميشه جهانگير صديقيءَ جو مثال ڏيندو آهيان. پڙهائيءَ

کان علاوه هن کي ننڍي هوندي کان ئي بزنيس ڏانهن لاڙو رهيو. هن

ڪڏهن به وقت جو زيان نه ڪيو ۽ ننڍي هوندي کان هو اهڙا تجربا

ڪندو پيو اچي، جيڪي اسان لاءِ معجزن کان گهٽ نہ آهن. مئٽرڪ بعد جيڪي ٻہ ٽي مهينا موڪل ٿئي، تنهن ۾ جهانگير اڪيلي سر حيدرآباد ۾ "ڊريم لئنڊ" نالي هڪ ڪولڊ ڪارنر کوليو. اسان وائڙا ٿي وياسين ۽ هن کي تعجب مان ڏسندا رهياسين تہ هي ڪيئن هلائي سگهندو. پر اسان ڏٺو تہ جهانگير ايڏي تہ محنت ۽ سنجيدگيءَ سان پنهنجي ڌُن ۾ مگن رهيو، جو ڏسندي ئي ڏسندي اها ڪارنر نہ فقط خوب هلڻ لڳي، پر شهر جو هاءِ ڪلاس ڪولڊ اسٽاپ سمجهيو وڃڻ لڳو. شوڪت جماڻي، قاضي عابد جو پٽ مرحوم اظهر، سراج شيخ، رفيع ڪاچيلو ۽ ٻيا منهنجا ڪلاس ميٽ پيٽارو کان موڪل تي حيدرآباد ايندا هئاسين تہ ان ريسٽورنٽ ۾ اچي گڏ ٿيندا هئاسين.

اڳتي هلي جهانگير انٽر بعد يا شايد هن جڏهن چارٽرڊ اڪائونٽنسي پئي ڪئي تہ ڪراچي ۾ رهي ڪجهہ ايڪسپورٽ امپورٽ جو ڪم شروع ڪيو_ خاص ڪري برما، بنگلاديش (مشرقي پاڪستان)، سريلنڪا (سلون) جهڙن ملڪن مان ادرڪ، سٽيءَ جون شيون، مسالو وغيره، جن جي اسان جي ملڪ ۾ ضرورت ۽ کوٽ هئي. مسالي تان ياد آيو تہ پاڻ انهن ئي ڏينهن ۾ سندس وڏي ڀيڻ (آپا زينت) جي گهرواري ڊاڪٽر سرفراز پٽيءَ سان گڏ گمبٽ

(خيرپور ضلعي) ۾ مسالي پيهڻ جي مشين هٽائي هئائين ۽ هينئر جيڪي احمد، نئشنل، شان ۽ مهراڻ پاڪيتن وارا مشهور مسالا آهن، انهن کان گهڻو اڳ جهانگير وارن جا مسالا سڄي سنڌ ۾ هلندا هئا.

جهانگير عمر سان گڏ بزنيس ۾ به اڳتي وڌندو رهيو ۽ نوان نوان تجربا ڪندو رهيو. هونءَ ته جهانگير جا سڀ پائر پينر ماشاء اللّٰه علم ۽ اخلاق ۾ مثالي سمجهيا وڃن ٿا، جن مان ادا مظهر صديقي ۽ سلطانا صديقيءَ کان ته سڄي سنڌ واقف آهي، بلڪ هو پاڪستان ليول تي ڄاتا سڃاتا وڃن ٿا پر جهانگير بئنڪنگ، بزنيس، شپنگ وغيره جي دنيا ۾ بين الاقوامي فيم جو ماڻهو آهي.

ڪجهه ڏينهن اڳ هڪ دعوت ۾ منهنجي ملاقات سندس وڏي ڀاءُ ڊاڪٽر قمر ۽ ڀيڻ ادي نورجهان سان ٿي. ”جهانگير ڪي ان فيلڊ جو ڪڏهن کان شوق ٿيو؟“ مون ڪائنس پڇيو.

”جهانگير اڄا ستن اٺن سالن جو هو ته مونو پلي راند ۾ ايڏو هوشيار هو جو اسان کان کٽي ويندو هو ۽ اسان کي تڏهن ئي خيال ٿيندو هو ته هي ضرور بزنيس ۾ ويندو. تن ڏينهن ۾ ٻار آرٽس يا سائنس ڏي رخ رکندا هئا، پر جهانگير پنهنجن دوستن ۽ مائٽن ۾ پهريون هو، جنهن ڪامرس ۾ داخلا ورتي.“ هنن ٻڌايو.

اڄ کان ويهارو سال اڳ جڏهن جهانگير PNSC شپنگ ڪمپنيءَ جو ڊائريڪٽر ٿيو ته مون کي خوشيءَ سان گڏ ڪجهه خوف به محسوس ٿيو ته جهانگير ان عهدي سان ڪهڙي ريت نباهه ڪري سگهندو؟ ڇو جو ان وقت جهانگير عمر جي حساب سان تمام ننڍو هو ۽ ٻي ڳالهه ته شپنگ جا ماڻهو ۽ معاملا ايڏا پيچيده ٿين ٿا، جن کي منهن ڏيڻ، سمجهڻ ۽ انهن مسئلن کي حل ڪرڻ لاءِ ڪئين پوڙها ۽ تجربيڪار به مُنجهيو پون. پر مون ڏٺو ته ٿوري ئي عرصي ۾ جهانگير هر ڳالهه کي ايترو ته جلد سمجهي ۽ سکي ويو، جو هو هڪ ڪامياب ڊائريڪٽر سمجهيو وڃڻ لڳو ۽ جهازن جا مالڪ ڪيس اڄ ڏينهن تائين ڊائريڪٽر ڇوندبيندا اچن.

جهانگير صديقيءَ جي سڀ ۾ عظيم ڳالهه اها آهي ته هيڏي ڪاميابيءَ بعد به هن ۾ وڏائي يا غرور مور ناهي. هو ننڍي توڙي وڏي، امير توڙي غريب سان اخلاق سان پيش اچي ٿو. جيئن ته پاڻ به ننڍي هوندي کان محنت ڪندو اچي، ان ڪري هن کي اهڙن ماڻهن سان پيار آهي، جيڪي محنت، سچائي ۽ نيڪ نيتيءَ سان هلن ٿا. هو هڪ پُرخلوص ۽ نرم دل انسان آهي ۽ منهنجي خيال ۾ هن جيتري

ماڻهن جي مدد ۽ رهنمائي ڪئي آهي اوتري ڪنهن ايم پي اي، ايم اين اي يا پيرو ڏيري بہ پنهنجي ترجي ماڻهن جي نہ ڪئي هوندي. شل ڏينهُون ڏينهن وڌ هجي.

الطاف شيخ

16 آگسٽ 1998ع

ڪراچي

پڙاڏو

اٽڪل ٻارهن ٻارنهن سال اڳ الطاف جا ٻه ٽي ڪتاب ڇپجي منظرعام تي آيا هئا. تڏهن ئي الطاف پنهنجي سولي سادي لکڻيءَ ۽ دلچسپ منظرنگاري جي ڪري سٺن ليکڪن جي صف ۾ شامل ٿي ويو هو ۽ اڄ پنهنجن سفرنامن جي بدولت نه صرف اندرون پاڪ_ بلڪ هر ان ملڪ ۾، جتي سنڌي لکڻ پڙهڻ وارا موجود آهن، ڄاتو سڃاتو وڃي ٿو. مون کي ڪجهه سال اڳ به الطاف پنهنجي ڪتاب بابت مهاڳ لکڻ لاءِ چيو هو، پر پنهنجي نوڪريءَ جي مصروفيتن سبب مان لکي نه سگهي هئس. اهو زمانو هو جڏهن مان پاڻ ايئرلائن ۾ هئس ۽ ملڪان ملڪ وڃڻ ٿيندو هو. ان وقت هڪ هڪ ملڪ بار بار وڃڻ ٿيندو هو. ڪٿي ٻه، ڪٿي چار، ڪٿي هفتو ته ڪٿي ڏهه ڏهه ڏينهُن به رهڻو پوندو هو پر تڏهن به انهن ملڪن جي رسمن رواجن، معاشي ۽ جاگرافي حالتن ۽ قانون جي متعلق مشاهدو ئي ڄاڻ هوندي هئي.

الطاف جا سفرناما پڙهڻ ڪان پوءِ جڏهن ڏارين ملڪن ۾ وڃڻ ٿيو هو ته مون کي ائين لڳو جڻ مان ان ملڪ جي هرهڪ شيءِ کان

واقف آهيان ۽ اعتماد سان گهمي ڦري سگهڻ لڳيس. اهڙيون ڳالهيون جيڪي اسان گمندي ڦرندي نظر انداز ڪري ڇڏيندا آهيون، الطاف انهن تي گهري نظر رکي ٿو ۽ انهن جي اهميت پنهنجي سفرنامن ۾ غير معمولي طريقي سان واضح ڪري ٿو. هو هر اها معمولي کان معمولي ڳالهه بہ درج ڪري ٿو جيڪا دلچسپ هجي ۽ پڙهندڙن کي چاڻ مهيا ڪري. شل سنڌ جي ڌرتي تي اهڙا سپوت پيدا ٿين، جيڪي نہ فقط پنهنجي سرزمين جو نالو ٻين ملڪن ۾ روشناس ڪرائين، بلڪ پنهنجي ديس واسين کي گهرويٺي دنيا جو سير ڪرائين.

سنڌي ادب ۾ الطاف جو نالو هميشہ فخر، عزت ۽ احترام سان ورتو ويو آهي ۽ ورتو ويندو. آخر ۾ مان چونديس تہ : "الطاف سنڌ جو ابنِ بطوطہ" آهي.

شبنم موتي

ڪراچي

15 مارچ، 1987

مهاڳ

Altaf Shaikh's travel accounts form a unique genre in Sindhi literature. Though few Sindhi travel books do exist, the way he writes seems to have no precedent. The very novelty of the titles of his books, their appropriateness and terseness attract immediate attention of the reader. Some of these are: Around the world; My Ocean, My Shore; Natives of the Ocean; Harbours and Bazars; Japan in my Heart; Memories of that Japan; etc.

The confident and intimate tone of these travel accounts gives an added charm to them in addition to the fact that it reveals the personality of our author. Altaf who to a casual acquaintance may appear rather reserved, aloof and pre-occupied, in his books becomes

a friend and a guide of his reader talking to him in the present tense all the time, in a tone that is friendly and familiar, sprinkled with his lively, natural and mellow humor.

Besides being interesting, Altaf's books are highly informative. He gives exact geographical location of a particular place or country. You could almost pen your atlas and follow the route as he mentions the oceans, countries and ports that he passes and the cities that he visits. He mentions in details the people, their colour and their complexation, the colour and texture of their hair, their way of life, their historical, political, social and economic background, their educational and other institution, their language manners, custom and ceremonies. He even mentions the names of the famous shops of the cities that he

visits. He tells us where the Nile is blue and where it is white; when, how and why was Suez Canal built, for what purpose it is used; how many ships pass through it daily and how much income is daily derived from the levy on each ship. He tells us that a large number of Pakistanis live in the Scandinavian Peninsula.

Altaf's travel accounts serve as an incentive to the homely Sindhi youth. In fact, some young men have been so much inspired by them that they have taken to sea-faring life following in his wake.

Over and above all, gushes forth his deep and lasting love for his native land Sindh and for its simple, frank people. The sight of Nile and its gift Egypt takes him back to his beloved river Indus and its gift Sindh. In the

midst of diverse cultures and nationalities, colorful scenes of adversity or dissimilarity sparks his mind and he is reminded of his people and his native land.

Without a word of praise or censure, Altaf increases our awareness of the good and the desirable and our abhorrence for what is evil and pernicious.

So, in the company of Altaf, while reading his books, like him we too are "Voyaging, Voyaging, Voyaging."

Professor Amena Kahmisani

Department of English

University of Sind

(18.06. 1987).

Self-Sufficient ٿيڻ!

ملائيشيا ۾ ڪڪڙيون پالڻ ته ڪو مسئلو ئي ناهي. سڄو ڏينهن هو پاڙهي ڳاهه مان ڪينئان ۽ جيت جڻا ڦولهي پيون ڪائين.

ملاڪا (ملائيشيا) ۾ نوڪريءَ لاءِ پهچڻ تي اسان جي هم وطني دوست (جهازن جي چيف انجنيئر) آصف غيور ڪي جيڪو بنگلو مليو، ان ۾ پهرين رهندڙ ملئي همراهه ــ پروفيسر قاسم وٽ جام ڪڪڙيون هيون. ويندي وقت هُئي سامان سان گڏ ڪڪڙيون ته ڪٽي ويو، باقي ڪاٺ جا ٻه ٽي وڏا قدِ آدم پڃرا نشانيءَ طور ڇڏي ويو، جيئن اسان وارو پاڪستاني يار آصف چاهي ته گهر جي ڳنڊڻ لاءِ انهن ۾ ڪڪڙيون پالي.

آصف کي جڏهن خبر پيئي ته ڪيس اهو قاسم وارو گهر مليو آهي ته هن کي خوشي بنهه نه ٿي. مون سان ڳالهه ڪيائين ته ان پاسي وارن ٻنهي گهرن ۾ ڪڪڙين ڪري نانگن جي ڏاڍي اچ وڃ آهي. نانگ، ڏيڏرن، ڪوئن، ڪڪڙين جي ٻچن ۽ آنن تي ڏاڍو ٽا اچن. ڪي ڪي وڏا نانگ (Pythons) ته وڏيون ڪڪڙيون به ڳڙڪايو وڃن.

پر واري ڳوٺ 'ڪٺالا سنگائي باروءَ' جي هڪ ڪڪڙين جي واپاريءَ_ جنهن وٽ ڪڪڙين جو وڏو فارم آهي ۽ ملاڪا شهر جي "ڪينٽڪي فرائيڊ چڪن" وارن کي به ڍاڙي سپلاءِ ڪري ٿو_ ٻڌايو ته ملائيشيا ۾ جيتري ڪڪڙين پالڻ جي سهولت آهي اوتري سندن نانگ بلائن کان پرگهور ڪرڻ ڏکي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ته وڏا نانگ ٿيهه ٿيهه وڏيون ڪڪڙيون ڳڙڪايو وڃن. رات جو سمهڻ مهل به خبردار رهڻو پوي ٿو ته جيئن ڪو اهڙو نانگ اچي ته بانڊن سان پڇائي ڪڍجيس. ننڍا ننڍا نانگ وري درن جي سيرن ۾ چتين جي ڳڙکن ۾ به ڪاهيو پون. پوءِ گهر جي نندي يا وڏي پاتيءَ جو مٿن پير اچڻ تي هو ڏنگيو رکن. ڪي ڪوبرا قسم جا نانگ چڪ هڻڻ سان گڏ زهريلي گيس جو ڦوهارو پڻ هڻن ٿا. ان ڪري نانگ کي سنهي چاري واري لوڙهي پويان بيهي به نه ڏسجي.

آصف ٻڌايو ته قاسم _ جنهن جو گهر ڪيس ملي رهيو هو، هڪ دفعي اهڙوئي واسينگ نانگ ماريو ٿي ته هن گئس جو ڦوهارو ڪٽي اکين ۾ هنيس. ٽي مهينا کن هو اکين جو علاج ڪرائيندو رهيو. پر اهو به شڪر ته خير ٿي ويو ۽ وڏي نقصان کان بچي ويو.

آصف نيٺ جڏهن قاسم جي گهر شفٽ ٿيو ته پهرين مزورن کي گهرائي قاسم طرفان تحفي ۾ چڏيل ڪڪڙين جا پڃرا ڪٽارائين

۽ پوءِ گھر جي اڳيان پويان نہ فقط ڇپر ڪترائي نندي ڪرايائين پر ڇپي ڇپي تي بي ترتيبيءَ سان هيڪاندا گھٽا لڳل ہوتا ۽ وڻ ٽڻ لاهن سميت پٽرائي صاف ڪرايائين. "ملئي ماڻهن کي ہوٽن ۽ وڻن جو ڏاڍو شوق آهي." آصف چيو. "ڪيلو، پپيو، ڪنل، مرچ، واڱڻ جهڙيون شيون جڏهن مارڪيٽ ۾ بہ سستيون ۽ عام ملن پيون تہ اهڙا وڻ ۽ ہوٽا ڇو ويهي گھر ۾ هڻجن."

سندس هڪ پاسي ملئي همراهہ انچڪ خميس جو گھر هو. (انچڪ معنيٰ مسٽر يا جناب ۽ 'خميس' هتي مردن جو تمام عام نالو آهي، جيئن خميس جي ڏينهن تان ڪنيل آهي. جيئن پاڻ وٽ آچر، جمعو يا خميسو نالا ڏينهن تان ورتل آهن.) انچڪ خميس کي اجا اتي ئي رهڻو هو. ان ڪري سندس صحتمند ڪڪڙين جا ڏڻ بہ اتي ئي موجود هئا. باقي ٻئي پاسي رهندڙ ملئي همراهہ: انچڪ الياس پنهنجو گھر خالي ڪري قاسم وانگر ڪڪڙين جا پچرا نئين ايندڙ همراهہ لاءِ ڇڏي ويو هو. سندس گھر ڪجهہ ڏينهن بعد اسان وانگر آيل ڪنهن فارينر: برمي، انڊين، سنگاپوري، پاڪستاني يا سلونيءَ کي ملڻو هو.

آصف چيو: ”آئون تہ ڪٽي ڪڪڙيون نہ ڏاريان پر منهنجو هي ملئي پاڙيسري خميس جيسين هوندو، تيسين سندس ڪڪڙيون رهنديون ۽ نانگ بلائن جو خوف پڻ هميشہ رهندو_ خاص ڪري رات جو ٻار ٻاهر ڪيڏي نہ سگهندا.“

چيومانس: ”استاد هينئن ڪر. خميس کي تہ في الحال ڇڏ. ٻي پاسي واري خالي ٽيل الياس جي گهر ۾ رکيل ڪڪڙين جا پڃرا بہ ڪڍرائي ڇڏ. ڇوجو ٿي سگهي ٿو ڪو اهڙو انڊين، پاڪستاني، انڊونيشي يا ٿائي جهازن جو ڪئپٽن يا چيف انجنيئر اچي ان گهر ۾ رهي جيڪو پڃرا ڏسي ڪڪڙيون پالڻ شروع ڪري ڏي تہ ماڻهين ڊبل مصيبت ٿيندءِ. پوءِ هن جي اچڻ بعد ڪيس تون ڪڪڙيون پالڻ کان جهلي بہ نہ سگهندين.“

آصف کي ڳالهہ وڻي. سو ساڳين مزورن کي گهرائي پر واري گهر پويان رکيل ڪڪڙين جا ڪاٺاٺا پڃرا، پاڻي ۽ ڏاري لاءِ رکيل ٽڪر جا ٿانو_ سڀ ڪجهہ اچلارائي ڇڏيائين. مزور بہ خوش ٿيا تہ مزوريءَ کان علاوه ڪاٺ جو چڱو سامان ۽ ڄاري ملي ويئي. گهر سمنڊ جي ڪناري تي هجڻ ڪري هو ٽرڪ يا لاريءَ بدران ٻيڙي ڪاهي آيا ۽ ڪڪڙين جا ٿهيل ٽڪيل پڃرا ان ۾ رکي ڪٽي ويا.

ڪجهہ ڏينهن بعد آصف جو اهو پر وارو خالي گهر انڊيا ڪان آيل ڪرسچن ڪئپٽن رين ريگو کي مليو. اها خبر ٻڌي آصف کي خوشي ٿي، ڇو تہ ريگو ۽ سندس زال لاءِ سندس ملڪ جي ڪئپٽنن ٻڌايو تہ هو بہ آصف وانگر صفائيءَ جا متوالا آهن. ڪڪڙيون پالڻ تہ ڇا، گهر جي پوئين پاسي وارو حصو هنن سمنڊ جي ڪناري تائين صاف سٿرو ڪرائي ڇڏيو. ان بعد آصف پنهنجي گهر پويان آرام ڪرسيءَ تي ويهي سمنڊ کي ڏسي چوندو هو: "ڪڪڙين جي پچرن ۽ ڪک پن نڪرڻ ڪري هاڻ سمنڊ جو ڪيڏو نہ سٺو نظارو ٿي پيو آهي. بس رڳو خميس کي مت اچي تہ اهو بہ ڪڪڙين جو ڪم ختم ڪري ڇڏي."

ڪجهہ مهينن بعد هڪ ڏينهن آصف آفيس ۾ اچڻ سان چيو: "هڪ خراب خبر ٻڌي اٿانوَ؟"

انڊيا جي جهازن جي چيف انجنيئر راج ببر ۽ مون هڪدم پڇيس: "ڪهڙي؟"

"اسان وارو پاڙيسري ڪئپٽن ريگو ڪڪڙيون ٿو پالي!"

"پر تو تہ چيو تہ هو صفائي پسند آهي ۽ ڪڪڙين جهڙي گند ڪان پري ڀڄي ٿو." اسان پڇيس.

"اهو تہ بلڪل صحيح آهي. پر گذريل هفتي هَري رايا (ملئي ٻوليءَ ۾ عيد کي Hari Raya سڏين. هري معنا ڏينهن، رايا معنا وڏو ... يعني 'عيد') تي عيد جون مبارڪون ڏيڻ لاءِ انچڪ خميس جي گهر ويو تہ هن ويهي ڪڪڙين پالڻ جا ڪيس فائدا ٻڌايا."

"مثال طور ڪهڙا فائدا؟" اسان آصف کان حيرت مان پڇيو.

"سڀ کان وڏو فائدو اهو ٿئي تہ گهر جي رڌ پچاءَ لاءِ مارڪيٽ مان گوشت وٺڻو نہ ٿو پوي. يعني سيلف سفيشينٽ ٿيو وڃجي ٿو ۽ وقت ۽ پيٽرول جو بہ بچاءُ ٿيو وڃي. يعني بچت ئي بچت آهي."

"بس؟" ببر ڪلي ڇيو. "آصف! هاڻ تنهنجا لاهہ نڪري ويا. ٻنهي پاسي وارن گهرن جون ڪڪڙيون ڪانئڻ کان اڳ ۾ پوءِ نانگ بلائن جون ڪانفرنسون ۾ گڏجاڻيون تنهنجي ڇپر تي ٿينديون."

"اهي تہ ٿينديون ئي ٿينديون پر آصف کي هڪ فائدو ضرور رسندو تہ پنهنجن پاڙيسرين سان گڏ پاڻ بہ Self Sufficient تي ويندو." مون راز جي ڳالهہ ٻڌائيمانس.

"اهو ڪيئن؟" ببر پڇيو.

"بس هڪ ڏينهن هڪ پاڙيسريءَ جي ڪڪڙ چورائي پيو کائيندو تہ ٻئي ڏينهن ٻئي جي."

ان تي آصف بہ کلي چيو: "هاڻ واقعي ائين ئي ڪرڻو پوندو."

پوءِ آصف جهاز هلائڻ وارن ڏينهن جي هڪ ڳالهہ ٻڌائي، جڏهن هو جهاز تي جونيئر انجنيئر هو.

"شروع وارو عرصو _ سال ڏيڍ مون هڪ ننڍي جهاز تي گذاريو." آصف ٻڌايو. "هن جهاز جي روٽ ڏکڻي هجڻ بدران هتي ئي پاڙي پتيءَ ۾ ئي رهي ٿي. يعني هڪ پاسي گوادر، پسني، دبئي، عدن ۽ دوحا تائين ويندو هو تہ ٻئي پاسي بمبئي، ڪولمبو، مدراس، چٽگانگ تائين. تورن ڏينهن جي سفر ڪري ڪمپني فروزن (ٿڌو) گوشت سپلاءِ ڪرڻ بدران سئو، ڏيڍ سئو کن جيئريون ڪڪڙيون ٻتلر ڪي ڏئي ڇڏيندي هئي _ جيئن اهي جهاز جي ڊيڪ تي پيون چگڻ ۽ بورچي ضرورت مطابق چٽگانگ يا عدن تائين روز پندرهن ويهہ کن حلال ڪري رڌيندو رهي.

"ان جهاز جو چيف انجنيئر عبدالستار صاحب ڪڪڙيون ڪائڻ جو تمام گهڻو شوقين هو. هو هميشہ آخري ڏينهن تي، جڏهن جهاز لنگر ڪٽڻ وارو هوندو هو، هڪ هٿ ۾ آفيس جي ڪاغذن جو فائيل ۽ ٻئي ۾ تي چار جيئريون ڪڪڙيون جهلي، جهاز تي چڙهندو هو ۽ پوءِ جهاز جي ڏاڪڻ تي چڙهڻ مهل (شايد ڄاڻي ٻجهي)

ڪڪڙين کي ڦٿڪائيندو آهستي آهستي مٿي چڙهندو هو_ جيئن ڪڪڙيون دانهون ڪن ۽ جهاز جو سڄو عملو ڏسي ته ستار صاحب پاڻ سان پنهنجيون ڪڪڙيون به آڻي رهيو آهي. واقعي ان وقت هرڪو پنهنجي ڪئبن (ڪمري) جي دريءَ (Port-Holes) مان منهن ٻاهر ڪڍي ڪيس ڏسندو هو.

۽ پوءِ جهاز جيترو وقت سمنڊ ۾ هوندو هو، ستار صاحب روز جهاز جي ماني کان علاوه هڪ يا ٻه ڪڪڙيون ڌار پچرائي پاڻ به کائيندو هو ته ساڳس برج راند کيڏڻ وارن دوستن کي به کارائيندو هو. ڪڏهن ڪو خلاصي يا ڊيڪ آفيسر ان ڳالهه تي ڪنجهندو ڪرڪندو هو ته يڪدم چوندو هوس: ”ميان پنهنجيون آندل ڪڪڙيون پيو کان. انڌو هئين ڇا؟ ڏاڪڻ تي چڙهڻ مهل مون کي ڏٺو نه هئي ته مون پنهنجيون ڪڪڙيون آنديون هيون. اهي ئي کان پيو. سڙو ڇو ٿا؟“

”سو ان چيف انجنيئر وانگر مون کي به ڊزائين خاطر ٻه چار ڪڪڙيون پالڻيون پونديون،“ آصف غيور چيو. ”پوءِ پاڙي وارن جي ڏڄ ڪڪڙين مان روزانو هڪ يا ٻه چورائيندو رهندس ته ڪنهن کي شڪ به نه پوندو ته ڪنهن جون ڪٽن پيون. جي شڪ پوندن به ته نانگن

۾ پوندن ۽ نہ مون ۾. اهڙيءَ طرح آئون پنهنجو پاڻ کي هميشہ لاءِ Self Sufficient (خود ڪفيل) بڻائي ڇڏيندس.“

هونءَ ملائيشيا ۾ ماڻهن کي ڪڪڙين ۽ بدڪن پالڻ جو ڏاڍو شوق آهي. بدڪون گهڻو ڪري چيني پالين ۽ هو پنهنجن ڪن خاص ڏينهن تي بدڪن جي ڀوڙ جو خاص ڊش پچائين. جيئن ڪرسچن ڪرسمس ڊي تي ترڪي پچائين. ملئي ماڻهن جو_ خاص ڪري ڳوٺ جي رهاڪن جو زور ڪڪڙين پالڻ تي رهي ٿو. هتي ملائيشيا ۾ ڪڪڙيون پالڻ ڪو اهڙو ڏکيو يا محنت وارو ڪم نہ آهي. نہ ان ۾ ناڻي جي سيٽ اپ جي ضرورت آهي ۽ نہ وري اونهاري جي گرمي ۾ ڪڪڙين جي مرڻ جو ڊپ.

ملائيشيا ۾ ڳوناٺا گهر_ خاص ڪري ملئي ماڻهن جا گهر ڪاٺ جا ٺهيل ۽ زمين کان ٽي چار فوٽ ڪن مٿي ڪاٺ جي ڏنڊن ۽ بانس جي لٺن تي ٺهيل. ان جا ڪيترائي فائدا آهن. ڏينهن جو گرمي ۽ اس کان بچاءُ رهي ٿو. هوا جو گذر Circulation نہ فقط مٿان ۽ پٺين ۾ لڳل درين مان ٿئي ٿي پر هيٺان بہ هوا رهي ٿي. گهڻي مينهن ۽ ٻوڏ ڪري پاڻيءَ جو هيٺان ئي لنگهہ ٿيو وڃي. گهر کي نہ نقصان رسي ٿو ۽ نہ پاڻي اندر اچي ٿو. ۽ جي گهر اهڙي هنڌ تي آهي

جتي ڪيڏو بہ مينهن پوي تہ پاڻي نہ ترسي تہ اهڙن هنڌن تي گهر جي هيٺان واري زمين اسٽور روم طور استعمال ٿي سگهي ٿي، جتي مڇين ڦاسائڻ جي ڄارين، ڪانين، ڪلن ڪان وٺي ٻيڙين تائين بيهاري سگهجي ٿو. اها ئي جاءِ ڪڪڙين پالڻ لاءِ بہ ڪم اچي ٿي. پڃري يا بنا پڃري جي گهر هيٺان ڪڪڙيون رهن ٿيون. رات جي وقت ڪنهن بہ غير معمولي چرپر تي پٽ تي ستل ماڻهو خبردار ٿيو وڃن. يعني جيڪو گهر جو پٽ ٿيو اها ڪڪڙين واري جاءِ جي ڇت ٿي. رات جي وقت چور يا نانگ اچڻ تي ڪڪڙين ۾ ٽاڪوڙو پوڻ تي مالڪ يڪدم خبردار ٿيو وڃي ۽ ڏانٽي جهڙو ڇرو (Parang) يا ٻانٺو کڻي چور يا نانگ سان ويڙهہ ڪري ٿو. ملئي ماڻهوءَ جو اهو ڇرو جنهن کي 'پرانگ' سڏين، عام طرح وڏو هٿيار آهي. بندوق يا پستول تہ ڪنهن وٽ نظر نٿو اچي ۽ نہ هو انهن هٿيارن جي ڳالهہ ڪن ٿا. شايد ملائيشيا ۾ ڪنهن کي بہ ان قسم جي هٿيار رکڻ جي اجازت نہ آهي.

بهرحال ملائيشيا ۾ ڪڪڙين جي رهائش جو مسئلو نہ آهي. هرهڪ جي گهر هيٺان خالي جاءِ آهي، جتي ننڍڙو پولٽري فارم نظر ايندو. گهڻي مينهن ڪري پاڻي جي ريلي لنگهڻ وقت ڪڪڙيون ڏاڪڻ تي چڙهي ويهن جيڪا ڏاڪڻ چڙهي مٿي ملئي

گهر ۾ اچجي ٿو. گهٽي مينهن ۽ سٽي زمين ڪري سڄو ملائيشيا ساوڪ سان جهنجهيو پيو آهي. گاهه ۽ ٻوٽن ۾ ڪيئين قسمن جا گل ڦل، انهن جا ٻج ۽ ان داڻا ٿين. ڪڪڙين جي مرضيءَ تي آهي ته هو اهي کائين يا گاهه ۾ هلندڙ جيت جڻا ۽ ڪينئان وغيره. يعني هتي ڪڪڙيون پاليندڙ ماڻهن کي فقط جهنگلي جانور ۽ وڏن نانگن (Pythons) کان ڪڪڙين کي بچائڻو پوي ٿو، جيڪي ڪڪڙين ۽ انهن جي بيضن پٺيان هوندا آهن.

آئون ڏسان پيو ته ڪڪڙيون وڪڻڻ يا کائڻ کان وڌيڪ ملائيشيا جا ماڻهو ڪڪڙيون پالڻ جا شوقين آهن. جيئن اسان وٽ ڪو ڪبوتر، تتر يا طوطا پالي، تيئن هتي جا ماڻهو_ خاص ڪري پوڙهيون عورتون وندر خاطر ڪڪڙيون پالين. چڱو ٿيون ڪن. وڏي عمر ۾ پهچي ٻين جي ڳالهين ۾ رُخنو وجهڻ يا گلا ڪرڻ کان بهتر آهي ته پنهنجو وقت نماز، روزي ۽ ڪڪڙين پالڻ ۾ گذارين ٿيون ۽ پوءِ شام جو پنهنجن پوٽن پوٽين کي ڪڇ ۾ ويهاري ڪڪڙين کي چڱندو ڏسي خوش ٿين ٿيون. جيئن مٿي لکي آيو آهيان ته هتي جون ڪڪڙيون سڄو ڏينهن پنهنجي خوراڪ پاڻ ئي ڳولين، پر هتي جي

رسم يا ڪلچر موجب سج لٿي مهل ڪڪڙين کي هڪلي گهر هيٺان آڻي ان وقت مُٺ اَنَ جي ضرور ڏين.

هتي ملائيشيا ۾ سج لٿي مهل هرڪو پنهنجي گهر ۾ گهڙي ويندو آهي ۽ سانجهي نماز پڙهي رات جي مانيءَ جي تياري ڪندو آهي. ڪڏهن ڪا ملئي فئملي گهمڻ به ايندي آهي ته سج لٿي کان ڪجهه گهڙيون اڳ ”وقتو سمپايانگ“ چئي اٿڻ جي ڪندي. وقتو سمپايانگ (Waktu Sambhayang) معنيٰ نماز جو ٽائيم. پر جي زور ڪبو ته ”هتي ئي ڪٽي نماز پڙهو، ايترو جلدي وڃو نه.“ ته منجهن موجود پوڙهيءَ ڏي اشارو ڪندي چوندا. ”دِيا ڪاسيح مَڪنن اَيام“ معنيٰ هن کي ڪڪڙين کي ڪاڏو ڏيڻو آهي. يعني اها هڪ اهڙي روٽين آهي، جنهن کان ڪنهن به صورت ۾ فرڻو ناهي. سج لٿي مهل ملئي ڳوٺن ۾ پوڙهيون عورتون هش هش ڪري ڪڪڙين کي ائين پيون بند ڪنديون آهن، جيئن ڪنهن زماني ۾ بجلي نه هجڻ ڪري اسان جي ڳوٺن ۾ سج لٿي مهل هر گهر ۾ ڪا نه ڪا عورت ماچيس ڪٽي لالٽين کي ٻارڻ ۾ لڳي ويندي هئي. اڄڪلهه هلي ملائيشيا اچا به ترقي ڪري، گهر مغربي اسٽائيل جا بلاڪن ۽ سيمينٽ جا ٺهي وڃن، ٺهي ويءَ جهڙيون پيون وندرون عام ٿي وڃن،

پوءِ نہ شايد اها ڪڪڙين پالڻ جي هابي اڄ جون نوجوان ڇوڪريون پوڙهيون ٿي قائم رکي نہ سگهن.

پڪين جي آڪيري جو سوپ

ملائشيا جي پاڳ جو حال "دال مان سيرو" وارو آهي. ڪجھ سال اڳ تائين عرب ملڪن وانگر هو پئسي ڏوڪڙ، ٽيڪنالاجي ۽ تعليم کان وٽي، پوڪ، آمدرفت ۽ رهائش ۾ غريب هو. اهو ضرور آهي تہ ملائيشيا جي موسم عربستان وانگر سخت گرم نہ آهي پر ڪجھ سال اڳ تائين هتي جي مليريائي مڇرن، جيتن جڻن، نانگ بلائن ۽ خوفناڪ جانورن وارن ٻيلن ۾ رهڻ ڪا چرچي جي ڳالھ نہ هئي.

ويهين صديءَ جي اڌ کان پوءِ ٽين (Tin) جي کاڻين، رٻڙ ۽ تيل هن ملڪ کي ايڏو پئسو ڪمائي ڏنو آهي، جو هتي جون حالتون هر ڪنڊ کان بهتر ٿينديون وڃن. تعليم، ٽيڪنالاجي، صحت، گهر، روڊ رستا_ مطلب تہ ڏينهون ڏينهن زندگيءَ جو معيار اتاهون ٿيندو وڃي. عربستان وانگر موسم ڪٿي چا بہ هجي، گهر توڙي آفيس ۾ ايئرڪنڊيشنر هلائڻ سان ماڻهو جڻ ڪنهن 'هل اسٽيشن' تي ويٺو آهي. نانگ بلائون ڪٿي سڄي دنيا جا هتي هجن پر ڪو پيرين اگهاڙو پيچرن تان پنڌ هلي تہ ڏنگ لڳيس. جتي ڪٿي پڪن رستن جي جار ۽ موٽر ڪارن هتي جي ماڻهن کان اهو بہ وسرائي ڇڏيو آهي

تہ سندن ابا ڏاڏا ملايا ۾ ڪيڏي جوکائتي ۽ تکليفن ڀري زندگي گذاريندا هئا.

ڪالهہ جي اخبار ۾ خبر هئي تہ ملائيشيا جي ڪن ڪناري وارن هنڌن تان سون جا ذخيرا ملڻ لڳا آهن.

اها خبر پڙهي اسان جي پاڪستاني ڪليگ، ڪئپٽن سليم چيو: "ڏس تہ سهي! چا ملائيشيا کي پئسو ڪمائڻ لاءِ ٻيا ذريعا گهٽ هئا، جو قدرت اها شيءِ بہ کين عطا ڪئي."

ٽين (Tin)، ربڙ، پيٽرول ۽ سون کان علاوه ٻيون بہ ڪيتريون ئي ننڍيون ننڍيون شيون آهن، جن مان ملائيشيا ڪروڙها ڊالر ڪمائي ٿو. جيئن تہ عمارتي ڪاٺ، ناريل، ڏونگهيون ۽ انهن جو تيل، ڪوڪا، پام آئل، ٻوٽا، جانور ۽ انهن جون کلون، پکي ۽ انهن جا کنڀ ۽ ٻيون بہ ڪيتريون ئي شيون.

پکين مان هتي هڪ پکي اهڙو آهي جيڪو پاڻ پالڻ يا کائڻ جي ڪم نٿو اچي، پر سندس آکيرا هر سال ڪروڙها ڊالر ڪمايو ڏين ٿا. جبلن جي غارن ۽ ڊنل گهرن جي ڇتين هيٺان ٺهيل انهن آکيرن جو لذيذ سُوپ (soup) ٺهي ٿو. اهو سُوپ دنيا جي چيني هوٽلن جي خاص خوراڪ (delicacy) سمجهيو وڃي ٿو.

سنهن ڪکن جي هن آکيري ۾ جيڪا شيءِ طاقتور، لذيذ ۽ اهم سمجهي وڃي ٿي اها آهي هن پکيءَ جي وات جي پِڪ (Saliva) _ جنهن کونئر جهڙي شيءِ سان هي پکي ڪکن کي هڪ ٻئي سان چنبڙائي آکيرو ٺاهي ٿو. گرم پاڻيءَ ۾ هي آکيرو وجهي ٽهڪائڻ سان اها پِڪَ پاڻيءَ سان ملي جيڪو سُوپ ٺاهي ٿي اهو سُوپُ دنيا جو لذيذ، قوت سان ڀرپور ۽ مهانگن سُوپَن مان هڪ سمجهيو وڃي ٿو.

دنيا ۾ هن سُوپ (Bird nest soup) پيئندڙن جي شوقينن لاءِ هي آکيرا ٿائليند ۽ انڊونيشيا به مهيا ڪري ٿو. پر سڀ کان گهڻا ملائيشيا جي رياستن: صباح ۽ سرواڪ ۾ ٿين ٿا، جن ذريعي هتي جي حڪومت هرسال چڱو خاصو غير ملڪي ناڻو ڪمايو وٺي.

هن چيهي يا ابابيل جهڙي پکيءَ جي آکيري جي سُوپ لاءِ چيو وڃي ٿو ته ڦڦڙن لاءِ سٺو آهي ۽ مردانگي به وڌائي ٿو. ڪنهن به چينيءَ کان ان سوپ لاءِ پڇبو ته وات تي هٿ ڏئي راز واري انداز ۾ چوندو:

"It increases your vitality and boosts your sex life."

هونءَ به چيني هر وقت پنهنجي تندرستي بهتر رکڻ ۽
Sexuality سڌارڻ جي چڪرن ۾ هوندا آهن. گهٽ ته ٻيون قومون
به نه آهن. عربن، يونانين کان سنڌي ۽ هندو انگريزي دوائن کان جڙيون
ٻوٽيون، معجونون ۽ ڪُشتا کائڻ جي چڪر ۾ رهن ٿا، پر چيني ان
معاملي ۾ تمام گهڻو جنوني آهن. پلي ڪٿي سائنسي طرح اها ڳالهه
ثابت نه ٿي هجي، ته به شل نه ڪنهن شيءِ لاءِ وهم وهين ته ان مان
شهوت وڌي ٿي. هونءَ ڪنجوس هجڻ ڪري چمڙي ڏيندا پر دمڙي نه
ڏيندا، پر مردانگي (شهوت) وڌائڻ يا برقرار رکڻ لاءِ گينڊي
(Rhino) جي سڱن جو مهانگو ڇُورو (پائوڊر) به پيا ڦڪيندا.
گينڊي جو هڪ سڱ سون جي تور ۾ وڪامي ٿو، جنهن کي
پيهي ننڍين پڙين ۾ هانگ ڪانگ، تائيوان کان علاوه ملائيشيا ۽
سنگاپور جي چيني دڪانن تي ڳري اگهه تي گراهڪن کي مهيا ڪيو
وڃي ٿو. جيتوڻيڪ سائنس ثابت ڪيو آهي ته اهو سڱ ڪا به خاص
شيءِ نه آهي، پر وارن جو Compressed ڇڳو آهي. ته به پڙهيل
ڳڙهيل چيني به ان ۾ يقين رکن ٿا ته اهو جواني ۽ طاقت وڌائي ٿو.
جيئن اسان وٽ سنڌ ۾ اهو craze آهي ته سچن موتين کائڻ سان نه
فقط طاقت اچي ٿي، پر ٻڌل دل کي راحت پڻ. جيتوڻيڪ هڪ سائنس

يا جاگرافيءَ جو شاگرد چگي طرح سمجهي ٿو تہ سچا موتي پڻ سپ ۾ ڪوڏ وانگر ڪئلشيم جو ڪمپائونڊ آهن. جيڪي گهٽي مقدار ۾ ڪائڻ سان ويتر مثاني يا بڪيءَ (گردي) ۾ پٿري پيدا ٿي سگهي ٿي.

بهرحال سچا موتي پيهي قڪڻ ۾ ڪو فائدو هجي يا نہ پر هنن پڪين جي آڪيري جي سُوپ/رس (Juice) ۾ ڪجهہ نہ ڪجهہ وٽامن ضرور آهن. جيڪي آڪيري يعني ڪکن پنن ۾ نہ آهن. جن سان پکي آڪيرو ٺاهي ٿو پر پکيءَ جي پِڪَ (Saliva) ۾ آهن. جنهن ڪونئر جهڙي گهاٽي Solution سان پکي هڪ ڪک کي ٻئي سان ڳنڍي ٿو. هي آڪيرا گهٽو ڪري جبلن جي غارن ۾ پکي ٺاهين ٿا ۽ ڇت ۾ ڇهتيل رهن ٿا. انهن کي لاهڻ، صاف ڪرڻ ۽ پوءِ سوپ ٺاهڻ وڏي محنت جو ڪم آهي. ان ڪري ان جو اگهہ ڳرو آهي.

ڪوالالمپور جي شانگريلا هوٽل ۾ جتي چڪن سُوپ تہ ٽن ڊالرن ۾ ملي ٿو، اتي پکيءَ جي آڪيري جو سوپ جو پيالو ٻائيتاليهہ ڊالر آهي.

هن سوپ ٺاهڻ لاءِ پکيءَ جي آڪيري جو ڪک ڪک ڌار ڪيو وڃي ٿو. جنهن لاءِ پهرين سڄي آڪيري کي اوٻاريو وڃي ٿو. جيئن اهو ڪک ڪک ننڍي چمٽي (Forcep) سان آسانيءَ سان الڳ ڪري وچ ۾ لڳل لئي (پکيءَ جي وات جي پِڪ) ڳڏ ڪري

سگهجي، پوءِ ان لئيءَ جهڙي سکل Solution کي گرم پاڻيءَ ۾ مرچن مسالن يا ٻين جڙين ٻوٽين سان رڌيو ويجي ٿو.

ملائيشيا جي ڏاکڻي ڪنڊ واري شهر 'جوهور باروءَ' ۾ هڪ چيني همراهه مسٽر لي يئان چنگ جو انهن پکين جي آکيرن جو وڏو ڪاروبار آهي ۽ سندس هوٽل "چائنيز ميڊيڪل هال" جي نالي سان سڏجي ٿي. 'جوهور-بارو' شهر 'سنگاپور ٻيٽ' سان هڪ پل ذريعي ڳنڍيل آهي. سنگاپور جا توڙي ملائيشيا جا چيني بيحد امير آهن ۽ لي يئان چنگ جي هن ميڊيڪل هوٽل تي سڄو سال وڏي رش لڳي رهي ٿي. هتي نه فقط انهن جو گرم گرم سُوپ آيل گراهڪن کي Serve ڪيو ويجي ٿو، پر صاف ڪيل پکين جا آکيرا "Shin Onn" نالي برانڊ سان پئڪ ٿيل وڪامن ٿا. سندن وڏي کپت ٻاهرن ملڪن ڏي آهي، جتي چيني رهن ٿا. اڏ ڪان وڌيڪ مال هانگ ڪانگ، سنگاپور ۽ تائيوان ايڪسپورٽ ٿئي ٿو.

مسٽر لي اڄ کان پنجويهه سال اڳ (1960ع ڌاري) جالان ماجو (Maju Road) تي Besin Medical Hall نالي هنن آکيرن جي وڪري لاءِ آئوٽ ليٽ کوليو. اڄ هن هڪ ٻيو دڪان ٽمن پيلنگي ۾ پڻ کوليو آهي، جنهن ۾ ٽيهه ڄڻا آکيرا صاف ڪرڻ، سوپ

ناهڻ ۽ گراهڪن کي Serve ڪرڻ جو ڪم ڪن ٿا. هڪ هڪ ماڻهو سجي ڏينهن ۾ فقط پندرهن کن آڪيرا صاف ڪري سگهي ٿو. مسٽر لي ٿائليند، انڊونيشيا ۽ مشرقي ملائيشيا جي رياست سراوڪ مان آڪيرا گهرائي ٿو. هن جو هڪ دفعو انٽرويو آيو هو، جنهن ۾ هن ڪلندي چيو هو ته: "توڙي هي آڪيرا ڪنهن جي مڙسي نه وڌائين پر گهٽ ۾ گهٽ ڦڦڙن ۽ گلي لاءِ ته سٺا آهن. ان کان علاوه رت پڻ صاف ڪن ٿا ۽ کائڻ واري کي خوش ۽ صحتمند رکن ٿا."

ان ۾ ڪيتري حَقيقت آهي ته پڪين جا آڪيرا کائڻ وارن کي ڪيترو خوش رکن ٿا، پروڪٽڻ وارن کي مالي طرح ضرور خوش رکن ٿا. هونءَ سائنسي جاڻ مطابق انهن آڪيرن ۾ ڪئلشيم ۽ ڌاتن جو وڏو مقدار موجود آهي، جيڪي صحت لاءِ بيحد سٺا آهن ۽ لڳاتار کائڻ سان ٿڌ، بخار ۽ ڪنگهه کان نجات ملي ٿي. رت جي Circulation ۽ چهري جي خوبصورتي ۾ اضافو ٿئي ٿو.

هي آڪيرو نر ۽ مادي پکي گڏجي ويهن کان پنجويهن ڏينهن اندر ناهين ٿا. جن ڏينهن ۾ هو ان ۾ آنا ڏين ٿا ۽ ٻچا ڦوڙين ٿا، انهن ڏينهن ۾ حڪومت طرفان هنن آڪيرن لاهڻ جي سخت بندش هوندي آهي. آڪيرا لاهڻ جو جن کي لائسنس هوندو آهي، اهي فيبروري، مارچ ۽ آگسٽ، سيپٽمبر ۾ ئي لاهي سگهن ٿا.

بهرحال هي آڪيرن جو وڪرو ۽ شباب، طاقت، جواني خاطر ماڻهن جي هنن پنيان ڊوڙ اڄ جي ڳالهه ناهي، پر تواريخي رڪارڊ ٻڌائين ٿا تہ ٻارهين صديءَ جي شروعات ۾ چين جا واپاري سمنڊ جهاڳي بورنيو جهڙن ٻيٽن تي هنن آڪيرن جي خريداري لاءِ ايندا هئا.

ڏِڳي جو سال

پوڙهن چينين کان سندن جمر جي تاريخ پڇ ته عيسوي،
هجري يا ٻيو ڪو سَن ٻڌائڻ بدران ڪنهن جانور جو نالو ٻڌائي چوندا
ته هو ان جي سال ۾ ڄاوا. مثال طور: گهوڙي جي سال ۾، نانگ جي
سال ۾، يا سوئر، ڪتي يا ڪڪڙ جي سال ۾.

چينين جو نئون سال چنڊ مطابق جنوري ۽ فيبروري جي وچ
۾ شروع ٿئي ٿو ۽ هر سال ٻارهن مختلف جانورن مان هڪ جي نالي
سان سڏجي ٿو. اهي جانور نمبروار آهن: ڪوئو، ڏڳو، شينهن، سهو،
ازدها (Dragon)، بلا، گهوڙو، گهيٽو، ٻولڙو، ڪڪڙ، ڪتو ۽ سوئر.

چينين جي حساب موجب اهو ٻارهن جانورن جو چڪرو وري
سٺ سالن جي وڏي چڪر ۾ ڦري ٿو ۽ هر 'سال' جانور مطابق مختلف
نوعيت جو سمجهيو وڃي ٿو. اسان جنهن سال (1983ع) ۾ هتي
ملائيشيا آيا هئاسين اهو 'سوئر جو سال' هو. ان بعد ڪوئي جو سال
ٿيو ۽ هينئر ڏِڳي جو سال هلي رهيو آهي. ڪجهه مهينن بعد يعني 5
فيبروري 1986ع کان نئون سال _جيڪو شينهن جو سال آهي،
شروع ٿيندو.

چيني پنهنجو نئون سال وڏي ڌام ڌوم سان ملهائين ٿا.
ڪٿي ڪٿي ته ڪرسمس، عيد يا ڏياريءَ جي ڏينهن ڪان به گوءِ کڻيو وڃي. ڏکڻ ڪوريا ۾ حڪومت گهٽي ئي ڪوشش ڪئي ته چينين جي نئين سال جي اهميت گهٽائي رڳو 'ڪرسمس ڊي' جو شان رکيو وڃي. پر هوان ۾ ذرو به ڪامياب نه ٿيا. نتيجي ۾ ڪرسمس سان گڏ چيني نئين سال جي به موڪل قائم رکيائون.

چيني نئون سال نه فقط چين ۾ ملهايو وڃي ٿو پر جتي به چيني رهن اتي اهو ڏينهن ملهائين، خاص ڪري تائيوان، سنگاپور، هانگ ڪانگ، ويتنام، ڪوريا، ملائيشيا، ٿائلينڊ پاسي ته تمام گهڻا چيني رهن ٿا. انهن ملڪن ۾ سرڪاري طرح انهن ڏينهن تي موڪلون به ڪيون وڃن ٿيون. چينين جي نئين سال تي آمريڪا، يورپ، جپان جي شهرن جي چائنا ٽائونن ۾ پڻ رونق اچيو وڃي. ڪپڙا، گنديون، ڪاڏا پيتا، رنگ روپ، خوشبوئون ۽ دارونءَ جا ٺڪاءَ سڄي ماحول کي في الحال واسيو ڇڏين.

ملائيشيا جو جيتوڻيڪ سرڪاري طرح مذهب اسلام آهي پر سندس ذري گهٽ اڌ آدمشماري چيني ماڻهن جي آهي، جيڪي واپار وڙي ۾ هجڻ ڪري اسان جي بوهرين، ڪوجن، ميمڻن ۽ ٻين

واپاري قومن وانگر امير آهن ۽ هو پنهنجو ڏينهن عيد کان بہ وڏيڪ ڌوم ڌام سان ملهائين ٿا. هي ڏينهن مذهبي گهٽ پر ڪلچرل يا Traditional وڏيڪ سمجهيو وڃي ٿو ۽ سندس پوک ۽ فصل لٽڻ جي خوشيءَ سان وڏيڪ واسطو آهي. ڪن جو چوڻ آهي تہ هن ڏينهن جي ملهائڻ جي رسم حضرت عيسيٰ ۽ گوتم ٻڌ جي ڄمڻ کان بہ اڳ جي هلندي اچي. گهٽ ۾ گهٽ چار هزار سالن کان وٺي ملهايو پيو وڃي. روايت آهي تہ چينين جي سال جو ڪئلينڊر زيا (XIA) گهراڻي کان شروع ٿئي ٿو. چين تي زيا گهراڻي جو راڄ ايڪيهين صدي قبل مسيح کان سورهين صدي ق. م تائين هليو. هن ڪئلينڊر کي اڄ بہ ائگريڪلچرل ڪئلينڊر يا پراڻو ڪئلينڊر يا زيا ڪئلينڊر سڏيو وڃي ٿو.

سن 704 ق . م يعني تائيچو دور جي پهرين سال ۾ جڏهن چين تي هئن (Han) گهراڻي جي حڪومت هئي، ان وقت جي شهنشاهہ وو ڊيءَ مٿئين ڪئلينڊر ۾ قيرقار آڻائي ان کي تائيچو (Taichu) ڪئلينڊر جي نالي سان عمل ۾ آندو. ان موجب نئون سال ان چنڊ جي پهرين ڏينهن کان شروع ٿئي ٿو. جڏهن سج يارهين نشانيءَ ۾ گهڙي ٿو_ جيڪا چين ۾ ڪتو آهي ۽ مغرب ۾

Aquarius (دلو) آهي. اهوئي سبب آهي جو چينين جي نئين سال وارو ڏينهن 31 جنوري کان پوءِ ۽ 20 فيبروري کان اڳ اچي ٿو.

چينين جي نئين سال تي ٻه ڏينهن موڪلون ۽ جشن ٿيڻ کان علاوه ڪيترائي ملڪ ان ڏينهن جي ياد ۾ سڪا ۽ ٽڪليون پڻ ڪڍن ٿا. جيئن هن سال ڪوريا، سنگاپور، هانگ ڪانگ، ويندي جپان ڏڳي جون ٽڪليون ڪڍيون آهن. سنگاپور ۽ هانگ ڪانگ ته هر سال ان ڏينهن تي ان سال جي جانور جا سونا ۽ چانديءَ جا سِڪا پڻ ڪڍي ٿو. جيئن گذريل سال 'ڪوئي' جا ۽ هن سال 'ڏڳي' جا شايع ڪيا اٿس. انهن سِڪن جي وڪري جا اشتهار هتي ملائيشيا جي اخبار ۾ به اچن، جو ملائيشيا ۾ به ڪيترائي چيني رهن ٿا ۽ انهن سنگاپوري سڪن جي هتي ملائيشيا ۾ ڪافي کپت ٿئي ٿي.

جيئن اسان مسلمانن ۾ هفتي جا ڪي ڏينهن: سومر، جمعي جهڙا يا ڪي مهينا شعبان، رمضان، محرم، ذوالحج جهڙا وڌيڪ ڀلارا سمجهيا وڃن ٿا، تيئن هنن چينين وٽ ڪجهه جانورن جا سال وڌيڪ ڀاڳ وارا سمجهيا وڃن ٿا _ جيئن 'ڪوئي' جو سال نئين دڪان يا ڪمپني کولڻ ۽ واپار وڙي هلائڻ لاءِ سٺو سمجهيو وڃي ٿو.

ڪيترائي چيني، سال اڌ اڳ دڪان کولڻ بدران ڪوئي جي سال

(1984ع) جو انتظار ڪندا رهيا ۽ اخباري اطلاعن موجب ملائيشيا ۾ ان نئين سال 1984ع جي پهرين ٺي هفتي ۾ ٻارهن سؤ ڪن ڪمپنيون ڪليون هيون. مهيني جي آخر تائين رجسٽرار وٽ هڪ لک تيرهن هزار ڪن ڪمپنيون رجسٽريشن لاءِ پهتيون. جيتوڻيڪ ان کان هڪ سال اڳ سڄي سال ۾ فقط ارڙهن هزار ڪمپنيون رجسٽرڊ ٿيون هيون. ان مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو تہ چينين جو مختلف جانورن جي سال ۾ ڪيترو گهڻو اعتقاد آهي.

ڪيترا اهڙا ملئي مسلمان ملندا جن جي ويڄي پيڻ، ماسي يا ڦڦي چينياڻي هوندي. اسان جي نيول اڪيڊميءَ جي هڪ ملئي ليڪچرار جي پڻ هڪ پيڻ چينياڻي آهي، جيڪا نڪ نقشي ۽ رنگ ۾ ڪانئس بلڪل مختلف آهي. اسان جي تعجب تي هن ٻڌايو :

"چينين جو هڪ سال (شايد شينهن وارو سال) سٺ سالن ۾ هڪ دفعو ڇوڪرين لاءِ نياڳو سمجهيو ويندو آهي. ان سال ۾ ڄائيل ڌيئون ڪيترائي چيني پاڻ وٽ نہ رکن ۽ بدبختيءَ کان بچڻ لاءِ پهرئين ٺي هفتي ڪين گهر کان ٻاهر ڪڍيو ڇڏين. پوءِ اسان ملئي مسلمان ڪانئن اهي نياڻيون وٺي نپايون ۽ اهي قانوني طرح پڻ اسان جو اولاد سڏجن. سندن نالو، مذهب ۽ پيءُ جي ملڪيت ۾ اوترو ئي حصو رهي ٿو

جيترو اسلامي طرح رکيو ويو آهي. سو اسان جي اها پيڙهه پڻ اهڙيءَ طرح اسان جي ماءُ پيءُ نپائي آهي.”

هڪ ٻيو اسان جو واقفڪار انڊين مسلمان آهي، جنهن جي زال چينياڻي آهي. ڪانئس جڏهن پڇيم ته سندس زال شاديءَ ڪانپوءِ مسلمان ٿي يا اڳ ئي هئي، ته پاڻ ٻڌايائين: ”سندس اصلي ماءُ پيءُ مسلمان نه آهن، پر ڄمڻ سان ڪيس هڪ مسلمان ملئي فئمليءَ نپايو ۽ شادي به هنن ئي ڪرائي_ جيڪي منهنجا هاڻ سس ۽ سهرا ٿيا.” سو هوءِ به هڪ اهڙي ئي سال ۾ ڄائي هئي.

بهرحال هي هلندڙ سال 1985ع ڍڳي جو سال آهي، جيڪو واپار کان ته ڪٽي اهڙو سٺو نه آهي ۽ نه وري خراب. پر هن سال لاءِ چيو وڃي ٿو ته هن سال ۾ ڄمڻ وارا چئيوان، محنتي ۽ صابرين ٿين ٿا. روايت آهي ته گوتم ٻڌ مرڻ وقت جڏهن سڀني جانورن کي گهرايو ته هن وٽ آيل جانورن مان ڍڳو ٻئي نمبر تي هو.

ڍڳي جي سال 1913ع، 1925ع، 1937ع، 1949ع، 1961ع وغيره ۾ ڄمندڙ ماڻهن ۾ مٿين خاصيتن کان علاوه ڪڏهن ڪڏهن ضد به ٿئي ٿو. قدرتي نظارا ڪين وڻن، پر ماڻهن جي ميڙ کان پاسو ڪن. هو ڪيترن ئي قسمن جي ڪمن ۾ دلچسپي

وٺي پاڻ کي مشغول رکن _ ڊرائينگ، پينٽنگ، آرٽ کان وٺي ڊڪٽيٽرشپ تائين.

ڪيترائي دنيا جا آرٽسٽ ۽ ڊڪٽيٽر: رينائر (Renoir)، وان گو، روبينس (Rubens)، نئپولين بونا پارٽ، اڊولف هٽلر _ ڏهين جي سال جي پئدائش آهن. انهن کان علاوه والٽ ڊزني، پنڊت جواهر لال نهرو، چارلي چپلن، مئڪياولي، رچرڊ نڪسن، رچرڊ برٽن پڻ ڏهين جي سال ۾ ڄاوا.

ڏهين جي سال لاءِ چيو ويجي ٿو ته دنيا جي حالتن لاءِ بهتر نه هوندو آهي. هن سال ۾ جهيڙا، فساد، گوڙ گهمسان، حادثا ٿين ۽ ملڪن جون حالتون خراب رهن. انهن ڳالهين ۾ ڪيتري سچائي آهي، ڪجهه چئي نٿو سگهجي. هرهڪ جي پنهنجي سوچ ۽ پنهنجو عقيدو آهي.

هڪ سنگاپوري چينيءَ (جنهن جو لاڙو آمريڪا ڏي آهي ۽ نه ويٽنام ڏي) ٻڌايو: ”ڏس گذريل دفعي ڏهين جي سال ۾ _ يعني 1973ع ۾ آمريڪا جي وائيس پريزيڊنٽ ائنگيو سپائرو استعيفيٰ ڏني هئي ۽ هن ئي نياڳي سال ۾ آمريڪن فوجي ويٽنام واري لڙائيءَ کان بان ڪري واپس ڀڳا.“

ان تي ٻئي رد ڪد ڏيندي چيو : "ائنگينو لاءِ ڪٽي اهو نياڳو سال ٿيو پر ان جي جاءِ تي جيڪو نئون وائيس پريزيڊنٽ ٿيو ان ڪي ته ڏٻي واري سال لئه ڪرائي چڏي ۽ ساڳي وقت آمريڪن فوجين لاءِ ڪٽي ڏٻي جو سال ياڳ وارو نه ٿيو. جو هنن ڪي ويٽنام مان پڇتو پيو. پر ساڳي وقت اهو سال ويٽنامين لاءِ ڪيئن رهيو_ جن جي آمريڪن مان هميشه لاءِ جان ڇٽي ويئي."

مڙس کي وَسَ ۾ ڪرڻ جا ڏَسَ

اسان جي نيول اڪيڊميءَ جي نوجوان ملئي ليڪچرر ’انچڪ احمد ظهاريءَ‘ جي آفيس مان هڪ ڏينهن لنگهڻ ٿيو. سندس ٽيبل تي پڪل ڪيلن جو ڇڳو ڏسي تعجب مان پڇيومانس:

”ڪر خبر، هيترا ڪيلا ڪائيندين ڇا؟“ (ملئي ٻوليءَ ۾ انچڪ معنا ’مسٽر‘، ’جناب‘).

”نه يار، توهان به ڪائو.“ هن ڪلندي ڪيلا مون ڏي وڌايا. ”پليز ڪجهه ته ڪاءُ.“

مون هڪ ٻئي پٽيان هتي جا بندري قد وارا ٻه ٽي ’پيسانگ اماس‘ (سون ورنا ڪيلا) ڪائيندي چيومانس: ”واهه جا آهن. Beli dari mana (ڪٿان ورتئي؟)“

شرمائي چيائين: ”سمجهي وڃ ڪنهن ڏنا آهن.“

”ڇئبو ته ڇِڪ شريفان موڪليا اٿئي؟“

جواب ۾ وري ڪلڻ لڳو ۽ وڃڻ وقت اڌ ڪن ڇڳو ٻيو به مون کي ڏنائين، جيئن پنهنجي آفيس ۾ پنهنجي ساٿي انجنيرن: آصف

غيور ۽ راج ببر کي بہ کارايان. ملئي ٻوليءَ ۾ ڪنواري ڇوڪريءَ کي چِڪ (Cik) ۽ پرڻيل عورت کي پُئان (Puan) سڏين.

'چِڪ شريفان' پرواري ڳوٺ جي ملئي ڇوڪري، اسان جي

ائڊمنسٽريشن ڊپارٽمينٽ ۾، ڪم ڪري ٿي. ساڻس اسان جي دوست احمد ظهاريءَ جو ڪجهہ هفتن کان معاشقو هلي رهيو آهي. هن کان اڳ سندس برٿ ڊي تي، شريفان، تحفي طور ڪيس قميص ڏني هئي تہ هن اها بہ اسان کي اچي ڏيکاري هئي. قميص جهڙين شين مان ڪيس تہ فائدو ٿيو ٿي پر اسان دوستن کي ڪهڙو فائدو. البت ڪيلن وارو تحفو اسان کي پلو لڳو. ان ڪري ٻن ٽن ڏينهن بعد مون سان گڏ آصف ۽ ببر بہ احمد ظهاريءَ کان پڇيو تہ "يار شريفان وري ڪڏهن ڪيلا آڻيندي؟"

"ڪيلا جام! اهي تہ سندس گهر ۾ ئي لڳل آهن."

ڏينهن ٻن بعد شريفان هن ڏي وري ڪيلا موڪليا ۽ چانهہ

جي ٽائيم تي اسان مڙيئي چٽ ڪري وياسين. پوءِ تہ ڪڏهن ائڊمنسٽريشن آفيس ۾ وڃڻ ٿيندو هو تہ سنئون سڌو شريفان کي چئي ايندا هئاسين تہ احمد ظهاري چوي ٿو تہ ڪيلا چونٽي موڪلين. هوءَ بہ سمجهي ويئي هئي تہ پيٽ جو سور اسان کي آهي،

سو جواب ۾ مرڪندي رهي ٿي ۽ جنهن ڏينهن ڪيلا آٽڻ لڳي ته احمد ظهاريءَ ته ٻڌائيندو هو پر پاڻ به فون ڪري اطلاع ڪندي هئي: "ڪيلا آندا اٿم، اچ احمد وٽ پهچي وڃجو."

پر ڪيلا ڪائڻ جي عياشي پوءِ سگهوئي بند ٿي ويئي، جو هڪ ڏينهن اوچتو سندن شاديءَ جو ڪارڊ آيو. ان بعد شادي ڪري ٻئي ڄڻا نئون گهر وٺي وڃي رهيا_ جتي نه هئا ڪيلن جا وڻ ۽ نه رمبوتان يا چَڪن جا وڻ. وڏي ڳالهه اها دوري، سڪ ۽ عشق جي آڳ ئي ختم ٿي ويئي، جيڪا شاديءَ کان اڳ هئي.

جنهن دور ۾ احمد ظهاريءَ عشق پئي ڪيو (۽ ڪيلا اسان پئي کاڌا)، انهن ڏينهن ۾ هڪ ٻئي ملئي آفيسر مسٽر راملي اسان کي ياڻپيءَ واري صلاح ڏني: "مهرباني ڪري اهي شريفان جا ڪيلا نه کائو. اهي پڪ پڙهيل هوندا ۽ احمد ظهاريءَ کي پنهنجي قبضي ۾ ڪرڻ لاءِ انهن تي ٽوٽا ڦيٽا ڪرائي ايندي هوندي."

راملي جي وڃڻ ڪانپوءِ آصف کي چيم ته راملي واهه جي ڳالهه ٻڌائي. بيهه ته احمد ظهاريءَ کي چتو ٽا ڪريون.

شام جو موڪل مهل، آفيس جي مين گيٽ وٽ جهڙو احمد ظهاري ۽ شريفان گهر ڏي وڃي رهيا هئا ته احمد ظهاريءَ کي چيم:

”يار مون کي الائي ڇو ڏينهن کان ڇا ٿي ويو آهي. مٿو پيو قري.“

احمد ظهاري حقيقت کان اڻ ڄاڻ، سچ سمجهي همدرديءَ ڪارڻ چوڻ لڳو: ”خير ته آهي، ڊاڪٽر وٽ وٺي هلانءِ.“

”نه يار. هي مرض ڊاڪٽر جي علاج کان مٿي آهي.“

احمد ظهاري ويتر وائڙو ٿي ويو. ”تڏهن به، ڇا ٿيو آهي. پليز؟“

”بس يار ڪيلا ڪائي تنهنجي گرل فرينڊ تي ايڏي دل اچي ويئي آهي جو هر وقت ان جو خيال دماغ ۾ ڦرندو رهي ٿو.“

اهو ٻڌي هو يڪدم ڳالهه سمجهي ويو ته مسٽر راملي‌ءَ سندس اڳيان اسان کي ڪيلا پڙهيل هجڻ جو ٻڌايو هو. کلندي چيائين:

”ڪم آن! الطاف! سڌري وڃ.“

”يار رڳو منهنجي سڌرڻ جو سوال ناهي. مون سان گڏ آصف ۽ راج ببر _ سچو انجنيئرنگ ڊپارٽمينٽ ڇو ٽن ڏينهن کان شريفان تي عاشق ٿي پيو آهي. تون ان کي چرچو نه سمجهه. ’هڪ انار سؤ بيمار‘ وانگر هڪ شريفان سؤ عاشق. هاڻ ٿيندو سو ٿيندو ڇا؟“

ٻئي ڏينهن راملي کي چيم: ”يار! ڳالهه ته ٻڌ! اهي تعويذ ڳنڍا، ڦيڻا ٽوڻا ۽ سات سوڻ هتي توهان وٽ ملائيشيا ۾ به هلن ٿا ڇا؟“

”ٻيو نه ته وري.“ راملي ورائيو. ”نه فقط ملئي مسلمانن ۾ پر تامل مدراسي هندن توڙي چينين ۾ پنهنجي پنهنجي نموني جا آهن.“

ان بعد ڪيترن مهينن تائين ڪائنس ۽ ٻين انيڪ ماڻهن کان ان بابت خبرون چارون گڏ ڪرڻ ۾ لڳي ويس.

هتي جا ماڻهو اهڙن ڪمن لاءِ اڪثر بومي (Bomoh) وٽ وڃن ٿا، جيئن اسان وٽ جادو منتر، ڦيڻي ٽوڻي، جن ڀوت، لڳت توڙي ذهني ۽ جسماني بيماري، مايوسي، مونجهه ۽ ٻئي اهڙن لاءِ جوڳين، جوتشين، ڀوپن فقيرن، سيدن پيرن وٽ پهچن ٿا، تيئن هتي ملائيشيا ۾، جيڪو علم، سائنس ميڊيڪل وغيره ۾ اسان کان به اڳ پنتي پيل آهي، اتي وسوڙيل ماڻهوءَ جي من جو علاج بومو (Bomoh) ڪري ٿو. ڪنهن تي جادو ڪرڻو هجي يا جن ڪڍائڻو هجي، عورت جو ڏکيو ويم آسان ڪرائڻو هجي يا اولاد ٿيڻ لاءِ علاج ڪرائڻو هجي_ ملائيشيا ۾ سيني ڳالهين جو جواب هڪ ئي همراهه آهي_ جنهن کي ”بومو“ سڏجي ٿو.

۽ پوءِ جيئن مرحوم محمد عثمان ڏيپلائيءَ ان ڏونگ پنيان
ٿيندڙ سماجي بدڪارين جا راز پنهنجن ڪتابن: مرشد جي ڪانچ،
مرشد جي واچ، مرشد جي جهاز وغيره وغيره ۾ ظاهر ڪيا آهن، تيئن
هتي جي اخبارن ۾ پڻ ان قسم جا واقعا ايندا رهن ٿا ته ڪيئن هڪ
اهڙي بومي کي جهلجڻ تي ڪورٽ هن کي ڏهه ڦٽڪا ۽ ڏهه سال
ٽيپ ڏني _ جنهن هڪ ڇوڪريءَ کي بند ڪوٺيءَ ۾ پاڻ وٽ هفتو
رهائي جن تي ڪڏيو يا ٻار نه ٿيڻ جو علاج تي ڪيو.

اهڙيون خبرون پڙهڻ جي باوجود به اڃا تائين هتي جي ڳوٺن
توڙي شهرن ۾ ڪيترائي ماڻهو جسماني توڙي نفسياتي علاج لاءِ
سرجن يا سئڪالاجسٽ وٽ وڃڻ بدران 'بومي' وٽ پهچن ٿا. ان
سلسلي جون ڪيتريون ئي ڳالهيون عام ٻڌڻ ۾ اچن ٿيون. ڪي
سنسني خيز آهن ته ڪي دلچسپ ۽ کِل جهڙيون.

راملي جي ٻڌائڻ بعد، هتي ڪيترن ئي ماڻهن، عورتن، مردن،
ڇوڪرن ڇوڪرين ۽ انهن نجومين (بومن) کان ان قسم جون ڳالهيون
معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪيم. خبر پيئي ته هتي جا ماڻهو جن ۾
پڙهيل ڳڙهيل ماڻهن جو به ڪجهه حصو اچي وڃي ٿو _ محبوب يا
محبوبا کي هٿ ڪرڻ لاءِ بومي وٽ پهچن ٿا. علاج يا من جي مراد

حاصل ڪرڻ لاءِ ڪيترائي ساٽ سوڻ ۽ تعويذ استعمال ۾ اچن ٿا.
ڪجهہ تہ اهڙا آهن جيڪي سڄي ملائيشيا ۾ مشهور آهن ۽ ڪيترن ئي ماڻهن ان بابت ٻڌايو_ جيتوڻيڪ ڪنهن بہ هڪ پاڻ نہ مڃيو، پر پنهنجن مائٽن ۽ واقفڪارن لاءِ هنن ٻڌايو تہ محبوب کي پنهنجو ڪرڻ لاءِ هنن هي طريقو استعمال ڪيو يا فلاڻي بومي جو ڏسيل ساٽ يا جادو هنن واپرايو. انهن ۾ ڪيترا تہ اهڙي قسم جا جادو يا ساٽ سوڻ آهن، جن جو هتي ذڪر ڪرڻ ناقابل اشاعت ۽ غير اخلاقي ڪم ٿيندو. بهرحال ڪجهہ سادا سودا ٽوٽڪا ڦيٽا ۽ استعمال ۾ ايندڙ جادو پڙهندڙن جي دلچسپيءَ لاءِ هتي ڏيڻ بي محل نہ ٿيندا.

ملئي زبان ۾ پت کي ناسي (Nasi) سڏبو آهي. پنهنجي محبوب يا مڙس کي قابوءِ ۾ رکڻ لاءِ ملئي عورتون ڪين 'ناسي ڪانگ ڪانگ' ڪارائينديون آهن. هي پَتُ ڪانگ ڪانگ اهو ناهي جنهن ۾ ڪڪڙ بدران ڪانگ وجهي رڌجي. پر هڪ عام خشڪو پت ٿئي. ڪانگ ڪانگ ان ڪري سڏجي ٿو جو رڌڻ وارو ٽنگون ڦاڙي ديگڙي جي پرسان ٿي ٻيهندو آهي. ملئي لفظ ڪانگ ڪانگ (Kang-Kang) جي معنيٰ آهي ٽنگون ڦاڙي ٻيهڻ. ۽ هن پت جو اهو نالو رڌڻ واري جي ٻيهڻ واري نموني تان پيو آهي. هن پت کي رڌڻ مهل، پٽ تي ٻاريل چلهہ مٿان پت جو ديگڙو رکي، عورت کي

گوڏ پائي (جيڪا هتي جي عام ڊريس آهي) ديڳڙي مٿان ٽنگو قاڙي ويهڻ ڪپي، جيئن عورت جي جسم جي خوشبوءِ خشڪن چانورن ۾ اچي وڃي.

"ناسي ڪانگ ڪانگ" جي رڌڻ جي هن روايتي ترڪيب لاءِ چيو وڃي ٿو ته محبوب ڪائيندي ئي اچي رڌڻ واريءَ جي قدمن ۾ ڦهڪو ڪندو آهي.

اهو ڪيتري قدر سچ آهي، ان لاءِ ڪنهن هڪ عورت به نه مڃيو ته آيا مرد کي هٿ ڪرڻ لاءِ هن واقعي ڪانگ ڪانگ واري نموني سان ويهي پٽ رڌيو.

(انهن نون عاشقن لاءِ، جيڪي هي مضمون پڙهي مٿان ان تي عمل ڪرڻ جي ڪوشش ڪن، اهو چتاءُ ضروري آهي ته ٻاڦ هڪ تمام گرم ۽ طاقتور شيءِ آهي، جنهن جي زور تي 'جيمس واٽ' ريل گاڏي هلائي ڇڏي، ۽ ٻاڦ مٿان ڪانگ ڪانگ پوزيشن ۾ ويهي پٽ رڌڻ سان ٻاڦ نه فقط پٽ کي پر ويٺل جي جسم کي به ساڙي سگهي ٿي.)

بهرحال محبوب کي قبضي ۾ ڪرڻ لاءِ ناسي ڪانگ ڪانگ ڪان وڏيڪ سولو ڏس چوچوڪ هدنگ (Chucuk-

(Hidung آهي _ جنهن جي لفظي معنيٰ نڪ ٽوپڻ يا مينهن جي
نڪ مان رسو لنگهائڻ آهي _ جنهن بعد ڪيس جيڏانهن وڻناوَ
تيڏانهن وٺي ڇڪيوس. مينهن جي تہ ڇا مجال پر سَانُ بہ توهان جي
پٺ وٺي هلندو. بين لفظن ۾ بقول اڙدو شاعر جي: ڪچي ڏاڳي ۾
بندهي آئين گي سرڪار ميري.

'ڇوچوڪ هدنگ' لاءِ اوسي پاسي جي ڪنهن بومي وٽ
وڃڻو پوندو آهي. هتي جي بئنڪ جي هڪ اڪائونٽنٽ ڇوڪري 'نُور
زيتون' پنهنجي يار کي قبضي ۾ ڪرڻ جو مون سان نہ فقط ذڪر
ڪيو پر پرواري ڳوٺ (ڪمپونگ) 'آير ملوڪ' (Ayer Melok)
جي هڪ بومي وٽ پڻ وٺي هلي .

بومي لفافي مان هڪ ڪاري رنگ جي پائوڊر جون چار پنج
چپٽيون ڪڍي ان تي ڪجهہ منتر شنتر شوڪاري، هن کي ٻڌايو تہ
اهو پائوڊر ليمي جي وڻ جي پنن کي ساڙي تاهيو ويو آهي، جنهن تي
جادو تمام گهٽي عرصي لاءِ اثر ڪري ٿو. منتر پڙهڻ وقت مِس زيتون
کان سندس محبوب جو نالو پڻ پڇي ان پائوڊر تي ٽي دفعا شوڪاريو.

اهو پائوڊر ٿورو ٿورو ڪري ڪارائتو آهي. ان لاءِ بهتر طريقو
آهي تہ همراهہ ماني کائڻ جي ڪري تہ ٻوڙ مٿان ٻُرڪي ڏجيس ۽ جي
ماني کائڻ لاءِ راضي نہ ٿئي ۽ فقط ڪجهہ پيئڻ چاهي تہ ليمي جي

شربت مٿان وجهي ڏجيس. پڇڻ تي ٻڌائجيس ته ڪارا مرچ اٿئي. يا اڃا به سٺو ۽ حفاظت وارو طريقو ڪافيءَ ۾ ملائي ڏيڻ ۾ آهي. (ڇو جو ملئي ماڻهو بنا کير واري ڪاري ڪافي پيئن ٿا. ان ۾ اهو ڪاري رنگ جو ٻورو نظر به نه ايندو.)

ان 'ڇوڇوڪ هدنگ' ۾ اثر آهي يا نه پر نور زيتون ته قسم کڻي اڄ به ٻڌائي ٿي ته منتر پڙهيل پائوڊر کائڻ بعد نه فقط محمد سفيان ساڻس جهٽ شادي رچائي پر شاديءَ بعد اڄ به سال ٿي ويا آهن پر سندس چئي ۾ اٿين آهي جيئن آفريڪا جو رڇ ناڪيلي پوڻ سان.

اٿين به نه آهي ته ملائيشيا ۾ رڳو عورتون جادو ڦيٽا ڪرائين ٿيون پر اهي مرد پڻ جن جو پنهنجي سونهن سوڀيا، عقل ۽ همت جو جادو نٿو هلي، سي ان قسم جي پڙهيل پائوڊرن جي جادوءَ تي ٽيڪ ياڙين ٿا. پر اهو ضرور آهي ته ملائيشيا جي هن رياست ملاڪا ۾ ـــ جتي آئون رهان ٿو، ان ۾ اهي ڪم عورتون گهڻو ڪن ٿيون. ٿي سگهي ٿو ته ان جو اهو به سبب هجي ته ملاڪا رياست ۾ مرد ڪان وڌيڪ عورت جي وڏي اٿارٽي آهي ۽ شاديءَ بعد مرد عورت جو مطيع ٿي رهي ٿو. صدين کان هلندڙ رواج موجب ملاڪا رياست ۾

شاديءَ بعد ڪنوار گهوٽ جي گهر نہ ويندي آهي پر گهوٽ ٽپڙ ڪٽي اچي ڪنوار جي گهر رهندو آهي. ان ڪري ٻين رياستن جا ڇوڪرا جيڪي ملاڪا رياست ۾ پڙهڻ يا نوڪريءَ لاءِ ايندا آهن سي ملاڪا جي ڇوڪرين کان ڪن هٽندا آهن. هڪ ٻئي کي خبردار ڪندا آهن تہ متان ڪنهن ملاڪا جي ڇوڪريءَ سان عشق ڪيو اٿانوَ. مائٽ مٽ ڇنائي ڇڏيندانوَ (ڇوجو پوءِ ڇوڪري کي سهري جي گهر اچي رهڻو پوندو آهي ۽ طلاق ڏيڻ مهل ڪيس هٿين خالي زال جو گهر ڇڏڻو پوندو آهي.) ان ڪري اسان جي آفيسن ۾ ڪنهن ڇوڪريءَ جي شادي ٿيندي آهي تہ اها نوڪري نہ ڇڏيندي آهي، جو هن کي تہ اتي ئي ملاڪا ۾ رهڻو پوندو آهي. نوڪري سندس مڙس ڇڏي، زال جي شهر ۾ ٻي نوڪريءَ جي اچي ڳولا ڪندو آهي.

بهرحال ملاڪا ۾ رهي نہ فقط ڪيلا کائڻ کان خبردار رهجي پر ڪنهن جي گهر وجي ٻوڙ يا ڪافي پڻ خبرداريءَ سان پيئڻ کپي جو ٿي سگهي ٿو تہ ان ۾ ڪارامرچ نہ پرليمي جي پنن جو پڙهيل قلهير هجي _ يا اجا بہ قلهير کان بہ خراب شيءِ ڇوڪريءِ جي جسم جي ڏوڙ پيل هجي _ جنهن جادوءَ کي هتي بئات جُمپي (Buat-Jumpi) سڏجي ٿو.

مٿئين ٽوٽي لاءِ ڇوڪري لڳاتار ٻه ٽي هفتا هڪ ٺئي وڳو پائڻ بعد کنهن ٽب جي سوراخ تي سنهي ڄاري رکي ڪپڙن سوڌو وهنجندي آهي. جيئن پاڻي ته ان ڄاريءَ مان نڪري ويجي باقي جسم ۽ ڪپڙن جي مَرُ (ڌوڙ) ان ڄاريءَ تي رهجي ويجي. پوءِ اها مٽي سڪائي ٻورو ڪري بومي کان ان مٿان منتر پڙهائي پنهنجي دل گهرئي کي کاڌي ۾ ملائي کارائيندي آهي.

انهن شين کان علاوه منتر ۽ ڪاري جادوءَ لاءِ ماهواريءَ جي رت جو پڻ استعمال ٻڌڻ ۾ اچي ٿو. ان کي جنهن پاڻيءَ ۾ ڌوئين ان ۾ ٺئي چانور يا ٻئي کاڌي يا ميوي کي ڌوئي مڙس / محبوب کي پنهنجو ڪرڻ لاءِ کارائين.

محبوب کي هٿ ڪرڻ لاءِ محبت جو تيل مِنياڪ پينگاسيح (Minyak Penagasih) پڻ عام نسخو آهي. تعويذ لکندڙ ۽ منتر پڙهندڙ بومو (Bomoh) چوڏهين جي ’سجي چنڊ‘ واري رات جو پلٽ ماري ڪپيءَ ۾ پيل تيل تي ڪجهه منتر پڙهندو آهي. عورت کي اهو تيل نرڙ تي هٽي بومي کان ٻڌايل ڪجهه شوڪارا پڙهڻا پوندا آهن. هي جادو اهڙو يڪ ٽڪ آهي جو محبوب سڄي دنيا جون عورتون وساري ڇڏيندو _ سواءِ نرڙ تي تيل مکي شوڪارا پڙهڻ

واريءَ جي. پر اهو ضرور آهي تہ تيل هڻڻ واري ڪجهہ ڏينهن لاءِ
ڪنهن اهڙي گهر ۾ نہ وڃي جتي ڪو ويجهڙائيءَ ۾ مري ويو هجي ۽
نہ ڪپڙن سڪائڻ واري رس هيٺان لنگهي.

ان قسم جا شرط شروط هتي جو هر بومو (Bomoh) وجهي ٿو. جيڪي حَقيقت ۾ بومي جي فائدي لاءِ آهن. جيئن سياڻ ڪنهن عورت جي مراد پوري ٿئي تہ لئہ بومي جي ۽ جي ڪم نہ ٿئي تہ ڏوهہ عورت تي ئي ٿاڦيو وڃي تہ هوءَ ضرور بي خياليءَ ۾ ڪنهن ڪپڙن سڪائڻ واري رس هيٺان لنگهي هوندي. يا ضرور هوءَ ڪنهن اهڙي گهر ويئي هوندي جنهن ۾ ڪو ماڻهو مري ويو هوندو.

ڪيترين ئي پراڻين ملئي فلمن جي هيروئينن لاءِ ڳالهيون مشهور آهن تہ هنن جي سونهن جو جادو فلاڻي يا فلاڻي بومو کان مليل تعويذ. پڙهيل پاڻي يا پائوڊر کان آهي.

جهڙيءَ طرح سان پنهنجي يار. دوست. محبوب کي پنهنجو ڪرڻ جا جادو آهن. تهڙي طرح پنهنجي مڙس يا قاتل محبوب کي هيڏانهن هوڏانهن ڀٽڪڻ کان روڪڻ لاءِ ملائيشيا ۾ منتر ۽ تعويذ پڻ عام آهن. ان لاءِ بومي وٽ هن جو استعمال ٿيل ڪڇو ڪٽي وڃڻ ضروري آهي. بومو ڪجهہ منتر پڙهي ڪڇي جي اڳئين حصي کي ڪنهن نوڙيءَ سان ڳنڍ ٻڌندو آهي. يعني هو ائين ڪرڻ سان هن جي

خاص عضون کي سوگهو ڪري ٿو. پوءِ سندس زال اهو ڪچو گهر جي ڪنهن ڪنڊ پاسي ۾ ڪڏ ڪوٽي پوري ڇڏيندي آهي. جيئن مڙس جي مڙسي فقط گهر ۾ ئي رهي.

هڪ عورت جنهن بابت ٻين کي خبر هئي ته هوءِ بومي وٽ ان جادوءَ لاءِ ويئي هئي. تنهن ٻڌايو ته هوءَ ان جادوءَ جي سچي هجڻ جي پڪ ڏيئي نٿي سگهي جو پهرين ڏينهن ئي سندس پاليل ڪتي ڪڏ ڪوٽي اهو ڪچو ڪڍي ڦاڙي اڳڙيون اڳڙيون ڪري ڇڏيو.

هونءَ انهيءَ جادوءَ لاءِ بومي طرفان عورتن کي سخت تاڪيد ڪيل هوندي آهي ته هو ڪچي کي اهڙي هنڌ ڪڏ ڪوٽي پوري ڇڏين جتي هو_ يعني گهر وارو (۽ نه گهر جو ڪتو) هرگز ڏسي نه سگهي.

جيڪڏهن ڪنهن عورت جو مڙس گوڏ يا پتلون تي ڪچو نٿو پائي يا هن جو ڪچو حاصل ڪرڻ ۾ ڪيس خوف خطرو آهي ته هن لاءِ ڪا دنيا ختم ٿي ويل نه سمجهڻ کپي. مڙس کي وفادار _ ڪتي جهڙو، ڇئيوان _ ڪمپيوٽر جهڙو ٺاهڻ لاءِ، ملائيشيا جي بومن وٽ ٻيا به طريقا آهن. جن مان هڪ بنتانگ ڪلاڊي (Bantang- Keladi) آهي.

نالي مطابق هي جادو بومو ’ايامر ٻوٽي‘ جي ڏنڊيءَ تي پڙهي ڏيندو آهي. سوالي عورت پنهنجي مڙس جي عضوي جي ماپ جو ڏنڊڻ وڍي بومي وٽ پهچندي آهي. (اها چاڻ نہ پئجي سگهي تہ اها ماپ ڪهڙي وقت جي هجڻ ڪپي). بومو ان ڏنڊڻ تي ڪجھ جادو منتر پڙهي پوءِ ٻن سرن کي چلهہ وانگر بيهاري انهن جي وچ ۾ اهو ڏنڊڻ ڦاسائيندو آهي. يعني همراھ جا خاص عضوا ٽيا هڪ هنڌ سوڳها. ۽ هاڻ هو ڪنهن ٻئي هنڌ لوٽو بہ گهمائي نٿو سگهي _ سواءِ ان عورت ڏي جنهن ان جادوءَ لاءِ بومي کي خرچ پکو ڏنو.

بتانگ ڪلاڊي نہ ملي سگهي تہ ان جادوءَ لاءِ جمبو_ يعني زيتون جي وڻ جي ٽاري بہ استعمال ڪري سگهجي ٿي. پر زيتون جي ڏنڊڻ کي سرن جي وچ ۾ سوگهو جهلڻ بدران سنهي منهن واري شيشيءَ ۾ وجهي ساڙيو ويندو آهي. پوءِ ان ڦلهير کي واريءَ ۾ پوري ڇڏبو آهي.

جنهن ماڻهوءَ ان جادوءَ بابت مون کي ٻڌايو تنهن پاڻ قسم کڻي چيو تہ هن پنهنجي مڙس تي اهڙو جادو نہ ڪرايو آهي پر سندس هڪ ساهيڙيءَ ’ڪمپونگ پنتائي‘ ڳوٺ جي بومي کان جادو ڪرايو ۽ ان ڏينهن کان وٺي مڙس هر جمعي رات ائين حاضري ڀري ٿو جيئن ڪو عقيدتمند ڪنهن پير جي درگاھ تي.

اهي سڀ جادو ۽ ٽوٽڪا قيٽا نہ لڳن تہ ڪٽ لڳل ڪوڪن ڪان
بہ ڪم وٺي سگهجي ٿو. مڙس ڪي پنهنجي قبضي ۾ آڻڻ لاءِ چيو
وڃي ٿو تہ ڪٽ لڳل ڪوڪا ٿي دفعا مڙس جو نالو وٺي ڪنهن
چوواٽي تي هڻي اڇڻ سان بہ هي جانور سڌري سگهي ٿو.

انهن ٽوٽڻ ڳنڍن ڪان علاوه ٻيا بہ ڪيترائي جادو منتر ۽
ڪارا جادو چيا وڃن ٿا. اهي سڀ نہ فقط ملائيشيا ۾ پر هر انهيءَ
سوسائٽيءَ ۾ قائم دائم رهندا، جنهن جا باشندا وهمي ۽ ايمان جا
ڪچا هوندا. لوپي ۽ وسوڙيل ماڻهن جا ڪچا عقيدا اتي جي ٺڳ،
جادوگرن ۽ بومن ڪي صحتمند بنائين ٿا. هتي جي حڪومت سادن ۽
سٻاجهڙن ڳوٺاڻن ڪي انهن بومن جي چنبن ڪان نجات ڏيارڻ لاءِ
اڄڪلهہ پوري ڪوشش ڪري رهي آهي_ ڏسجي تہ ڪيترو جلد هو
سمجهي سگهن ٿا.

پکين جون چيون ۽ رڇ جا کُر

اسان بدڪن کي پهريون دفعو حيدرآباد جي چڙيا گهر ۾ ڏٺو. سنگاپور اچي خبر پئي تہ ڪڪڙين وانگر بدڪن کي بہ کائبو آهي. ڪوريا، جپان، سنگاپور، ملائيشيا ۽ ٿائلنڊ جي چيني هوٽلن ۾ ڪنل، مسالي لڳل، پڪل تريل، مڇين وانگر لوٽائيل ۽ سڪل بدڪن جون مختلف قطارون ڏسي پهرين ضرور تعجب لڳو هو.

اهڙيءَ طرح گراهڪن جي ڪائڻ لاءِ بيلجم جي هوٽلن ۾ ڏيڏر، هانگ ڪانگ جي هوٽلن ۾ جيئرا جاڳندا نانگ ۽ آڪٽوپس ڏسي شروع جي ڏينهن ۾ حيرت ٿيندي هئي ۽ ڪلاڪن جا ڪلاڪ هوٽلن جي اڳيان بيهي گراهڪن کي ڏسندا هئاسين تہ هو زنده نانگن يا مڇين جي ڪيئن ٿا چونڊ ڪن. ڪاسائي ڪيئن ٿو انهن کي وڍي ڪٽي، بورچي ڪيئن ٿو تري ۽ بئرو خومچي تي سجائي گراهڪ اڳيان ڪيئن ٿو پيش ڪري.

گراهڪ جي خوشيءَ لاءِ جيئريون شيون، سندس چونڊ مطابق وڍي، ڪَٽي، تري ڏيڻ هاڻ دنيا جي ڪيترين ئي هوٽلن ۾ عام ٿي ويو آهي_ خاص ڪري هن پاسي ڏور اوڀر جي ملڪن: ٿائلنڊ، ملائيشيا، سنگاپور، تائيوان، هانگ ڪانگ، انڊونيشيا ۽ فلپين ۾.

ان تان هڪ ڪارٽون ياد پيو اچي ته هڪ پوڙهو جوڙو اهڙي هوٽل ۾ مانيءَ لاءِ پهتو، جنهن ۾ جيئرا ٿونٽ جيڏا ڳانگٽ (Lobster) رکيل هئا. زال پنهنجي پسند تي انهن مان هڪ ڪٽڻ چاهيو تي پر پاڻيءَ ۾ ٿورو هٿ وجهي وري ڊڄي ٿي وئي. مڙس جيڪو انتظار ۾ بيهي بيهي ٿڪجي پيو هو ۽ ڪائنس سندس ڪراڙي زال جا اهي نوان نخرا سَنا نه پئي ٿيا، تنهن نيٺ چڙٻ ڏيندي چيس: "ڊڄ نه، ڪائيندءِ ڪونه. تو جهڙيءَ کي چڪ هڻڻ لاءِ هن کي به ڏفعا سوچڻو پوندو."

ڪن هوٽلن ۾ گراهڪ پاڻ سان ڪڪڙيون ڪٽي ايندا آهن، جتي بئرو انهن کي ڪُهي، رڌي پچائي سندن اڳيان پيش ڪندو آهي. ڪائنن رڳو رڌ پچاءُ ۽ سروس جا پئسا ورتا ويندا آهن. اسان جو هڪ دوست ته وڏي واڪي چوندو آهي: "مون کي هوٽلن جون اهي سڪل ڏٻريون ڪڪڙيون وڻن ڪونه. آئون جڏهن به يارن کي هوٽل ۾ ماني کارائڻ ويندو آهيان ته پنهنجي تاتيل ٿلهي متاري ڪڪڙ ڪٽي ويندو آهيان."

جيتوڻيڪ اسان جي حساب سان سندس اهڙي ڪڪڙ پوڙهي سڏڻ کپي، جيڪا ٽن پاٽين ۾ پچڻ بعد به ڪچي رهي ٿي.

ڪوالالمپور جي بہ ڪيترين هوٽلن جي در وٽ مڇين سان ڀريل شيشي جا حوض رکيل ملندا. گراهڪ هوٽل ۾ داخل ٿيڻ ڪان اڳ پنهنجي پسند جي مڇي ٽاڻي، پوءِ ٻانهن جا ڪف ڪنجي، ان ڪي جهلي بئري حوالي ڪندو آهي.

هڪ دفعي پينانگ ۾ اسان جو ملئي دوست ڪتان بہ تتر ڦاسائي آيو. پچرائڻ لاءِ هوٽل ۾ وياسين. بئري چلي تري آڻي اڳيان رکيا. گيهہ، مرچ مسالن ۽ خذمت جا فقط ٽي ڊالر ڏيڻا پيا. ڳالهہ واهہ جي وٽي تہ هن پاسي هوٽلن ۾ اهو سنو سک آهي. پر ڪڏهن ڪڏهن اهڙين هوٽلن مان نقصان پڻ آهن.

ڳالهہ تا ڪن _ خبر ناهي حقيقت آهي يا لطيفو_ تہ تائيوان جي هڪ اهڙي هوٽل ۾ آمريڪن ٽوئرسٽ جوڙو مانيءَ لاءِ پهتو. ساڻن گڏ ننڍڙو Poodle ڪتو بہ هو، جيڪو پڻ بکايل هو ۽ هيڏانهن هوڏانهن جهٽ هٽي رهيو هو. سو هنن انگريزيءَ ڪان اڻ واقف چيني بئري کي سڏي گراهہ کائڻ جو اشارو ڪري انگريزيءَ ۾ چيس:

"Dog wants to eat, can you?"

يعني ڪتو ڪجهہ کائڻ چاهي ٿو. تون کارائڻ جو بندوبست ڪري سگهندين؟

بئرو پنھنجي پَرِ ۾ ڳالھ چڱيءَ طرح سمجھي مئدم کان ڪتووني "No Problem" _ ’ڪا وڏي ڳالھ ناھي‘ چئي رڌڻي ۾ گھڙي ويو. ٿوري دير بعد آمريڪن اڳيان ماني آئي، جن ڪائي ڊؤ ڪيو. اتڻ مھل جڏھن پنھنجي ڪتي جي پڇا ڪيائون تہ بئري تعجب منجھان سندن پيٽ ڏي اشارو ڪري، پڳل سڳل انگريزيءَ ۾ چيو: "اھو تہ توھان کائي چڏيو!"

در اصل بئري سمجھيو تہ گراھڪ پڇن پيا: "ڪتو کائڻ چاھيون ٿا، اھو ڪم ڪري سگھندين؟" ۽ ھو وڏي ھام سان ’نو پرابلم‘ چئي ان کي رڌي پچائي کڻي آيو.

اھڙي معاملي ۾ چيني سڀ کان اڳ پرا آھن. رڌ پچاءُ جي ڪم ۾ ويرم ئي نہ ڪندا. سنگاپور جي ھڪ ھوٽل ۾ ٻن چيني بورچين جو مقابلو ٿيو ھو تہ ڪير جلدي ڪڪڙ کھي، چلي، وڍي، تري، پليٽ ۾ رکي گراھڪ اڳيا پيش ڪري ٿو. ڪٽڻ واري بورچيءَ ان سڄي آپريشن لاءِ فقط ٽي منٽ ورتا. ڪم شروع ڪرڻ کان اڳ ھن گرم گيھ جي ڪٽڇي ۽ ٿھڪندڙ پاڻي اڳوات تيار رکيو. سيٽي وڄڻ تي جيئري ڪڪڙ کي ان ٿھڪندڙ پاڻيءَ ۾ ٻہ ٽي غوطا ڏيئي اڌ جيئري حالت ۾ کل لاھي وڏي ڪات سان ٽڪرا ٽڪرا ڪري گرم

گيھہ ۾ وجھي ھڪدم تري ڪٽي پليٽ تي رکيائين. ان مقابلي جي فلم وري ٽي ويءَ تي بہ ڏيکاريائون. بي زبان جانورن سان همدردي ڪندڙ ناظرين کي اها ڳالھہ پڪ پسند نہ آئي هوندي.

ڪائڻ جا شوقين ماڻھو تتر ۽ پلو ڪائڻ لاءِ سنڌ ۾ ايندا آهن يا ڳائي جي چاپ ڪائڻ لاءِ ڪوبي (جپان) ۾، پيزا ۽ اسپاگھيتي ڪائڻ لاءِ اٽليءَ ۾، مِي بِيھُون ۽ مرتباڪ ڪائڻ لاءِ ملائيشيا ۾.

هانگ ڪانگ ۽ سنگاپور جي ڪجھہ هوٽل وارن اهڙن شوقينن کي دنيا جي مختلف ملڪن ۾ پيٽڪڻ بدران پاڻ وٽ چکڻ ۽ ملڪ جي ٽوئرزم وڌائڻ لاءِ اهو سنو طريقو ڪڍيو آهي تہ هو پنھنجي ڪاڌي ڪان علاوه ڌارين ملڪن جون پڻ ڪجھہ خاص شيون Specialties رکن ٿا. اخبارن ۾ اڪثر اهڙا اشتهار ايندا آهن تہ اٽليءَ جي بھترين پيزا لاءِ هانگ ڪانگ جي فلاٽي هوٽل کي نہ وسارجو. تندوري نان ۽ چڪن برياني لاءِ سنگاپور جي بلال هوٽل اٽانوَ. ڪوبي اسٽيڪ لاءِ جپان وڃڻ بدران هانگ ڪانگ جي فلاٽي هوٽل ۾ اچو. فرينچ ڪاڌن جو شوق پورو ڪرڻ لاءِ فرانس وڃڻ بدران هانگ ڪانگ مان سستي شاپنگ بہ ڪريو تہ فلاٽي هوٽل ۾ فرينچ ڪاڌن جو ذائقو بہ وٺو.

ڪڏهن ڪڏهن تہ هوٽل جا سياڻا مالڪ، ڪاڏي جو مينيو مختلف ملڪن جي حاڪمن جي ست رچي دسترخوانن وارو پڻ پيش ڪن ٿا. جيئن "شهنشاهہ بابر جو دسترخوان". جنهن ۾ هوٽل وارا ٽيبل تي اڦراٽا، نان، سڄو ڪڪڙ تندوري، چپلي ڪواب جهڙيون شيون سجائي رکندا آهن. يا عربن جو سؤ سال اڳ جو دسترخوان مهيا ڪرڻ واري هوٽل اٺ جو تريل گوشت، کير، ڪتل، گدرو ۽ نان وغيره رکندي آهي.

انهن مڙني ۾ نرالو ۽ مهانگو مينو ڪجهہ سال اڳ هانگ ڪانگ جي هڪ هوٽل _ائمبسڊر آچيو هو. ان مينيو جو نالو "چيني حاڪمن جو دسترخوان" هو.

اخبار ۾ پوءِ آيو هو تہ اهو مينو کائڻ لاءِ ٻارهن جپاني شوقين ٽوڪيو کان ان مانيءَ جو جملي بل ايڪيهہ هزار آمريڪن ڊالر ڀري آيا هئا. هوٽل وارن کاڌي ۾ اهي مال تيار ڪيا جيڪي چين ۾ چنگ گهراڻي جا حاڪم پنهنجي دسترخوان تي کائيندا هئا. انهي ست رچيءَ ۾ ٻين کاڌن کان علاوه هاٿيءَ جي سونڊ جو ٻوڙ، رڇ جا کُرَ ۽ ڏيڏ سؤ پکين جي چپن جو مکسڊ گِرل پڻ شامل هو_ جيڪو ان دور موجب سلڪ جي روايتي لباس ۾ چئن ڇوڪرين ۽ چئن ڇوڪر ٻئرن

پيش ڪيو. ٿائيلينڊ جي جهنگلن مان هاٿيءَ جي سونڊ هٿ ڪرڻ، مختلف هنڌن تان ايترا پکي گڏ ڪرڻ ۽ پوءِ ان سامان کي رڌي پچائي پيش ڪرڻ ۾ هوٽل وارن کي اٽڪل ٽي مهينا لڳي ويا هئا. هوٽل وارن ٻڌايو ته رڳو رڇ جي ڪرن کي ڪائڻ لائق بنائڻ لاءِ ديڳڙيءَ ۾ ٽي ڏينهن رڌڻو پيو هو.

دنيا ۾ سڀ ۾ عجيب کاڌا چينين جا آهن پوءِ اهي چيني ڪٿي پنهنجي اباڻي ملڪ چين ۾ هجن يا ملائيشيا، سنگاپور، هانگ ڪانگ، انڊونيشيا ۾. چيني ماڻهو هر ساهه واري شيءِ کايو وڃي. چيني پاڻ ئي چرچي ۾ چوندا آهن ته هو هر اها شيءِ کائين ٿا، جنهن کي چار ٽنگون آهن، سواءِ ٽيبل ڪرسيءَ جي. هو هر اها شيءِ کائين ٿا جيڪا اڏامي ٿي، سواءِ هوائي جهاز ۽ هيليڪاپٽر جي!

اسانجي ملڪن جي ماڻهن کي هن پاسي _ خاص ڪري چين، هانگ ڪانگ ۽ ڏور اوڀر جي ٻين ملڪن ڏي، هوٽلن ۽ کاسائين جي دڪانن تي ڪتن ۽ ٻولڙن کي ڪُسندو ڏسي تعجب لڳي ٿو. سوئر ته يورپ ۽ آمريڪا جي ملڪن ۾ به عام آهن، پر ڪتن، ٻولڙن ۽ نانگن جو رڌ پچاءُ هن پاسي نئين ڳالهه آهي. ملائيشيا ۾ ڪلئي عام ڪتن جي ڪوس تي شايد منع آهي. سوئر جي گوشت جا دڪان هر مارڪيٽ ۾ ڳئون ٻڪري جي گوشت جي

مارڪيٽ ڪان پاسيرا ۽ ڊڪيل رکيا ويا آهن. سوئر جي ڪلئي عام Transport تي بہ منع آهي. ترڪن وارن کي ملائيشيا جي حڪومت طرفان چيل آهي تہ سوئر ڪٽڻ مهل ترڪن کي ڪپڙي سان ڍڪي پوءِ هڪ شهر کان ٻئي شهر هلو. پوءِ اها ٻي ڳالهہ آهي تہ ڪيترا دفعا ملاڪا ڪوالالمپور هاءِ وي تي ڪڏهن ڪڏهن بنا ڪور جي ترڪون سوئر ڍوئينديون نظر اچن ٿيون. پولٽرن جو ڪوس ڪن ڪن شهرن ۾ ڪن خاص هنڌن تي ضرور هلي ٿو. شروع جي ڏينهن ۾ (1982ع ۾) ۽ ان ڪان اڳ جڏهن جهاز تي اچبو هو تہ ڪوالالمپور جي چوڪٽ (Chow-Kit) واري علائقي ۾ پولٽرن جو گوشت وڪامبو هو _ خاص ڪري انهن جو ميجالو خريد ڪرڻ لاءِ چيني بيتاب هوندا هئا. جيئري پولٽري کي هڪ اهڙي سوڙهي ڪاٺ جي پڃري ۾ ويهاريو ويو تي جنهن جي ڇت تي ٺهيل گول سوراخ مان پولٽري جو اڌ ڪن مٿو ٻاهر نڪري اچي. پوءِ گول ڦرندڙ تيز ڪپ سان هن جي مٿي جي چوڏاري چيهڪ ڏئي ڪوپڙي ڪولي سندس ميجالو ڪڍيو ويو تي. 1968ع _ 1969ع ۾ چين جي بندرگاهہ سئم ڪانگ جي مارڪيٽ ۾ اهو ڪم عام ڏٺوسين. بهرحال ملائيشيا ۾ هاڻ پولٽرن کي ڦاسائڻ تي بندش پوڻ ڪري سندن ڪوس نظر نٿو

اڇي. باقي نانگ، نوريئڙا ۽ ڪُميون ملائيشيا جي ڪيترن ئي شهرن جي چيني هوٽلن ۾ عام وڪرو ٿين ٿيون.

سڄي چين ۾ (ويندي هانگ ڪانگ ۾) ڪتن جو گوشت عام وڪامي ٿو، سواءِ انهن هنڌن تي جتي مسلمانن جي گهڻائي آهي _ خاص ڪري پاڪستان جي مٿان واري اترهين چين جي حصي ۾، جتي چينين جي مئجارٽي مسلمان آهي. يا هيڏانهن چيني سمنڊ واري پاسي جي ڪجهه شهرن ۾ _ خاص ڪري ڏئرين بندرگاهه ۾ جتي سوئر به نظر نه آيو، جو اتي مسلمان چينين جو تعداد گهڻو آهي.

اڄڪلهه آمريڪا ۽ ٻين حڪومتن جو ڏکڻ ڪوريا تي دٻاءُ وڌي رهيو آهي. (جتي ايندڙ سالن ۾ اولمپڪ رانديون ٿيڻ واريون آهن) ته ڪتن جو هوٽلن ۾ وڪرو بند ڪيو وڃي. ڪتا ته چين، هانگ ڪانگ ۽ تائيوان ۾ به ڪاڌا وڃن ٿا، پر جنهن نموني سان ڪوريا جي هوٽلن ۾ ڪتن جو ڪوس هلي ٿو، ان مان ظلم جي جهلڪ ملي ٿي. ڪوريا جي هوٽلن ۾ گراهڪ لاءِ ڪتو ڪهي گوشت پچائڻ کان اڳ ڪتي کي ڏنڊن سان ماريو وڃي ٿو. ائين ڪرڻ سان هنن جو چوڻ آهي ته ڪتي جو گوشت ٽينڊر (نرم) ٿئي ٿو. هونءَ ڪنهن به گوشت کي نرم ڪرڻ لاءِ اسان وٽ ڪچي پپئي جو استعمال ٿئي ٿو. آسٽريليا جهڙن ملڪن ۾ ڪنهن به جانور کي ڪهڻ کان اڳ ڪچي پپيتي

جي جيوس جي انجيڪشن لڳائي وڃي ٿي. پر ڪوريا ۾ گوشت ٽينڊر ڪرڻ لاءِ هي عجيب ۽ ظالماڻو نمونو آهي. جيڪو اولمپڪ وارن ڏينهن ۾ ڪوريا جي حڪومت کي دنيا اڳيان شرمندو بنائي سگهي ٿو. ذرا تصور ڪريو دنيا جي ملڪن جا رانديگر ۽ تماشبين ڪوريا جي شهر سيول ۾ گهمڻ وقت هوٽلن جي پٺيان موچڙن لڳڻ ڪري ڪتن جا ڪوڪڙاٽ ٻڌي، ڏکڻ ڪوريا لاءِ ڇا اثر وٺندا.

چين ۽ ڪوريا جي پهرين Voyage (سفر) ۾ مون پنهنجي ڪليگ انجنيئر عبدالصمد کي چيو هو: "يار هي ڪهڙا ماڻهو آهن، جيڪي ڪتي جو گوشت ٿا وڪڻن!"

عبدالصمد ٽوڪ واري انداز ۾ ڪلندي چيو: "پاڻ ڪان ته بهتر آهن. گهٽ ۾ گهٽ ڪوڙ ته نٿا ڳالهائين _ ڪتي جو گوشت ڪتي جي ئي نالي ۾ وڪڻن ٿا. پاڻ وانگر ٻڪري، رڍ جي نالي ۾ ڪتي جو گوشت ته نٿا وڪڻن. گابي ۽ وَڇَ جي نالي ۾ گڏھ جو گوشت ته نٿا وڪڻن؟"

ياد رهي ته انهن ڏينهن ۾ نوابشاھ جي هڪ واقعي جي خبر سڄي دنيا ۾ مشهور ٿي هئي ته نوابشاھ کان مردار گڏهن جو گوشت ڪراچيءَ ۾ بيف (ڳئون جي گوشت) جي نالي ۾ وڪامي ٿو.

منهنجي زبان سک

بي بي سي لندن جي هڪ ٽي وي سيريز Mind your Language ايشيا، آفريڪا توڙي يورپ جي ڪيترن ئي ملڪن ۾ ڏاڍي مشهور ٿي هئي. ان ۾ لندن ۾ رهندڙ مختلف ملڪن جي رهاڪن کي نائيٽ اسڪول ۾ انگريزي سڪندي ڏيکاريل هو. هڪ پروگرام ۾ هڪ عرب_ جيڪو پاڻ ته آڪسفورڊ يونيورسٽيءَ جو گريجوئيٽ آهي ۽ سٺي انگريزي ڳالهائي ٿو، پنهنجي گلاسگو جي اسڪاٽ ڊرائيور کي ان اسڪول ۾ داخل ڪرائڻ لاءِ وٺي اچي ٿو، جيئن هو صحيح انگريزي ڳالهائڻ سکي، جيڪا سندس عرب مالڪ سمجهي سگهي.

گلاسگو ۽ اسڪاٽليند جي ٻين شهرن جا رهاڪو انگريزي ڪجهه مختلف لهجي ۾ ڳالهائين ٿا ۽ اسان جهڙن ايشين لاءِ انهن جي انگريزي سمجهڻ واقعي ڏکيو ڪم آهي.

اسڪول وارا جهجهي ناٽي جي آچ تي ڊرائيور کي داخل ته ڪن ٿا پر انگريزي سيکارڻ وارو سندن انگريز ماستر ان اڏ مغزي اسڪاٽ ڊرائيور کي انگريزي سيکارڻ ۾ ڪامياب نه ٿي سگهيو.

نيٺ اسڪول جي پرنسپال بيزار ٿي عرب کي عرض ڪيو: ”سائين! هيئن چونٽا ڪريو تہ هڪ ٻئي کي سمجهڻ لاءِ هو توهان جي انگريزي سکي، ان کان تہ توهان گلاسگو وارن جي لهجي جي انگريزي سکو.“ ۽ پوءِ ٻئي ڏينهن کان لاچار عرب صاحب ڊرائيور جي لهجي واري انگريزي سکڻ ۾ لڳي ويو.

ملائيشيا پهچڻ سان مون سان بہ ڪجھ اهڙي ئي جٽ ٿي. آچر (موڪل) جي ڏينهن گهر ۾ ڪم لاءِ ايندڙ پوڙهي ملئي مائيءَ کي انگريزي سکڻ لاءِ ڏاڍو چيم تہ هوءِ ٻڳل سڳل ۽ غلط انگريزي ڳالهائڻ بدران ڪجھ بهتر سکي وٺي، جيئن اسان هڪ ٻئي جي ڳالھ چڱي طرح سمجهي سگهون. پر مجال آهي جو هوءَ ان ڏس ۾ ڪٿي ٿوري بہ ڪوشش ڪري. هڪ ڏينهن جڏهن گهڻو چيو مانس تہ بيزار ٿي چوڻ لڳي:

”آئون سجو ڏينهن ورڪ ڪريان ٿي. بزي بزي آهيان _ انگريزي سکڻ جو نو ٽائيم. تون واندو آهين. يو نو ورڪ. تون چونٽو منهنجي ملئي زبان سکين؟“

اهو ٻڌي مون ڪٿي چپ ڪئي.

ڪهڙو ڦر نئنسيءَ جو آهي!

ملائيشيا جي شهرن توڙي ڳوٺن ۾ رول ڪتو ڪو ورلي نظر ايندو. اهي ڳوٺ جن ۾ چيني رهن ٿا، انهن وٽ ڪتا ضرور آهن پر پالتو. باقي ملئي ماڻهن جي ڳوٺن توري پاڙن ۾ رول يا پالتو ڪتا بنهه نظر نہ ايندا.

ملئي ماڻهن جي ڳوٺن ۾ ڪتي نہ هجڻ جو هڪ تہ وڏو سبب اهو آهي تہ هتي جا ملئي سڀ مسلمان آهن ۽ هو ڪتو پالڻ خراب سمجهن ٿا. ٻيو تہ رول ڪتي مان بيماري پکڙي ٿي. چيني ماڻهو جيڪي ڪتي پالڻ جا شوقين آهن اهي بہ رول ڪتي کي برداشت نٿا ڪن. هتي جي شهرن ۾ جيئن ئي رول ڪتن جو تعداد وڌڻ لڳندو آهي تہ ميونسپل وارا ان کي گهٽائي ڇڏيندا آهن.

چينين کان علاوه اهي انڊين (ڏکڻ هندوستاني) جيڪي لدانگ گيتاخ (ربڙ جي پوک) ۾ ڪم ڪن ٿا يا ٻيلن ۽ جهنگلن ۾ رهن ٿا، اهي پڻ چوڪيداريءَ خاطر ڪتو پالين ٿا. پر ڪتي پالڻ بابت هتي قاعدو قانون ايترو ئي سخت هي جيترو يورپ، آمريڪا، جپان ۽ سنگاپور پاسي. يعني ان کي گهٽيءَ ۾ کليل ڇڏٽو ناهي، جيئن اجايو

ڇوته ڪي پاڙي وارن جي آرام ۾ خلل نه وجهي. وقت اندر مقرر دوا جون سيون هٽائيٽيون آهن، جيئن بيماريءَ کان ڪتو آجو رهي وغيره.

باقي ملائيشيا ۾ ٻلا آزاد گهمندي ڦرندي نظر ايندا. نه فقط گوشت ۽ مڇي مارڪيٽن ۾ پر هوٽلن، هاسٽلن، رستن ۽ گهرن ۾ جام نظر ايندا. خاص ڪري ملئي ماڻهو کين وڏي چاهه سان پالين ٿا. اسان ڌارين ملڪن کان آيل همراهن کي جيڪي رهائش لاءِ گهر مليا، انهن ۾ پهرين اسان جي آفيس ۾ ڪم ڪندڙ ملئي ماڻهو رهيل هئا، جيڪي ويندي وقت پنهنجا ڪيترائي ٻلا ڇڏي ويا. انهن ٻلن ڏي ڪجهه ڏينهن نه نون آيلن جو ڌيان نه ويو، پر پوءِ سڀ اچي تنگ ٿيا جو هو سڄي رات نه فقط گهٽيءَ ۾ ميائون ميائون ڪندا هئا پر پوءِ ڪاڏي لاءِ گهرن جو چاريون چني اندر اچڻ لڳا. يا در اڳيان رکيل ٻهر جي باردي هاري ڇڏيندا هئا. سڀ چوڻ لڳا ته ملئي ماڻهن کي اهڙا ٻلا پالڻ جو ڪهڙو ڪم هو جن کي پاڻ سان ڪٽي وڃڻ بدران اسان جي حوالي ڪري ڇڏيو اٿن. هڪ ڏينهن ڳٽياسين ته اسان جي پاڙي ۾ ننديا وڏا پنجويهه ٿيا.

انهن مان جان ڇڏائڻ جو ڪم مون مٿي تي کنيو ۽ هفتي اندر ٽي ٽي چار چار ٻلا هرواري ۾ ڪار جي ڊڪيءَ ۾ وجهي پرواري

ڳوٺ 'مسجد تاناح' جي مڇي مارڪيٽ ۾ ڇڏي آيس. پاڙي ۾ رهندڙ سيني سک جو ساھ ڪنيو. سيني واھ واھ ڪئي ۽ منهنجي پٺي ٺپري داد ڏنو.

ڪجھ ڏينهن بعد اسان جي پاڙي ۾ رهندڙ هڪ انڊين ڪئپٽن ڏياريءَ جي دعوت ڪئي، جنهن ۾ انهن کي بہ گهرايائين جيڪي اسان وارن گهرن ۾ پهرين رهندا هئا (۽ ٻلا ڇڏي ويا هئا). انهن ۾ گھڻ ڳالهائو طاهر الدين بہ هو. هو مانيءَ بعد هيڏانهن هوڏانهن جي لٻاڙ هڻي رهيو هو تہ نجاڻ هڪ ڪن ڪٽيو ٻلو_ جيڪو خبر ناهي مون کان ڪيئن رهجي ويو هو_ سندس پيرن وٽان اچي لنگهيو. اتفاق وري اهڙو جو اهو ٻلو طاهر الدين جي پاليل فوج مان هڪ هو. پنهنجي ٻلي کي سڃاڻي کيس هنج ۾ ويهاريائين ۽ پيار سان هٿڙا گهمائي اسان کان پڇڻ لڳو:

"نئنسي ڪٿي آهي؟"

"ڪهڙي نئنسي؟" ڪئپٽن لين ريگو حيرت مان پڇيس.

"نئنسي! هن ٻلي جي مسز." ۽ پوءِ هيڏانهن هوڏانهن ان جي پونگڙن جي ڳولا جاري رکندي پڇيو: "اِئنڊ ويئر آر ٽائرو، جولين، جيري اِئنڊ ادر بٽائز؟" (۽ ڪٿي آهن ٽائرو، جولين، جيري ۽ ٻيا نينگر؟) هاڻ کيس ڪهڙو جواب ڏيون تہ تنهنجي انهن لاڏلن کي ڏيھ

نيڪالي ڏيئي ڇڏيسين. ٿوري دير بعد وري ساڳيو سوال ڪيائين ته سڀ مون ڏي ڏسڻ لڳا.

پر ۾ وينل ڪئپٽن لين ريگو ۽ ڪئپٽن نندڪر ڪي اڪ پچي اڙدوءَ ۾ چيم : ”ٻيلي ڏاها ٿيو. ڳالهه ٽاري ڇڏيو. ٻلا وچي ’مسجد تاناح‘ ڳوٺ جي مڇي مارڪيٽ ۾ سڪيا ٿيا. اجايو هن ملنگ ڦڏو ڪيو ته هن وقت ڪٿان ايندا اهي ٻلا؟“ تڏهن وڃي بچ بچاءُ ٿيو. نه ته هن پنهنجي پر ۾ به ڊزن ٻلن جو تحفو ڇڏي اسان تي وڏو احسان ڪيو هو ۽ هاڻ وينو هو انهن ٻلن جي انڪوائري ڪرڻ.

طاهرالدين جڏهن اٿيو ته ڪئپٽن لين ريگو به خارن مان چيو: ”ڪانئس ڪير پڇي ته تحفي ۾ هڪ يا ٻلا ڏٻا آهن يا يڪا پنجويهه ٿيهه_ سي به هڙيئي ميڊيڪلي Unfit! ڪي ڪن ڪٽيل ته ڪي پڇ ڪٽيل. ۽ هيڏي ڏڻ پونگڙن ۾ اسان ڪي ڪهڙي خبر ته ڪهڙو ڦر نئنسيءَ جو آهي ته ڪهڙو ڦر فئنسيءَ جو_! “

اهڙي شاديءَ مان ڪهڙو فائدو؟

ملائيشيا جي سڀ کان گهڻو هلندڙ انگريزي اخبار ۾ ڪڏهن ڪڏهن اهڙيون خبرون به ڪليو ڪلايو اچن ٿيون، جيڪي شايد اسان وٽ شام جي اخبارن ۾ به ائين شدَ مدَ سان نه اچن.

تازو ڪالهه جي اخبار ۾ هتي جي خبر رسان ايجنسي_ ’برناما‘ جي حوالي سان هڪ خبر آيل هئي. عنوان هوس: “ٻلي جي چڪيل ماڻهوءَ جي صحت ۾ سڌارو.” خبر ڪجهه هن ريت هئي:

تائيپنگ (شهر جو نالو) سومر، 35 سال عمر واري هڪ همراهه جي حالت سڌري رهي آهي، جنهن جي ذاتي عضوي کي ڪمپونگ توپائي ڳوٺ ۾ چنچر ڏينهن هڪ ٻلي چڪي وڌو هو. سندس هڪ ويجهي مائٽ ٻڌايو آهي ته هن جي حالت هاڻ گهر ۾ ئي سڌري رهي آهي. هن اهو به ٻڌايو ته گهر جا ڀاتي ان پالتو ٻلي کي هرگز نه ڪڍندا جو اهو سانحو هڪ حادثو چئبو، جنهن ۾ غريب ٻلي جو ڪو به ڏوهه ناهي. هن ٻڌايو ته اهو “تومپاڪ” نالي وارو شيرو ٻلو ڏيڍ سال کان هن گهر ۾ پالتو جانور وانگر رهندو اچي.

اهو قصو هن ريت ٿيو تہ همراهہ گوڏ پائي منجهند جي وقت وڻ هيٺان ستو پيو هو تہ هوا جي زوردار جهوٽي تي سندس گوڏ مٿي کڄي ويئي. تو مپاڪ ٻلو جيڪو پريءَ ۾ ئي ويٺو هو، خبر ناهي ڇا سوچي لامارو ڏيئي ڪٽي سندس خاص عضوي کي چڪ پاتو. ان بعد همراهہ کي بيهوشيءَ جي حالت ۾ امالڪ پرواري اسپتال ۾ پهچايو ويو_ ’برمانا‘ (خبر رسان ايجنسي).

اها خبر جيئن تہ پهرين ئي صفحي تي نمايان طور ڏنل هئي، ان ڪري آفيس ۾ پهچڻ سان هر هڪ جي نظر مان گذري. ڏهين بجي چانهہ تي سيني جي وات تي اها ڳالهہ هئي. اسان واري انڊيا جي سِک ڪئپٽن تيجپال سنگهہ چيو تہ اهو جانور ”پالتو“ تہ چئي نٿو سگهجي. پالتو جانور پنهنجي مالڪ کي ڪڏهن بہ نقصان نہ رسائيندو آهي.

سريلنڪا جي ڪئپٽن مانيڪ ردرا ڪمار چيو: ”ٻلي کان تہ ڪتو پالجي جيڪو واقعي وفادار ۽ انسان دوست جانور آهي.“

تنهن تي پوڙهي برمي ڪئپٽن پيٽر چيو: ”بابا ڪيئن ٿا چئو تہ اهو پالتو ٻلو همراهہ جو خير خواهہ نہ هو. هوا ۾ گوڏ کڄڻ تي ٻلي کي ڪهڙي خبر تہ اهي ٽپڙ سندس مالڪ جا آهن. ٿي سگهي ٿو

تہ هن ان کي پهريون دفعو ڏسڻ ڪري سمجهيو هجي تہ اهو ڪو ڪوئو، ساندو يا ڪا ٻي بلا آهي! سو مالڪ جي جان بچائڻ لاءِ هن هڪدم ڪٽي ان تي حملو ڪيو. ان ۾ ٻلي جو ڪهڙو ڏوهہ؟"

سپ اچي ڪِل ۾ پيا. سک ڪئپٽن سپ ڪان وڏا ٿهڪ ڏيندي آهستي چيو: "پوءِ تہ چڱو جو همراهہ ڪتو نہ پاليو نہ تہ ان جو چڪ رسيس ها تہ حالت سڌرڻ بدران بئي جهان ۾ هجي ها."

ڪانفرنس روم ۾ آياسين تہ اسان جو ڪليگ _ هتي جو چيني انجنيئر مسٽر لائوسينگ پنهنجي هڪ ملئي دوست آفيسر کي فون ڪرڻ ۾ رڌل هو. پاڻ بہ اخبار ۾ اها خبر پڙهي چڪو هو تڏهن تہ جيئن ئي ملئي همراهہ فون ڪنيو تہ مسٽر لائوءَ کلندي چيس:

"انچڪ (مسٽر) يوسف! سيان ڪان سرونگ (گوڏ) ٻڌي نہ سمهجانءِ."

جواب ۾ هن تہ الاهي چا وراڻيس پر لائوءَ چيس: "بهرحال جي پاڻ جهڙو ٿلهو ٻلو نہ پاليو اٿئي تہ پوءِ ڀلي سرونگ پائي سمهجانءِ."

ان سان ڳالهائي بس ڪيائين تہ اسان سان گڏ بيٺل فزڪس جي هڪ ملئي ليڪچرار کي راز واري انداز ۾ چيائين "انچڪ محمد صالح گوڏ پائي سمهڻ مهل هاڻ تون بہ خيال رکجانءِ _ خاص ڪري جي تکي هوا ۽ جهڪ لڳي رهي هجي تہ."

"اسان کان وڌيڪ." هن وراڻيس. "توهان چينين کي خبردار رهڻ کپي جيڪي ڪچا پائي سمهو تا ۽ وري پاليو به رڇن جهڙا ڪتا تا."

بهرحال سڄو ڏينهن اها خبر چرچي طور گشت ڪندي رهي _ نه فقط مردن ۾ پر آفيس ۾ ڪم ڪندڙ عورتن ۽ ڇوڪرين ۾ پڻ _ خاص ڪري اهي ڇوڪريون شڪي ٿي رهيون هيون جيڪي آفيسن ۾ ملئي ڊريس _ سرونگ (گوڏ) ٻڌي اچن ٿيون.

منجهند مهل موٽي پنهنجي آفيس ۾ آياسين ته اسان جي پاڪستاني چيف انجنيئر آصف غيور ويهڻ سان چيو: "يار ڪمال آهي هتي جي اخبارن ۾ سياسي يا عالمي خبرون گهٽ باقي ان قسم جون جام اچن ٿيون ته پتالنگ جايا شهر جي هڪ لفٽ ۾ نرس هڪ نوجوان عاشق کي چڪ هڻي چپ وڍي ڇڏيو _ جنهن هن کي ياڪر پائي زوريءَ چمي ڏيڻ جي ڪوشش ڪئي ٿي. يا وري ڪئانتان شهر ۾ هڪ زال پنهنجي مڙس کي ٻي ڇوڪريءَ سان عشق ڪرڻ جي ساڙ ۾ رات جو ننڊ ۾ هن جو خاص عضوو ڏاڙهي ڪوڙڻ واري پاڪيءَ سان ڪپي ڇڏيو ۽ آڌيءَ رات جو دانهن ڪوڪن تي پاڙي وارن

رتوڇاڻ حالت ۾ ڪيس اسپتال پهچايو ۽ پوليس غائب ٿي ويل زال ۽ پاڪيءَ جي ڳولا ۾ آهي.

”يا وري فلاڻي شهر جي نوي سالن جي پوڙهي حاجي عثمان بن احمد اسي سالن جي حاجاڻي فاطمہ بنتي غزاليءَ سان شادي ڪئي آهي. سندس عشق سٺ سال پراڻو هو پر شادي تڏهن ان ڪري نہ ٿي سگهي جو فاطمہ جي شادي مائٽن ڪنهن ٻئي سان ڪرائي ڇڏي ۽ حاجي صاحب پنهنجي سوٽ سان في الحال وڃي پرڻيو. جيڪا يارهن سال اڳ فوت ٿي ويئي ۽ هاڻ جڏهن فاطمہ جو مڙس گذريل سال لاڏاڻو ڪيو تہ هنن پراڻن عاشقن هڪدم قاضيءَ کي گهرائي پنهنجو نڪاح پڙهائي ورتو.“

هندوستان کان آيل اسان جو هڪ ڪليگ چيف انجنيئر راج ببر جيڪو ان وقت آفيس ۾ گهڙيو. تنهن آصف غيور جي اها آخري خبر ٻڌي وراڻيو: ”اهڙي شادي ڪهڙي فائدي جي؟ ان شاديءَ ۾ حاجي صاحب کي فقط موڙ ٻڌڻ ۽ گهوڙي تي چڙهڻ نصيب ٿيو هوندو. باقي ٻيو مڙيئي خير! ان شاديءَ مان نہ دائيءَ جي ڪمائي ۽ نہ وري ٻار تي نالو رکڻ واري مُلئين جي خرچي.“

ملاڪا شهر جو گائيڊ سان گڏ سير

ايشيا ۽ پئسفڪ سمنڊ جي مختلف ٻيٽن کان، جيڪي IMO سيمينار لاءِ نمائندا، اسان وٽ ملاڪا جي مئريٽائيم اڪيڊمي ۾ آيا هئا، انهن جي لاءِ هڪڙي آچر تي 'ڪوالالمپور' گهمائڻ جو بندوبست ڪيو ويو هو ۽ هاڻ هن ٻئي آچر تي 'ملاڪا' شهر جي چڪر جو پروگرام رکيو ويو.

ملاڪا واري چڪر تي، ڌارين ملڪن کان آيل مهمانن سان گڏ، آئون به نڪتس. ملاڪا شهر ٺٽي، روهڙي، دهلي، بنارس جيان تواريخي شهر آهي. گذريل ٽن سالن ۾ اڪيلي سر ته ڪيترائي چڪر هڻي چڪو هوس پر هڪ گائيڊ سان گڏ گهمڻ ۾ اهو فائدو آهي ته جيڪا رهيل عمارت هجي، اها ۽ ان بابت وڌيڪ معلومات حاصل ڪري سگهجي ٿي. ساڳي وقت مون اهو به ڏسڻ چاهيو ٿي ته سڄو وقت هڪ گائيڊ مسافرن کي وندرائڻ لاءِ نت نيون ڳالهيون ڪيئن ڪوٺي ٻڌائي ٿو. اها ته پڪ هيم ته هن گهمڻ ۾ نه فقط هڪ پڪنڪ جو مزو هو پر مختلف هنڌن ۽ ملڪن جي ماڻهن سان سندن ملڪن ۽ ٻيٽن بابت پڻ خبرچار ڏيئي وٺي سگهياسين ٿي. ۽ اهي

مھمان ھئا وري ڪير؟ سڀ ڪنھن وقت جا جھازي ھئا ۽ ھاڻ پنھنجن پنھنجن ملڪن ۾ ڪو جھازرانيءَ جي آفيس ۾ ڪارگو سپرنٽينڊنٽ ٿي ويو ھو تہ ڪو جھاز سازيءَ جي ڪارخاني (شپ يارڊ) ۾ مئرين ڊپارٽمينٽ جو مئنيجر. ڪو ناٽيڪل (نيويگيشنل) سبجيڪٽ جو تہ ڪو مئرين انجنيئرنگ جو ممتحن. ڪو پنھنجي ملڪ جي جھازن جي چڪاس ۽ سلامتيءَ جو اعليٰ سروير، تہ ڪو اتي جي مئرين ڪاليج يا اڪيڊميءَ جو پرنسپال. ۽ اھا تہ پھرين ڏينھن ئي خبر پئجي ويئي ھئي تہ U.N.O طرفان آيل ڪئپٽن اندرجيت سنگھہ، برونائيءَ کان آيل وانگ حاجي احمد، اپوح ملائيشيا کان آيل چيف انجنيئر مصطفار جھڙا جيڪي سيمينار ھال ۾ تہ بيحد سنجيده ٿي ويٺا ٿي ۽ لڳو ٿي تہ ھنن ڪليو تہ ڇا پر سچي زندگي ڪڏھن مُرڪيو بہ نہ ھوندو، تن ھال کان ٻاھر نڪرڻ مھل سڀ کان گھڻو ڪل ٻوڳ ۾ حصو ورتو ٿي.

IMO جي سيمينار ۾ حصو وٺڻ وارن نمائندن کان علاوه اھي ڇوڪريون بہ گھمڻ لاءِ ھليون، جيڪي سيڪريٽريٽ جا فرض ادا ڪري رھيون ھيون_ يعني جن شارٽ ھئنڊ، ٽائپنگ، فوٽو ڪاپنگ جھڙا ڪم ڪيا ٿي. انھن ۾ ھڪ ويھہ ٻاويھہ ورھين جي ملئي ڇوڪري نور ھاشيما نالي پڻ ھئي. پاڻ نہ فقط چرچائڻ آھي پر مڙني

۾ سهڻي پڻ آهي. ان ڪري آيل مڙني نمائندن، سيمينار هلڻ دوران، نہ فقط ڪيس ٽيڊين اڪين سان ھر ھر ڏٺو ٿي، پر رسيس ۾ مانيءَ جي وقفي مهل مٿس سينديون بہ وڃائي ورتيون ٿي. پڪ اٿم تہ تووالو، ونتائو، سولومن ۾ فجي جهڙن ہيٺن ڪان آيل نمائندا _ جيڪي پنهنجي ننڍڙن ہيٺ نما ملڪن ڪان سڌو ھتي پهتا ھئا ۾ ملائيشيا جو ڪو وڏو شهر گهمڻ بنا سڌو واپس هليا ويندا، سي فقط نور هاشيما ڪي ڏسي پنهنجي ملڪن ۾ ملئي ڇوڪرين جي حسن جي ڏاڍي واکاڻ ڪندا.

نورهاشيما _ جيڪا آفيس ۾ فقط 'شِيما' جي نالي سان سڏجي ٿي، ملاڪا هلڻ ڪان هڪ ڏينهن اڳ منهنجي آفيس ۾ مون ڪان پڻ پڇڻ آئي هئي تہ آيا آئون بہ ملاڪا جي سير لاءِ هلندس يا نہ. منهنجي حيثيت مهمان جي بہ هئي جو ڌارئين ملڪ ڪان آيل آهيان تہ ميزبان جي بہ _ جو هتي ٽن چئن سالن ڪان رهيل آهيان ۾ نوڪري ڪري رهيو آهيان. مون هائوڪار ڪندي ڪانئس پڇيو، "بيا ملاڪا وڃن تہ پيلي وڃن، پر تون ڪهڙو ڦاهو ڦڪڻ لاءِ هلي رهي آهين؟ تون تہ ڇائينءَ نپنيئنءَ ٿي هتي!"

"بس آئون وري مڙس ڳولڻ جي مِشن تي نڪران ٿي." هن ڪلندي چيو. "ڪو چڙو سجهنئي ته اشارو ڪجانءِ ته ان ڪي وجي پاسو ڏيان."

"ڏادي ٻڌايئي،" مون چيومانس. "چئبو ته ان ڪم لاءِ پنهنجي آفيس مان هلي ملي مون وٽ آئي آهين؟"

"ها. هڪ ته اهو ڪم سمجهه. ٻي ڳالهه اها ته سياڻي گهران اڪيڊميءَ ۾ اچي بس ۾ چڙهڻ بدران آئون گهر اڳيان ئي بيٺي هونديس. بس جڏهن اسان جي گهر ويجهو ٿئي ته ڊرائيور کي بس روڪڻ لاءِ چئجانءِ ته جيئن آئون چڙهي پوان."

شيما جو گهر اڪيڊميءَ کان ملاڪا شهر ڏي ويندڙ رستي تي آهي. گذريل سال سندس شادي پنهنجي ماسات سان ٿي هئي ته اڪيڊميءَ جا اسين ڏارين ملڪن جا ماستر (ليڪچرر) پڻ، لفافن ۾ پنج پنج ڊالر __ هتي جي رسم موجب شاديءَ جو تحفو __ کڻي سندس گهر پهتا هئاسين. پاڻ ملئي ڪنوار جي روپ ۾ سجيل هئي ۽ آيل ويل سان فوٽو ڪيرائي رهي هئي. اسان به ماني کائي گهوٽ ڪنوار کي مبارڪ به ڏني ته فوٽا به ڪيراياسون. ٻئي ڏينهن خبر پيئي ته شيما مڙس سان گڏ رات گذارڻ بدران سج لٿي کان اڳ ئي ٽن وڳن ۾ بس ۾ چڙهي ڪوالالمپور هلي ويئي. پاڙي پتيءَ جي ماڻهن کان خبر

پئي تہ هوءَ ان شاديءَ مان خوش نہ هئي. مائٽن زور ڪيس ان ڪري هن هائوڪار ڪري شاديءَ جي رسم پوري ڪئي. باقي سندس عشق پرواري ڳوٺ جي هڪ فٽ بال رانديگر سان هو۽ ان سان ئي هن شادي ڪرڻ چاهي ٿي.

پنج ڇهہ ڏينهن بعد هوءَ آفيس موٽي. هتن تان اڃا ميندي‌ءَ جو رنگ بہ نہ لٿو هوس. وڏي وات دنيا جهان جون خبرون ڪندي رهي. ڪنهن ٽوڪيس بہ ڪونہ. ملائيشيا جي ماڻهن جي انگريزن وانگر اها سٺي ڳالهہ آهي تہ ذاتي ڳالهين ۾ دخل اندازي نٿا ڪن. سڀ ڪجهہ خبر هوندي بہ ڪنهن نہ سوال ڪيس ۽ نہ وري ڪنهن شڪي ڪيس. ڪئپٽن ذوالفقار کي چيم تہ شيما ڪم پاڪستاني هندوستاني فلمن وارو ڪيو آهي. پر پچينس تہ جڏهن ماسات سان شادي نہ ڪرڻي هئي تہ هن غريب مڙس ۽ پنهنجو پاڻ کي شاديءَ جي خرچن ۾ ڇو وڌءِ.

جواب بہ فلمن وارو ئي ڏنائين: ”ماءُ پيءُ جي آس پوري ڪرڻ لاءِ مون شاديءَ جي رسم پوري ڪئي. باقي آئون هينئر بہ اهڙي Vigrin آهيان جهڙي پهرين هيس.“

کلي چيومانس: ”گھوٽ ۽ ڇاڇين سان فوٽا تہ ائين پوزن ۾ کڍرائي رهي هئينءَ جڻ اهم تواريخي فوٽا فريم ڪرائي رکڻا هجنئي.“

”Tidak_Apa“ (ملئي لفظ ’تداق آپا‘_ يعني پرواهہ ناهي) ۽ پوءِ کلي چيائين: ”انجنيئرنگ جي ڪنهن ڇڙهي ملئي شاگرد جو مونسان تعارف تہ ڪراءِ. منهنجي هڪ ساهيڙيءَ بہ مئرين انجنيئر سان شادي ڪئي آهي.“

”۽ فٽ بال رانديگر جو ڇا ٿيندو؟“ مون پڇيومانس.

”اها ڳالهہ ماڻهن ويهي گهڙي آهي.“ هن وراڻيو.

منهنجي شاگردن مان ڪو شيما سان ملي يا نہ ان ڪان اڳ اڄ ڏينهن تائين هن جا انيڪ ماڻهن سان معاشقا ٿيندا رهيا آهن، جن جون دلچسپ اوائلي Proceedings هوءَ مون کي هميشہ ٻڌائيندي رهي آهي. پر انهن معاشقن مان ڪو بہ عروج تي اڃا نہ پهتو آهي، جو ڪٽي ڪنهن قاضيءَ کي گهرائڻو پوي ۽ اسان لفافي ۾ پنج ڊالر ۽ مٿي تي ملئي ڪاري ٽوپي (Songkok) رکي شاديءَ جي ماني هڪ دفعو وري سندس گهر ڪائڻ لاءِ وڃون. ۽ هاڻ هوءَ بہ ملاڪا شهر جي سير تي جهازين سان گڏ هلي رهي هئي.

اڪيڊميءَ کان بس جي ڇڏڻ جو وقت صبح جا ساڍا اٺ وڳا هو. مسافرن کي ڪٽڻ لاءِ بس هاسٽل جي ان هنڌ تي اچي بيٺي جتي ڌارين ملڪن کان آيل نمائندا رهيل هئا. ٿيلهي ۾ ڪاپي پينسل ۽ ڪيئميرا وجهي آئون به بس تي پهتس. بس ۾ اجا رڳو مالديپ ٻيٽ جو احمد شريف ۽ سموئا (Samoa) ٻيٽ جو ڪئپٽن پول سئمي وينل هئا. بس جي در وٽ بيٺل ٿلهي ملئي ڊرائيور سلام ڪري هٿ ملايو. ان سان گڏ هڪ چيني ڇوڪري پڻ بس مان لٿي ۽ Selamat dating (سَلامت داتنگ) چئي، هٿ ملائي پنهنجي ڄاڻ سڃاڻ ڪرائي: "آئون توهان جي ٽوئرسٽ گائيڊ مس 'هو_پيڪ_چو' (Ho-Peek-Cho) آهيان." هن صاف انگريزي ۽ سٺي لهجي ۾ ڳالهايو. اتي ٻيا همراهه به اچي گڏ ٿيا جن سان پڻ هوءَ مرڪندي ملي ۽ فري نموني سان ڳالهائيندي رهي. ڪنهن چرچو ڪيس ٿي ته ان کي چرچي ۾ جواب ڏنائين ٿي. سيمينار جو پوڙهو انچارج ڪئپٽن اندرجيت سنگهه جيڪو ملاڪا گهمڻ لاءِ هڪ ڏينهن اڳ نالو ڪٽائي چڪو هو ۽ مسافرن جي پارٽ لاءِ مون کي چيو هئائين. هڪ دفعو وري پارٽ ڪرڻ لاءِ مون وٽ آيو. چيني گائيڊ ڇوڪريءَ ڪانئس نه هلڻ جو جڏهن سبب پڇيو ته کلي وراڻيائينس: "مون کي

خبر هجي ها تہ توجهڙي ٺاهوڪي ڇوڪري گائيڊ طور هلندي تہ آئون ضرور هلان ها.“

۽ پوءِ گائيڊ ڇوڪريءَ کي پڻ ڌارين ملڪن کان آيل نمائندن جي پارٽ ڪندي چيائين: ”هنن همراهن جو خيال رکجانءِ. متان واٽ تي ڪو گم ٿي وڃي.“

ڇوڪري جواب ڏئي ان کان اڳ ’ٽوگا پيٽ‘ جي قراقلي ٽوپيءَ جهڙي گهندي مٿي واري شيدي ڪئپٽن وراٽيس: ”تون فڪر ئي نہ ڪر، اسان پاڻ ئي ڏندين ڏاند آهيون.“

”پروري بہ، متان ’ملاڪا جايا‘ جي پُر رونق گهٽين ۾ گم ٿي وڃو.“

ان تي سريلنڪا جي پوڙهي ڪئپٽن هينريڪس ڇوڪريءَ جا ٻئي هٿ پنهنجن هٿن ۾ جهلي چيو: ”مون کي تہ تون هر وقت پاڻ سان گڏ گڏ ئي رکجانءِ، ڇوجو آءُ جلد وڃائجي ويندو آهيان. I easily get lost.“

ڪئپٽن هينريڪس جي ان ڳالهہ ۽ ادا تي سڀ کلڻ لڳا. پاڻ عمر ۾ ڪئپٽن سنگهہ کان بہ وڏو آهي. پنجهٺ ۽ ستر سالن جي وچ ۾ هوندو پر سندس هر وقت کل ٻوڪ ۽ چرچا ڪرڻ کان علاوه ٽينس راند ۾ سيني سان مقابلو ڪرڻ ڏسڻ وٽان هوندو آهي. آئون نٿو

سمجهان ته سريلنڪا جو ڪو اهڙو ماڻهو جنهن جو جهاز سان واسطو هجي، ڪئپٽن هينريڪس کي نه سڃاڻندو هجي. بقول سندس، هڪ سرڪاري نوڪريءَ مان رٽائر ٿيڻ بعد جڏهن هو گهر پهچندو آهي ته سرڪار کيس ٻي نوڪريءَ لاءِ سڏائيندي آهي. هن وقت به هو هڪ ئي وقت ڪولمبو بندرگاهه جو هاربر ماستر به آهي ته سروير به. هو ايڏو پراڻو آهي جو اسان وٽ هڪ سريلنڪا جو ليڪچرار ’ڪئپٽن مونيڪ ردرا ڪمار‘ به هن جو شاگرد ۽ هن جي جهاز تي ڪئڊٽ رهي چڪو آهي.

ڪجهه منٽن بعد بس ڇُرڻ لڳي. ان وقت ڏٺوسين ته اسان وارو يار ــ بنگلاديش جو ڪئپٽن فضل الرحمان چوڌري ٿي ماڙ تان پنهنجي ڪمري مان هيٺ لهي رهيو هو. گائيڊ ڇوڪريءَ وري بس بيهاري. ڪئپٽن چوڌري سهڪندو بس ۾ چڙهيو. پهرين ئي سيٽ تي آئون ويٺو هوس. مون کي ڏسي اڙدوءَ ۾ چيائين: ”يار مون نيرن نه ڪئي ڪانهي. هڪ منٽ لاءِ بس ميس وٽ بيهندي ته آئون ٻوڙ پائي ڪا سئنڊوچ کائي اچان؟“

مون گائيڊ ڇوڪريءَ ڏي اشارو ڪندي چيومانس ته ان کي چئه. پر ان کان اڳ گائيڊ ڇوڪريءَ کيس پنهنجي پر ۾ ويهاريندي پڇيو: "هيلو! توهان آهيو ڪئپٽن چوڌري؟"

۽ اسان جو يار، ڪئپٽن چوڌري، جيڪو بُک ڪري رهيو هو سو رڍ وانگر، سڀ ڪجهه وساري، ماٺ ڪري سندس پر ۾ ويهي رهيو.

"هيءَ معشوق ڪير آهي؟" هن اڙدوءَ ۾ مون کان پڇيو. منهنجي پويان مالديپ بيٽ جي ويٽنل نمائندي اڙدو سمجهي جواب ڏنس: "اها گائيڊ اٿئي".

"رڳو مون کي گائيڊ ڪندي يا توهان مڙني کي به؟"

اتي بس ماڳهين ميس جون حدون ڇڏيون ٿي. سو ياد ڏياريندي چيومانس: "گاڏي بيهار ۽ ڪجهه ڪائي اچ نه ته رستي تي ماڳهين ان گائيڊ ڇوڪريءَ کي نه ڪائي وجين."

"ها يار! ڳالهه ته واهه جي ڪيئي. مون کان ته ڳالهه ئي وسري ويئي. پر منهنجي سيٽ رکجانءِ. متان ڪنهن کي ويهڻ ڏنو اٿيئي."

بس، هڪ دفعو وري ترسي. ڪئپٽن چوڌري جيڪو ٿولهه ۾ سيني کان متارو آهي، هڪ هڪ ڪري ڏاڪو لٿو ۽ ميس مان مکڻ ۽ جئم لڳل ڇه چار ڊبل روٽيءَ جا پترا تڙ تڪڙ ۾ کڻي واپس ٿيو ۽ وري

اچي گائيڊ ڇوڪريءَ جي پرڀرو ويٺو. ٻين جهازين خاص ڪري برما جي 'سولون' ۽ پاپئا نيوگنيءَ جي 'جان ويل' سيٽيون وڃائي احتجاج ڪيو ته ڪئپٽن چوڌري هڪ ته دير سان آيو آهي ۽ ٻيو ڇوڪريءَ جي پرسان ڇو ويٺو آهي. پر ڪئپٽن چوڌريءَ ڪنهن جو به احتجاج ڪَن ۾ نه آندو. ڊبل روٽيءَ ۾ چڪ هڻي قراقلي ٽوپيءَ جهڙي مٿي واري شيدي ڪئپٽن کي چيو:

"ڇوڪريءَ پاڻ مون کي پرڀرو ويهاريو آهي. توهان سيني ۾ شريف ماڻهو آهيان نه. ان ڪري."

منهنجي پرواري سيٽ خالي هئي پر ان تي پنهنجو ٿيلهو رکي ڪئپٽن چوڌريءَ کي چيم ته ڇوري جي ٿيلهو ڏيئي ته هيڏانهن منهنجي پرڀرو ته هرگز نه وهجانءِ.

گائيڊ ڇوڪريءَ مائيڪ آن ڪري سيني کي مات ڪرڻ لاءِ عرض ڪيو جيئن هوءَ هن ملڪ ملائيشيا ۽ شهر ملاڪا بابت اسان ڌارين کي ٻڌائيندي هلي. مس مس جيئن ئي مات ٿي ته اڪيڊميءَ جو ٻاهريون گيٽ اچي ويو. پرڀرو ٺهيل گارڊ روم مان سڪيورٽي مئن انچڪ سٺتوءِ عمر نڪري بس ۾ ويٺل ماڻهن کي ڳڻڻ لڳا ته ڪيترا ٻاهر وڃن پيا. گائيڊ ڇوڪريءَ سڪيورٽي واري همراهه کي چيو ته

واپسيءَ ۾ هوءَ ملاڪا ۾ ئي ترسي پوندي باقي همراهن کي ڊرائيور وٺي ايندو.

هن جي ائين چوڻ تي هڪ ڪنڊ کان انڊونيشيا جي ڪئپٽن رڙ ڪري چيو ته هو به هن سان گڏ ملاڪا ۾ رهي پوندو ته ٻي ڪنڊ کان ڪوريا جي مئرين پروفيسر ڪئپٽن چانگ دانهن ڪئي. ان بعد جڏهن سڀ ماٺ ٿيا ته سريلنڪا جي ڪراڙي ڪئپٽن آهستي چيو: ”بابا سڀ ۾ سينئر آئون آهيان. گائيڊ ڇوڪريءَ سان ملاڪا ۾ آئون رهي پوندس.“

هڪ دفعو وري سڀ کلڻ لڳا. گائيڊ ڇوڪري به کلندي رهي ۽ ڪيس واقعي شاباس هجي جو هر وقت خوش طبعيءَ جو مظاهرو ڪندي رهي، جيتوڻيڪ بقول ڪئپٽن چوڌريءَ جي ”رضيه غنڊن ۾ ڦاٿي آهي.“

بس ۾ رڳو چيني گائيڊ ڇوڪري به نه هئي. هڪ ٻه ٻيون ڇوڪريون پڻ هيون. ۽ رستي تي شيما به چڙهي__ اهي سڀ سيڪريٽريٽ ڊپارٽمينٽ جون ملئي ڇوڪريون هيون. مختلف ملڪن کان آيل نمائندن ۾ سڀ مرد هئا سواءِ هڪ ملڪ فلپين جي. فلپين کان مئريٽائيم اٿارٽيءَ جي اسسٽنٽ ڊائريڪٽر ‘مس ليليا بورجال’ آئي هئي. انهن ئي ڏينهن ۾ فلپين ۾ مارڪوس ۽ ڪوريءَ جي

اليڪشن ڪري هنگاما هلي رهيا هئا. هر وقت ٽرانسسٽر ريڊيو سندس ڪن تي هو يا ڪن ريڊيو جي آواز تي! رکي رکي، سنگاپور ۽ ڪوريا جي نمائندن ڪيس آٿت پئي ڏني. بلڪ آٿت بهاني سڄو وقت چنبڙيا پيا هئس. جيتوڻيڪ ڪن جي چواڻي اهو ڪم پاڪستان ڪان آيل چيف انجنيئر عارف حسين کي ڪرڻ کپندو هو. جيڪو سيمينار هال ۾ سندس پيچي هو. ٻئي هڪ ٻئي جي پرسان وينا ٿي. ويهڻ جو بندوبست ملڪن جي نالن موجب رکيو ويو هو. پاڪستان ۽ فلپين جا نالا پي (P) سان شروع ٿيڻ ڪري هو ٻئي گڏ وينا ٿي. ان P جي چڪر ڪري جتي عارف حسين جي هڪ پاسي اها 'فلپيني' دوشيزه ويني ٿي ته ٻئي پاسي وري 'پاپئا نيوگنيءَ' جو هتو ڪتو شيدي ڪئپٽن وينو ٿي.

سيمينار جي شروعات ڪرڻ واري رسم ۾ اڪيڊميءَ جي پرنسپال ڪئپٽن حمزه بن نور تقرير ڪندي چرچي ۾ سيني کي خبردار ڪيو ته "هيترن جهازي همراهن جي وچ ۾ هڪ ڇوڪري به وينل آهي. سو پنهنجي اصليت تي اچي هٽن مان نه نڪرجو. خاص ڪري سندس پاڙي وارا! Try to Behave Nicely."

ان ڏينهن لنچ تي پرنسپال کي ڪلي چيم تہ مس ليليا جي هڪ پاڙي واري_ يعني پنهنجي پاڪستاني آفيسر_ عارف حسين جي ساک آئون بہ ڏيندس تہ ان جهڙو شريف ماڻهو_ يعني 'پاڙي وارو' مس ليليا کي نہ ملندو. جيڪو جوانيءَ جي ڏينهن ۾ ٿائيلينڊ ۽ سائوٿ ڪوريا جهڙن ملڪن ۾ بہ نہ پاڻ ۽ نہ اسان کي پٽڪڻ ڏيندو هو. جيتوڻيڪ جهاز جي نوڪري اسان اختيار ئي پٽڪڻ لاءِ ڪئي هئي.

ملاڪا شهر ۾ بس هڪ گرجا گهر وٽ پهتي تہ مس ليليا _ جيڪا عيسائي آهي. آچر واري عبادت لاءِ گرجا گهر ۾ وڃڻ جو خيال ڏيکاريو. ان تي سنگاپوري بہ لٿو جنهن کي برما جي چيف انجنيئر شڪي ڪندي چيو: "هلا اٿئي! تون ليليا جي ڪري چرچ ۾ وڃين پيو."

هڪ ٻئي رڙ ڪري ليليا کي چيو : "Please pray for me also" (منهنجي لاءِ پڻ دعا گهرجانءِ).

مس ليليا جڏهن گرجا گهر جي چائنٽ وٽ قدم رکيو تہ سريلنڪا جي پوڙهي ڪئپٽن هينريڪس بس جي دريءَ مان منهن ڪڍي چيس:

"Make all confessions. You have been naughty for this week."

(ياد رهي تہ عيسائي، پنهنجي عقيدي موجب پنهنجا ڏوهہ بخشائڻ لاءِ ٻائي اڳيان سڀ گناهہ باسيندا آهن، جنهن کي Confessions سڏجي ٿو.)

رستي تي شيما سان گڏ، هن پروگرام جو بندوبست ڪندڙ اسان جي اڪيڊميءَ جي 'پبلڪ رليشن آفيسر' (PRO) ڇوڪري مس عزيفان پڻ اتان ئي چڙهي. چڙهڻ سان مون کان ملئيءَ ۾ پڇيائين:

"گائيڊ ڇوڪري ڪيئن آهي؟"

"سيني کي وندرايو ويٺي آهي." وراڻيومانس.

"ڪوالالمپور ويندي وقت 'گائيڊ' مرد هو. سڀ بور ٿي موٽيا. ان ڪري ٽوئرسٽ ڪمپنيءَ کي چيم تہ گائيڊ ڪا ڇوڪري موڪلجو."

"۽ ڇوڪري بہ اهڙي موڪلي اٿن جيڪا جهازين جي سڄي ڏڻ يعني لوفرن کي منهن ڏيو ويٺي آهي."

چيني گائيڊ ڇوڪري ’هو_ پيڪ_چو‘ ٻاهرين ملڪن کان آيل مهمانن سان چرچا ڀوڳ ڪرڻ کان علاوه رڪي رڪي ملائيشيا بابت پڻ ٻڌائيندي هلي. رستي تي نظر ايندڙ ملئي گهرن بابت ٻڌايائين:

”انهن جون ڇتيون ڪاٺ مان ٺهيل آهن ۽ ڇت ناريل جي پنن جي اٽن. اهڙا گهر هڪ ته مضبوط رهن ٿا ۽ ٻيو ته گرميءَ ۾ ٿڌا رهن ٿا. ملائيشيا ٽراپيڪل ملڪ آهي. خط استوا جي ويجهو هجڻ ڪري سج جي سخت تپش ٿئي ٿي. اها ٻي ڳالهه آهي ته ٻارهوئي مينهن ۽ جهڙ هجڻ ڪري موسم سٺي رهي ٿي پر جنهن وقت آسمان تي ڪڪر نه آهن ته سخت گرمي ٿئي ٿي ۽ هي گهرئي اهڙي وقت سج جي تپش کان بچائي سگهن ٿا. ساڳئي وقت ڪڏهن ڪڏهن لڳاتار مينهن ۽ هوا ڪري ٺار به ٿيو پوي. اهڙي حالت ۾ هي ڪاٺ جا گهر وري اندران ڪوسا رهن ٿا.“

ملئي گهر زمين کان، ڪاٺ جي پاون ذريعي، ٽي چار فٽ مٿي ڪنيل ٿين ٿا. اهو ٻهرين به لکي آيو آهيان ته هتي ڪڏهن ڪڏهن گهٽي مينهن ڪري ٻوڏون اچن ٿيون. گهر مٿي هجڻ ڪري پاڻي هيٺان وهي وڃي ٿو. ان کان علاوه گهر جي چوڌاري ۽ هيٺان هوا جو گذر ٿيڻ ڪري گهر وڌيڪ ٿڌو رهي ٿو. گهر جو هيٺيون حصو اسٽور

روم طور پڻ ڪم اچي ٿو، جنهن ۾ گهر جو پڳل سڳل سامان، بالٽيون، ڪونديون، ٻار يا وڏي جي سائيڪل، ڪاٺ، مڇين ڦاسائڻ جون ڄاريون ۽ رسيون نظر اينديون. سمنڊ جي ڪناري تي رهندڙ مهاڻا ته پنهنجي گهرن هيٺان پنهنجيون ننڍيون ٻيڙيون ۽ سمپان به بيهارين. ڪڪڙيون ۽ ٻڪريون _ جيڪي پڻ ملئي ڳوٺاڻي گهر (Kampong) جو هڪ اهم حصو آهن، سي سڄو ڏينهن هيڏانهن هوڏانهن چگڻ بعد رات جو گهر جي هيٺان ئي اچي وهنديون آهن. چور چڪار يا نانگ بلا جي اچڻ تي ڪڪڙين جي ڪڙڪڙ تي مٿي ستل گهر جا مالڪ خبردار ٿي پوندا آهن. پوءِ جي چور هوندو آهي ته پرانگ (Parang) سان ۽ جي نانگ هوندو آهي ته بانس جي ڏنڊي سان پڄائي ڪيندا آهن...

چوڪريءَ ڳالهائي بس ڪيو ته سڀني واهه واهه ڪئي.

چوڪريءَ کين ڳالهائڻ ۽ سيٽيون وڄائڻ لاءِ چڙي ڏنو. پاڻ تيسين ساهه پٽڻ لڳي. کيس پنهنجو پاڻ تي پورو اعتماد هو ته جيڪي ڪجهه هوءَ ٻڌائي پيئي اهو دلچسپيءَ کان خالي ناهي جو ليڪچر وقت سڀ ماٺ ڪري غور سان ٻڌي رهيا هئا. مٿين ليڪچر شروع ڪرڻ مهل هوءَ بنگلاديش جي ڪئپٽن چوڌريءَ واري سيٽ تان اٿي

ڊرائيور جي پرسان اسان ڏي مهاڙ تيل ڪرسيءَ تي اڇي ويٺي هئي، جيئن ڳالهائڻ مهل سندس منهن اسان مسافرن ڏي هجي. سندس مٿئين ليڪچر بعد ڪئپٽن چوڌريءَ مون کي ڇِي ڇِي جي آواز سان پاڻ ڏي ڏيان ڇڪائي اُڙدوءَ ۾ پڇيو ته شيما، جيڪا منهنجي پر ۾ اچي ويٺي آهي، اها هن جي پر ۾ وهندي؟

"پر ۾ چا شايد بنگلاديش به هلي هلئي،" مون چيومانس،

"هونءَ به توجهڙي ٿلهي متاري جي پر ۾ ٻيو ڪو ته ويهي نه سگهندو سواءِ انهيءَ سنهڙي شيما جي."

شيما جنهن منهنجي پر ۾ ويٺي ڪدو يا گوگڙو جهڙي مڪروه پاڄيءَ جا ٻج چلي کاڌا ۽ ڪلون منهنجي ڪپڙن تي اڇليون يا وري سوئيٽر ويٺي ٺاهيو جنهن جا سوئا ۽ سرايون، بس جي لوڏن ڪري، رڪي رڪي مون کي ڪک ۾ پئي لڳيون، تنهن پڇيو ته ڪئپٽن چوڌري چا ٿو چوي.

"هو جنهن ڏينهن کان ملائيشيا آيو آهي توتي اکن چڪن آهي. هينئر به توسان گڏ ويهڻ چاهي ٿو." مون ٻڌايومانس.

"ييس. ييس. ڪئپٽن چوڌري آءِ ايم ڪَمنگ." شيما اٿي ڪڙي تي ۽ ڪيس سندس ٻجن جي ٿيلهي، سئيٽر، سُوئا ۽ ڪکن جي ڇبڙي جهلرايم. جيئن ڀڪولڏي اوڏانهن وڃي ويهي.

ڊرائيور جي پوئين سيٽ تي ڏکيو ويٺل برونائيءَ جو حاجي احمد، شيما جي سيٽ خالي ٽيڻ تي اچي منهنجي پر ۾ ويٺو.

برُونائي ’بورنيو ٻيٽ‘ تي هڪ تمام ننڍڙو ملڪ، اوير ملائيشيا جي ’سراواڪ رياست‘ سان مليل آهي. اتي جي رهاڪن جو مذهب ۽ ٻولي بلڪل ملائيشيا جي ماڻهن جهڙي آهي. پر گهڻي پيٽرول نڪرڻ ڪري ڪويت وانگر بيحد امير ملڪ آهي. جنوري 1984ع ۾ انگريزن کان آزادي مليس ۽ سندس بادشاهه _ سلطان حسن البولقياح ڪيس دنيا جو هڪ ماڊرن ملڪ بنائڻ جي خواهش رکي ٿو. ڏسندي ئي ڏسندي هن ملڪ جتي ٻين ادارن ۾ ترقي ڪئي آهي اتي تعليم جي واڌاري لاءِ پڻ ڪيترائي نوان اسڪول ۽ ڪاليج ۽ ٻيا ادارا کوليا آهن. انهن ۾ مختلف ملڪن جا انجنيئر، ڊاڪٽر ۽ پروفيسر پڙهائين ٿا. پاڪستان مان پڻ ڪجهه اتي ڪم ڪري رهيا آهن. هڪ ته خيرپور پاسي جو انجنيئر عبدالشڪور منگي آهي ۽ ٻيو محمد عمر چنڊ _ جنهن کي برونئي جي حاجي احمد صاحب سڃاتو ٿي. ڪجهه دير انهن بابت ۽ برونائي جي حالتن تي ڳالهائيندا رهياسين. اتي ملاڪا جي هڪ پراڻي مسجد تنغقرا آئي جتي لهي ڪجهه فوٽا ڪڍياسين.

انهيءَ دوران گائيڊ ڇوڪريءَ رستي تي نظر ايندڙ ڪيترين ئي شين تي ٽيڪا ٽپڻي ڪندي رهي. هڪ هنڌ ربڙ جي پوک (Ladang-Getah) نظر آئي، جنهن ڏي مسافرن جو ڌيان ڇڪائيندي چيو:

”هي ربڙ جا وڻ آهن جن مان ربڙ ڪڍڻ لاءِ هي تامل ڇوڪريون روزانو صبح جو وڻ جي ٿڙ کي ڇيهڪ ڏيئي اڇو کير جهڙو ربڙ ڪڍن ٿيون، جنهن کي Latex سڏجي ٿو. ان جو قڙو قڙو تي وڻ مان ٽِمي هيٺ ٺڪر جي ڪٽوريءَ ۾ ڪري ٿو، جنهن مان پوءِ ربڙ جون مختلف شيون ٺاهيون وڃن ٿيون. ربڙ اسان جي زندگيءَ ۾ اهم پارٽ ادا ڪري ٿو. منجهانئس ڪيترائي ڪم ورتا وڃن ٿا. ربڙ سان اکر ڊاهيا وڃن ٿا. ربڙ مان بوٽ ٺهن ٿا. جنهن گاڏيءَ ۾ پاڻ هلون پيا ان جا ڦيٿا ربڙ جا آهن. جنهن هنڌ سمهون ٿا ان جو گاديلو ربڙ جو آهي.“ ۽ پوءِ مرڪندي چيو: ”۽ اها پڻ حقيقت آهي ته ربڙ اسان جي آدمشماريءَ کي ڪنٽرول ۾ رکي ٿو...“

ظاهر آهي ان جملي تي هڪ دفعو وري واهه واهه ٿي. پر هن دفعي واهه واهه لاءِ گهٽو وقت ڏيڻ بدران چيناڻ گائيڊ يڪدم ٻي ڳالهه شروع ڪري ورتي. ”رستي تي جيڪي ڪارون ڏسو پيا انهن جي نمبر اڳيان مختلف اکر لکيل آهن. جن اڳيان M آهي اهي

ڪارون ملاڪا جون رجسٽرڊ ٿيل آهن. جن اڳيان N آهي، اهي پير واري رياست نگري سيمبيلان جون آهن. J واريون جوهور رياست جون آهن _ جتي جو سلطان اڄڪلهه ملائيشيا جو بادشاهه آهي. W واريون وِلا يا جون آهن. هي ڪوالالمپور وارو علائقو آهي.”

ٿورو اڳتي جڏهن ملاڪا شهر جي ويجهو پهتاسين ته ڪارن جو تعداد وڌڻ ڪري ٽرئفڪ ترسي ترسي هلڻ لڳي. بلڪ ڪٿي ڪٿي ٿورو جئم ٿيڻ لڳي. گائيڊ ڇوڪريءَ ڌارين آيل ملڪن ڪان مهمانن کي ٻڌايو ته سندس شهر ملاڪا جي سوڙهن رستن تي اڪثر ٽرئفڪ هيئن جئم ٿي ويندي آهي. ۽ پوءِ وڏي فخر سان چوڻ لڳي: ”ان ڪري ملاڪا لاءِ اهو پهاڪو مشهور آهي ته جيڪو ملاڪا ۾ ڪار هلائي سگهي ٿو اهو دنيا جي ڪنهن به حصي ۾ هلائي سگهي ٿو.“

سندس ان ڳالهه تي ڪٿي ٿا پيا اعتراف ڪن. برمي همراهه ٺهه پهه چيو:

“You have not gone to Rangoon.”

اتي ڪورين همراهه رڙ ڪري چيس: ”مائي اسان جي شهر سيول (Seoul) جو شايد نه ٻڌو اٿئي.“ اتي ٿائلينڊ جي همراهه اجا به

وڏي رڙ ڪري ماڻھين اسان ڪان پڇيو تہ بئنڪاڪ جي ٽرئفڪ بابت اسان جو ڇا خيال آھي؟ بئنڪاڪ جي مقابلي ۾ رنگون ۽ سيول واقعي ڪجھ نہ آھن. پر جي ھاڻ منھنجي ڳالھ ٻڌن تہ آئون ڪانئن پڇان تہ ڪراچيءَ جي چاڪيواڙي ۽ لياريءَ ۾ ڪنھن گاڏي ھلائي آھي؟ ۽ آئون شايد پڇان بہ ھا پر سامھون ڪلڪتي ڪان آيل ھندوستاني ھمراھ تي نظر پوڻ سان ڊرو ٿي ويس. جو اھو جي ڪچي ھا تہ سپ ٽڌا ٿي وڃون ھا.

ان ڪان اڳ ڏاھي ڇوڪريءَ ھٿ ٻڌي چيو : "پاڻ ۾ وڙھڻ بدران مون کي معافي ڏيو. ملاڪا جي ھيءَ ٽرئفڪ واقعي ڪجھ بہ نہ ھوندي ۽ مون رنگون، بئنڪاڪ ۽ سيول ڏٺو ناھي."

اڳتي ھلي ڪئٿولڪ عيسائين جو گرجا گھر آيو. سريلنڪا جي ڪئپٽن ھينريڪس رڙ ڪري چيو: "بس کي ٿورو بيھارجو، آئون ڪئٿولڪ آھيان ۽ انھيءَ چرچ جو جماعتي آھيان." ساٿس گڏ ھڪ ٻہ ٻيا عيسائي بہ لٿا. شايد ھانگ ڪانگ ۽ تائيوان ڪان آيل نمائندا ھئا. بس ڪان ھيٺ لھي، دريءَ وٽ ويٺل شيما ڪان ڪئپٽن ھينريڪس پڇيو:

"Hello! Sweet girl!! Can I pray for you?"

شيما جواب ڏيڻ بدران، هيٺ لهي، هڪ ڳنڍي گولي 'آير باتو چئمپور' واري کان ڳنڍيو وٺڻ لڳي. پر۾ هڪ پينٽ بشرٽ ۾ چيني ڇوڪِري پڻ اچي ڳنڍيو ڪائڻ لڳي. سندس وار بواءِ ڪٽ نموني ڪتريل هئا.

ڪوالالمپور کان آيل مقامي ملئي پروفيسرنيڪ محمد فخريءَ مون کي چيو ته اهو واهه جو ڳنڍيو ٿئي ٿو جنهن کي هتي (ملاڪا) جا ماڻهو چَندول سڏين ٿا. هن اسان کي به هيٺ لهي کائڻ لاءِ صلاح ڪئي. ڪئپٽن چوڌري، ايران کان آيل نمائندو_ محمد نعماني ۽ آئون بس مان هيٺ لٿاسين. وڪڻڻ وارو ملباري مسلمان هو جنهن جا ابا ڏاڏا پڪ هندستان جي ملبار ڪناري کان هتي آيا هوندا. يا ٿي سگهي ٿو اجا به گهڻو اڳ سندس پڙ ڏاڏا يا تڙ ڏاڏا آيا هجن جو ملاڪا ۾ ملباري گهڻو اڳ کان آيل آهن. ڪجهه ته پورچوگيزن جي لشڪر سان به آيا هئا ۽ ملاڪا جي فتح ڪانپوءِ هتي ئي ترسي پيا.

ملباري همراهه پهرين برف جي ڪاتر ڪري پيالي ۾ وڌي. ان بعد ٿلهيون سويون ۽ هڪ ڳڙ جهڙو گهاٽو شربت منجهس وڌو. ان شربت لاءِ نيڪ محمد فخريءَ ٻڌايو ته اها ملاڪا جي خاص شيءِ

آهي ۽ ملاڪا گُولا (Melaka_Gula) سڏجي ٿي. اها ملاڪا نالي وڻ مان نڪتل چاش آهي. هي اهو وڻ آهي جنهن تان هن شهر تي ملاڪا نالو پيو. اسان کي اهو ملاڪا جو ڳنڀو_پيالو هرگز نہ وڻيو. شايد پهريون دفعو کائڻ ڪري. بقول ايراني نمائندي جي ”اجا ٽيسٽ Develop نہ ٿيو آهي.“ پر سريلنڪا جي نمائندي چواڻي ”جيئن تہ شيما جهڙي Sweet _Girl چشڪا ڏيئي کائي رهي هئي، ان ڪري اسان بہ اهو قاهو ڦڪيو.“

چندول کائي واپس بس ۾ ويناسين تہ ڪئپٽن چوڌريءَ شيما کان پڇيو تہ جنهن سان گڏ هوءَ بيٺي هئي اهو ڇوڪرو هو يا ڇوڪِري؟

”چو ڪئپٽن چوڌري، ڇوڪرين جهڙا وار ۽ ڪپڙا نہ هئس ان ڪري چيا؟“

”تہ Head-Ligths بہ صفا نہ هئس ان ڪري مون کي لڳو تہ متان ڇوڪرو هجي.“

شيما هيڊ لائيٽ (يعني ڪار جي اڳين بتين) واري ڳالهہ پهرين تہ نہ سمجهي پر پوءِ ڏاڍو شڪي ٿي. برمي نمائندي وڏو ٽهڪ ڏيندي ڪئپٽن چوڌريءَ کي چيو: ”شابس هجئي! اسان سمجهيو تون ڳنڍيا کائڻ لاءِ لٿو آهين، پر تون ڇوڪرين جون ڇاتيون ڏسندو.“

هيٺ لهڻ تي اسان جي اڳين سيٽن تي مارشل آئليند ۽ ٽونگا ٻيٽ جا نمائندا اچي ويٺا هئا. سو ايراني نمائندو نعماني ۽ آئون سنڌن پوئين سيٽ تي وڃي ويٺاسين.

ڪئپٽن نعمانيءَ ٻڌايو تہ هو ايران جي پورٽ ائنڊ شپنگ آرگنائزيشن جو مئنيجر آهي. پاڻ تهران ۾ رهي ٿو. هن وڌيڪ ٻڌايو تہ ويجهڙائيءَ ۾ ايران جي حڪومت، ايران جي ڏاکڻي بندرگاهہ ۽ شهر ”چابهار“ ۾ هڪ ناٽيڪل ڪاليج کوليو آهي جيڪو پاڪستان جي مئرين اڪيڊمي ۽ ملائيشيا جي هن مئريٽائيم اڪيڊميءَ وانگر آهي. ايران جي جهازن لاءِ ايراني نوجوانن کي مستقبل ۾، هن ڪاليج ۾ تعليم ۽ سکيا ڏني ويندي_ جيڪي في الحال گذريل چند سالن کان پاڪستان، هندوستان ۽ انگلينڊ ۾ جهاز رانيءَ جي تعليم وٺي رهيا آهن.

نعمانيءَ کان پڇيم تہ اڄڪلهہ ڏينهون ڏينهن سامونڊي جهاز ۽ نوڪريون وڃن بس ٿينديون، اهڙين حالتن ۾ اهڙي قسم جو ڪاليج يا اڪيڊميءَ تي ايڏو خرچ ڪرڻ مان ڪهڙو فائدو؟

”ضروري تہ واقعي ناهي، پر اڄڪلهہ هرڪو ملڪ مئريٽائيم اڪيڊمي کوليو ويٺو آهي. ويندي فجي، پاپئا نيوگني، فلپين، مصر

جھڙا ملڪ بہ! اهڙي قسم جا درسگاھ اڄڪلھ جي دور ۾ ضرورت
کان وڌيڪ وڏ ماڻهپي جي نشاني (Status-Symbol) ۾ شان
سمجھيا وڃن ٿا. سو اسان جي ملڪ جي حڪومت بہ ايراني نوجوانن
کي هيڏانهن هوڏانهن موڪلڻ بدران ڳري خرچ تي پنهنجي ئي ملڪ
۾ پڙهائڻ چاهي ٿي. پر اسان هن ڪاليج کي الڳ ٿلڳ رکڻ بدران
بلوچستان يونيورسٽيءَ ۾ شامل ڪيو آهي، جيئن اڳتي هلي ان ۾
مئرين بائلاجي (سامونڊي جيت جڻيا، جانور ۽ گاھ ٻوٽن) جي پڻ
تعليم ۽ کوجنا شروع ڪئي وڃي.“

مون کي ان ڏينهن خبر پيئي تہ ايران ۾ هڪ يونيورسٽي
”يونيورسٽي آف بلوچستان“ نالي پڻ آهي.

ملاڪا شهر ۾ ڪلاڪ کن لاءِ بس بيهاري ويئي، جيئن
ڌارين ملڪن ۽ ٻيٽن کان آيل هي نمائندا ملاڪا جو سينٽ پال جو
پراڻو گرجا گھر، ملاڪا جي سلطانن جو محل، ڊچن جي مندر جو
دروازو ۽ ٻيون شيون ڏسي سگھن. ان بعد شهر کان ٻاهر هڪ فائيو
اسٽار هوٽل Village- Resort ۾ لنچ لاءِ وٺي هليا.

ان هوٽل ڏي هلڻ لاءِ رستي تي چينين جو قبرستان هو. چيني
ماڻهو مئلن کي ساڙڻ بدران گھڻو ڪري زمين ۾ دفن ڪن ۽ قبر،
مسلمانن وانگر ڊگھي ٿاهڻ بدران گول ٿاهين جنهن جو قطر گھٽ ۾

گهٽ ماڻهوءَ جي قد جيڏو رکيو ويندو آهي. ان گول دائري جي وچ تي قبر کي ڪجهه اپاميل رکيو ويندو آهي جيئن ڳورهاڙي عورت جو پيٽ ٿئي ٿو.

چينائڻ گائيڊ ٻڌايو ته چيني قبر کي عورت جي پيٽ وانگر ان ڪري ٺاهين ٿا جو هنن جو اهو فلسفو آهي ته هرهڪ، ماءُ جي پيٽ ۾ جمي ٿو ۽ مرڻ بعد ان کي اهڙي ئي پيٽ ۾ وجهڻ کپي. يعني انسان کي هڪ پيٽ مان نڪري ٻئي پيٽ ۾ (ڌرتيءَ جي پيٽ ۾) وڃڻ کپي. قبر کي کليل ڌرتيءَ تي ئي، (خاص ڪري ڪنهن ٽڪريءَ تي) ٺاهيو وڃي ٿو. جنهن جي پر ۾ ڪا بلڊنگ يا اڏاوت نه هجي، جيئن سندن عقيدي موجب رحم جي ديوي بنا ڪنهن روڪ ٽوڪ جي مُڙدن وٽ ايندي ويندي رهي.

هوٽل ۾ مانيءَ جي وقت، منهنجي ڪرسي ڪئپٽن متٿياس جي پر ۾ هئي. پري کان کيڪار ڪڙي ته سيمينار هال ۾ روز ٿيندي هئي پر هينئر سندس پر ۾ ويهڻ ڪري ڪانئس سندس ملڪ جو پڇيم:

”آئون F.S.M کان آهيان.“

اهو ايف ايس ايم ڇا آهي؟ مون کي پاڻ سمجهه ۾ نه آيو.

پهرين ڪڏهن ڪنهن ملڪ جو اهڙو نالو نه ٻڌو هوم. آخروري پڇڻ

جي همت ڪيم ته اهو (FSM) ڇا آهي؟

"اهو Federated States of Micronesia جو

شارٽ فارم آهي."

همراهه پئسفڪ سمنڊ جي ڪنهن ٻيٽ کان آيل هو. پر

پئسفڪ سمنڊ هڪ ته وڏو_ مڙني سمنڊن کان وڏو ۽ ٻيو منجهس

جتي آسٽريليا، پاپئا نيوگني، نيوزيليند ، فلپين جهڙا وڏا وڏا ٻيٽ

آهن، اتي ڪي "فجي، سولومن، ٽونگا جهڙا ننڍا ۽ باقي آباديءَ کان

پري پري ٻيٽ پڻ آهن، جن کي دنيا جي نقشي تي ڳولڻ ايئن آهي

جيئن انگريزي پهاڪي موجب ٻُهه جي پريءَ مان سُئي ڳولهڻ. ان

ڪري وري پڇيومانس ته مائڪرو نيشين ٻيٽن مان ڪهڙي ٻيٽ

تي آهين ۽ اهو ڪٿي آهي؟

"جنهن خاص ٻيٽ تي رهان ٿو، ان جو نالو Caroline

Island آهي ۽ آمريڪي رياست هوائي (Hawaii) کان به پري

آهي."

"هيستائين ڪيئن پهتين؟" مون پڇيومانس.

"پندرهن ڏينهن ۾ هڪ دفعو آمريڪا جو هڪ ننڍو جهاز اسان جي ٻيٽ ڪان هوائي جي شهر هونولولو ۾ ايندو آهي. اتان پوءِ منيلا (فلپين) آيس. منيلا ڪان سنگاپور پهتس ۽ ان بعد ملائيشيا (ڪوالالمپور) ۽ تنهن ڪانپوءِ هتي ملاڪا ۾."

"هاڻ ته منيلا وڃي نه سگهندين، جو اتي اليڪشن ڪري گوڙ متل آهي ۽ هوائي اڏو بند آهي." مون خبردار ڪندي چيومانس.

"بس پوءِ سنگاپور ۾ ئي ويٺو هوندس، جيسين اليڪشنون پوريون ٿين يا اڳتي جون اسٽيشنون ڪليئر ٿين. هونءَ به هوائيءَ ۾ هفتو ڏيڍ گهٽ ۾ گهٽ ترسڻو پوندو، جو پنهنجي ٻيٽ تي وڃڻ لاءِ، ان ئي ڏينهن تي اڏام هرگز نه ملندي."

مانيءَ بعد مهمانن کي چڙيا گهر ڏيکارڻ جو پروگرام هو. پئسفڪ ٻيٽن جا ته مڙيئي نمائندا ملاڪا جو چڙيا گهر (Taman- Haiwan) ڏسڻ لاءِ لهي پيا جو سندن ننڍن ٻيٽن تي ڪٿان آيون اهڙيون شيون. انهن سان گڏ چين، ويٽنام، برما، سنگاپور جا همراهه پڻ لٿا. باقي ملائيشيا، ايران، بنگلاديش، سريلنڪا ۽ پاڪستان جا اسين بس ۾ ئي پنهنجي پنهنجي سيٽ لاڙي سمهي رهياسين. مقرر پروگرام موجب پوري ڏيڍ ڪلاڪ اندر چڙيا گهر ڏسي چئين بجي

سڀ اچي بس وٽ گڏ ٿيا ۽ بس شهر ڏي رواني ٿي. گائيڊ ڇوڪري جيڪا بس هلڻ مهل هر دفعي وانگر ماڻهو ڳڻڻ لڳي تنهن ميل ڏيڍ بعد رڙيون ڪري ڊرائيور کي بس بيهارڻ لاءِ چيو. خبر پيئي ته هڪ همراهه ڪٿي ٿو. ڪهڙو ڪٿي ٿو؟ يارو ڪهڙو ڪٿي ٿو؟ ڪنهن کي به ڌيان تي نه پئي آيو. سڀ هاڻ اهڙا ٿڪجي پيا هئاسين جو ڇرچا پوڇ ڪرڻ به ڇڏي ڏناسين. ڪنهن همراهه ڪاوڙ مان چيو ته ڪو ڪٿي ٿو ته ڪٿڻ ڏيو. هاڻ واپس گهر هلڻ کپي.

پر آخر ڪٿي ڪهڙو همراهه ٿو؟ مالديپ بيٽ واري چيو ته ڪٿي شيما ته گم نه ٿي ويئي آهي. ان تي سريلنڪا واري ڪئپٽن اڌ ننڊاکڙي حالت ۾، اکيون بند رکي وراڻيس: ”نه. گائيڊ ڇوڪري چوي پيئي ته فقط هڪ ڄڻو ڪٿل آهي. شيما ڪٿل هجي ها ته ان سان گڏ پاڻ وارو بنگلاديشي به ڪٿل هجي ها.“

گائيڊ ڇوڪري، جنهن جي ذميواري گهمائڻ کان علاوه واپسي تي ماڻهو پورا ڪري پهچائڻ پڻ هو، تنهن ڊرائيور کي بس موڙڻ لاءِ چيو. عارف حسين چيو ته پاڻ کي به چوريءَ ڳڻيو آهي يا نه؟ اجايا ڪٽي ٿا ڪوڙا وڌا اٿس.

ڇڙيا گهر واپس پهچي گائيڊ ڇوڪريءَ سان گڏ اسان جو ڪئپٽن چوڌري ۽ برما جو چيف انجنيئر سن مئانگ ڪٿل همراهه کي

ڳولڻ لاءِ بس کان هيٺ لٿا. آخر خبر پيئي ته پئسفڪ سمنڊ جي هڪ ٻيٽ تووالو (Tuvalu) جي مڙئي ٽائيم اسڪول جو پرنسپال 'ڪئپٽن جان هِل' آهي.

توري دير ۾ ڳولا لاءِ نڪتل خدائي فوجدار سوپارا ٿي، همراهه کي پاڻهن کان وٺي بس ڏي ايندي نظر آيا. ڪئپٽن جان هِل پنيءَ اگهاڙو قميص هٿ ۾ جهلي بس ۾ چڙهيو. ڪئپٽن چوڌريءَ کي چيم ته هي قميص ڇو نٿو پائي؟

ڪئپٽن چوڌريءَ پنهنجي ڳري متاري جسم کي بس جي سيٽ تي اڇلائي، هٿ سان 'ترس ترس' جو اشارو ڪري، پنهنجي اپ ساهيءَ کي ڪنٽرول ۾ آڻيندي چيو:

"پائيندو. پر توري دير بعد. اجا ان مان ڳاڙهيون ماڪوڙيون ڪڍٽيون اٿس."

"ڳاڙهيون ماڪوڙيون؟" تعجب مان پڇيو مانس جو مون کي سندس اها ڳجهارت سمجهه ۾ نه آئي.

"ها. ڳاڙهيون ماڪوڙيون! همراهه پولڙن جي پچرن پرسان وڻ هيٺان گهاٽي ننڊ ۾ ستو پيو هو. ننڊ مان اٿاريوسين ته ماڪوڙين جي چَڪَن کان قميص لاهي، ٺاهي ٺوڪي انهن مان هڪ هڪ ڪري

ماڪوڙي چوندڻ لڳو. تنهن تي چيوسينس تہ ’درويش! توکي وٺڻ لاءِ اسان اڌ رستي تان موٽي آيا آهيون ۽ سڀ بس ۾ ويٺا انتظار ڪن ۽ تون نئينءَ سئينءَ ويٺو آهين ماڪوڙيون چوندڻ. اهو ڪم بس ۾ هلي ڪر.‘ ان تي راضي ٿي سڌو آيو آهي. هاڻ ٿوري دير لاءِ ماڪوڙيون چونڊي پوءِ قميص پائيندو.“

اتي، پٺن اگهاڙو ٽووالو ٻيٽ جي هن ڪئپٽن کي انڊونيشيا جي ڪئپٽن چيو: ”ڪجهه تہ خيال ڪر، بس ۾ ڇوڪريون ويٺيون آهن ۽ تون قميص لاهي ويهي رهيو آهين؟“

همراهہ کي هڪ تہ ڪچيءَ ننڊ مان ڪو اٿاريو ويو هو، ٻيو ماڪوڙين جي چڪن چتو ڪيو هوس، مٿان جو انڊونيشيا جي ڪئپٽن ائين چيس تہ ان کي اچل مان جواب ڏنائين:

”يار قميص لاٿي اٿم، پتلون تہ نہ لاٿي اٿم جو ڦاهو ٿا ڏيو.“

سڀ چپ ٿي ويا ۽ اکيون بند ڪري ننڊ جو نمونو پيش ڪرڻ لڳا. مالديپ ٻيٽ جي احمد شريف بنگلاديشي ڪئپٽن کي چيو:

”اهڙي جِنَ کي هيڏانهن آڻڻ بدران ڪنهن پولڙن جي خالي پيجري ۾ ئي وجهي اچوس ها.“

توواٽو هيٺ جي ڪئپٽن جي کهري طبيعت سريلنڪا جي ڪئپٽن هينريڪس پڻ محسوس ڪئي. تنهن بنگلاديشي ڪئپٽن کان پڇيو: ”ستو کهڙي پيري ۾ پيو هو؟“

بنگلاديشيءَ بدران برمي چيف انجنيئر وراڻيو: ”پيري ۾ مالڪ ستل هئا. پاڻ پيري جي ٻاهران آرام فرمائي رهيو هو.“

”پنهنجي مائٽ کي ٻه نه سجاتائون ڇا؟“ ڪنهن پٺيان رمارڪ ڏنو.

برمي چيف انجنيئر سيني کي مات ڪرائي بس جي ڊرائيور ۽ گائيڊ ڇوڪريءَ لاءِ ”ياڙي ۽ رهنمائي“ جي فيءَ کان علاوه ڪجهه وڌيڪ چندو گڏ ڪرڻ چاهيو.

پٺيان وري آواز آيو: ”متان ڏنو اٿانوَ. ڇوڪريءَ کي آڱوٺو ڏيندو. پنهنجي ٿي ڪيسي ۾ وجهندو.“

پر سائين اڳيان سن مئانگ جهڙو جهونو جهازي هو. تنهن مڙيئي پٽي ستي پندرهن ويهه ڊالر ڪن ٺاهيا. جيڪي سيني اڳيان ڊرائيور ۽ چيناڻ گائيڊ کي ڏنئي، مٿن پنهنجي طرفان ٽڏو ٽورو ڪيو.

چڙيا گھر (Malacca- Zoo) بعد، بس اچي ملاڪا شهر ۾ چڙيو. جتي 'ڪلاڪ کن' شاپنگ لاءِ مهمانن کي ڏنو ويو. ان بعد مهمانن ۽ سندن شاپنگ کي ڊرائيور ڊوئي اچي اڪيڊميءَ ۾ ڦٽو ڪيو.

پر اڪيڊمي پهچڻ کان ڪجهه ميل اڳ بنگلاديش جي ڪئپٽن فضل الرحمان چوڌريءَ کي سيني کي سجاڳ ڪندي آخري دفعو بس ۾ ٿهڪڙو پيدا ڪيو. پنهنجي سيٽ وٽ بيهي، تاڙي وڄائي سيني جو ڌيان پاڻ ڏي ڇڪائي چيو: "يارو ڳالهه ٻڌو. پندرهن کن ڏينهن جي سيمينار ۾ باقي ڪو ڏينهن ٻه وڃي بچيو آهي. پنهنجي پنهنجي ملڪ پهچي، ظاهر آهي اسان مان هرهڪ کي هن سيمينار جي گهٽ ۾ گهٽ چئن صفحن جي رپورٽ پنهنجي پنهنجي حڪومت کي پيش ڪرڻي پوندي. ڇا ايئن نٿو ٿي سگهي ته اسان مان ڪو سياڻو لکي ان جي فوٽو ڪاپي اسان کي ٻه ڏيئي ڇڏي، جيئن ان تي ٿي صحيح ڪري اها ڪاپي پنهنجي باس کي ڏيون ۽ اصلي لکندڙ کي دعائن جا ڍير ڏيون."

سولومن ٻيٽ جي ڪئپٽن ڪواليمانوءَ کي ته اها ڪا رٿ واهه جي وڻي جو دير دير تائين تاڙيون وڄائيندو رهيو. ان وقت منهنجي پر ۾ ويٺل ٽونگا ٻيٽ (Tonga) جي مئرينٽائيم اڪيڊمي

جي پرنسپال 'ڪئپٽن تاپيا لاوا' چيو تہ لڳي ٿو تہ همراھ رپورٽ لکڻ ۾ مون ئي وانگر ڪمزور آهي. سڄي عمر رڳو جهاز هلايا اٿس. پڙهڻ جو ڪم بنھ گهٽ ڪيو اٿس.

ملائيشيا جا پنج رڪن نگارا ۽ پاڪستان جا چار بندرگاھ

ملائيشيا جي قومي چڙيا گھر جو نالو زو نگارا (Zoo-Negara) آھي. ڪوالالمپور جي وڏي مسجد پڻ ڏسڻ وٽان آھي، جنھن جو نالو مسجد نگارا آھي. اھڙيءَ طرح ڏارئين ماڻھوءَ کي ھتي ڀيون بہ ڪيترين ئي شين نظر ايندين، جن جي نالي سان گڏ لفظ نگارا پڻ ڳنڍيل ھوندو. جيئن بئنڪ نگارا، اسڪول نگارا، ديوان نگارا وغيره. اھڙيءَ طرح ٽي ويءَ تي ڪڏھن ڪڏھن ڪا ڊاڪومينٽري فلم ڏيکارڻ بعد ٻڌايو ويندو آھي تہ اھا مووي ’فلم نگارا‘ طرفان تيار ڪئي ويئي.

ملائيشيا ۾ ڌاريون ايندڙ ضرور سوچيندو ھوندو تہ اھو ’نگارا‘ ڇا آھي؟ جيئن عنايت بلوچ (پاڪستان جي ريڊيو اسٽيشن سان واسطو رکندڙ ھڪ شاعر ۽ سفرناما لکندڙ) پنھنجي سفرنامي ۾ لکيو آھي تہ ڪوالالمپور ۾ جتي بہ وڃ تہ اتي نغارا ئي نغارا (Negara) پيا وڄن.

سو سائين ملائيشيا ۾ نگارا لفظ جو استعمال ائين آھي جيئن پاڻ وٽ يا ٻين ملڪن ۾ ’قومي‘، ’وطني‘ يا ’نئشنل‘ آھي.

جيئن تہ: نئشنل بئنڪ، نئشنل شپنگ، قومي بچت گهر، قومي دواخانو، قومي اسڪول، بئنڪ وطني وغيره وغيره. ملئي لفظ نگارا جي معنيٰ ملڪ يا ملڪي، قومي وغيره آهي.

لفظ نگارا تان هڪ لطيفو ياد ٿو اچي. ملائيشيا ۾ نوڪري ڪندڙ ڌارئين ملڪ جي ماڻهوءَ کي هتي جي ملئي زبان جو هڪ آسان امتحان ڏيڻو پوندو آهي. جيئن انگريزن جي ڏينهن ۾ گڏيل هندوستان ۾ ڌارئين عملدار لاءِ هو تہ هو جنهن صوبي ۾ بہ نوڪري ڪندو هو تہ ان جي زبان _ سنڌي، مرهٽي،بنگالي، تامل وغيره ۾ امتحان ڏيڻو پوندو هو. سو هتي جي امتحان ۾ هڪ اهو سوال بہ پڇيو ويندو آهي تہ قوم جي فرد جا پنج ڪهڙا رڪن نگارا (Rukunegara) (بنيادي متا) آهن. جيڪي در اصل هن ريت آهن: (1) خدا ۾ ايمان (2) ملڪ ۽ ان جي بادشاهہ سان وفاداري (3) Constitution آئين کي مضبوط رکڻ (4) قانون جي مڃتا ۽ (5) سٺي چال چلن ۽ سٺو اخلاق.

پر همراهہ _ جنهن شايد اڄڪلهہ سان زو نگارا، ديوان نگارا وغيره جا چڪر هنيا هئا، سو رڪن نگارا جا پنج متا هن ريت لکي آيو:

(1) بئنڪ نگارا (2) مسجد نگارا (3) زو نگارا (4) ميوزيم نگارا ۽ (5) فلم نگارا.

ان قسم جو چرچو پاڪستان جي بزرگ صحافي علي نواز وفائيءَ صاحب پڻ مونکي ٻڌايو هو. جنهن موجب ڪنهن شاگرد کان جڏهن پڇيو ويو ته پاڪستان ۾ گهڻا پورٽ يعني (بندرگاهه) آهن ته جواب ۾ لکي آيو ته چار آهن:

1. امپورٽ 2. ايڪسپورٽ 3. ٽرانسپورٽ ۽ 4. پاسپورٽ.

ڪوالالمپور ۾ هالا روڊ

ڪوالالمپور جي هوائي اڏي کان شهر جي هوٽل تائين ايندي وقت هڪ هنڌ جهڙو ٽئڪسي بيٺي ته ڪاٻي پاسي کان هڪ رستي جو نالو سيمينٽ جي بورڊ تي "جالان هالا" لکيل نظر آيو. ڏاڍو تعجب لڳو ۽ خوشي پڻ ٿي ته ڪوالالمپور شهر جي هڪ روڊ جو نالو جالان هالا (شاهراهِ هالا) پڻ آهي. (ملئي زبان ۾ رستي يا روڊ کي جالان Jalan سڏجي ٿو.) هالا تواريخي شهر آهي. سندس نالي سان ڪو رستو ڪراچيءَ ۾ هجڻ ڪپي پر مڙيئي خير آهي ڪوالالمپور ۾ ته آهي.

هيڏانهن هوڏانهن لوٽا ڦيرائي رستي جي ٻنهي ڪپرن تي ڪا وڏي عمارت، هوٽل يا سئنيما جاچڻ لڳس جيئن نشانيءَ طور ياد رکي ٻئي ڪنهن وقت هالا روڊ (جالان هالا) ڏسي سگهان. پر نئين شهر ۾ پهريون دفعو ۽ پهرين رات هئي. ٿڪل به ڏاڍو هوس. سو ڪا پڪي نشاني ياد رکي نه سگهيس. ٻئي ڏينهن ڪوالالمپور کان ملاڪا هليو آيس، جتي مون کي نوڪري ڪرڻي هئي. ڪجهه ڏينهن بعد ڪم سانگي ڪوالالمپور وري آيس ته اهو ڏسي ويتر تعجب لڳو

تہ ڪوالالمپور ۾ نہ فقط هالا روڊ آهي پر جنهن مشغول علائقي مان لنگهہ تہ اتي هڪ يا ٻہ گهٽيون ڇڏي ٽئين يا چوٿينءَ تي هالا جو نالو ضرور آهي _ يعني سيمينٽ جي بورڊ تي Jalan Hala لکيل ضرور آهي.

هالا جا ايترا بورڊ ڏسي شڪ ٿيو تہ اهو هالا اسان وارو ڳوٺ هالا ناهي. 'ملئي_انگريزي' ڊڪشنري کولي Hala لفظ جي معنيٰ ڏٺم تہ ان جي پڪ ٿي ويئي. ملئي زبان ۾ 'طرف'، 'رخ' يا 'پاسي' کي 'هالا' چئجي ٿو. ۽ Se لفظ Satu جو شارٽ فارم آهي. 'سي' يا 'ساتو' معنيٰ 'هڪ'. يعني جالان سي هالا معنيٰ One Way هڪ طرفو رستو _ ۽ نہ اسان وارو هالا.

هونءَ بہ سوچڻ جي ڳالهہ آهي. ليپي هالا جو نالو ڪراچيءَ جي رستي تي ٿي ڪونہ ٿو سو ڪوالالمپور ۾ ڪٿان آيو!

حلال پورهئي ۾ ڪهڙو عيب

سنگاپور ۾ ڪڏهن ڪڏهن ڪا چيني عورت پڻ ٽئڪسي هلائيندي نظر ايندي آهي پر ملائيشيا ۾ ٽئڪسيون گهڻو ڪري مرد هلائين. هہ سال ڪن اڳ (جنوري 1986ع) ۾ پيراق رياست جي اپوح شهر ۾ پهريون دفعو هڪ اهڙي ٽئڪسيءَ ۾ چڙهڻ جو موقعو مليو جنهن جو ڊرائيور _ بلڪ ڊرائيورياڻي سک عورت هئي. نالو هئس اياشپال ڪور. اٺيتهہ سالن جي 'محترمہ اياشپال ڪور' اٺن ٻارن جي ماءُ آهي. منهنجي وڏيڪ پڇڻ تي هن ٻڌايو تہ ٽئڪسي هلائيندي هوءَ فخر محسوس ڪري ٿي.

"ڏينهون ڏينهن مهانگائي وڌندي وڃي،" هن ٻڌايو. "عيال وڌو اٿئون. مڙس جي ڪمائي فقط پيٽ لاءِ ئي پوري مس ٿي ٿئي. آخر گهر جي ٻئي خرچ کي منهن ڏيڻ لاءِ حلال جي پورهئي ۾ ڪهڙو عيب آهي؟"

اياشپال ڪور ٻڌايو تہ ٽئڪسي هلائڻ کان اڳ هن چار سال 'اسڪول بس' پڻ هلائي. "پر هر مهيني ٻارن جي مائٽن کان بس جي ڀاڙي جي اوڳڙ ڪرڻ 'وقت جو زيان' ۽ مٿي جو سور هو. پنڌ ڪري وڃ

تہ ڪي تہ گهر ۾ ٺئي نہ هوندا. ۽ جيڪي هوندا تہ انهن مان وري ڪي بروقت پاڙو ڏيڻ بدران چوندا هئا تہ سياڻ اچ. پرينهہ اچ. هاڻ ڪنهن کي ايترو فالتو وقت آهي جو وتي پنڌ ڪندو. انهيءَ ڪري اسڪول ڇڏي ٽئڪسيءَ جي لائسنس لاءِ درخواست ڏنم. پيراق رياست ۾ شايد آئون ئي اڪيلي ٽئڪسي ڊرائيور (Cabby) آهيان.”

“پوءِ پلا ٽئڪسيءَ مان ڪمائي ڪيئن آهي؟” مون پڇيومانس.

“ٽئڪسيءَ مان منهنجي سٺي ڪمائي ٿئي ٿي. وڏي سفر ۽ اٽانگن هنڌن تي وڃڻ لاءِ عورتون ۽ ڇوڪريون منهنجي ئي ٽئڪسيءَ ۾ چڙهندي خوشي محسوس ڪن ٿيون.”

اپوح جي سک عورت اياشپال ڪور، نہ فقط ڊرائيور آهي پر سٺي مڪينڪ پڻ. پاڻ ٻڌائين تہ ڪار جي سروس ڪرڻ، پلگ صاف ڪرڻ، پئانٽ يا بيلٽ بدلائڻ جهڙا ڪم هوءَ پاڻ ئي ڪري پئسو ۽ وقت بچائي وٺي ٿي. سندس 45 ورهيہ ڄمار جو مڙس ’سردار اتم سنگهہ‘ پڻ ٽئڪسي ڊرائيور آهي جيڪو رات جي وقت ٽئڪسي هلائي ٿو. هوءَ نہ فقط شهر جو شهر ۾ ٽئڪسي هلائي ٿي پر پاڙو ملڻ تي پر وارن ڳوٺن ۽ شهرن: تائپنگ، باتو ڪرائو، ترانگ، ڪئالا،

سپتانگ، لموت وغيره تائين پڻ وڃي ٿي. ”هڪ دفعي ٿائيلينڊ جي بارڊر واري شهر ــ ڪوٽابارو تائين مون ۽ مڙس، واري وٽيءَ تي ڊرائيونگ ڪري مسافرن کي پهچايو هو.“

اياشپال ڪور کي اَٺَ ٻار آهن. ست ڌيئون ۽ هڪ پٽ. سڀ ٻارهن ڪان ايڪيهه ورهيه ڄمار جا آهن. پاڻ ملائيشيا جي هڪ پنجابي اسڪول مان فقط ڇهه درجا پڙهي آهي.

”آئون پاڻ ته پڙهي نه سگهيس پر چاهيان ٿي ته منهنجا ٻار سٺن اسڪولن ڪاليجن مان ضرور تعليم حاصل ڪن ۽ زندگيءَ جون اهي خوشيون ماڻين جن ڪان آئون غربت ڪري محروم رهيس.“

”يلا سڄو ڏينهن ٽئڪسي هلائيندي ورچو نٿيون؟“

”ٽئڪسي هلائيندي،“ اياشپال ڪور وراڻيو. ”منهنجو سٺو وقت گذري ٿو. شهر جي خبرچار معلوم ٿيڻ ڪان علاوه ڪيترن ئي قسمن جي ماڻهن سان ڳالهه ٻولهه ۽ ڄاڻ سڃاڻ ٿئي ٿي ۽ سٺن سٺن ڏينهن تي ته پنجاهه ڪان ست ڊالرن تائين به ڪمائي ٿيو وڃي.“

برحد Bhd ۽ سنديرين Sdn

ملائيشيا ۾ توهان چاهي ٿائلنڊ واري ڪنڊ کان گهڙو يا سنگاپور پاسي کان _ ڏکڻ کان اتر تائين جتي ڪٿي توهان کي ٻه لفظ هرهنڌ نظر ايندا: برحد Berhad ۽ سنديرين Senderian . دڪانن، آفيسن ۽ ڪارخانن جي ٻاهران سندن نالن جي آخر ۾ مٿين لفظن جا شارٽ فارم Bhd ۽ Sdn لکيل نظر ايندا جيئن تہ، Star Metal Sdn Bhd, Hiu Music Corp Sdn Bhd, Akojaya Sdn, Bhd وغيره.

ملئي لفظ سنديرين جي معنيٰ 'پرائيويٽ' آهي ۽ برحد جي معنيٰ آهي 'لميٽيڊ'. جيئن پاڻ وٽ ڪيترين ئي ڪمپنين، دڪانن ۽ آفيسن جي نالي پٺيان 'پرائيويٽ لميٽيڊ' لکيل هوندو آهي.

برحد لفظ حَدَ (Had) مان نڪتو آهي. 'حد' اهو ئي پاڻ وارو لفظ آهي معنيٰ دنگ، جنهن کي انگريزيءَ ۾ ڪٽي چئجي تہ Limited. جيئن پاڻ وٽ هڪ پاڙ واري لفظ (Root word) جي اڳيان 'با' 'بر'، 'م'، 'بي' يا آخر ۾ 'دار'، 'بان'، 'ي' جهڙا لفظ ڳنڍي مختلف لفظ ناهي سگهجن ٿا، جهڙوڪ: باخبر، بي خبر، مخبر، برخبر، مخبري، خبردار، يا ويندي اخبار جهڙا لفظ ٺهي سگهن ٿا.

تيئن ملئي زبان ۾ اڳيان Peng, Menga, Ter, Ber يا Men وغيره لڳائڻ سان يا Root word جي آخر ۾ ian, an, kan يا i لڳائڻ سان نئون لفظ ٺهي ٿو. سو ٺلهو لفظ حد معنيٰ Limit جيڪو هائي-وي تي اڪثر نظر اچي ٿو... "Had Laju 50" معنيٰ رفتار (Laju) جي حد پنجاهه ڪلوميٽر آهي. "حد" لفظ اسم ٿيو پر ان کي جي فعل بنائجي ته ٿيندو Menghadkan معنيٰ To limit اهڙيءَ طرح Limit مان لفظ Limited ٺاهڻ لاءِ ملئي گرامر موجب حد جي اڳيان Ber لڳائڻ کپي ته ٿيو يعني Berhad.

اهڙيءَ طرح لفظ آهي Sendiri معنيٰ پنهنجو (Own)، اهڙيءَ طرح سينڊري مان لفظ ٺهيو آهي Bersendiri معنيٰ 'اڪيلو ٿيڻ'. ٻيو لفظ آهي Persendirian معنيٰ پنهنجو، ذاتي ۽ فقط Sendirian جي معنيٰ ٿي پرائيويٽ.

ڏٺو وڃي ته ملئي لفظ ڏکيا نه آهن پر اصل لفظ (Root word) جي اڳيان بر، پر، مينگا، ۽ آخر ۾ ڪان، ئن، وغيره ڳنڍڻ ڪري وڏا ٿيو وڃن ۽ ملائيشيا ۾ نئون آيل همراهه وائڙو ٿيو وڃي، ته هيڏا وڏا لفظ ڪيئن اچاربا.

جيئن هڪ لفظ آهي Ingat (انگات) معنيٰ 'ياد ڪرڻ'. ان لفظ مان ٻيا به ڪيترائي ملئي لفظ جڙيا آهن، جيئن ته:

Beringat معنيٰ ياد رکڻ، Ingatkan معنيٰ ياد‌داشت دهرائڻ، ياد ڏيارڻ، Memperingati معنيٰ ياد ملهائڻ (To Commemorate)، Teringat, معنيٰ ڪنهن بابت سوچڻ، Ingatan معنيٰ ڪنهن جي ياد يا سوچ (thought, Memory) ۽ Peringatan معنيٰ ياد‌داشتنامو (Reminder).

اسان جهڙي ملڪ جي ماڻهوءَ لاءِ جنهن جي ٻوليءَ ۾ عربي، فارسي، هندي، سنسڪرت ۽ انگريزيءَ جا لفظ موجود آهن، ملئي زبان سکڻ يا ڳالهائڻ ڪا ڏکي ڳالهه نه آهي. ڇوجو ملئي زبان جا ڪيترائي Root words انهن ٻولين جا آهن. جهڙوڪ: حد، قدر، قوت، تدبير، نصيحت، ابجد، حيوان، سوال جواب، ميدان، بيرو (بلو)، اوتوميتڪ (آٽوميٽڪ)، طبيعت (ڪردار)، عورت، مڪتب، ڪلاڪار، پرٿوي، پرڌان منتري، راس (گلاب جو گل)، ايپول (صوف) وغيره وغيره.

ڪي ڪي ملئي لفظ اسان لاءِ عجيب به آهن جيئن ملئي زبان ۾ ڪير ڪي 'سُوسُو' چون. بستر ڪي 'قاتل'. ڏهتي پوٽي ڪي

ُچوڇُو ُ سڏين. اهڙيءَ طرح ملئي لفظ آهي ُچاچي ُ جنهن جي معنيٰ آهي ڪنهن کي گهٽ وڌ چوڻ يا اسان لاءِ لفظ ُياپي ُ معنيٰ پاجائي يا دوست جي زال پر ملئي زبان ۾ ُياپي ُ معنيٰ سوئر، خنزير ۽ ڪنهن مسلمان کي ان نالي سان سڏڻ معنيٰ ٿري ناٿ ٿري جي گولي ڪائڻ. ان ڪري هتي انڊين پاڪستاني پنهنجن دوستن جي زالن کي ياپي چئي مخاطب ٿي نه ٿين. وڏ ۾ وڏ ڪٽي پيڻ سڏين نه ته هتي جي رسم موجب سنئين سڌي نالي سان سڏين. هت ته باس کي به سر نه چون. سنئون نالو ڪٽي مخاطب ٿين. ڪلاس ۾ به منهنجا شاگرد گهڻو ڪري ُالطاف ُ چئي منهنجو ڌيان ڇڪائين.

ملائيشيا مان نڪرندڙ اخبارون

ملائيشيا ۾ انگريزي اخبار "New Straits Times" سڀ کان گهڻو هلي ٿي، جنهن جون روزانو ٽي لک کن ڪاپيون ڪوالالمپور مان ڇپجن ٿيون. ائين 'جنگ' اڙدو اخبار جون پاڪستان ۾ ڏهاڙي پنج لک ڪاپيون ڇپجن ٿيون. پر ملائيشيا جي گهٽ آدمشماريءَ ۾ ٽي لک وڏي سرڪيوليشن ٿي.

ٻئي نمبر تي "Malay Mail" ۽ "The Star" اخبارون آهن. جن مان هرهڪ جو روزانو وڪرو منو لک کن ٿيندو. انهن کان علاوه National-Echo ۽ Business پڻ روز جون اخبارون آهن پر سندن ڪپت ويهه هزار ڪاپيون مس آهي.

ملئي زبان ۾ نڪرندڙ_ روزناما اتوسان ملايو (Utusan-Malayu) سڀ کان گهڻي مشهور اخبار آهي، جنهن جونروزانو سندس ساڍا ٽي لک ڪاپيون ڇپجن ٿيون. هونءَ تعداد جي لحاظ کان ان کان وڏيڪ هفتيوار ملئي اخبار Mingguan-Malaysia هلي ٿي جنهن جا ساڍا چار لک کن خريدار آهن.

روزناما Berita-Harian ۽ هفتيوار Perodana ۽ هفتي ۾ ٽي دفعا نڪرندڙ اخبار Watan پڻ چڱيون خاصيون مشهور آهن.

ملائيشيا مان چيني زبان ۾ به ڪيترين ئي اخبارون نڪرن ٿيون _ جو هتي اڌو اڌ آدمشماري چينين جي آهي. پر سڀ لک کن جي دائري ۾ ڇپجن ٿيون. ڇو جو چيني ماڻهو انگريزي اخبار پڙهن ٿا. ڪجهه اخبارن جا نالا هن ريت آهن: روزناما سِن چيو جِٽ پوح (Sin-Chew-Jit-Poh)، ڪِن ڪوڪ (Kin-Kwok)، نانياگ سيانگ، شن من ۽ ڪجهه هفتيوار پڻ.

انگريزي، چيني ۽ ملئي اخبارن کان علاوه تامل زبان ۾ پڻ اخبارون نڪرن ٿيون، جو ملائيشيا جي هر شهر ۾ ڪيترائي ڏکڻ هندستاني تامل پڻ رهن ٿا _ جن جي ڪاوڙ، خوشي، ڏک درد ۽ مسئلن جي صحيح ترجماني تامل اخبارون ڪن ٿيون. روزناما تامل اخبار "نيسان" (Nesan)، اوسائي (Osai)، 'ٿينا ماني' ڪافي مشهور آهن ۽ هر هڪ جا خريدار اڌ لک کن جي لڳ ڀڳ ٿيندا.

هفتيوار تامل اخبار 'ونامپادي' پڻ چڱو هلي ٿي.

ڪن پڙهندڙن کي ملائيشيا مان تامل اخبارن جي ڇپجڻ تي تعجب لڳندو هجي ته ڏکڻ هندستانين جو هندستان کان علاوه سريلنڪا، سنگاپور ۽ ملائيشيا ۾ پڻ ايترو اثر آهي جو سندن زبان تامل جون اخبارون پڻ نڪرن ٿيون.

پر وڌي تعجب جي ڳالهه اها آهي ته ملائيشيا ۾ پنجاب جي سکن جو پڻ چڱو اثر رسوخ ۽ تعداد آهي جو سندن پنجابي اخبارون ڇپجن ٿيون. ملائيشيا مان پنجابيءَ ۾ ٻه اخبارون نڪرن ٿيون. ٻئي روزناما آهن: هڪ "سماچار ملايا" ۽ ٻي "نوي جيون" (نئين زندگي). ٻئي پنجابي اخبارون گرمکي لکائيءَ ۾ آهن.

ملائيشيا ۾ ڏکڻ هندستان جون جيڪي قومون رهن ٿيون، انهن ۾ تاملن بعد ٻئي نمبر تي مليالم ڳالهائڻ وارا گهٽا آهن ۽ هڪ مليالم زبان جي اخبار _ "ملائيشيا مليالي" جون پڻ لک کن ڪاپيون ڇپجن ٿيون.

متي اڙدو اخبار "جنگ" جي ڇپائيءَ جو تعداد ڏنل آهي. اسان جي ملڪ پاڪستان جي ڪجهه ٻين اخبارن جي سرڪيوليشن ڪجهه هن ريت آهي: ڪراچي، لاهور، ملتان ۽ پنديءَ مان نڪرندڙ نظامي فئمليءَ جي "نواءِ وقت" _ ٻه لک ڪاپيون، اين پي ٽي (حڪومت) طرفان لاهور، ڪراچي، ڪوئٽه ۽ پشاور کان نڪرندڙ اڙدو

اخبار ”مشرق“ منو لک ڪن، هارون خاندان جي ڪراچيءَ مان نڪرندڙ ڊان اخبار سٽ هزار ڪن، اين پي ٽي (حڪومت) طرفان انگريزي اخبار ”پاڪستان ٽائيمس“ اڌ لک ڪن، مرتضيٰ پويا طرفان اسلام آباد مان نڪرندڙ The Muslim اخبار _ تيرهن هزار.

هونءَ پاڪستان مان اڄڪلهه ٻارهن سؤ ڪن اڙدو اخبارون ۽ رسالا نڪرن ٿا، 256 انگريزيءَ ۾، پاڪستان جي چئن صوبائي زبانن مان فقط سنڌي ٻولي تعليمي زبان سمجهي وڃي ٿي ۽ سنڌيءَ ۾ سؤ ڪن مختلف اخبارون ۽ رسالا نڪرن ٿا. باقي گجراتي، پنجابي، پشتو، بلوچي ۽ بروهويءَ جون سڀ اخبارون ۽ رسالا ملائي جملي ٽيهه ٽين ٿا. (هانگ ڪانگ جي هفتيوار رسالي Rewiew جي تازي ڇاٽايل رپورٽ مطابق.)

عوام جون دليون جيتڻ جو راز

ڪالهه (18 جون 1986ع) ملاڪا جي گورنر تي. واءِ. تي (Tuan Yan Terutama) تانسري ’سيد احمد بن شهاب الدين‘ جي ڄم جو ڏينهن هو. ان ڪري سڄي ملاڪا رياست جي اسڪولن ڪاليجن، آفيسن وغيره کي موڪل هئي.

سڄي ملائيشيا ۾ هڪ ڏينهن بادشاهه جي ڄمڻ جي ڏينهن جي موڪل هوندي آهي ۽ هڪ ڏينهن هر رياست کي ان رياست جي سلطان جي ڄمڻ جي موڪل ٿيندي آهي. جن رياستن جا سلطان نه آهن _ جيئن ته ملاڪا، پينانگ، صباح ۽ سرواڪ _ اتي، انهن جي گورنر جي ڄم جي ڏينهن موڪل ٿئي.

ملاڪا ۾ هيستائين ٽي سال ڪن رهڻ دوران ڪيترين ئي اهم شخصيتن سان ملاقات ٿي آهي، سواءِ گورنر جي. هونءَ اها ڳالهه آهي ته ملائيشيا جو ڪو به وڏو آفيسر پاڻ کي عوام کان پري نٿو رکي. هڪ عام ماڻهو به وڏي کان وڏي سياسي ليڊر يا حاڪم سان اپائنٽمينٽ بنا رنڊڪ ۽ سولائيءَ سان ملي سگهي ٿو، جيترو ڪنهن دوست سان. شايد ان ڪري جو ملئي ماڻهو فطرت ۾ نياز نئڙت ۽ نهٺائيءَ وارا آهن ۽ وڏا آفيسر ٿيڻ بعد به اهي خاصيتون سندن

ڪردار ۾ قائم رهن ٿيون. ڀيو ته هتي جي آدمشماري به ايتري گهٽي ناهي. ان ڪري ٿورن ماڻهن ڪي منهن ڏيڻ ايترو مسئلو ناهي، جيترو گهڻن ماڻهن کي ڏيڻ ۾ ٿئي ٿو. بهرحال ان هوندي به اها ملئي ماڻهن جي عظمت جي ڳالهه آهي، جيڪا هرهڪ ڌاريون محسوس ڪري ٿو ته ملئي آفيسر، سياستدان، حاڪم ۽ سرڪاري ڪاموري ڪي مغروري بنهه ناهي _ پوءِ چاهي هو گورنر يا چيف منسٽر هجي يا پوليس ڪمشنر يا ڪنهن کاتي جو وڏو سيڪريٽري، ڊائريڪٽر. پر ان جو مطلب اهو هرگز نه آهي ته ڪو هو ڍيوٽي، انتظاميا ڊسيپلين ۾ ڍرا آهن. قاعدي قانون جي معاملي ۾ هو بيحد سخت آهن.

ملاڪا جي گورنر جو گهر Seri_ Melaka نالي وچ شهر ۾ بندر روڊ (Jn. Bandar Hilir) تي هڪ ٽڪريءَ تي آهي، جتان ڪالهه لنگهڻ وقت ماڻهن کي اوڏانهن ويندو ڏسي آئون به ڪار کي موڙي مٿي ٽڪريءَ تي چڙهي پيس جو هي ڏينهن اهڙو آهي جنهن تي هر عام خاص بنا ڪنهن اڳ جي وقت وٺڻ جي، گورنر سان ملي سگهي ٿو.

ڪار کي پارڪ ڪندي پر واري ڪار مان لهندڙ همراهه ڪان پڪ ڪيم: "ماڻهو گورنر کي مبارڪباد ڏيڻ پيا وڃن ڇا؟"

“مبارڪباد لاءِ تہ صبح جو نائين کان هڪ بجي تائين سلسلو هو. هينئر فقط چانهہ پاٽيءَ جي دعوت آهي.”

دل ۾ چيم تہ هاڻ ڪجهہ بہ ٿئي تہ هلڻ کپي. گورنر سان ملڻ جو سٺو موقعو آهي پوءِ نجاڻ ڪير ملن ڪنهن سان. گورنر صاحب جي گهر ۾ ايترو ضرور وڏيڪ رڌو پڪو هوندو ۽ ويهڻ لاءِ فالتو ڪرسيون هونديون جو جتي ہ هزار دعوتي ويهي ڪائي پي سگهن، اتي هڪ مون جهڙو بي دعوتو بہ گذارو ڪري سگهي ٿو.

گيٽ وٽ دربانن ۽ پوليس وارن آڏرپاءُ ڪيو. گورنر جي سيڪريٽري انچڪ ملڪ پليڪار ڪئي ۽ ان وقت دعوت نامي جي ڪارڊ سان گڏ سڄي ڏينهن جو پروگرام (Perayaan) ڏنو. ان ئي وقت اسان جي پرواري فوجي اسپتال Terandak-Camp ۾ ڪم ڪندڙ اسان جو يار ڪرنل موهن سنگهہ بہ پهتو_ جيڪو پاڻ ريڊيالاجسٽ آهي ۽ سندس زال ملاڪا جي جنرل اسپتال ۾ ليڊي ڊاڪٽر.

“يار الاهي ڏينهن تي ويا آهن جو پاڻ مليائي نہ آهيون.” هن روايتي سڪن واري نموني ۾ مرڪندي ڪيڪار ڪئي.

”ڪرنل موهن! ڳالهه اها آهي تہ مون فٽ بال کيڏڻ ڇڏي ڏنو آهي،“ مون هٿ ملائيندي وراڻيومانس، ”نہ ڄنگهہ يا پير پڄي نہ تو وٽ ايڪسري لاءِ اچان.“

”او ياران! مون سمجهيو تہ واپس پاڪستان هليو ويو آهين.“

”بس هاڻ موڪل تي وڃڻ وارو آهيان.“

اڱڻ لتاڙي گورنر جي گهر اڳيان ڇپر تي پهتاسين. دير سان پهتا هئاسين سو اڳهين چڱا ماڻهو اچي چڪا هئا. چوڌاري شاميانا ۽ تنبو لڳل هئا. وچ تي ڪاڄن سان سينگاريل ٽيبلون هيون. گورنر جي ويهڻ لاءِ ڪجهہ مٿيري اسٽيج هئي. ڪرنل موهن کي چيم: ”تون پلي جتي وڻنئي اتي ويهہ. مون کي آزاد ڇڏ تہ آئون هن موقعي جو فائدو وٺي گهٽي کان گهٽ ماڻهن سان ملي وٺان.“

هاڪي ٽيم جو وائيس پريزيڊنٽ داتڪ تامبي ڇِڪ بن حسن، اسان جي علائقي جو ميمبر نمائندو داتڪ محمد بن جائس، اميگريشن جو ڊائريڪٽر جميل بن جنتان، داتڪ ڊاڪٽر ناگا ۽ ٻيا ڪيترائي پهرين جا سڃاڻا ۽ واقفڪار پڻ هئا.

داتڪ تامبي ڇِڪ بن حسن پاڪستان مان ايندڙ هاڪي ٽيم جو ٻڌايو تہ اپوح (پيراق) ۾ کيڏڻ لاءِ اچي رهي آهي. سندس پر ۾

ويٺل ٻين معزز سياستدانن ۽ ملاڪا جي اهم عهديدارن پاڪستان جي هاڪي ۽ ڪرڪيٽ ٽيم جي تعريف ڪئي. اهي رانديون اهڙيون آهن جيڪي هن پاسي گهٽ کيڏيون وڃن ٿيون. هتي جي ماڻهن لاءِ جيتوڻيڪ فوٽ بال راند سڀ ڪجهہ آهي، پر دنيا ۾ ٿيندڙ ٻيون رانديون پڻ ٿي ويءَ تي شوق سان ڏسن ٿا. هتي جون اخبارون هميشہ راندين جي خبرن سان ڀريل هونديون آهن. ڪڏهن ڪڏهن تہ ائين لڳندو آهي تہ ملائيشيا جا ماڻهو پاڪستان کي هاڪي، ڪرڪيٽ ۽ اسڪاش ڪري سڃاڻن ٿا. هنن کي ڪيترن عرب، آفريڪن ۽ ڏکڻ آمريڪا جي ملڪن جي سربراهن جا نالا يا انهن ملڪن ۾ ٿيندڙ اهم سياسي، سماجي، سائنسي ۽ ٻين اهم ڪمن ۾ حصو وٺندڙن جي نالن جي خبر هجي يا نہ پر مٿين راندين جي پاڪستاني رانديگرن ڪليم الله، حسن سردار، حنيف خان، فيروز وسيم، شاهد علي، عمران خان، جاويد ميانداد، محسن خان، مدثر نذر، عبدالقادر ۽ جهانگير خان، قمر جهان ۽ جمشير خان کان چڱيءَ طرح واقف آهن.

ٿوري دير بعد ملاڪا جو چيف منسٽر داتڪ رحيم بن تامبي چڪ ۽ سندس زال داتن زبيده آئي ۽ ان کان پوءِ سگهو ئي گورنر تِي. واءِ. تِي سيد احمد شهاب الدين ۽ سندس زال پُٺان سري داتن شريفان حنيفان پهتي. گهاٽي جهڙ ۽ رنگين ڪپڙن ۾ ماحول

وڻندڙ لڳي رهيو هو. ههڙين دعوتن ۾ ملائيشيا ۾ باتڪ جي قميص پرتڪلف ڊريس سمجهي وڃي ٿي، جنهن جا نمونا ڏسڻ وٽان هوندا آهن. انهن قميصن تي مختلف پورَن ۽ رنگن جي ڇُرَ ۾ هن پاسي جو آرٽ ۽ ڪلچر سمايل ٿئي ٿو. مختلف آرٽسٽ پنهنجي اندر جي اڌمن کي ڪپڙي تي ائين ظاهر ڪن ٿا، جيئن شاعر پنهنجا جذبا شاعريءَ ذريعي ڏيکارين ٿا. هڪ ڌارئين کي ملائيشيا ۾ اڇي باتڪ (ڇُرَ) جي ڪپڙي جون مختلف ڊيزائنون ضرور ڏسڻ کپن. ان لاءِ ڪوالالمپور جي تنڪو عبدالرحمان روڊ جا ڏهه ٻارهن ڪپڙي جا دڪان (گلوب سلڪ استور سميت) ڏسڻ کپن يا وري ڪنهن گورنر، وزير يا سلطان جي هڪ ٿي دعوت ۾ حاضري ڀرڻ ڪافي آهي. اهڙن ڪاڄن ۾ ڪيس ڪيداح، پيرلس، ترنگانو، ڪئانتان رياستن کان وٺي جڪارتا، بالي، سنگاپور، برونائيءَ جي باتڪ جا نمونا هڪ ئي وقت نظر ايندا.

اهڙن موقعن تي ملئي رڌڻي جي آرٽ جي پڻ خبر پوي ٿي. ملئي ماڻهو اٽي، چانور، ناريل، کنڊ ۽ بيضن جون گهڻيئي مٺيون شيون ٺاهين ٿا. (کير جون مٺايون بنهه نه برابر ٺاهين). اهڙن دعوتن ۾ خاص خاص مٺيون ۽ ڇهريون شيون: ڪئيح ڪوچي (Kueh-

(Koci، اونديِ اونديِ، گُولا ملاڪا، ڪئيچ ڪيريا (Keria)، Seri-Muka، چُوچُو اڊانگ وغيره وغيره ٿين.

چانهه دوران گورنر کان پاڪستاني کاڌن بابت پڇيم :

”پاڪستاني ڪيترائي ڊش مون کاڌا آهن.“ هن ٻڌايو:

”قيمون نان، اڦراٽا، برياني وغيره. برياني ته هاڻ هتي ملئي کاڌو ٿي ويو آهي. اڦراٽو پڻ هتي ايترو عام ٿي ويو آهي جو لڳي ٿو ته اصل کان هتي جو آهي ۽ اهو روٽي چنائي (Roti-Canai) جي نالي سان سڏجي ٿو. ڪوالالمپور جي ”ڪولوسل سئنيما“ سامهون ڪنهن زماني ۾ هڪ پاڪستاني هوٽل، شايد عظمن نالي، هوندي هئي. مون کي ياد آهي ته ننڍپڻ ۾ ان تي آئون اڪثر ڪائيندو هوس، خاص ڪري ڊگها نان، جن تي ترڪ لڳل هوندا هئا. هوٽل وارا انهن نانن کي استنبولي سڏيندا هئا. ان کان علاوه مختلف ڀوڄ ۽ ڀاڄيون پڻ. پر آئون ڪيداح رياست جو هجڻ ڪري _ جتي مرچ مسالي جو واهپو تمام گهڻو هلي ٿو، مون کي ڏکڻ هندستانين (مدراسين) جا کاڌا وڌيڪ پسند آهن، جو هو ڳاڙها مرچ گهڻا ڪم آڻين ٿا.

”ڪوالالمپور ۾ پاڪستان مسجد جي ڀرسان هڪ سلوني ريسٽورنٽ جو کاڌو ۽ پينانگ ۾ دائود هوٽل جو کاڌو مون کي ڏاڍو وڻندو هو. سستائيءَ جو زمانو هو. ڊالر ۾ پيٽ ڀري پيٽ ۽ ڀوڄ جي

پليٽ کائبي هئي. اهو اج کان ٽيهه پنجٽيهه سال اڳ جو زمانو هو. هينئر ڪوالالمپور واري هوٽل ته الائي آهي به يا نه. پر پينانگ واري ننڍڙي دائود هوٽل هاڻ جيتوڻيڪ ٻماڙ يا ٽماڙ ٿي ويئي آهي. ان سان گڏ ڪاڌي جا اگهه به وڌي ويا آهن جيتوڻيڪ ڪاڌي جو اهو سواد ۽ لذت نه رهي آهي.”

ملاڪا جو گورنر تان سري سيد احمد شهاب الدين عمر جو 61 سالن جو هجڻ جي باوجود ڏسڻ ۾ عمر کان گهٽو ننڍو ۽ چست لڳي ٿو. اهو حال ٻين به ڪيترن ئي هتي جي رهاڪو ملئي ۽ چيني ماڻهن جو آهي. ان جو وڏو سبب ننڍي هوندي کان تمام گهڻو پنڌ ڪرڻ ۽ پيريءَ تائين رانديون ڪيڏڻ آهي. اسان جو هي ملاڪا جو گورنر پڻ هن عمر ۾ به هفتي جا ٻه ڏينهن گولف ڪيڏي ٿو. صبح جو اٿڻ سان ڪثرت ڪري ٿو. هن پاسي جي ماڻهن لاءِ اها ڳالهه ڪٽي وڏي نه هجي جو هو ته سنگاپور جي پرائيم منسٽر کي به جاگنگ ڪندو ڏسن ٿا، جيڪو ستر ٻاهتر سالن جو آهي ۽ جنهن جي مقابلي ۾ اسان وارو گورنر سٺ ٻاهٺ سالن وارو نوجوان ٿيو. پر اسان جي ٽر جي ملڪن جي ماڻهن لاءِ اها ڳالهه ضرور تعجب جوڳي هوندي، جتي جا ڪيترائي ٿلها سياستدان، وزير، سرڪاري عملدار، ائڪٽر، مولوي

۽ واپاري گهڻي ڪائڻ، گهڻي آرام. ۽ گهڻي سمهڻ ڪري صبح جو هنڌ تان اُٿي باٿ روم تائين ويندي وڏي ڳالهه سمجهن ٿا. پر ملئي ماڻهن جي ان چستي ۽ ڦڙتائيءَ جو مغربي ماڻهو به قدر ڪن ٿا.

تانسري (Tan Sri) سيد احمد شهاب الدين جي ڳالهين مان لڳو ته هو غريبن، دردمندن ۽ ضرورتمندن جو تمام گهڻو هڏڏوڪي آهي ۽ هي عهدو هن لاءِ جيتوڻيڪ نئون آهي، جيڪو فقط ڏيڍ سال کان هن سنڀالڻ شروع ڪيو آهي، پر ان هوندي به عوام ۾ بيحد مشهور آهي. ان جو سبب فقط ۽ فقط عوام سان رلي ملي ۽ حال پائي تي رهڻ آهي.

”تون جمع نماز ڪهڙي مسجد ۾ پڙهين؟“ هن مون کان اوچتو سوال ڪيو.

”ڪمپونگ تينگا (Kg- Tengha) واري مسجد ۾ يا وري ڪمپونگ لِنگيءَ ۾“ تعجب مان جواب ڏيئي هن ڏي ڏسڻ لڳس ته هن اهو سوال ڪهڙي خيال کان ڪيو.

”آئون دراصل جمعي نماز هر دفعي نئين مسجد ۾ پڙهندو آهيان،“ گورنر ٻڌايو. ”نماز بعد ان مسجد جي جماعتين سان گڏ ويهي ڪائڻ خبرون چارون ۽ مسئلا پڇندو آهيان. ڇو جو ڪيترا ڳوٺ ايڏو ڏورانهان آهن جو انهن جا غريب ۽ پوڙها ڳوڻاٽا مون تائين

هلي تہ اچي نٿا سگهن. سو ان ريت مون کي انهن سان ملڻ جو موقعو مليو وڃي. گذريل ٻن سالن ۾ اٽڪل سؤ کن مسجدن ۾ وڃي چڪو آهيان پر لڳي ٿو تہ ملاڪا رياست ۾ اڃا بہ ايترين مسجدون آهن جو اڃا توهان پاسي وارين مسجدن جو وارو نہ آيو آهي نہ تہ توسان پهرين ملاقات ٿي چڪي هجي ها."

رياست جي حاڪم جي اها ڳالهہ ٻڌي مون کي خوشي ۽ تعجب ٿيو. هي جو اسان ننڍي هوندي آکاڻيون ٻڌندا هئاسين تہ هارون رشيد جهڙا اسلامي دنيا جا حاڪم چمڙا پوش ڪري غريبن، پوڙهن، بيواهن ۽ ڪمزورن جا ڏک درد معلوم ڪندا هئا، سو اهڙا حاڪم ههڙي ماڊرن ۽ مشغول دور ۾ بہ موجود آهن. اهي فقط تواريخ جي ٿلهن ڪتابن ۾ دبجي نہ ويا آهن.

ملاڪا شهر جي سونهن ۽ واڌاري ۾ جتي هتي جي چيف منسٽر داتڪ رحيم تامبي چڪ جو هٿ آهي اتي گورنر تانسري سيد احمد جون نيڪ صلاحون ۽ سات پڻ شامل آهي. اهو ملاڪا جنهن ۾ فقط ٻہ سال کن اڳ ڪا فائيو اسٽار هوٽل بہ نہ هئي، تنهن ۾ هاڻ ڪيترين ئي فائيو ۽ فور اسٽار هوٽلون، پارڪ، ويڪرا رستا ٺهي ويا آهن. ٽوئرسٽن جي ڏسڻ لاءِ مِني ملائيشيا (Mini Malaysia)

هوتان ريڪريسي، Bukit- Cina، ملاڪا جايا جهڙيون ڪيترين
ئي نيون شيون ۽ مسجد تاناح، الور گاجاح، تنجنگ بدارا، تنجنگ
ڪِلنگ جهڙين جڳهين جو ايترو سذارو ٿي ويو آهي، جو ڏسندي ئي
ڏسندي پينانگ ۽ ڪوالالمپور بعد ملاڪا شهر گهمڻ لاءِ دنيا جا
ٽوئرسٽ ميڙا ڪري اچن ٿا.

تانسري سيد احمد لاءِ هي گورنريءَ جو عهدو نئون ضرور
آهي، پر پاڻ ايڏن ئي اهم عهدن تي پهرين بہ ڪم ڪندو رهيو آهي.
پاڻ هن کان اڳ ڪيداح رياست جو وڏو وزير (Mentri-Besar)
رهي چڪو آهي. هڪ قومي سياسي ليڊر طور پڻ ڪم ڪيو آهي ۽
ان بعد ملائيشيا حڪومت طرفان سنگاپور جو سفير پڻ رهيو آهي.

"توهان کي هي نئون عهدو ۽ ملاڪا شهر ڪيئن لڳي ٿو؟"
مون پڇيو.

" ٽيهہ سال هڻ هٽان جي نوڪري ڪرڻ بعد هن شهر ۽ هن
عهدي ۾ فرحت محسوس ڪريان ٿو." هن ٻڌايو.

"توهان جڏهن ننڍا هئائو تڏهن ملائيشيا ۾ اسڪول کي
ورلي هئا ۽ انگريزي پڙهائيءَ کان هرڪو ونءُ ويندو هوندو. پوءِ ان
وقت پڙهائيءَ لاءِ توهان ۾ ڪنهن اتساهہ پيدا ڪيو." گورنر کان مون
ٻيو سوال پڇيو.

"مون پرائمري اسڪول جا چار درجا پنهنجي رياست ڪيداح جي ڳوٺ ڪُلِم (Kulim) ۾ پڙهيا." گورنر ٻڌايو. "ويجهي ۾ ويجهو انگريزي اسڪول 'الور استار' شهر ۾ هو، جيڪو اسان جي ڳوٺ کان سٺ ستر ميل پري آهي. آئون غريب جو ٻار هوس. بابا وٽ نه ايترو پئسو هو ۽ نه سگهه جو مون کي ٻئي شهر موڪلي سگهي. پر خوش قسمتيءَ سان الور استار ۾ منهنجي پيءَ جي سوٽ رهندي هئي_ جيڪا اڄڪلهه جي پرائيم منسٽر ڊاڪٽر مهاتير جي ماءُ ٿئي. آئون ان وٽ اچي رهيس. ڊاڪٽر مهاتير جو پيءَ محمد اسڪندر اتي جي انگريزي اسڪول جو ماستر هو. بلڪ اهو اسڪول هن جي ڪوشش سان کليو هو. هن مون ۾ وڌيڪ پڙهڻ جو جذبو ۽ روح ڦوڪيو. الور استار بعد ڪوالالمپور ۾ پڙهيس."

گورنر (Yang Di Petrua Negri) جو جيتوڻيڪ رياست جي انتظام ۾ سنئون سڌو هٿ نٿو ٿئي، پر تانسري سيد احمد شهاب الدين هميشه پنهنجي سياسي ۽ ائڊمنسٽريٽو تجربي مان ٻين کي صلاح مشورو ڏيندو رهي ٿو. ڪيس ان ڳالهه جي خوشي آهي ته اهي سياسي مسئلا جن ۾ قوم، مذهب ۽ ذات نيات جا چڪر تين تا، اهي ملائيشيا ۾ ٻنهه گهٽجي ويا آهن ۽ ملاڪا ۾ ته ٻنهه نه

برابر آهن. اهو ڏينهن خالي ناهي جنهن تي ٽوئرسٽن جون بسون ۽ ٽئڪسيون پرجي ملاڪا نٿيون اچن ۽ ملاڪا ۾ ٽوئرسٽن جي ڏسڻ جي جاين مان ڪيتريون ئي: ميوزيم، ٽاور ڪلاڪ، ڊچن جا ٺهيل Standhuys، پراڻو سينٽ پال چرچ _ سپ گورنر جي گهر ُسري _ ملاڪا ُجي پر ۾ آهن. ”مون جهڙا اڌ مغزي ٽوئرسٽ توهان سان ملي توهان کي ضرور بيزار ڪندا هوندا.“ مون چيو.

”جيتوڻيڪ ٽوئرسٽن ۽ مهمانن جو وڌو تعداد ڪيڪارڻ لاءِ مون وٽ اڪثر ايندو رهي ٿو. پر مون لاءِ اهي باعث خوشي آهن. انهن مهمانن ۾ ڪيترا تہ اسڪولي شاگرد هوندا آهن، جيڪي ملائيشيا ۽ سنگاپور جي ڪنڊ ڪڙڇ ڪان هلي اچن ٿا. وڏي عهدي وارو ٿيڻ جو مطلب اهو هرگز ناهي تہ آئون پاڻ کي عوام ڪان پري رکان.“

گورنر جو ڏينهن نائين بجي کان شروع ٿئي ٿو جيڪو سندس آفيس ۾ پهچڻ جو ٽائيم آهي. منجهند جي مانيءَ تائين هن کي گهڻو ڪري رياست جي ڪم ڪارين ۾ مشغول رهڻو پوي ٿو. ڪنهن ڏينهن وزيرن، سفيرن ۽ ٻين اهم شخصيتن جي اچڻ ڪري ڪاغذي ڪم رهجي ويندا آهن، جيڪي ٻپهريءَ ڪرڻا پون ٿا.

تانسري سيد احمد شهاب الدين گولف راند جو پڻ تمام گهڻو شوقين آهي ۽ شام جي وقت سندن ملاڪا جي Ayer-

Keruh ڪنٽري ڪلب گولف ڪورس تي گولف ڪيڊڻ ٿيندو آهي. گولف کان علاوه فٽ بال سندس دلپسند راند آهي جنهن ۾ اسڪولي ڏينهن ۾ تمام گهڻو حصو ورتو هئائين.

سياست بابت ڪتاب ۽ سياسي اڳواڻن جون آتم ڪهاڻيون پڙهڻ سندس دلپسند وندر آهي. ان کان علاوه گلن ۽ پکين سان پڻ پيار اٿس.

"وندر جون گهڙيون گهر ۾ پوکيل گلن ۽ پاليل پکين سان ئي گذاريندو آهيان." پاڻ ٻڌايائين.

موڪلائڻ وقت پاڻ وري وري ملڻ لاءِ چيو. مون سندس ٿورا مڃيندي ڪيس ٻڌايو تہ هن ملڪ جي وڏن ماڻهن جي اها عظمت ۽ وڏي ڳالهہ آهي جو هو ڪنهن کي بہ ننڍو نٿا سمجهن. ڪين هٿ وڏائي ناهي ۽ سندن عزت ۽ شان جو راز ان ۾ آهي جو هو پڻ ٻين کي عزت ڏين ٿا ۽ اهڙيءَ طرح عوام جون دليون جيتين ٿا.

ملڪ ۽ مسئلا

ڪرسمس واري رات، ملاڪا جي رامادا هوٽل ۾ جهازين جي هڪ گڏجاڻي ٿي. آخر ۾ ڳالهين دوران هڪ ايراني ڪئپٽن چيو: "اسان جي ملڪ ۾ خبر ناهي ڪڏهن سڪون جو واءُ ورندو."

تنهن تي لبناني سرويئر وراڻيس: "توهان جي ملڪ ۾ ته وري به هڪ زبان (فارسي) آهي. هڪ مذهب (اسلام) آهي ۽ هڪ ئي فرقو (شيعا) آهي. لبنان جو سوچ ته ڇا حالت هوندي. ملڪ جي اڌ آدمشماري عيسائي آهي ته اڌ مسلمان. پنهنجو پاڻ ۾ ئي وڙهيو پيا مرون."

ان تي ملئي ڪئپٽن چيو: "ان خيال کان اسان ڀاڳ وارا آهيون جو اسان جي ملڪ ۾ ٽي قومون: ملئي، چيني ۽ انڊين رهن ٿيون ته به سڪون لڳو پيو آهي."

سنگاپور جي چيف انجنيئر چيو: "اهو ته ڪجهه به ناهي. اسان جي ملڪ سنگاپور ۾ نه فقط ٽي مختلف قومون رهن ٿيون (چيني، انڊين ۽ ملئي) پر سرڪاري زبانون ۽ مذهب به اوترائي گهڻا آهن ته به اسين سنگاپوري سانت ڀري زندگي گذاريون ٿا."

پري کان يوگوسلاويا جي ڪنھن شپ يارڊ جو ھڪ آرڪيٽيڪٽ انجنيئر، جيڪو چڱي دير کان سيني جي گفتگو ٻڌي رھيو ھو، تنھن رڙ ڪري چيو: ”رڳو پنھنجي يخي وينا ھڻو. ڪنھن منھنجي ملڪ يوگوسلاويا جي اندرين ۽ ٻاھرين حالتن جو بہ جائزو ورتو آھي؟“

مڙيئي چپ ٿي ويا. سنگاپوري چيف انجنيئر وسڪيءَ جو گلاس چپن تان ھٽائي ٽيبل تي ڪٽي رکيو. لبناني سرويئر اڌ ڳاٻري چڪيل سگريٽ کي مروڙي سروڙي ڪٽي آئش ٽري ۾ ڦٽو ڪيو. سڀ يوگوسلاويا کان آيل ھمراھ ڏي گھورڻ لڳا.

”ٻڌو! اسان جي ملڪ يوگوسلاويا ۾،“ يوگوسلاوين ھمراھ چيو، ”بہ لکڻيون: لئٽن (Latin) ۽ سائريلڪ (Cyrillic) استعمال ٿين ٿيون. ٽي وڏا مذھب: آرٿوڊڪس، ڪئٿولڪ ۽ اسلام آھن ۽ چار تھذيبون: لئٽن، جرمن، سلاوڪ ۽ اورينٽل آھن. ان کان علاوہ اسان جي ملڪ ۾ پنج قومون: سرب (Serbs)، ڪروٽ (Croats)، سلوون (Slovenes)، مئڪڊونين (Mecedonian) ۽ مانٽينگرو (Montenegro) رھن ٿيون. ڇھ صوبا: سربيا، ڪروٽيا، سلووينيا، مئڪڊونيا، مونٽينگرو ۽ بوسنيا آھن ۽ ڇوڏاري

سَتَ پاڙيسري ملڪ: اٽلي، آسٽريا، هنگري، رومانيا، بلغاريا، يونان ۽ البانيا آهن _ ته به اسين خوش آهيون. ڪنهن پڙهيو آهي اخبار ۾ ته اسان وڙهون ويٺا."

سپ اهڙو ڪچن جهڙو پيت.

(پر افسوس جوان ڳالهه کان ڪجهه سال بعد مارشل ٽيٽو جي مرڻ تي يوگوسلاويا ۾ اهڙي باهه ٻري جو ملڪ ٽڪرا ٽڪرا ٿي ويو _ ادارو).

ملائيشيا ۾ عيد نماز ۽ شادي مرادي

ملائيشيا ۾ پهرين 'عيد نماز' تي مسجد ۾ ويندي وقت سوچيو هوم ته ملائيشيا ۾ عيد ملڻ جي خبر ناهي ڇا رسم هوندي. پنهنجي ڳوٺ ۾ ته نماز بعد سيني سان هڪ دفعو ڀاڪر پائي عيد جون مبارڪون ڏبيون وٺبيون آهن. چٽگانگ ۽ ڪراچيءَ جهڙن شهرن ۾ آياسين ته خبر پيئي ته عيد مبارڪ ڪرڻ لاءِ هڪ نه پر ٽي ٽَڪر هڻندا آهن _ يعني ڀاڪر پائيندا آهن.

۽ هاڻ ملائيشيا جي پهرين عيد هئي. پر ۾ مون سان گڏ آيل پاڪستاني چيف انجنيئر آصف وينو هو. تنهن کان پڇيم: "استاد هتي ڪيترا ڀاڪر پائيندا آهن؟"

"نماز پوري ٿيڻ تي ئي خبر پئجي سگهندي." هن وراڻيو.

"پر يار جي ٽن کان وڌيڪ ڀاڪر پائڻ جو چڪر نڪتو ته پاڻ پنهنجو ٽن وارو ئي قائم رکنداسين." مون آصف کي چتاءُ ڏنو. جواب ۾ هن رڳو مرڪيو.

جڏهن نماز ۽ خطبو پورو ٿيو ته اهو ڏسي حيرت ٿي ته ڇا جي ڀاڪرن جي لانڍ ڇا جي هرهڪ سان عيد مبارڪ. هر هڪ فقط

پنهنجي پرواري سان هٿ ملائي اٽي ڪڙو ٿيو. مسجد جي گيٽ تائين ۽ گيٽ کان ٻاهر ڪار تائين فقط هڪ ٻن گھٽي ڄاڻ سڃاڻ وارن هٿ ڏيئي "سلامت هَري رايا" (عيد مبارڪ) چيو نہ تہ الا الا. خير سلا.

آصف کي چيم: "جزاڪ الله. مون کي ملائيشيا جي عيد جي اها ڳالهہ ڏاڍي وڻي. وس پڄي سگھيو تہ پرواري ملڪ ۾ هجبو تي بہ عيد نماز هلي اچي ملائيشيا ۾ پڙهبي."

هونءَ عيد نماز ۽ جمعي نماز سڄي ملائيشيا ۾ هڪ ئي وقت تي پڙهي وڃي ٿي. منهنجي خيال ۾ ان کان اسان وارو طريقو سٺو آهي تہ نماز لاءِ مختلف مسجدن ۾ مختلف وقت رکيل آهن. جيئن ڪنهن کي دير ٿي وڃي تہ هو هڪ بدران ٻي مسجد ۾ پڙهي سگھي. يا ڪيس ڪيڏانهن ڪم سانگي وڃڻو هجي تہ سوير وقت واري مسجد مان نماز پڙهي، ڪم ڪار لاءِ روانو ٿي وڃي.

پاڻ عيد تي سويون ناهيون، ملئي ماڻهو بسڪيٽ ناهين. رمضان جو سڄو مهينو ملئي مائيون دڪانن تان اٽو، مئدو، مکڻ، مارجرين، بيضا، ناريل ۽ ڏونگھين جي ڪاتر، رنگ ، خوشبو ۽ ٻيون بسڪٽ ۽ ڪيڪ ناهڻ جون شيون خريد ڪري گھر ۾ قسمين قسمين بسڪٽ ناهين. ان ۾ ڪو شڪ ناهي تہ بسڪٽ ڪيڪ ناهڻ ۾ ٻئي ڪنهن ملڪ جو عوام ايڏو هوشيار نہ هوندو. جيڏو

ملائيشيا جو ننڍو وڏو آهي. اها ٻي ڳالهه آهي تہ هر هڪ جي گهر ۾ بسڪيٽ ڪائي ڪائي دل ڪچي تي پوندي آهي. ملئي سڄو سال ڪنهن جي گهر نہ وڃن پر عيد تي ضرور ويندا. ۽ عيد فقط هڪ يا ٻي ڏينهن نہ پر شوال جو سڄو مهينو ملهائين. يعني ضروري ناهي توهان عيد واري ڏينهن ڪنهن جي گهر وڃو پر ڪنهن بہ ڏينهن وڃي سگهو ٿا. ميزبان ٿهيل بسڪٽ جي هر قسم مان لپ لپ پيالن ۾ وجهي مهمانن اڳيان اچي رکندو آهي. مهمان جيڪي بہ چار ڪاڏا اهي ڪاڏا باقي پراڻي زماني جي گاسليٽ جي خالي دٻن ۾ واپس رکي ڇڏيندا. بسڪٽ کائڻ بعد پيئڻ لاءِ چانهہ، ڪافي، گلاب جو شربت يا ڪجهہ پيو ڏين. ڏٺو وڃي تہ ان ۾ نہ ميزبان کي تڪليف نہ مهمان تي گهڻو بار. سادي سودي مزمانيءَ تي ويهي بہ چار دل جون ڳالهيون ڪن ۽ ٽهڪڙا ڏين. ملئي ماڻهن ۾ پرائي پچار، جهيڙو جهتو يا گارگند بنهہ ناهي. انهيءَ جي ساک هتي جا چيني، هندو ۽ سک پڻ ڏيندا.

ڪن ڪن گهرن ۾ آيل ٻارن کي هڪ ڊالر خرچيءَ طور ڏين ۽ اهو هڪ هڪ ڊالر غريب توڙي امير هڪ جيترو هرهڪ ٻار کي خرچيءَ طور ڏئي. چيني پڻ سندن نئين سال تي گهر ۾ آيل ٻارن کي فقط

هڪ هڪ ڊالر خرچيءَ طور ڏين _ جنهن کي ”انگ پائو“ سڏجي ٿو. غريب توڙي اميرجي پار جي هٿ ۾ شام تائين ذري گهٽ هڪ جيترائي پئسا هوندا. نہ ڪنهن کي غربت ۾ ننڍي هجڻ جو احساس ۽ نہ وري ڪنهن کي احساس برتري ۽ اميريءَ جو اجايو شان. يعني گهٽي گِهَلَ، ڪوڪلي شان ۽ شوبازيءَ کان هتي جي ماڻهن اجا تائين پاڻ کي ڪافي بچائي رکيو آهي.

اهڙيءَ طرح ’ملئي شاديءَ‘ تي بہ گهٽ خرچ ۽ گهٽ ڪٽراڳ ٿئي ٿو _ چاهي اميرجي شادي هجي يا ڪنهن غريب جي. نڪاح هڪ ڏينهن اڳ ۾ چند مائٽن اڳيان ٿئي ٿو. ٻئي ڏينهن اوڙي پاڙي جا مٽ مائٽ دوست يار وليمي جي دعوت تي اچن جيڪا هر هنڌ يارهين بجي کان چئين بجي تائين هوندي آهي. ان مقرر وقت ۾ جنهن کي جنهن وقت سهوليت لڳي، اچي ماني کائي وڃي. مانيءَ جو مينو بہ هر هنڌ ذري گهٽ ساڳيو. ڪڪڙ جو منو ڪٽو ٻوڙ. مڪس ڀاڄين جو ٻوڙ. ڳائي گوشت جو ڇڊو ٻوڙ. انناس جو آچار ۽ ڦڪرا پاڻيءَ پسيا چانور. مِٺي ۾ رنگين جيليءَ جون برفي وانگر چڪيون چڪيون. ڪنهن ڪنهن وٽ ڪٽي گيهہ ۾ بصرتي داغ تيل پيت هوندو. پاڻيءَ بدران گلاب جو هلڪو منو ۽ ڳاڙهو شربت. چئن چئن ماڻهن لاءِ هڪ خومچو پوري پني مانيءَ جو آٽي رکندا آهن. ڪڪڙ جي ٻوڙ ۾ بہ

هڪ يڪو وڏو ٽڪر هوندو آهي، جنهن مان چارئي ورهائي ڪٽن.
دعوت ۾ اچڻ وقت هرهڪ پنهنجي دوستي موجب هڪ ڊالر، ٻه ڊالر يا
پنج ڏهه ڊالر پوئو ڏين، جيڪو در وٽ وينل همراهه رجسٽر ۾ نوٽ
ڪري _جيڪا پرائي پاڃي سمجهي ان همراهه ڪي ان جي ڪاڄ تي
موٽائي ويندي آهي. پوري ٻي بجي گهوٽ ڄڃ سميت ڪنوار جي
گهر پهچندو آهي. ساڻن گڏ بئنڊ باجي وارن بدران اٺ ڏهه ڄڻا هڪ
ئي ورديءَ ۾ دف وڄائيندا، درود شريف ۽ حمد پڙهندا، پهچندا آهن.
گهوٽ در وٽ اچي بيهندو آهي. باقي ڄاڃي اندر هليا ايندا آهن. پوءِ
ڪنوار پنهنجين ٻن ساهيڙين سان گڏ گهر مان نڪري اچي گهوٽ
جي پر ۾ بيهندي آهي. ٻنهي ساهيڙين ڪي اُس ۽ مينهن جي بچاءَ لاءِ
رنگين ڇٽيون هونديون آهن، جيڪي گهوٽ ڪنوار مٿان جهلي
بيهن. انهن جي پر ۾ ننڍيا ٻار بانس جا ڊگها لٺڙا جهلين، جن ۾ پني
جا گل ۽ پنيون چنبڙيل هونديون آهن. مولودي وري دف وڄائڻ شروع
ڪندا آهن ۽ گهوٽ ڪنوار اندر اچي وڏين ڪرسين تي ويهن. ڪجهه
ساٽ سوڻ هلندا آهن جن ۾ گهڻن جو واسطو مذهب _ اسلام سان نه
پر هتي جي گڏيل تهذيب ۽ ڪلچر سان آهي، جن ۾ ڪجهه ڪجهه
رسمون هندن ۽ چيني ٻڌن ۽ پورچوگيزن جون پڻ هلنديون اچن _

جيئن پاڻ وٽ ڳوٺن ۾ ٻڪي، وَنهه ۾ شاديءَ رات لائن مهل جيڪي ساٺ سوڻ ۾ رسمون سرانجام ڏنيون وينديون آهن. اهي سالن کان هلنديون اچن ۾ انهن جو واسطو سنڌ ۾ اوسي پاسي جي علائقي: پوچ، ڪڇ، مڪران، راجستان ۾ پنجاب جي ڪلچر سان آهي _ ۾ نہ مذهب سان.

انهن ريتن رسمن بعد گهوٽ ڪنوار ۾ سندن ويجها عزيز ۾ دوست ماني ڪائيندا آهن. ان ٽولي لاءِ مڙيئي ٻہ چار وڏيڪ شيون ٺهيل هونديون آهن: جهڙوڪ مڇي، گانگٽ ۾ هڪ اڌ ڪا ٻي مٺائي بہ. ماني بعد ڪنوار گهوٽ سان گڏ سندس گهر رواني ٿيندي آهي. پر هتي ملاڪا رياست ۾ گهوٽ کي ڪنوار جي گهر ۾ رهڻو هوندو آهي. ان ڪري ٽي چار ڏينهن گهوٽ جي گهر رهي، سامان سڙو کڻي هميشہ لاءِ گهوٽ ڪنوار جي گهر اچي رهندو آهي.

هلڪي ڦلڪي ماني گهوٽ جي گهر بہ ٿيندي آهي، جيئن باقي سنگتي ساٿي جيڪي ڪنوار جي گهر اچي نہ سگهيا سي ڪائي سگهن. پر جي گهوٽ ڪنوار جو گهر ويجهو آهي تہ پوءِ هڪڙي ئي ماني ڪنوار جي گهر سندس خرچ تي ٿئي يا اڌو اڌ پئسا ڏين. شاديءَ يا ٻي ڪاج جي ماني هوٽل تان يا بورچيءَ کان نہ پچرائين پر پاڙي جون عورتون ۾ مرد گڏجي رڌين. ٽانوَ ۾ چادرون بہ پاڙي مان وٺي اچن.

مانيءَ بعد هرهڪ مهمان کي گهر وڃڻ وقت اوپاريل بيضو ڏنو ويندو آهي. اها در اصل چينين جي پراڻي رسم آهي جيڪا هتي جي ملئي مسلمانن ۽ هندن ۾ پڻ هلندي اچي. چيني بيضي کي ويجهه (Fertility) جي علامت سمجهن ٿا.

شاديءَ وارا ٻه ڏينهن گهوٽ ڪنوار پنج ڇهه مختلف وڳا بدلائي فوٽو ڪڍرائين، جنهن جو پوءِ آلبم ٺاهي سيني کي ڏيکارين. شاديءَ وارن ڏينهن ۾ پهريل وڳا چڱا قيمتي ٿين ۽ اهڙا جهڳ مڳ وارا ڪپڙا فقط شاديءَ تي ئي پاتا وڃن ٿا يا وري چيني ڊرامن ۽ اوپيرا شوز ۾. پاڻ وٽ به ڪنوار جو شاديءَ رات وارو ڳاڙهو وڳو ڪافي قيمتي هوندو آهي _ جيڪو فقط ان ئي رات پاتو وڃي ٿو باقي عمر ان کي اڏوهي ۽ ٽڪو ڪائيندو آهي. پر هتي مزي جي ڳالهه اها جو شاديءَ جا وڳا نهرائڻ تي خرچ ڪرڻ بدران شاديءَ تي گهوٽ ڪنوار اهي وڳا دڪان تان مسواڙ تي وٺي ايندا آهن. ملائيشيا جي هر شهر ۾ ڪيترائي اهڙا دڪان آهن جتي هر ماپ جون ملئي، انڊين ۽ چيني 'شاديءَ جون ڊريسون' مسواڙ تي ملن. نه فقط ڊريسون پر ڪوڙا ڳهه پڻ. خاص ڪري مٽي تي رولڊ گولڊ جو ڇٽ ته هرڪا ملئي

ڪنوار پائي _ جنهن جي ٽن ڏينهن جي مسواڙ ڏهہ پندرهن ڊالر مس ٿئي.

هڪ ملئي جوڙي کان سندس شاديءَ جو خرچ پڇيم:

”مانيءَ ۽ ڪپڙن تي ڏيڍ هزار ڊالر خرچ آيو.“ هن ٻڌايو. ”پر ماڻهن کان جيڪي اڍائي هزار ڊالر تحفي ۾ مليا انهن مان ماني ٽڪيءَ جو خرچ لاهي باقي ٻچيل هزار ڊالرن مان نئين ورتل گهر لاءِ فرنيچر ۽ ٻيو سامان ورتوسين.“

”۽ گهر؟“ مون پڇيومان.

”سرڪار کان جيڪو شاديءَ لاءِ اسان کي قرض مليو هو اهو سمورو ڏيئي سرڪار طرفان ٺهيل سستو گهر (Rumah-Awam) ورتوسين. باقي رهيل پئسا ننڍين قسطن ۾ ويهن سالن اندر پيارڻا آهن. پر اها قسط اسان لاءِ آسان آهي جو هونءَ جيڪي سؤ ڊالر پرائي گهر جي مسواڙ تي ڏيندا هئاسين اها هاڻ قسط ۾ ڏينداسين.“

منهنجي خيال ۾ شاديءَ جو ان کان وڌيڪ سادو، سنو ۽ سستو نمونو ٻيو شايد ئي ڪٿي هجي. شاديءَ بعد قرضي ٿيڻ بدران هتي ملائيشيا ۾ گهوٽ ڪنوار جو صحيح معنيٰ ۾ نئون گهر ٺهيو وڃي.

رتو ديرو يا نئون ديرو

ڪوالالمپور شهر جو سچو نالو وٺڻ بدران ملائيشيا ۾ ڪنهن کي فقط "ڪوالا" پڇڻ سان هو هرگز سمجهي نہ سگهندو تہ توهان جي ڪوالا سان مراد ڪوالالمپور آهي. ڇو جو هتي ملائيشيا ۾ ڪيترائي شهر آهن جيڪي ڪوالا سان شروع ٿين ٿا. ملائيشيا ۾ ڪوالا ائين آهي جيئن پاڻ وٽ سنڌ ۾ ٽنڊو. هاڻ فقط ٽنڊو چوڻ سان ڀئي کي ڪهڙي خبر تہ آيا اهو ٽنڊو آدم آهي يا ٽنڊو قيصر. ٽنڊو الهيار آهي يا ٽنڊو محمد خان. اهڙيءَ طرح ملائيشيا ۾ ڪيترن ئي ننڍن وڏن شهرن جا نالا ڪوالا سان شروع ٿين ٿا. جهڙوڪ: ڪوالا ترينگانو (جيڪو ترينگانو رياست جي گاديءَ جو شهر آهي جيئن سيلينگر رياست ۽ سڄي ملائيشيا جي گاديءَ جو هنڌ ڪوالالمپور آهي.) ان کان علاوه ڪوالا لپيس (Kuala Lipis)، ڪوالا ڪنگسار، ڪوالا ڪيرائي، ڪوالا ڪيلاوانگ، ڪئالا نيرانگ وغيره. اسان جي پرواري هڪ ڳوٺ جو نالو "ڪوالا سنگائي بارو" آهي.

”ڪوالا“ وانگر هتي ”ڪمپونگ“ پڻ مشهور آهي.

ڪمپونگ جي معنيٰ ئي ڳوٺ آهي ۽ سندس استعمال به ايئن ٿئي ٿو، جيئن پاڻ وٽ ڳوٺ لفظ جو. ڳوٺ چتو چند، ڳوٺ چوهڙ جمالي، ڳوٺ سانڊاڻ، ڳوٺ ونجهيريءَ وانگر هتي جي به ڪيترن ئي ڳوٺن جي نالي اڳيان ڪمپونگ (ڳوٺ) اچي ٿو. مثال طور: ڪمپونگ جاوا (جاوي ماڻهن جو ڳوٺ)، ڪمپونگ لمبو (ڊگهي جو ڳوٺ)، ڪمپونگ لائوت (سامونڊي ڳوٺ)، ڪمپونگ بيسار (وڏو ڳوٺ)، ڪمپونگ عُلار (نانگ جو ڳوٺ) وغيره وغيره. (ريڊيو تان گانن جي فرمائش موڪليندڙن جا نالا ٻڌي ٻڌي مون به ڪافي ڳوٺن ۽ شهرن جا نالا ياد ڪري ورتا آهن). ها، هتي جي هڪ ڳوٺ جو نالو ڪمپونگ نيوزيلئنڊ به آهي. پاڻ وٽ به هڪ ڳوٺ جو نالو ”ڳوٺ بنگلاديش“ به آهي، جيڪو سڪرنڊ پرسان آهي.

۽ جيئن پاڻ وٽ هڪ ڪان وڏيڪ ڳوٺن جا ساڳيا نالا به ٿين جيئن حيدراباد ضِلعي جو سعيدآباد ۽ دادوءَ جو يان سعيدآباد تيئن ملائيشيا ۾ پڻ آهي. مثال طور ڪمپونگ گاجاح (هاٿيءَ جو ڳوٺ) ٽن مختلف شهرن جو نالو آهي، جيڪي مختلف رياستن: جوهر، ڪيلنتان ۽ پيراق ۾ آهن.

پاڻ وٽ ڪيترن ئي شهرن جي نالن سان نئون، پراڻو، آباد، پور، ديرو، ڪوٽ جهڙا لفظ اڳيان يا پويان اچن ٿا. تيئن هتي ملائيشيا ۾ بارو (نئون)، توئا (پوڙهو يا پراڻو) پنجنگ (سمنڊ اندر گهڙيل زمين جو حصو)، ڪوتا (ڪوٽ، ديرو)، سُنگائي (درياءُ)، لانگ (ڪفن، مقام)، پاسر (بيابان، واري)، سمپانگ (چوواٽو)، پاڊانگ (پوک/ٻني) شهرن جي نالن ۾ جام استعمال ٿين ٿا.

اهو ئي سبب آهي جو ملائيشيا جي شهرن توڙي ڳوٺن جو اڌ نالو وٺڻ بدران هميشه سڄو نالو ياد رکڻ کپي ڇوجو فقط اڌ نالو ڪٽڻ سان ٿي سگهي ٿو، اهو اڌ ٻين شهرن ۾ به ساڳيو هجي، جهڙوڪ: ’ڪوتا ٽنگيءَ‘ جو سڄو نالو وٺڻ بدران فقط ’ڪوتا‘ چوڻ ايئن آهي جيئن فقط ’ڪوٽ‘ چوڻ مان ڪهڙي خبر پوندي ته اهو عمرڪوٽ آهي يا ڪنڌڪوٽ، ڪوٽ ڏيجي يا ڪوٽ غلام محمد! اهڙيءَ طرح فقط ”ديرو“ چوڻ سان ڪهڙي خبر ته رتوديرو، ٻائوديرو يا نئون ديرو! تلهو ”ميرپور“ چوڻ مان ڪهڙي خبر ته اهو ميرپور خاص آهي، ميرپور ماٿيلو يا ميرپور ساڪرو. تهڙيءَ طرح ملائيشيا ۾ ڪوتا سان ٻيا به ڪيترائي شهر آهن، جهڙوڪ: ڪوتا بارو، ڪوتا ڪِنابالو، ڪوتا تمپان، ڪوتا لينگانگ، ڪوتا سيتيا وغيره وغيره.

پکين پچارون

ملائيشيا جي اخبارن ۾ پکين ۽ جانورن جون خبرون به واهه جون اچن ٿيون. ظاهر آهي اهو ملڪ جنهن کي دنيا جو ٻيلو سڏجي ٿو، ان ۾ پکين، جانورن ۽ جيت بلائن جون دلچسپ ڳالهيون پيلا چو نه هجن. هتي ٻهراڙيءَ ۽ ڳوٺن ۾، گهرن جي ٻاهران لوڙها ڏنل آهن. پر اهي چورن جي دپ کان نه پر جانورن جي بچاءَ کان آهن. ڪڏهن ڪڏهن ڏٽن جا ڏڻ هاٿين، پولڙن يا سانن جا پوکيل فصل ۽ ڳوٺاڻن گهرن ۾ گهڙي پوندا آهن.

گذريل سال به خبر پيئي ته عيد تي ترينگانو رياست جي هڪ ڳوٺ وارن نه عيد نماز پڙهي ۽ نه ٽن ڏينهن تائين هڪ ٻئي سان ملڻ لاءِ نڪري سگهيا جو هاٿين جو هڪ ڏڻ پر واري جهنگل مان نڪري ان ڳوٺ جي چوڌاري اچي ويهي رهيو هو. آخر ٽئين ڏينهن ٻيلي کاتي وارن اچي هنن کي ڀڄائي ڪڍيو، تڏهن ڳوٺ جا ماڻهو ٻاهر نڪتا.

ڪجهه ڏينهن پهانگ رياست جي پڻ اهڙي خبر اخبار ۾ آئي هئي ته اتي جي هڪ ڳوٺ ۾ هاٿين جي ٻن ڏٽن بيٺل لکها ڊالرن جي فصل کي لتاڙي چٽ ڪري ڇڏيو ۽ ڪيترائي اڌين جا ڪچا ۽ ملئي

ماڻهن جا ڪاناٽا گهر ڍاهي وڌا. ڪو اڪيلي سرهاتيءَ ڪي مارڪٽ ڪندي به ڏجي ته جو هاتيءَ جو يادگيرو تمام گهٽو آهي ۽ هو ڳولي ڳولي ان ماڻهوءَ ڪان بدلو وٺي ٿو. هاتين بعد ٻئي نمبر تي پولڙن، سوئرن، سانن، مانگرمچن ۽ گينڊن جي ڪيل نقصانن جون خبرون ايندڙيون آهن.

ڪي خبرون وري دلچسپ نوعيت جون هونديون آهن. مثال طور: 'باگاس رائي' ڳوٺ جي هڪ همراهه جي ڪڪڙ جي خبر آئي هئي ته اها ناريل جو سڄو وڻ چڙهي مٿي چوٽيءَ تي وڃي بيضو لاهي ٿي.

ڪڪڙ جي مالڪ حاجي مختيار (عمر چاليهه سال) ٻڌايو ته ڪڪڙ کي وڻ تي چڙهڻ جي ايڏي پرئڪٽس ٿي ويئي آهي جو بيضو لاهڻ مهل ٿيهه فوٽ ڏگهو ٿڙ لتاڙي مٿين ٽارين تي وڃيو آنو لاهي ٿي. ڪيترن ماڻهن مختيار کي اها ڪڪڙ وڪڻڻ لاءِ ناٽي جي آڇ ڪئي، پر هن انڪار ڪيو.

هڪ ڇڇيءَ جي خبر فوٽو سميت آئي هئي ته هڪ ڳوٺ ۾ فلاڻي همراهه جي گهر ۾ هڪ اهڙي ڇڇي آهي، جنهن کي ٻه پُڇ آهن.

ڪجهه ڏينهن اڳ هڪ خبر مينا پڪيءَ جي آئي هئي. خبر جو عنوان هو: ”تامل ڳالهائيندڙ مينا سچي ڳوٺ جي ڳالهه“ ۽ پوءِ خبر ۾ هو تہ تائپنگ ضلعي جي هڪ ڳوٺ ”توپائيءَ“ ۾ هڪ اهڙي مينا آهي جيڪا تامل زبان ڳالهائي ٿي ۽ ٿوري ٿوري ملئي پڻ. هن کي ڏسڻ لاءِ نہ فقط توپائي ڳوٺ جا پر پري پري کان ماڻهو اچي رهيا آهن.

راجا چيليها ــ جنهن تامل همراه جي اها مينا آهي، جي گهر ۾ جيڪو بہ وڃي ٿو تہ اها مينا تامل زبان ۾ ’سا پي تيا‘ چئي ڪيڪاري ٿي ــ يعني تو ماني کاڌي آهي؟

هن پکيءَ کي گهر جي سيني ڀاتين جا نالا ياد آهن. ڊبل روٽيءَ وارو جيئن ئي اچي ٿو تہ ”روٽي روٽي“ چئي سيني کي اطلاع ڪري ٿي.

راجا ٻڌايو تہ هن کي اها مينا، ٻيلي ۾ ڪم ڪندي، هڪ وڻ هيٺان زخمي حالت ۾ ملي هئي. هاڻ هوءَ گهر جي هڪ ڀاتيءَ وانگر هنن وٽ رهي ٿي. گهر جا ڀاتي ڪانئس هڪ پل بہ جدا ٿيڻ نٿا چاهين. جيتوڻيڪ ”پکي ڏارڻ جو لائسنس“ نہ رائڻ ۾ دير ڪرڻ ڪري ٻيلي کاتي وارن ڪانئس اها مينا هڪ هفتي لاءِ کسي ورتي هئي. پر پوءِ پندرهن ڊالر پيار ي. لائسنس نہرائڻ بعد کيس موٽائي ويئي.

هڪ خبر ۽ تصوير ”پاسرماس“ ڳوٺ جي انچڪ مات صالح اوانگ ۽ سندس پاليل هڪ سهڻي پکيءَ جي آئي هئي ته سندس هي پکي نماز جي وقتن تي مٺي آواز ۾ لات لنوي کيس نماز پڙهڻ جي ياد ڏياري ٿو. انچڪ صالح ٻڌايو ته پکيءَ جي ان خاصيت جي چڱيءَ طرح خبر کيس رمضان ۾ پيئي، جڏهن هو روزو رکڻ ۽ کولڻ مهل ايندڙ ٻانگ کان ڪجهه گهڙيون پهرين پنهنجي مٺيءَ ٻوليءَ ۾ سڏ ڪندو هو.

انچڪ صالح چيو ته هو ڪڏهن به ان پکيءَ کي نه وڪڻندو. جو هي پکي پروردگار طرفان کيس هڪ تحفو آهي. پاڻ هن پکيءَ جو نالو ’نمازي پکي‘ رکيو آهي.

پرلس رياست جي پوليس اتي جي ماڻهن کي هڪ آدم خور چيتي کان خبردار ڪيو آهي، جنهن سنگائي ڳوٺ جي هڪ ماڻهوءَ کي کائي وڌو آهي. ٻيلي کاتي وارا ان چيتي کي مارڻ پٺيان پيچ ڊڪ ڪري رهيا آهن، جو هنن جو چوڻ آهي ته هڪ دفعو انسان جو رت چکڻ بعد ان ڊپ جو انديشو آهي ته متان هو وري ماڻهن تي حملو ڪري.

ڪوالالمپور جي وائلڊ لائيف وارن سيني ماڻهن کي چتاءُ ڏنو آهي تہ سماتري گينڊي کي ڪو بہ نہ ماري جو هن جي جنس دنيا ۾ ختم ٿيڻ واري آهي. (ياد رهي تہ هن گينڊي جو سڱ مردانگي برقرار رکڻ ۽ شهوت وڌائڻ (Aphrodiatis) جي دوائن جي ڪم اچي ٿو. گينڊي جو سِڱُ چين ۾ تمام مهانگو وڪامي ٿو _ جتي جا حڪيم ان کي پيهي ڀورو ڪري ٻين شين سان ملائي طاقت، جواني، شباب جي دوا ٺاهي، دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ وڪرو ڪن ٿا.)

چون ٿا تہ هن وقت هي گينڊو سڄي دنيا ۾ فقط ملاڪا جي چڙيا گهر ۾ آهي، جيڪو گذريل سال نگري سيمبلان جي جهنگلن ۾ ڏکڻ هندوستاني مزورن کي نظر آيو هو. هو وڻن جي ڪٽائي ڪري رهيا هئا تہ هي گينڊو ڀڄڻ دوران هڪ اونهي کڏ ۾ ڪري پيو.

ٻيلي کاتي وارن ٻڌايو تہ چڱو جو مدراسي مزورن ان کي ڏٺو ۽ ڦاسائڻ لاءِ کين اطلاع موڪليو. جيڪڏهن چيني مزورن جي ور چڙهي ها تہ اتي جو اتي ڪيس ڪائي سڱ چين، هانگ ڪانگ، تائيوان يا ڪوريا جي ڪنهن پساريءَ کي وڪڻي ڇڏين ها.

هونءَ هي گينڊو زولاجيڪل دنيا ۾ بہ وڏي هاڪ رکي ٿو. هن کان اڳ ان نسل جو گينڊو فقط راٽرڊم (هالئنڊ) جي چڙيا گهر ۾ هو، جيڪو 1973ع ۾ مري ويو هو. هن گينڊي کي حاصل ڪرڻ لاءِ

ملائيشيا حڪومت ڪي ڪيترن ئي ملڪن وڏيون وڏيون آڇون ڏنيون آهن. سنگاپور وارن ته ان جي تور جيترو سون ٿي ڏنو پر ملائيشيا وارن اهڙي ناياب شيءِ ڏيڻ کان صاف انڪار ڪري ڇڏيو. ڪيترائي يورپي ملڪن جا شاگرد هن گينڊي تي ملاڪا ۾ اچي ريسرچ ورڪ ڪري رهيا آهن.

ڪاڪوس ۾ ڪسٽرڊ ڪائڻ

اسان وٽ هند سنڌ ۾ انب فقط اونهاري جا ٻه ٽي مهينا هلن ٿا. پر ملائيشيا ۾ جيئن ته ٻارهوئي هڪ جهڙي موسم آهي سو سڄو سال انبن جون مختلف جنسون مارڪيٽ ۾ نظر اينديون. ساڳي طرح ڪيلا پڻ.

جيتوڻيڪ ڪيلي ۽ انب جي اصل جڳهه ملائيشيا آهي پر افسوس جو انهن ٻنهي ميون تي ملائيشيا وارن ڪو خاص ڌيان نه ڏنو آهي. انڊيا ۽ پاڪستان ۾ جتي اهي ٻئي ميوا گهٽ گهٽ پوءِ پهتا، سنڌن جنسون سڌاري ڪين لذيذ بنايو ويو آهي. انبن ۽ انبڙين مان ٻه گهٽي ئي شيون: ڪٽائيءَ جو چورو، چٽڻيون، آچار، مربا، شربت، اسڪائش وغيره ٺاهيا وڃن ٿا ۽ سنڌن پئڪنگ پڻ ڏينهون ڏينهن ترقي ڪري رهي آهي.

هتي ملائيشيا ۾ ڪيلي جون جيتوڻيڪ چاليهارو ڪن جنسون آهن پر ڪا ٻه اهڙي سٺي ناهي جهڙي سنڌ، پنجاب، بنگال يا انڊيا ۾ آهي. هتي جو ڪيلو نه فقط ميوي طور پر ڀاڄيءَ خاطر پڻ ڪاڻو وڃي ٿو. پسانگ اميون (جئميڪي ڪيلو) پسانگ اماس (سون ورنو ڪيلو) ۽ پسانگ رستالي وغيره اهڙا ڪيلا آهن، جيڪي فقط

ميوي خاطر کاڌا وڃن ٿا. پسانگ اماس سڀ ۾ ننڍو ۽ لذيذ ٿئي ٿو ۽ ملائيشيا جو اهوئي هڪ ڪيلو آهي، جيڪو يورپين ملڪن ۾ ــ وينڊي جپان ۾ پڻ، ايڪسپورٽ ڪيو وڃي ٿو. ملائيشيا جي ڪيلن جون گهڻيون جنسون پاڄي ــ بوڙ طور رڌي يا تري کائڻ ۾ اچن ٿيون. ملائيشيا جي ڳوٺن ۾ ڪيلي جا پڪوڙا يا ٿانڊن تي پڪل ڪيلو ائين وڪامندي نظر ايندو، جيئن پاڻ وٽ ٻٽالن جا پڪوڙا، چولا يا ٻه پٻڻ. پسانگ ابو، پسانگ اواڪ، پسانگ ٽندوق ڪجهه اهڙا ڪيلا آهن جيڪي پاڄيءَ طور ڪم اچن ٿا. (ڪيلي کي ملئي زبان ۾ Pisang چون.)

گذريل مهيني ملاڪا ۾ رهندڙ اسان جي هڪ سنڌي ڪئپٽن احمد حسين مخدوم هڪ انب موڪليو ۽ فون تي ٻڌايو:

”اهو اسان جي گهر پٺيان لڳل انب جي وڻ جو آهي. چکي ٻڌائجان ته کائڻ ۾ ڪيئن آهي؟“

”يار انب پاڻ سالن کان کائڻ ڇڏي ڏنو آهي. هاڻ ڪڏهن اونهاري ۾ سنڌ وڃڻ ٿيو ته اتي ئي کائبو.“ مون وراڻيو مانس.

”پر هي انب سنو اٿئي.“ احمد زور ڀريو.

"شروع وارن ڏينهن ۾ سڄي ملائيشيا جا انب چکي ڏٺم. هتي جو کو بہ سر ۾ ناهي. سنڌ جي انبن سان ڪنهن جو بہ جوڙ ناهي."

"چڱو هي ضرور ڪائجانءِ." احمد وري چيو.

"ڪائيندس تہ سهي پر موڪليو بہ هڪ اٿئي؟" مون چيومانس.

"سڄي وڻ ۾ ٽيائي چار انب آهن. هڪ توکي موڪليو اٿم، هڪ اڪيڊميءَ واري پرنسپال ڪئپٽن حمزي ڏي ۽ بہ پاڻ لاءِ رکيا اٿم."

"تو وٽ وڻ بہ فئملي پلاننگ پيا ڪن ڇا؟" مون پڇيومانس.

جواب ۾ پاڻ رڳو کليو ۽ مون جڏهن ان انب کي چکيو تہ واهہ جو لڳو. شام جو ئي چيومانس تہ يار ان انب خبر اٿئي سنڌ جي انبن جون سڪون لاٿيون آهن ـــ يا تہ ڪٺي چئجي تہ سنڌ لاءِ سڪ تازي ڪرائي آهي. دماغ توائي ٿي ويو آهي. سچ ٻڌاءِ تہ اهو انب ڪٿان آندئي. ان ڏينهن وڻ کي ڪو خاص ياڻ پتر ڏنو اٿئي يا ڪو دوا جو ڦوهارو هنيو اٿئي؟

ان تي ٻڌايائين تہ سندس گهر جي پويان، اهو جيڪو انب جو وڻ آهي، ان جي ڇڪي سنڌ کان آئي هئي. ڪانئس اڳ هتي هندستان

جو هڪ سنڌي ڪئپٽن دادلاڻي رهندو هو. هو اها انب جي چڪي ٿارو شاهه مان ڪٽي هتي آيو هو. سو اهو انب ان وڻ جو پهريون فصل هو.

هتي رهندڙ اسان جي هڪ ٻئي پاڪستاني ڪليگ ڪئپٽن عرفان فاروقيءَ جي زال _ ڊاڪٽر نرگس قاضي ٻه چار ڏينهن اڳ ڊليوريءَ لاءِ حيدرآباد پئي ويئي. تنهن کي چيوسين:

”ادي! واپسيءَ تي پنهنجي ٻار سان گڏ سنڌڙي انب جي هڪ چڪي ٻه آڻجو ته هتي ملاڪا ۾ پوکي ڇڏيون. ٻار سان گڏوگڏ اها ٻه وڌندي رهي. ٽن چئن سالن بعد _ پوءِ ڪٽي اسان هتي نه ٻه هجون، پر ٻيا ڪائي اسان جي ملڪ کي ياد ته ڪندا.“

هن پاسي جا ملئي توڙي چيني ماڻهو ٻار ڄمڻ تي هڪدم ڪنهن ميوي جو وڻ پنهنجي گهر اڳيان پوکيندا آهن. هڪ اهڙي ملئي گهر ۾ اتي لڳل وڻن جو پڇيوسين:

”هي رمبوتان جو وڻ ڪيڏو پراڻو آهي؟“

”فريده جيڏو _ يعني ٻاويهن سالن جو.“ سندس پيءَ هڪدم ٻڌايو.

”۽ هي چَڪُن جو وڻ؟“

"ٻارهن سال ٽن مهينن جو_ اسان حارث جي ڄمڻ تي اهو پوکيو هئو."

ڪئپٽن تيجپال سنگهه ٻڌايو ته سندس ڏاڏي سندس پيءُ جي ڄمڻ تي بورنيو واري گهر ۾ دورين پوکيو هو. سندس ڏاڏو انگريزن جي فوج ۾ هو ۽ هو ڪافي عرصو بورنيو (انڊونيشيا جو ٻيٽ) تي رهيو.

"تو ڪڏهن دورين (Durian) کاڌو آهي؟" ڪنهن سردارجيءَ کان پڇيو.

"بابا آءٌ ته رهيوئي هن پاسي آهيان. آئون ته ننڍپڻ کان جاوا، سماترا، ملايا ۽ سيام جا ميوا پاڇيون ڪائيندو اچان. مون کي دورين مان ڌپ ٻپ صفا نه اچي."

"شاباس هجنئي! ڪيئن ٿو دورين ڪائين!" ڪنهن مٿس تعجب ڪاڌو.

دورين ميوو ڇانهينءَ جيڏو وڏو گول ٿئي. سندس سائي يا هيڊائين رنگ جي ٿلهي کل تمام سخت ٿئي ٿي، جيڪا سڄي ڪنڊن سان ڀريل هوندي آهي. اهي ڪنڊا گلاب جي ڪنڊن جهڙا پر سائيز ۾ ان کان پنجوٽا ڇهُوٽا ٿلها ٿين. ملئي زبان ۾ ڪنڊي کي Duri چئبو آهي. ان تان هن ميوي جو نالو دورين (Durian) پيو

آهي)_ يعني ڪنڊن وارو. دورين پري ڪان ڄاهي وانگر پڻ لڳندو آهي. دورين جي مٿين کل لاهڻ بعد اندران ٽماٽي جيڏا اٺ ڏهه وڏا ٻج نڪرن ٿا، جن مٿان ڇڙهيل زردي رنگ جي ڳر ڪائبي آهي. يعني ڏٺو وڃي ته جيڪا شيءِ کاڌي وڃي ٿي اها سڄي ميوي جي پنج سيڪڙو به مَس آهي، باقي پنجانوي سيڪڙو ٻج، ٿلهي کل ۽ ڪنڊا آهن.

هي ميوو_ دورين تمام گهڻو متوءِ گرم ٿئي ٿو. گهڻو ڪري پپيئي ۽ انناس سان ملائي کائبو آهي. دورين ميوو معجونن ۽ ڪشتن ڪان وڌيڪ طاقتور سمجهيو وڃي ٿو. سندس گهڻي گرم هجڻ ڪري ملئي زبان ۾ پهاڪو عام آهي ته:

"Apabila Durian Turun. Sarong Naik."

'سرونگ' معنيٰ گوڏ ۽ 'تورون' معنيٰ هيٺ ڪرڻ ۽ 'نائيڪ' معنيٰ مٿي چڙهڻ. يعني دورين جي موسم ۾ مردن جي گوڏ مٿي رهي ٿي. (لفظي معنيٰ ٿيندي، "جڏهن دورين ڪري ٿو، يعني پَچڻ لائق ٿئي ٿو ۽ ان کي کاڌو وڃي ٿو، ته گوڏ مٿي کڄي ٿي.") مطلب صاف ظاهر آهي.

هتي جي ماڻهن کي دورين ڏاڍو وڻي ٿو، پر سندس هنگ جهڙي اُگري بوءِ جي ڪري ڌاريان ۽ نوان ماڻهو پري ڀڄن ٿا. پر ڪمال

اهو آهي جو نئون ماڻهو به جيڪڏهن همت ڪري، ڏپ جي پرواهه نه ڪندي هڪ به دفعا هي ميوو ڪائي ٿو ته پوءِ يڪدم هن جو سچو عاشق ٿيو وڃي _ پر ان ڏپ تي قابض ٿيڻ ڪا آسان ڳالهه ناهي. ان جي اُگري ڏپ ڪري هن پاسي جي ملڪن: ٿائليند، انڊونيشيا، سنگاپور ۽ ملائيشيا جي وڏين هوٽلن ۾ _ جتي گهڻو تعداد ڌارين ملڪن جي ماڻهن جو آهي، ڏورين ڪائڻ جي اجازت ته نه آهي، پر هوٽل ۾ آڻڻ تي به بندش آهي. ڇو جو سندس ڏپ ايڏي تکي آهي جو ڪو پنجن ڇهن ۾ بند ڪري اچي ته به هوٽل ۾ موجود هرهڪ کي پنهنجي ڪمري ۾ خبر پئجيو وڃي. ڪيترن جي ته ايتري دل ڪچي ٿئي ٿي جو ابڙاڪ اچيو وڃن. پر هتي جا ماڻهو ان ميوي کي ميون جو سرتاج (King of Fruits) سڏين ٿا. ڪائڻ وارا تعريف مان ڍاپندا ئي نه آهن. پر نئون ماڻهو ان ميوي جي دڪان اڳيان لنگهڻ به نه چاهيندو آهي. بقول هڪ ڌارئين جي ته هي ميوو اهڙو ته ذليل آهي جو ڪائڻ بعد به ماڻهوءَ جي پگهر مان هن جي بوءِ اچي ٿي _ اها ئي ڳالهه آهي ته ڪائڻ ۾ ضرور سوادي هوندو.

جيئن انب جي آئيس ڪريم يا ڪشمش جا ڪيڪ ۽ بسڪيٽ اسان وٽ مشهور آهن، تيئن هتي ڏورين جي آئيس ڪريم، ڪيڪ، بسڪيٽ ۽ ٽافيون چاڪليٽ به اوترو ئي مشهور آهن، جيترو

ميوو پاڻ. آمريڪن ڪاڌي جي ڪمپني 'مئڪڊونالڊ هئمبرگر' _ جن جون چاليهه کن ملڪن ۾ شاخون آهن، ۽ جتي فقط ٽن قسمن جا ملڪ شيڪ وڪامن ٿا: ونيلا، چاڪليٽ ۽ اسٽرابيري، اهي هتي دورين جي ايڏي کپت ڏسي هنن کي ملائيشيا ۽ سنگاپور جي ملڪن لاءِ گذريل سال کان دورين جو ملڪ شيڪ پڻ شروع ڪرڻو پيو آهي، جيڪو باقي ٽن قسمن (Flavours) کان وڌيڪ وڪامي ٿو.

هونءَ هي ميوو ڪو اهڙو سستو به نه آهي. سڀ ۾ مهانگو آهي. هتي جو هڪ ڊالر (اڄڪلهه ڇهين رپئي آهي) ۾ ٽي کن ناريل ملن ٿا. پپيئو هڪڙو يا ٻه ننڍا، اناناس ٽي يا چار، رمبوتان ويهه پنجويهه کن پر دورين فقط هڪڙو ٻن يا ٽن ڊالرن جو ملي ٿو سو به وچ موسم ۾ نه ته چار پنج ڊالر في ڪٽو عام ڳالهه آهي.

دورين جي کل ڪنڊن واري، ٿلهي ۽ سخت هجڻ ڪري هي ميوو خريد ڪرڻ بعد ڪائڻ اهڙو سولو ناهي جهڙو ڪيلو، صوف يا گدرو. ڇاهي جهڙي هن ميوي کي جهلي کل ڦاڙي منجهانئس ٻج ڪڍڻ لاءِ اٽڪل ۽ ڪاريگريءَ جي ضرورت آهي ۽ ان سان گڏ ڪات جهڙي پرانگ (Parang) ۽ طاقت جي پڻ. اخبارن ۾ اڪثر ڪارٽون

ايندا آهن، جن ۾ دورين کي ڇلڻ جا نت نوان خياليي اوزار ڏيکاريا ويندا آهن. يا هڪ يورپي همراهه ملائيشيا گهمڻ بعد اهو ميوو سوکڙيءَ طور پنهنجي ملڪ کڻي ويو آهي ۽ اتي هٿن تي ٿلها جوراب پائي، نڪ کپڙن تنگڻ واري ڀليءَ سان بند ڪري، ڪارائيءَ سان هن ڪنڊن ۾ ٿلهي کَل واري ميوي کي چيري رهيو آهي.

پاڪستان ۾، منهنجي جهاز تي هڪ دفعي اسان جو سڪر جو ايڪانامسٽ يار فضل قريشي اچي ويو. ڪارائڻ لاءِ ڪجهه ڳوليم. پيو ڪي نه مليو سواءِ ڏاڙهونءَ جي. جيڪو اڳيان رکيومانس. ڏسي چيائين:

"آيل مهمان کي ذليل ڪرڻو هجي ته چري ۾ ڏاڙهون ڏيئي ڇڏجيس ته وينو ملهه وڙهي ۽ هٿ ۾ ڪپڙا ڳاڙها ڪري."

پرهتي ملائيشيا اچڻ ۾ هن ميوي دورين کي ڏسڻ بعد اسان جي حاضر جواب دوست کي پڻ محسوس ٿيندو ته دورين اڳيان ڏاڙهون ته ڪجهه به نه آهي.

گهڻو ۾ اعليٰ جنس جو دورين ملائيشيا جي اتراهين رياست ڪيداح ۾ پيرلس کان اچي ٿو يا وري ڏکڻ ٿائليند کان سنگاپور تائين پهچندي پهچندي هن ميوي جو اگهه اٺ نو ڊالر ٿيو وڃي. انبن ۽ ڪيلن وانگر دورين جا به ڪيترائي قسم آهن ۽ رنگ، سائيز، سواد،

خوشبوءِ موجب هر قسم تي مختلف نالو آهي. چيرو پکي (Burung-Hantu)، ننڊاکڙي ٻلي (Kucing-Tidur)، زلزلو (Gentar Bumi)_ اهي ڪجهه دورين جون جنسون آهن.
ملائيشيا ۾ پينانگ پرسان ٻالڪ پيٽ (Balik Pualu) انهن جنسن ڪان مشهور آهي. ان کان علاوه دورين جون ٻيون به ڪيترين ئي جنسون آهن. جهڙوڪ: غمگين ڪتو (Angut-Anjing)، هيڊ وارو پت (Nasi Kunyit)، ٽامو پتل (Tembaga)، اڏوهي (Semut-Api)، وچڙو (Kepas) ۽ ويندي ڏڍ وارو ڪينئون' (Kurap) پڻ.

دورين جو وڻ تمام اتاهون ٿئي ٿو ۽ ان سالن ڪانپوءِ فصل ڏئي ٿو. پهريان ته سال گهٽ ڏئي ٿو، ڏهين سال ڪانپوءِ صحيح طرح ڏئي ٿو. هر وڻ ۾ به سئو کن داڻا ٿين. دورين ڳرو، وڏو ۽ ڪنڊن سان ڀريل هجڻ ڪري ايترو مٿي وڻ تي چڙهي پٽڻ ڪان ماڻهو ته ڇا پر پولڙا به ڪيٻائين ٿا _ جيڪي ناريل جي وڻ تي ته چڙهي ناريل پٽي سگهن ٿا، پر دورين هرگز نه. ڳوٽ ڪٽالا سنگائي باروءَ جي حبيب الرحمان ٻڌايو ته اهو هڪ اهڙو ميوو آهي جيڪو پٽبو ناهي. جڏهن پچي راس ٿيندو آهي ته پاڻهي ڪِري پوندو آهي.

"هيترو مٿان ڪان ڪِرڻ تي ڦاٽي نٿو پوي؟" مون پڇيومانس.

"ان لاءِ قدرت هن ميوي جي کل اهڙي تہ ٿلهي رکي آهي جو ايتري مٿاهينءَ تان ڦهڪو ڪرڻ تي بہ بچيو وڃي." هن ٻڌايو.

دورين جي وڻ مان وڏا فائدا آهن. سڄي ملائيشيا ۾ هن ميوي جي چڱي گهرج آهي ۽ مهانگو وڪامڻ ڪري ڪافي ڪمائي ڏئي ٿو. ناريل وانگر پٽڻ جي بہ تڪليف ناهي. بس رڳو اهو نقصان آهي تہ هن وڻ جي ٿڌي ڇانوَ ۾ جانور توڙي ماڻهو سمهي يا ويهي نٿو سگهي. ناريل جو ڦٽيل تہ شايد بچي وڃي پر آئون نٿو سمجهان تہ دورين جو ڌڪيل گهر يا اسپتال بہ پهچي سگهندو هوندو ــ سڌو قبرستان ڪٽي ويندا هوندس.

دورين ميوي مان نہ فقط آئسڪريم، ملڪ شيڪ، بسڪيٽ ۽ چاڪليٽ ٺاهيا وڃن ٿا پر دورين کي پاڇيءَ وانگر رڌبو پڻ آهي ــ جيئن هتي ڪيلي ۽ اناناس جو ٻوڙ ٺئي ٿو. جيتوڻيڪ ان ٻوڙ ۾ پڻ دورين جي ڌپ قائم رهي ٿي.

هڪ دفعي ملئي دوست ابراهيم بن معروف اسان جي گهر دورين جو ٻوڙ ڪٽي آيو. سندس پٽ ڏيڻ تي نوڪرياڻيءَ کي ڏنوسين تہ مهرباني ڪري هينئر جو هينئر هتان ڪٽي وڃ. نوڪرياڻيءَ خوشيءَ مان وٺي اسان ڏي وائڙن وانگر نهاريو. دل ۾ پڪ چئي رهي هوندي تہ

اسين ڌاريان (Expatriates) ڪيڏا نادان آهيون. هھڙي نعمت کي ڌڪاريون ٿا.

ٻئي ڏينهن آفيس ۾ اها ڳالهه ڪئپٽن سليم سان ڪيم _ جيڪو تازو پاڪستان کان آيو آهي. تنهن چيو: ”ابراهيم صاحب اهو پوڙ مون وٽ به ڪٽي آيو هو ته چکي ڏسان. مون ته بنا رک رکاءُ جي سنئون سڌو چيو مانس ته اسان کي نه کپي.“

”پوءِ دل ۾ ته نه کيائين؟“ اسان پڇيس.

”نه. دل ۾ نه کيائين. رڳو چيائين، `Your are a Stupid` “

اسان جي هڪ پاڙيسري ملئي همراهه _ ڪئپٽن عبدالرحيم، جنهن کي دورين تمام گهڻو وڻي ٿو، تنهن ٻڌايو ته هي ميوو ملائيشيا ۾، گهڻو اڳ تمام سستو هو. رڳو ملئي ماڻهوئي کائيندا هئا. چيني هرگز هٿ نه لائيندا هئا پر پوءِ انهن جي به ذات هري ۽ چشڪو آين جو هاڻ شل نه دورين تي نظر پوين. چيني ماڻهو شاهوڪار هجڻ ڪري، هو هن ميوي کي، هر قيمت تي خريد ڪن ٿا. اهڙي طرح دورين سڄو سال ڊماند ۾ رهي ٿو.“

ملاڪا ڊينٽل ڪلينڪ جي ڊاڪٽر ميجر داس هڪ ڏينهن دورين جي تعريف ڪندي چيو: ”ڏاڍو سوادي ميوو آهي. هڪ دفعو ٽيسٽ تہ ڪري ڏسو. انب ۽ ڪيرٽيون بہ وسري ويندانوَ.“

”اهو تہ صحيح آهي پر ڏپ ڪي ڪيئن منهن ڏجي؟“ مون چيومانس.

کلي چيائين: ”اها ڳالهہ صحيح ٿا ڪريو. دورين هڪ پاسي سيري ۽ ماکيءَ جهڙو سوادي ۽ مٺو آهي تہ ٻئي پاسي سخت ڏپ وارو. ان ڪري هن ميوي لاءِ عام چوٽي آهي تہ دورين ميوو ڪائڻ ائين آهي جيئن عوامي ڪاڪوس (Public-Toilet) ۾ ويهي دنيا جو لذيذ ترين ڪسترڊ ڪائڻ.“

دورين، جيڪو ڪن لاءِ جنت جو ميوو آهي تہ ڪن لاءِ دوزخ جو _ ملئي زبان ۾ نہ فقط چوٽيون ۽ پهاڪا مشهور آهن، پر ڪيترائي شعر ۽ ڳجهارتون ٺهيل آهن. نموني لاءِ هڪ پنٽون (چوسٽي) ۾ چيل، هن ميوي بابت ڳجهارت هن ريت آهي تہ:

Kalau Terlanggar Berdarah Dikaki,
Lsinya Kuning Kulit berduri,
Kalau tuan bijak bistari,
Cubalah teka buah ini.

واٽ ويندي هن سان ٽڪر ٿيڻ تي پير رتو ڇاڻ ٿيو وڃي:
سندس ڳر زردي رنگ جي آهي ۽ کل سڄي ڪنڊن سان

پريل:

سائين منهنجا پاڻ سياڻا آهيو:
تہ ڪوشش ڪري ڄجهارت سَليو تہ اهو ميوو ڪهڙو آهي.
ڪو بہ ميوو ڪن کي گهٽو وڌندو آهي تہ ڪن کي گهٽ ۽
ڪن کي وري بنهہ نہ. پر دورين ئي هڪ اهڙو ميوو آهي جيڪو
هڪڙن کي تمام گهٽو وڻي ٿو تہ ٻين کي نفرت جي حد تائين بنهہ نہ.
هن ميوي لاءِ چيو وڃي ٿو تہ

"Love it or hate it, you can never be indifferent to the durain."

سائوٿ ايسٽ ايشيا جو هي واحد ميوو آهي جيڪو جهڙو
ڏکيو پوکڻ آهي، اهڙو ئي ان جو لُڻڻ. ۽ سڀ ۾ مهانگو وڪامي ٿو.
دورين وڻ فقط ان زمين تي ٿي سگهي ٿو، جنهن ۾ گهٽي
مقدار ۾ سلفر هجي ۽ لوڻ بلڪل نہ. ٿورو بہ کارو پاڻي ميوي تي اثر
اندازٿئي ٿو ۽ ميوو صحيح طرح پچڻ کان اڳ ڪري پوي. هن وڻ لاءِ
اهو چيو وڃي ٿو تہ جيترو دير سان ڦر ڏئي ٿو اوترو سٺو.

دورين سماترا کان فلپين، ميامار (برما) ڪان انڊونيشيا ۾ پوکيو وڃي ٿو ۽ دورين جي تيز سڳنڌ/ خوشبوءِ/ ڌپ ميدان (انڊونيشيا جو شهر) کان ملينال ۽ منڊالي (ميامار) ڪان منا ڊائو جي مارڪيٽن تي چانيل رهي ٿي.

دورين جي ٻاهران اهڙا ته تلها ۽ سخت ڪنڊا آهن جو ماڻهوءَ کي زخمي ڪري وجهن. ٿائلينڊ ۾ ڪنهن کي دورين هڻڻ ائين ڏوهه جو ڪم آهي جيئن ڪهاڙي هڻڻ. ان جي سزا ۽ ڏنڊ دورين کي اڇلي هڻڻ جي طاقت ۽ پهتل زخم موجب ٿئي.

دورين جنهن کي ميون جو بادشاهه سمجهيو وڃي ٿو، ان جي لذت جو قدر ۽ شان پهرين ملائيشيا ۾ محيو ويو. هن ميوي جو سائنسي نالو Duri Zibethinus ۽ عام نالو Durian ملئي زبان مان نڪتل آهي. جيڪو شروع ۾ لکي چڪو آهيان ته دوري (Duri) معني ڪنڊو ۽ دورين معنيٰ ڪنڊن وارو. Zibethinus اطالوي (Italian) زبان جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي تکي بوءِ وارو.

دورين ميوي جي تلهي کل ٽڙڪائڻ سان اندر ٿهيل ڇهه اٺ ڳڙکين مان بيضوي شڪل جا ٻج (ڪکڙيون) نڪرن ٿيون، جن جي مٿان انب جهڙي هئڊي رنگ جي ڳرچڙهيل ٿئي ٿي، جيڪا چُوپي

وجي ٿي. يعني ڪڪڙي وات ۾ وجهي بيضي جي اچ جهڙي سنهي لئہ چوسي ڪڪڙي اڇلي وجي ٿي. ڏنو وجي تہ ٿي چار ڪلو جي دورين ۾ ڪائڻ. بلڪ چَٽڻ جو مال ڪو اڌ پاءُ بہ نہ ٿو ٿئي. هونءَ تہ هن پاسي _ يعني ملائيشيا، انڊونيشيا ڏي (جيڪي ملڪ خطِ استوا جي ويجهو آهن)، ٻارهوئي هڪ جهڙي موسم آهي، چوڌاري سمنڊ آهي، هر وقت رُڳهہ (Humidity) ۾ مينهن آهي، ۽ جيڪي بہ ميوا ٿين ٿا _ ناريل، انناس، ڪَٽل، ليچي، رمبوتان وغيره، انهن جون کلون ۽ اندريون ڪڪڙيون اهڙيون تہ ٿلهيون آهن جو منجهن ڪائڻ جو مال ڪو نالي ماتر ٿئي ٿو. اهڙي ٿلهي کل، هتي جي هر ميوي جي بچاءُ لاءِ ضروري بہ آهي، نہ تہ ههڙي مينهن ۾ ڪينئن جيتن جي دنيا ۾ ڪو بہ فروٽ پچڻ تائين پهچي نہ سگهي. دورين ميوي جي کل ۽ ڪڪڙي ڪجهہ وڌيڪ ئي ٿلهي ۽ ڳري آهي. آئون هتي جي دوستن کي چوندو آهيان تہ دورين ميوو ايئن آهي جيئن آمريڪا مان نڪرندڙ آچر جي مفت ورهائي ويندڙ اخبار _ بہ ڪلو وزن جي اخبار ۾ ڪو ڏڪو بہ خبرن جو مس ٿئي، باقي رڳو اشتهار ئي اشتهار.

اڃا تائين دورين ڪائڻ جي آئون همت ڪري نہ سگهيو آهيان.

هڪ بہ دفعا پنهنجو Will Power استعمال ڪري چڪو آهيان

پر دورين جي هنگ جهڙي تکي ڏپ اهڙيون وايون بتال ڪيون جو سواد جي سڌ نہ اٿم تہ ڪهڙو هو. هونءَ هرڪو اهو چوي ٿو تہ هڪ ڀيرو دفعا ڪائڻ سان پسند اچي ويندو ۽ اهو بہ آهي تہ جنهن کي ڪائڻ جي عادت يا سواد مان مزو اچيو وڃي اهو هن ميوي پويان جهڙو ديوانو.

اسان ويهارو کن ذارين ۾ هاڻ فقط ڪئپٽن سليم هن ميوي جو ٽيسٽ ڊيولپ ڪري سگهيو آهي ۽ جتي آفر ٽيندي اٽس اتي مقامي ماڻهن سان گڏ وات مان سڙپ سڙپ جا آواز ۽ چشڪا ڏيئي ڪائڻ ۾ جنبي ويندو آهي، جيتوڻيڪ شروع ۾ تہ اسان سيني کان وڌيڪ.

ڪئپٽن سليم هن ميوي کي گهٽ وڌ ڳالهائيندو هو. سو ان معاملي ۾ هي عجيب ميوو چئي سگهجي ٿو، جنهن لاءِ ڪ پئسن جا هڪ طرف ڏيٽا پون ٿا تہ هيڏو ڳرو چپ جهڙو گهر تائين ڍوئڻو پوي ٿو. پوءِ ان کي چلڻ مهل هٿن جو ڦتجڻ ۽ ڪائڻ بعد صابڻ سان هٿ ڌوئڻ تي بہ. هن ميوي جي بوءِ مان جان ڇڏائڻ آسان ڪم ناهي.

هن ميوي کي وٺڻ مهل چوندا ڪرڻ لاءِ نہ فقط گدري وانگر هن جي خوشبُوءِ سونگهي سڃاڻڻ کپي پر رنگ ڏسڻ بہ ضروري آهي ۽ کي همراهہ تہ ان ۾ آگوٺي جو ننهن ٽنبي کل جي ٿولهہ ۽ سختيءَ جو اندازو لڳائيندا آهن. خريداريءَ بعد کي ڪار جي ڊڪين ۾ پيا رکائيندا تہ کي پوئين سيٽ تي. کي رستي تي پيا ڪائيندا تہ کي

آفيس ۾ به، جيڪا ڪا دير دورين جي هڳاءَ هيٺ هوندي ۽ اسان نه ڪائڻ وارن مان به دورين جي ڏپ پئي ايندي. اهو ايئن آهي جيئن سنڌ جا وڏيرا، سياستدان، زميندار اڇيون ڪلف لڳل برقعن جهڙيون قميصون پائي، ڪراچي ۾ انبن جا ڪوڪا ورهائيندا وتندا آهن _ سندن جسم ۾ ڪار مان هر وقت ڪئلشيم ڪاربائيڊ جي بوءِ پئي ايندي آهي، جنهن جون پڙيون انبن کي جلدي پچائڻ لاءِ ڪوکن ۾ وڌيون وجن ٿيون.

ملائشيا ستل بدران بيٺل هجي ها

دورين، ڪيلي، انب ڪان علاوه ٻيا به ڪيترائي ميوا ملائيشيا پاسي ٿين ٿا. انناس ته تمام گهڻو ٿئي ٿو. پاڪستان يا يورپ، آمريڪا جي نارنگي، ڪيني، سنگترڙي وغيره جي ٿوري گهڻي سڪ انناس مان ئي پوري ڪري سگهجي ٿي.

هونءَ انناس سٺو ميوو آهي. نئين ماڻهوءَ کي پهريان ته چار ڏينهن شايد ٿورو کٽو ۽ عجيب لڳي ۽ چلڻ ۾ به ڏکيائي ٿئي. پر جي ٽڪو ۽ وڏو ڪپ آهي ته منٽن ۾ چلجيو وڃي. انناس ڏکڻ هندوستان ۽ سريلنڪا ۾ به جام ٿئي ٿو پر منهنجي خيال ۾ ته سستي ۾ سستو ملائيشيا ۾ آهي. ڊالر (ڇهين رپئي) ۾ چار انناس. ۽ جي تمام وڏا آهن ته ٽي يا ٻه. ملئي ماڻهو اڌ ڪچا اڌ پڪا انناس ٻوڙ ۾ ڪم آڻين ۽ سلاد پڻ ٺاهين.

گهڻو وقت رکڻ يا ولايت ۾ موڪلڻ لاءِ انناس کي ڇلي، گول چڪرن ۾ وڏي دٻن ۾ بند پڻ ڪيو وڃي ٿو. انناس جون هتي ٽي خاص جنسون آهن: سراواڪ، موريشش ۽ سنگاپور اسپينش. لڳي ٿو ته اهي جنسون اصل انهن ملڪن کان ئي آيون آهن. جيئن پاڻ وٽ ميڪسي پاڪ ڪٽڪ يا قنڌاري ڏاڙهون. پهريون ٻه جنسون تازي

ميوي طور ڪتب اچن. آخري واري جنس ڏيڻ ۾ بند ڪرڻ لاءِ استعمال ٿئي.

اسان جي ملڪ جا ماڻهو ٿائلينڊ، سنگاپور يا هيڏانهن ملائيشيا پاسي جو پپيتو ڏسي / کائي هڪدم فرق محسوس ڪن ٿا. اڄڪلهه پاڪستان ۾ پپيو ٿئي ٿو_ خاص ڪري ساموندي ڪنارن تي يعني بدين، ٺٽي ضلعي ۾. پر اهو گول يا بيضوي شڪل جو ۽ رنگ ۾ زردو _ هيدو آهي پر هن پاسي پپيو قد ۾ ڊگهو ۽ اندران ڳاڙهو يا سونهري نڪري ٿو. ميناج ۾ بہ سندس جواب ناهي ۽ تمام سستو آهي. هتي جي ڳوٺاڻن گهرن ۾ بين وڻن سان گڏ پپيئي جو وڻ بہ نظر ايندو. پيو ميوو وڪڻندا پر پپيو گهٽو ڪري مفت ڏيئي ڇڏيندا. پپيئي ۾ اي ۽ سي وٽامن تمام گهڻي آهي. هتي جي موسم پپيئي لاءِ ڪا اهڙي سازگار آهي جو جنهن وقت بہ ٻج هڻ تہ ڦٽيو پوي. اٺن نون مهينن ۾ ڦرڏئي ٿو_ اها بہ ڳالهہ آهي تہ پپيئي جو هر وڻ ميوو نٿو ڏئي جو پپيئي ۾ نر ۽ ماد جو چڪر آهي. رڳو مادي وڻ ڦرڏئي. انهن جي اوسي پاسي ۾ هڪ نر وڻ هجڻ ضروري آهي.

گذريل مهيني مون کي بہ خيال آيو تہ گهر اڳيان ڪجهہ ميون جا وڻ هڻجن. سو پپيئي جو ٻج ڪونڊين ۾ هڻي، وڏو ڪري،

انهن مان پندرهن وڏا ٻوٽا ٿوري ٿوري فاصلي تي قطار ۾ هنيا اٿم. هاڻ وڏا ٿين ته خبر پوي ته ڪيترا نر آهن، ڪيترين ماديون. PIA جي شيور مرغي خاني وانگر سڀ نر نه نڪرن. ان کان علاوه مارڪيٽ مان ٽي ٽي ڊالرن جي رمبوتان ۽ دورين جي ڇڪي پڻ وٺي هنئي اٿم. اهي وڻ، چون ٿا ته ٽن ۽ ڇهن سالن بعد ميوو ڏين ٿا.

زيتون، گدرو ۽ چانهين _ هتي ٿيئي ٿين ٿا پر اسان جي ملڪ وانگر اهي ميوا هتي ايترو سستا نه آهن. جپان کان وري به سستا آهن. هتي جو گدرو بيحد مٺي جنس جو ٿئي ٿو. اسان جي ملڪ ۾ به اڄڪلهه گدري ۽ چانهينءَ جون مٺيون جنسون ٿين ٿيون _ جن جو ٻج سعودي عرب جي وارياسين پٽن ۽ اسرائيل ۽ لبنان جي ڀوئنچ سمنڊ جي آبهوا وارن ملڪن کان آيل ٻڌجي ٿو. زيتون انب جيڏو ٿئي ٿو. جنهن ۾ ٻج گهڻو ٿئي ٿو اهو سستو ملي. ٿوري ٻج وارو ڏيڍ کان ٻي ڊالرين ڪلو ملي. زيتون کي ملئي زبان ۾ Jambu سڏين.

رمبوتان جهڙو، پر قد ۾ ان کان ننڍو ميوو _ ليچي پڻ هتي ٿئي ٿو. ليچيءَ سان ملندڙ جلندڙ ۽ ان جهڙو منوءِ لسي ڳر وارو هڪ ٻيو ميوو 'ماتا ڪچنگ' پڻ ٿئي ٿو. Mata-Kucing ملئي لفظ آهي، ماتا معنيٰ اکيون. ڪُچنگ معنيٰ ٻلي _ يعني ٻليءَ جون

اکيون. هن ميوي جو رنگ ۽ شڪل ڪجهه ٻليءَ جي اکين جهڙو آهي.

ماتا ڪچنگ نالي ملاڪا ۾ هوٽل ۽ سپر مارڪيٽ پڻ آهي.

'ماتا' (اک) تان ياد آيو ته شعرو شاعريءَ ۾ هتي ملائيشيا ۾ به اسان وانگر اک (Mata)، دل جگر (Hati) جو گهٽو واهپو آهي. اڄڪلهه هڪ ٽاپ تي گانو، 'نور ڪلماساري' نالي هڪ ڳائڻيءَ جو هلي رهيو آهي:

Dari Mata la Datang

Barulah Ke Hati

"اکين مان (پيار) ٿيندو ٿيندو، هينئر منهنجي دل ۾ آيو آهي." (داري معنيٰ منجهان. داتنگ معنيٰ اچڻ، بارو معنيٰ نئون، تازو، هينئر هينئر..)

رمبوتان، ليچي ۽ ماتا ڪچنگ جي خاندان جا ٻيا به ڪيترائي ميوا آهن جن جي اندر ڪڪڙيءَ مثان اڇي رنگ جي ڳر ٿئي ٿي. جهڙوڪ لانگ سات ۽ ڊُوڪو (Lansium-Domesticum) پر اهي ليچيءَ جهڙا مٺا نه آهن. ڪي ڪتا به ٿين ٿا. هنن جو وڻ پندرهن سالن بعد ميوو ڏئي ٿو.

هتي چڪون (Manilkara-Achras) بہ جام ٿئي ٿو.

ڇَڪون پاڪستان ۾ بہ ڏينهون ڏينهن وڌي رهيو آهي، پر هتي جو ڇَڪون وڏيڪ سوادي ٿئي ٿو، سائيز ۾ پڻ اسان جي چڪونءَ کان وڏو ٿئي ٿو.

مٿين ميون کان علاوه استار فروٽ ۽ مئنگو استين پڻ ملائيشيا ۾ عام ميوا آهن ۽ هاءِ وي (رستن) تي جتي ڪٿي چيني ۽ ملئي عورتون اُهي ۽ ٻيا ميوا وڪڻندي نظر ايندين. (۽ انڊين عورتون رستي جي مرمت ڪندي). استار فروٽ ڪيئن ڪائين ٿا_ ڪنهن کي ڪائيندي نہ ڏٺو اٿم. پر وڪامي جام ٿو. دڪانن تي جام نظر ايندو يا وري چيني گهرن اڳيان ٿهيل سندن ابن ڏاڏن جي ننڍين درگاهن اڳيان. اسان جي ڪليگ ڪئپٽن تيجپال سنگهہ ٻڌايو تہ استار فروٽ اسڪولن ۾ ڏاڍو وڪامي ٿو. ٿورو ڪتيڙو هجڻ ڪري ملئي ۽ چيني ڇوڪريون رسيس ۾ ائين ڪائين جيئن انڊيا ۽ پاڪستان ۾ ڇوڪريون گدامڙي ۽ ڪچيون انبڙيون ڪائين ٿيون.

مئنگو استين (Garcina-Mangostana) جيڪو نالي مان لڳي ٿو تہ انب (مئنگو) جهڙو هوندو پر ان کان آهي بلڪل نرالو_ شڪل توڙي سواد ۾! هي ميوو ڏسڻ ۾ ننڍي واڱڻ جهڙو آهي. مٿيون سائو ٽوپ لاهي هٿن سان مروڙي، يا ڪپ سان سندس

واڳٽائي ڪل کي چوڏاري هلڪو ڇيهڪ ڏيئي کولي سگهجي ٿو. منجهائنس ٿوم جي ڳڙين جيڏيون ۽ جهڙيون ڪڪڙيون نڪرن جنهن مٿان ڇهتيل گودو ڪائبو آهي. هر مئنگو اسٽين جي تري ۾ ڳل ٿهيل ٿئي ٿو. جيتريون ان مٿان ڦنڪڙيون اوتريون ٿي اندران ڳڙيون نڪرن.

بنگلاديش وانگر هتي به ڪَٽل _ جنهن کي ملئي زبان ۾ Nangka انگريزيءَ ۾ 'جئڪ فروٽ' چون ٿا، سڄو سال نظر اچي ٿو. ڪٽل (Artocraous-Heterophyllus) ميوي طور به کاڌو وڃي ٿو ته ڀوڄ طور به ڪم اچي ٿو. هي فروٽ ڪتي به ڪو گهڻو پسند نٿو ڪيو وڃي. اسان جي هڪ عرب دوست چواڻي _ جنهن کي ڪٽل تي چڙ آهي، جيڪڏهن ميوي ۽ ڀاڄيءَ ۾ به حلال، حرام ۽ مڪروه جو حساب هجي ها ته ڪٽل ميوو مڪروه ۽ گوگڙو مڪروه ڀاڄي چئي سگهجي ها جن جي شڪل توڙي سواد کان ڪراهت اچي ٿي.

'ڪَٽل' سائيز ۾ ٻانهن جيڏو، تور ۾ ڏهن ٻارهن سيرن تائين ٿئي ٿو. هاڻ توهان پاڻ ئي فيصلو ڪريو ته اهو ميوو ٿيو يا رڍ ڇيلو!

انهن ڍير ميون کان علاوه ملائيشيا ۾ ٻيا به ڪيترائي ٿورا گهڻا ميوا ٿين _ ٻيرن ۽ پيرن کان پوميلو، جمبو آئر جهڙا ٿين ٿا. جي

ٺٽا ٿين تہ ٿڌ وارا ميوا: انگور، ناسپاتيون، زردالون، صوف، گرما، سردا، ڪينا، نارنگيون ۽ ڏاڙهون _ جن لاءِ هتي جا ماڻهو ڏاڍو سڪن ٿا. ڪاش جاگرافيءَ جي لحاظ کان ملائيشيا جو ملڪ دنيا جي گولي تي اولهہ اوڀر ۾ سنتل هجڻ بدران پاڪستان وانگر اتر ڏکڻ ۾ ايو هجي ها تہ جيئن ڏکڻ ۾ گرم موسم وارا ميوا: انب، چڪون، ڪيلا، پَپيا، گدرا، چانهيون ٿين ها تہ اتر ۾ سرد موسم وارا ميوا: انگور، نارنگيون، ناسپاتيون، صوف ۽ ڏاڙهون هجن ها.

سائين چنتا نہ ڪريو

ھڪ ڏينھن اسان جي اڪيڊمي جي ڪمانڊنٽ (پرنسپال) ڪئپٽن ’حمزه بن نور‘ مون کي پنھنجي آفيس ۾ گھرايو. سندس اڳيان ھڪ خط ھو، جنھن ڏي اشارو ڪري چيائين: ”P.U.O انسٽيٽيوٽ جي پرنسپال وٽان ھي خط آيو آھي. کين مئرين انجنيئرنگ لاءِ ڪو ليڪچرار ناھي. ھو چاھين ٿا تہ اسان وٽان ڪو ھفتي ڪن لاءِ اتي جي فائينل ايئر جي شاگردن کي وڃي پڙھائي. تون ويندين؟“

اسان جي اڪيڊميءَ ۾ Post Sea جي انجنيئرنگ تعليم لاءِ جيڪي ملائيشيا جا انجنيئر اچن ٿا، اھي پنھنجي اوائلي تعليم P.U.O (پوليٽيڪنڪ انگڪو عمر) انسٽيٽيوٽ مان وٺن ٿا، جتي ٽئن سالن جو مئرين انجنيئرنگ ۾ ’ڊپلوما ڪورس‘ آھي. ھيءَ انسٽيٽيوٽ پيراق رياست جي شھر ايوح (Ipoh) ۾ آھي جيڪو ھتان ملاڪا کان ساڍا ٽي سؤ ڪلوميٽر اتر ۾ آھي. ھن پوليٽيڪنڪ انسٽيٽيوٽ ۾ مئرين انجنيئرنگ کان علاوه مڪينيڪل، سِوِل، اليڪٽريڪل ۽ ڪامرس جا ڊپارٽمينٽ پڻ آھن. بلڪ مئرين

انجنيئرنگ جو ڊپارٽمينٽ (Bahagian-Perkapalan) منجهس ويجهڙائيءَ ۾ شامل ڪيو ويو آهي، جيڪو جپانين جي ڪوشش جون نتيجو آهي. جپانين هن ڊپارٽمينٽ لاءِ نہ فقط ماڊل مشينريون جهڙوڪ ڊيزل انجڻ، بئالر، ٽربوچارجر، جنريٽر ۽ اسٽيرنگ گيئر وغيره ڏنيون پر پڙهائڻ لاءِ ڇهہ ست جپاني مئرين انجنيئر پڻ ڏنا، جيڪي ڪجهہ عرصو اڳ مدو پورو ٿيڻ تي جپان موٽي ويا. انهن جي ڪوٽ پوري ڪرڻ ۽ پڙهائڻ لاءِ هتي جا ڪجهہ انجنيئر مقرر ڪيا ويا. جهڙوڪ: مسٽر مصطفار_جيڪو جيتوڻيڪ مڪينيڪل انجنيئر آهي، پر ڪجهہ مئرين انجنيئرنگ جا سبجيڪٽ پڻ پڙهائي ٿو. مسٽر هاشم جيڪو نيول آرڪيٽيڪٽ ۽ مڪينيڪل انجنيئرنگ ۾ گريجوئيٽ آهي. اهڙيءَ طرح مئٿس، اليڪٽرانڪ ، مئرين لئجسليچر، مشين ڊرائينگ جهڙن سبجيڪٽن لاءِ موهن ڪرشنان، فيصل، صوفيان، اسماعيل، ارشد، رضوان، ليو وغيره هتي جا ملئي، تامل ۽ چيني ليڪچرار آهن. باقي مئرين انجنيئرنگ جا اهي ياڱا جيڪي جهاز جي ايمرجنسي ۽ پرئڪٽيڪل مسئلن سان واسطو رکن ٿا: جهڙوڪ: طوفان ۾ ڇا ڪرڻ کپي؟ جهاز جا پاسا چيري سمنڊ جو پاڻي گهڙي اچي تہ ڇا ڪرڻ کپي؟ باهہ لڳي تہ ڇا ڪجي؟ بلڪل بليڪ آئوٽ (اونده) ٿي وڃي تہ ڇا ڪجي؟ انجڻ

استارٽ نہ ٿئي يا ان جي اندر (Scavenging – Fire) باهہ لڳي وڃي تہ ڇا ڪرڻ کپي؟ وغيره لاءِ ڪين مون جهڙي مئرين انجنيئر جي ضرورت هئي، جيڪو جهاز تي گهڻو عرصو رهيو هجي ۽ اهڙن مسئلن کي منهن ڏيڻ جي تجربي مان حاصل ڪيل ڄاڻ هنن کي پهچائي سگهي.

مون ڪجهہ تبديليءَ خاطر، ڪجهہ نئين اداري ۽ ماڻهن کي ڏسڻ خاطر ۽ ڪجهہ نئون شهر ۽ رياست گهمڻ جي شوق ۾ يڪدم هائوڪار ڪئي. ڪئپٽن حمزي چيو تہ پڙهائڻ جي في جيڪا ملندي سا هتي جي قانون موجب اڪيڊمي ڪٽيندي جو تون اڪيڊميءَ جو پگهاردار آهين. باقي وڃڻ جو ڀاڙو ڀتو، ماني ۽ رهائش جو توکي سڀ خرچ ملندو. آئون پڙهائڻ وارو سليبس وٺي پنهنجي آفيس ۾ آيس.

ان ۾ ڪوشڪ ناهي تہ اهو ڪافي گهڻو هو پر جيئن تہ اپوح وڃڻ ۾ اڃا مهينو هو سو تيسين تياري پوري ڪري ڇڏيم. ڪجهہ Transparancies ٺاهيم، جيڪي اوور هيڊ پروجيڪٽر (O.H.P) تي رکي ڏيکارڻ ۽ سمجهائڻ لاءِ هيون. ڪجهہ سوالن جي جوابن جا هينڊ آئوٽ ٺاهيم، ڪجهہ زباني سمجهائڻ لاءِ ڇڏيم. ڪجهہ عنوانن تي Mavis پروجيڪٽر جون فلمون مون وٽ موجود

هيون _ جهڙوڪ: باهه بابت، سمنڊ تي گند اڇلڻ (Pollution) بابت، فيول انجيڪٽر تيار ڪرڻ ۽ بئالرجي صفائي سٿائي بابت _ اهي ڪنيم.

مقرر تاريخ تي صبح جو ائين بجي ڌاري ملاڪا کان نڪتس. اسان جي هڪ ليڪچرار _ مسٽر چيانگ (جيڪو اپوح جو آهي) تنهن صلاح ڏني هئي ته اپوح وڃڻ لاءِ ڪوالالمپور شهر ۾ اندر هرگز نه وڃان. ڪوالالمپور کان اڳ هڪ رستو جنهن جي مٿان Utara لکيل نظر ايندو، اهو وٺي اتر طرف هليو وڃان. (ملئي ۾ اتارا جي معنيٰ آهي اتر) اپوح، پينانگ، الور اسٽار _ اهي سڀ شهر اتر ڏي ويندڙ ان رستي تي آهن.

ڪوالالمپور کان ٻاهريون رستو وٺڻ ڪري ڪوالالمپور شهر جي ٽرئفڪ کان بچاءُ تي ويو ۽ جلدي ئي ڪنڊ کان وڃي نڪتس. اڳتي هلي Utara (اتر) وارو رستو ٽن شاخن ۾ ورهائجي ويو. جنهن مان هڪ جنهن تي اپوح لکيل هو ان کي فالو ڪندو شام جو ٽين بجي ڌاري اپوح شهر ۾ پهچي ويس.

ملائيشيا ۾ رستن جا نشان (Road Signs) ڪٿي سنگاپور جهڙا بهترين نه آهن ته به ايشيا، آفريڪا ۽ ڏکڻ آمريڪا جي ڪيترن ئي مشهور ملڪن جهڙوڪ: ڪوريا، انڊونيشيا، فلپين،

ٿائلينڊ، پاڪستان، هندوستان، ڪينيا، نائجيريا، وينزوئلا، چلي وغيره ڪان بهترين آهن. ڪار ٽڪي هلائڻ مهل ڪنهن جو پر ۾ هجڻ ضروري آهي، جيڪو رستي جا مختلف نشان پڙهي ڊرائيور کي ٻڌائيندو هلي، نہ تہ اڪيلي سر گاڏي هلائڻ ۽ هر هر ڊيري ڪري رستي جا نشان پڙهڻ پنهنجي لاءِ ۽ پويان ايندڙن لاءِ مٿي جو سور پيدا ڪرڻ آهي _ جيڪو آئون ڪافي حد تائين پيدا ڪندو اپوح پهتس. اپوح شهر ۾ پهچي جيڪي هوٽلن جا نالا اخبارن، رسالن ۽ گائيڊي ڪتابن مان ياد ڪري آيو هوس، اهي هوٽلون منهنجي بجيٽ کان هيڪانديون مٿي هيون. يا وري حيدرآباد جي گدس ناڪي جهڙيون بنهہ بي افعاليون هيون _جن ۾ منگهڻ ۽ مڇرن جي پڻ رهائش هئي، واڌو ڪار بيهارڻ جي جاءِ نہ هئي. نتيجي ۾ نيون هوٽلون ڳولهڻيون پيون.

پڇا تي ڪنهن کهڙي هوٽل تي ٻڌائي تہ ڪنهن کهڙي. ڪنهن ويجهي هوٽل جو ڏس ڏنو تي تہ ڪنهن ڏورانهين هوٽل جو. ڪنهن تہ چيو تي تہ اها پنيان بہ تہ هڪ چڏي آيو آهين. ۽ ان پنيءَ هوٽل ڏي اتان ئي مڙڻ جي چڪر ۾ اپوح ۾ ٻن ٽن هنڌن تي رستي جي قاعدي جي ڀڃڪڙي بہ ڪري وينس. پر شايد ويجهڙائيءَ ۾ ڪو

پوليس سنتري موجود نہ هو جو بچي ويس. آخر هڪ هوٽل Mikado ۾ سامان ڪٽي اچي رهيس. ڪجهه مسواڙ مناسب هئي. ڪجهه وڏيڪ هوٽلون ڳولڻ جي هاڻ همت نہ رهي هئي. پر ٽورن پئسن ۾، ماٺ منوڙي واري هيءَ جپاني نموني جي هوٽل مون کي ايتري وڻي جو پوءِ ٻئين ۽ ٽئين دفعي بہ ساڳيءَ هوٽل ۾ اچي رهيس _ جو پوءِ هر ٽئي مهيني هفتي کن لاءِ اپوح اچڻ منهنجي لاءِ ڄڻ مقرر ٿي ويو.

ٽئين دفعي اپوح آيس تہ خبر پئي تہ سڄي اپوح جي هوٽلن جي مالڪن ملڪ ۾ ٽوئرزم کي وڌائڻ لاءِ، مهيني ڏيڍ لاءِ هوٽلن جي مسواڙ گهٽائي اڌ ڪري ڇڏي آهي. ان ڪري پهرين پراڻي هوٽل مڪادو ۾ اچي، سامان رکي، باقي ڏينهن ڪنهن ٻي اتاهين هوٽل ۾ رهڻ لاءِ، هوٽلن جي ڳولا ۾ نڪري پيس. هوٽل جو خوش اخلاق چيني مالڪ _ مسٽر ٽوني ۽ ڪيشيئر ڇوڪري ڊورين، جن سان ڪافي عليڪ سليڪ ٿي ويئي هئي تن کي کلي چيم: ”اڄ آخري ڏينهن توهان جي هوٽل ۾ آهيان، ٿي سگهي ٿو وري پنهنجي ملاقات نہ ٿئي.“

ٽونيءَ ڪلي چيو: ”پلي. هوٽل هن ڪان سٺي ضرور ملي ويندا، پر هيڙي سستي، صاف سٿري، سٺي هنڌ تي ۽ باحفاظت هرگز نه ملندا.“

”شايد. پر تو جهڙو دلچسپ مالڪ ته هرگز نه ملندو.“ مون وراڻيو مانس.

”ينگ ڪلثوم“ روڊ (جنهن تي مڪاڊو هوٽل آهي) ۽ ڪووان اسٽريٽ ڏيئي ايڪسيلشر هوٽل تي پهتس. رسيپشن تي ويٺل هڪ يوريشين ۽ چيني ڇوڪريءَ ان هوٽل ۾ رهڻ لاءِ ڏاڍو آماده ڪيو ته سنگل روم جي مسواڙ هڪ سؤ ويهه ڊالر آهي پر هينئر گهٽائي پنجاسي ڪئي ويئي آهي. مون اڃا به گهٽائڻ لاءِ چيومانس.

”پلا اسي ڊالر.“

”آئون يڪو هفتي لاءِ رهندس. پنهنجي باس کان پڇي ٻڌاءِ.“

”باس هن وقت ڪونهي پر آخري اگهه جي خبر اٿم. جي هفتو رهو ته پنجهتر ڊالر توهان کان وٺنداسين. جيڪا هن جهڙي فور اسٽار هوٽل لاءِ تمام گهٽ مسواڙ آهي.“

آئون ڪجهه ڪجهه راضي ٿيس. پر جيئن ئي هن چيو ته ان ۾ ڏهه سيڪڙو سروس چارجز ۽ ڏهه سيڪڙو سرڪاري ٽئڪس به

ڏيٺو آهي _ يعني پندره ڊالر ٻيا وجهي نوي ڊالر ڏيڻا آهن تہ مون سنئون سڌو چيومان: ”Tidak Boleh“ (ملئي لفظ. معنيٰ تہ پوءِ ممڪن ناهي.) وچڙ وقت يوريشين ڇوڪريءَ کي چيم تہ آيا هوءِ ڪنهن ٻي هوٽل جو نالو ٻڌائي سگهندي جيڪا هن کان ٿورو سستي هجي.

”ٿورو ترسو. آئون نہ فقط هوٽلن جا نالا پر اگهہ بہ معلوم ڪري ٿي ٻڌايانوَ.“

”مهرباني پر خيال سان. ڪٿي باس جا موڇڙا نہ ڪاٽين جو ڪهڙو مالڪ چاهيندو تہ سندس هوٽل ۾ آيل گراهڪ کي پرائي هوٽل جو ڏس ڏجي.“ مون چيومانس.

اپوح ۾ هوٽلن جو تعداد گهٽ ٿيڻ هن منڊ ۾ گهمڻ لاءِ ايندڙ مسافرن جو تعداد گهٽ هجڻ ڪري اها تہ پڪ هئي تہ سڀ هوٽلون خالي پيون آهن. هن يوريشين ڇوڪريءَ جن ٽن چئن هوٽلن کي فون ذريعي بحث ڪري مسواڙ گهٽرائي مون کي آخري اگهہ ٻڌايو. هڪ تہ تمبون ان (Tambun- Inn) هوٽل هئي جيڪا ايڪسيلشر هوٽل جي ئي معيار جي هئي، پر هنن مسواڙ بنهہ گهٽائي پنجاهہ ڊالر رکي هئي. شهر کان گهڻو پري هجڻ ڪري مون لاءِ بيڪار هئي. ٻي هوٽل ايسٽرن ۽ هوٽل فرينچ هئي، جن جي مسواڙ ست کن ڊالر هئي، پر اتي

پهچي جڏهن مون پيٽ ڪئي ته اسان جي يار جي ڳالهه صحيح نڪتي ته مڪاڏو هوٽل ٽورن پئسن ۾ گهٽي سُکَ واري آهي.

ايڪسيلشر هوٽل ۾ يوريشن ڇوڪري _ جيڪا ڏسڻ ۾ نه ملئي لڳي ٿي نه چيني تنهن کان پڇيم ته هوءِ يوريشين ڪهڙي حساب سان آهي. ماءُ پيءُ مان ڪهڙو يورپي آهي ۽ ڪهڙو ايشيائي. (جيئن ملاڪا ۾ ڪيترائي يوريشين اهڙا آهن جن جا پيئر پورچو گالي هئا ۽ مائر چيني يا ملئي.) ڇوڪريءَ وراڻيو: "ماءُ ملئي اٿم ۽ پيءُ سلوني."

تعجب مان چيومانس: "ته پوءِ اهو يوريشين _ يعني يورپ ۽ ايشيا جو ميلاپ ته نه ٿيو. پر ايشيا جو ايشيا سان ئي ٿيو."

"هتي اهي به يوريشين سڏائين. خاص ڪري جن جا پيئر سلون جا سنهالي آهن. باقي جن جا پيئر سلون جا تامل آهن، اهي انڊين ئي سڏرائين."

"گهر ۾ ڪهڙي زبان ڳالهايو؟" مون پڇيومانس.

"ملئي ۽ انگريزي، پر سنهالي به ٿوري ٿوري سمجهان ٿي."

هن وراڻيو.

هوٽل مان نڪرڻ وقت، هوٽل جي ڪافي روم اڳيان هڪ شو ڪيس ۾ رکيل پيوٽر جي مختلف سامان تي نظر پئي. ننڍڙيون پليٽون، ائش ٽري، گلدستا، ڪُنجين جا ڇلا، گلاس وغيره هئا. انهن شين اڳيان قيمتون پڻ لکيل هيون ـــ جيڪي بنهه واجبي هيون. هن کان اڳ ملاڪا ۾ هڪ دڪان تان معلوم ڪيو هوم ته پيوٽر جي شين جا اگهه تمام ڳرا هئا. پيوٽر ڌاتو رنگ ۾ چاندي ۽ پلاٽينم جهڙو اڇو ٿئي ٿو. ٽامي پتل وانگر وقت سان گڏ ميرانجهڙو نٿو ٿئي. پيوٽر ۾ اهم ڌاتو ٽين (Tin) ٿئي ٿو، جنهن جون ملائيشيا ۾ تمام گهڻيون کاڻيون آهن ـــ خاص ڪري هن پيراق رياست ۾ ـــ جنهن جو اپوح پڻ هڪ شهر آهي. اپوح لاءِ ته مشهور آهي ته هن شهر ۾ هيءَ دولت ۽ رونق ٽين جي ڪري آئي.

ڪوالالمپور جو شهر جنهن هنڌ تي آهي اتي پڻ ڪنهن زماني ۾ ٽين جون کاڻيون هيون ۽ ٽين ۾ ٻيا ڌاتو ملائي پيوٽر جون مختلف شيون ٺاهڻ جو آڳاٽو ڪم سلنگور پيوٽر (Selangor Pewter) ڪمپنيءَ شروع ڪيو، جيڪا هڪ سؤ سالن کان به جهوني آهي. هن جي ٺهيل هر شيءِ تي سون وانگر گئرنٽيءَ سان گڏ باقاعدي رسيد به ڏني وڃي ٿي.

ان هوٽل تان پيوٽر جون هڪ ٻه شيون ورتم ٿي تہ ياد اچي ويو تہ مڪاڊو هوٽل ڏي ويندي، ساڄي پاسي بريوسٽر روڊ (Brewster Road) تي هڪ پيوٽر جو تمام وڏو دڪان نظر آيو هو. ٿي سگهي ٿو ان تي اهي ساڳيون شيون اجا بہ سستيون ملن.

هوٽل ايڪسيلشر جي گيٽ تي بيٺل ڳاڙهي يونيفارم ۾ قداور تامل همراهہ مرڪي در کوليو. ڪار نہ بسن جي درياهہ مان پاڻ کي بچائيندو، رستا ڪراس ڪندو بريوسٽر روڊ تي بامبي شاپ جي پر ۾ پيوٽر جي دڪان تي پهتس. سڄو دڪان پيوٽر جي مختلف شين سان ڀريل هو. هوٽل ۾ ڏٺل شين سان ڪجهہ ملندڙ جلندڙ شين جو اگهہ جائزي خاطر پڇيم. دڪاندار هيڪاندو ڳرو ملهہ ٻڌايو.

ٻي وڏي جنگ بعد انگريز فوج جا ڪافي پنجابي مسلمان سپاهي اپوح ۾ رهي پيا هئا. هي دڪاندار همراهہ قد ڪاٺ ۾ پنجابي لڳي رهيو هو. جي پنجابي (پاڪستاني) آهي تہ مون جهڙي هڪ هم وطنيءَ لاءِ مناسب اگهہ ڪري سگهي ٿو.

"Are you Pakistani?" مون پڇيومانس.

"No, I am a Srilankan" منهنجو پيءُ ڏاڏو سلون کان آيو هو. بهرحال هاڻ آئون هتي ملائيشين ٿيس."

دل ۾ چيمر ڏاڍي پڌائي. اگهه گهٽ ڪرائڻ جو ٿورو آسرو هو سو به ڇتو. نيٺ هوٽل ۾ ڏٺل سامان جو اگهه ٻڌائي چيومانس:

”ان حساب سان تنهنجي دڪان ۾ رکيل سامان جو اگهه اجا به گهٽ هجڻ کپي.“

”سائين منهنجا توهان بلڪل بجا فرمايو.“ هن بيحد سٺي انگريزي ۽ سٺي انداز ۾ مون کي سمجهائڻ جي ڪوشش ڪئي. ”پر اهو پيوٽر جيڪو توهان ڏسي آيا آهيو اصلي نه اٿانوَ. ان ڪري ئي سستو آهي. هي جيڪي مون وٽ آهي اهو جڳ مشهور ’سلينگور پيوٽر‘ (Selangor Pewter) آهي. آئون توهان کي سامان جي خريداريءَ جي گئرنٽي ۽ رسيد پڻ ڏيندس. توهان ڪٿي به پيٽي سگهو ٿا جو سلينگور پيوٽر جي شين جي قيمت جتي ڪٿي ساڳي رکيل آهي. ڪو به دڪاندار ان ڪمپنيءَ جون شيون گهٽ وڌ قيمت ۾ وڪڻي نٿو سگهي. ڪمپنيءَ وارا مٿس ڪيس ڪري وجهن.“

”پر هوٽل ۾ به هھڙي ساڳي ڌاتوءَ جون شيون ڏسي آيو آهيان، جيڪي تمام گهٽ اگهه تي هيون.“

”هرگز ٿي نٿو سگهي، منهنجا راڻا! سڄي اپوح شهر ۾ ’سلينگور پيوٽر‘ جي ايجنسي فقط مون وٽ ئي آهي. ان ڪري اهو سامان اپوح ۾ ٻيو ڪٿي به نه ملندو.“

مون کي سندس ڳالهه دل سان لڳي ته واقعي هوٽل واري پيوٽر سامان اڳيان ڪنهن ٻيءَ ڪمپنيءَ جو نالو لکيل هو ۽ ڪا اهڙي شيءِ ٿوري سستي اگهه ۾ وٺي پنهنجي ملڪ پهچي پوءِ افسوس ڪجي ته اها اصل ڌاتوءَ جي ناهي، ان کان بهتر آهي ته ڪجهه وڌيڪ ڊالر ڏيئي ڪو سٺو سووينر وٺجي.

هوشيار دڪاندار منهنجي اها سوچ، منهنجي چهري مان پڙهي ورتي. هو دڪان جي ٻي ڪنڊ مان هڪ فريم ڪڍي آيو، جنهن تي ڪجهه لکيل هو جيڪو خاص ادا سان پڙهي ٻڌايائين:

Why compromise?

The bitterness of poor quality remains long after the sweetnees of bargain prize has been forgotten.

مون کي سندس ڳالهائڻ ۽ گراهڪ کي مطمئن ڪرڻ جو اسٽائيل بيحد وڻيو. دل ۾ چيم: ”ڪا ويهين ٽيهين ڊالرين جي سوغات وٺان يا نه وٺان _ ان ڳالهه کي هڻ ڪڍ ۾. في الحال هن جون دلچسپ ڳالهيون ضرور ٻڌان. شام جو اڃا ست ٿيا هئا. هينئر ئي واپس هوٽل ۾ هلي سمهڻ بدران هتي ئي ڪجهه وقت پاس ڪرڻ جو سٺو موقعو آهي“

فريم وٽي هڪ دفعو وري پڙهيم. لکڻ واري _ بلڪ ناهڻ واري سٽو ڊائلاگ گهڙيو آهي. هي ان اڙدو پهاڪي جو نعم البدل چئي سگهجي ٿو: 'مهنگا روئي ايڪ بار، سستا روئي بار بار'

"پر سائين"، مون دڪاندار کي چيو، "ڪيئن ٿا چئو ته هُن هوٽل جو سامان اصلي پيوٽر ناهي. ماڻهن ته ورتو پئي."

منهنجي اها ڳالهه ٻڌي، مون سمجهيو ته دڪاندار لاجواب ٿي ويندو پر هن عارضي خفي ۾ چڙ جو اظهار ڪندي، هٿ ۾ جهليل پيوٽر جا گلدستا واپس ڪيٽ ۾ ڪٽي اڇلايا. وات سان ڪجهه چوڻ بدران هن مون ڏي ڏسي اهڙي شڪل ناهي جڻ چئي رهيو هجي: "سائين پلا هاڻ توهان جاهلن کي چا سمجهائجي." ۽ مون کي ٻه ذري جهٽ لاءِ اهو محسوس ٿيو ته وٽو مون کي ٻه نه آهي دڪاندار جو اجايو وينو وقت وڃايان ۽ بحث ڪريان _ جيڪو هاڻ رُسي پنهنجي ڪرسيءَ ڏي پئي موٽيو. پر ڪرسيءَ وٽ پهچڻ کان اڳ يڪدم 'اباڻوٽ ٽرن' ڪري وري مون ڏي وڌيو. منهنجي ڪلهن تي هٿ رکي آمريڪن فلمن جي خدائي فوجدار (شيرف) ۽ غريبن جي هڏ ڏوکي ڏاڙيل هيرو وانگر سرباٽ ۾ چيائين:

“Imitation. My friend! All imitation.”

”ادا سچو نقل اٿئي! تڏهن تہ سستو وڪڻن ٿا. ’نقل‘ هميشہ ’اصل‘ کان ٽڪو وڪامي ٿو ۽ عارضيءَ طرح، ظاهري ڏيک ۾ وڌيڪ چمڪ ٽجلو رکي ٿو.“ ۽ پوءِ پنڊت، پادري يا مُلين جي واعظ واري نموني چتاءُ ڏيندي چيو:

“My dear brother! When there is something moving fast it is bound to be imitation.”

آئون سمورو وقت مرڪندو رهيس. نيٺ چيومانس تہ يار دڪاندارا! ماڻهو واهہ جو آهين. هونءَ سچ پڇين تہ زندگيءَ ۾ پهريون سلوني سنهالي ڏٺو اٿم جيڪو سٺو واپاري چئي سگهجي ٿو.

”ٿئنڪ يو“ پاڻ بہ کليو.

”آئون سريلنڪا جو ضرور آهيان پر سنهالي نہ آهيان. آئون تامل ڪرسچن آهيان.“

”اها ڳالهہ ڪر نہ.“ مون وراڻيومانس، ”آئون بہ چوان سنهالي ويچارا ڪٿي ايترا تيز آهن. بهرحال مسٽر اراسو (Mr. Arasu)! انگريزي واهہ جي ڳالهائين ٿو. اهڙي انگريزي ويهہ سال اڳ، ’ڪراچي فليٽ ڪلب‘ ۾ ڏٺل هڪ انگريزي ڊرامي ۾ ٻڌي هيم. آئون هڪ دفعو وري هوٽل تي ’پيوٽر‘ جو سامان ڏسي دلجاءِ ڪري پوءِ ايندس.“

”بلڪل، بلڪل.“ هن پيوٽر جي مختلف شين جي قيمتن جو ڪتابڙو (ڪئٽلاگ) مون کي ڏيندي موڪلايو.

سندس دڪان تان لهي پر واري ’بمبئي شاپ‘ نالي دڪان تي چڙهيس، جيڪو ارجن نالي هڪ سنڌي هندوءَ جو پراڻن ڪتابن جو آهي. اپوح ۾ جڏهن پهريون دفعو آيو هوس ته پراڻن ڪتابن جو پچائي پچائي نيٽ هن دڪان تي پهتو هوس. سڄي ملائيشيا ۾ سيڪنڊ هئنڊ (پراڻن) ڪتابن جو دڪان ڪو ورلي نظر اچي ٿو. ان جو اهو به سبب آهي ته هتي جي ماڻهن کي پڙهڻ جو گهڻو شوق ناهي. حڪومت جي ڪوشش ڪري هاڻ مڙيئي نندي ٿهيءَ ۾ پڙهڻ جو شوق پيدا ڪيو ويو آهي، پر ان هوندي به ڪي گهڻيون لئبرريون يا ڪتابن جا دڪان نه آهن، جيترا ههڙي ملڪ ۾ هئڻ کپن. ان ڪري سکر يا بهاولپور جيڏي هن شهر اپوح ۾ فقط هن بريوسٽر روڊ تي آمهون سامهون به لولا لنگڙا پراڻن ڪتابن جا دڪان آهن. بلڪ دڪانن جا حصا آهن، جو ارجن جو دڪان به ڪتابن جو دڪان گهٽ درزيءَ جو دڪان وڌيڪ آهي، جنهن ۾ چوڏاري ٿي چار درزي سلائي ڪن ٿا. فقط هڪ ڪنڊ ۾ به ڪن پٽ جا ڪبٽ ۽ هڪ شوڪيس ڪتابن جو رکيل آهي، جنهن جي ڦڏين ٽنگن جا پير جست جي پيالن منجهه هئا _ اڏوهيءَ جي بچاءَ ڪان شايد.

اهڙيءَ طرح رستي جي ٻئي پاسي تامل دڪان ۾ ته ان ڪان به گهٽ ڪتاب آهن _ سي به گهٽي پاڱي تامل _ جيڪي ڪاغذ، ڇپائي ۽ جُلد سازيءَ جي معيار کان ايئن لڳندا ڄڻ فلمي ڪهاڻين جون چوپڙيون. ارجن جا ڪتاب جيڪي به سؤ کن ٿيندا، چڱيءَ طرح اُٿلائي پُٿلائي ڏٺم پر ڪو به منهنجي ڪم جو نه لڳو. ڪيترا ته رام رامائڻ، سيتا لڇمڻ يا چيني ڏند ڪٿائن ۽ ڌرمي قصن جا ڪتاب هئا. انگريزيءَ جو هڪ به چڱيرڙو هو ته پويان يا وچيان صفحا ڦاٽل هئا يا وري گهٽي قيمت ڪري واپس رکٽو پيو ٿي _ جيتوڻيڪ لڳاتار هو اها ئي تسبيح پڙهندو رهيو: "سائين ڪتاب ڪٽي وڃو. قيمت جي چنتا نه ڪريو."

دل ۾ چيم ڏوڙ چنتا نه ڪريان. نئين ڪتاب جي قيمت ڏهه ڊالر ۽ هن سيڪنڊ هئنڊ (بلڪ سيونٿ يا ايٽٿ هئنڊ) ڪتاب جي قيمت اٺ ڊالر پيو ٻڌائين ته پوءِ پراڻي ڪتاب وٺڻ مان ڪهڙو فائدو. ۽ چنتا چو نه ٿئي. هم زبان سنڌي همراهه سان خريداريءِ ڪان سنئون سڌو انڪار ڪندي به خراب ٿي لڳو. سو 'وري ٿو اچان' جو بهانو ڪري سامهون تامل همراهه جي دڪان تي پهتس، جتي ڪتابن جي نالي ۾ الائي ڪهڙي سن، ڪهڙي پني ۽ ڪهڙي مس جي ڇپائيءَ جا

ڪتاب رکيل هئا. جن کي پڙهڻ وارو مفت ۾ به کڻڻ کان انڪار ڪري. چيٽن جي باهه ڏُڪائڻ لاءِ انهن ڪتابن جا پنا ڀارڻ لاءِ سو صحيح هئا. ڪتاب نه ملڻ ڪري ڏاڍي اپاٽڪائي ٿي. پر جيئن تيئن ڪري اپوح جهڙي پرديس ۾ وقت گذاري ملاڪا موٽيس. ڪتابن جي ڳالهه تان اپوح جي بمبئي شاپ وارو ارجن ياد ضرور ايندو هو. چي:

"سائين ڪتاب ڪٽي وڃو، قيمت جي چنتا نه ڪريو."

اڄ جڏهن هڪ دفعو وري ان دڪان جي پر ۾ بيٺو هوس ته سوچيم ته ليئو پائي ڏسان ته 'چنتا نه ڪريو' وارو همراهه آهي يا نه؟ هن دفعي ڪتابن جو تعداد ڪجهه وڌيڪ هو. پاڻ غائب هو. چيني درزين کان سندس پڇيم ته ٻڌايائون "هينئر هينئر ڪتابن جا ڪٻٽ بند ڪري چاٻي ڪٽي نڪتو آهي ۽ ڏهين کان اڳ نه موٽندو. سيان آچر (موڪل جو ڏينهن) آهي. هاٽي پرينءَ سومر تي اچجو."

هڪ بي ڳالهه ياد آئي ته پهرين دفعي ڪتابن جي پچر ڇڏي ارجن کان پتلون سبرائڻ جي ارادي سان سلائيءَ جو پڇيم. هن چيني درزين سان سربات ڪري ٻڌايو ته سنڌي هجڻ ڪري هو مون کان پتلون جي سلائيءَ جا فقط پنجتيهه ڊالر وٺندو. ان کان گهٽ بنهه نٿي ڪيائين. تنهن تي چيومانس ته "لالا سنگاپور ۾ ته ڪپڙي سميت

تيهہ ڊالر تا وٺن. ملاڪا ۾ پنجتيهہ ڊالر پر ڪپڙي سميت. هتي اپوح ۾ تو وٽ فقط سلائيءَ جا پنجتيهہ ڊالر چو؟ سوني تند سان سبرائي ڏيندين ڇا؟”

جواب وري ساڳيو ڏنائين: ”سائين اڳهہ جي چنتا نہ ڪريو...“ ۽ آئون بہ ان ’چنتا‘ مان اهڙو بيزار ٿي پيو هوس جو اڄ جڏهن خبر پئي تہ هو موجود نہ آهي تہ ڪو اهڙو افسوس نہ ٿيو. جيتوٽيڪ نون آيل ڪتابن مان هڪ بہ ڪتاب منهنجو ڌيان ڇڪائي رهيا هئا.

ٻئي ڏينهن (آچر تي) هوٽل ۾ پنهنجي ميري قميص ۽ پتلون ڌوتم. جيسين سڪن تيسين هوٽل جي ’روم ميڊ‘ (ڪمرا صاف ڪندڙ عورت) هلي ويئي، جنهن ڪپڙا پڻ استري ڪيا ٿي. هتي ملائيشيا ۾ ڌوٻيءَ جو دڪان شايد ئي ڪنهن ڳوٺ يا ننڍي شهر ۾ هجي. جيتوٽيڪ اسان جي ننڍڙي ڳوٺ ۾ ئي ٻڌن ڪن ڪتي/ ڌوٻي/ لانڊري مين، ڊراءِ ڪلينر_ يا جيڪي سمجهو، جا دڪان هوندا. پاڻ سان استري نہ آندي هيم سو ان لاءِ نيٺ سوچي اهو گس ڳوليم تہ ارجن جي دڪان تي هلي هن جي درزين جي استري استعمال ڪجي.

اسان جي ڳوٺ جي ڪتابن جي مشهور ۽ پراڻي دڪان ’ميمن بڪ اسٽور‘ جي مالڪ شمس الدين ميمڻ وانگر ارجن بہ

سدائين حيران پريشان. ڏاڙهي وڌيل ۽ پيراڏ چمپل ۾ اڌ ٻاهر. ڪِٽر ڪِٽر ڪري اچي اڳيان بيٺو. ٿورو ئي اشارو ڏنو مانس ته يڪدم سڃاڻي ويو.

"اڙي يار ڪٿي آهين تون؟ ڇٽي وئين ته اچان ٿو. اڄ سٽن مهينن بعد وريو آهين."

دل ۾ چيم ته ڏاڍي ٻڌايائين! يا ته سندس يادگيرو تمام تيز آهي جو بلڪل صحيح مدو ٻڌايو اٿس. يا ته ڪو گراهڪ ئي ڪونه ٿو اچيس. چيومانس:

"اچان ڪيئن؟ تنهنجي ڪتابن جا اگهه اهڙا آهن جو خريد ڪرڻ پنهنجي وس جي ڳالهه ناهي."

مون اٽندي ئي اها ڳالهه ان ڪري ڪئي جيئن سندس وڌي اگهه جو احساس تئيس ۽ شرم ڪان هن دفعي گهٽ اگهه ٻڌائي. پر سائين ارجن پنهنجي ڇاتي ڪنهندي، اسان جي ڳوٺ واري شمس الدين ميمڻ وانگر سگريٽ جو ڪش هڻندي چيو:

"ياءُ منا! يلا چا ڪريان؟ منهنجي ڪتابن جي چونڊ ئي ڪجهه اهڙي آهي، ان ڪري مجبور ٿي اگهه وڌا رکيا اٿم."

مون کان ٿهڪ نڪري ويو. ڪراچيءَ ۾ بولٽن مارڪيٽ جي پرم ۾ گوري گارڊن ۾ جيڪي تور جي حساب سان پراڻا ڪتاب ملن ٿا

۾ اڪثر پان وارا ۾ ٻيا پڙيون ٻڌڻ لاءِ ونندا آهن. اهي بہ مواد ۾ منهن مهانديءَ ۾ هنن کان بهتر هوندا آهن. پر ارجن جي اها ڳالهہ مون دل ۾ نہ ڪئي ۾ نہ ارجن منهنجو ٽوڪ طور ڏنل ٺهڪ دل ۾ ڪيو. بلڪ منهن جو پڪو ٿي چيو: ”ادا نوانوي سيڪڙو ڪتاب آءُ پاڻ چوندي آڻيندو آهيان. منهنجا گراهڪ ٿي ڪجهہ اعليٰ معيار ۾ ٽيسٽ وارا آهن.“

ٻين لفظن ۾ هاڻ جي ڪتاب نٿو وٺان تہ ارجن جي حساب سان آئون سندس اعليٰ معياري گراهڪن مان نہ آهيان. پر يڪدم بان ڪرڻ بدران چيومانس:

”ارجن! تنهنجي دڪان ۾ هي منهنجون ٽيون دفعو آهي. مون کي تہ پاڻ کان علاوه ڪو ٻيو نيا ڳو گراهڪ نظر نٿو اچي.“ چرچي خاطر مون اجا وڌيڪ چوڻ پئي چاهيو پر نہ چيم. جو پر واري سلوني دڪاندار ۾ اسان جي ڳوٺائي شمس الدين وانگر سندس ڳالهيون پڻ مزيدار هيون ۾ هن وانگر پڙهيل ڳڙهيل بہ لڳو ٿي. پر پوءِ خبر پيئي تہ ارجن پڙهيو مئٽرڪ تائين بہ نہ آهي، باقي اسان واري ماسات شبير گهلوءَ وانگر جهونن انگريز ليکڪن جا اُٺَ ڪتابن جا پڙهي، انگريزي ڳالهائڻ ۾ اهڙو پڙ ٿي ويو آهي جهڙو شيڪسپيئر جي دور جو ماڻهو.

ڪتاب ڪڍڻ لاءِ ارجن کي ڪٽ چڙهيل ڪلفن کي کولڻ لاءِ ڇڱو منهن مٿو پٽڻو پيو. پوءِ جڏهن ڪپٽ کليو ته ڪا دير ڪتابن تان مٽي ڇنڊيندو رهيو.

"ارجن اهو ته ٻڌاءِ ته اصل ڪٿان جو آهين؟" مون پڇيومانس.

"حيدرآباد سنڌ جو آهيان. تلڪ چاڙهيءَ ڪان مٿي رهندا هئاسين."

چوڏاري فقط چيني ڇوڪرين کي درزڪو ڪم ڪندو ڏسي پڇيومانس ته آيا زال چيني اٿئي يا انڊين؟

"يار شادي شده ئي نه آهيان."

"ڇو ڀلا. چاليهن سالن جو اچي ٿيو آهين. اجا ڪڏهن شادي ڪندين؟" مون ڪيس ٻين ڳالهين ۾ بزي رکڻ چاهيو ٿي، جيئن آئون آرام سان ڪتابن جي جانچ ڪري وٺان.

"شادي ڪئي هيم. هڪ سنڌي ڇوڪريءَ سان پر گذارو نه ٿي سگهيو. مون کي هن Divorce ڪري ڇڏيو. (طلاق ڏيئي ڇڏي.)"

"هن شهر اپوح جي هئي؟" مون پڇيومانس.

"نه ملاڪا جي."

"ملاڪا ۾ ته ڪي سنڌي فئمليون نه آهن. هڪ ته پارواڻي وارا آهن، جن جو ملاڪا شهر کان ٻاهر دڪان آهي."

"هينئر سڀ ملاڪا مان لڏي ويا آهن. منهنجي زال وارا به تڏهن ئي ملاڪا ڇڏي ويا هئا." ارجن ٻڌايو.

"پوءِ ارجن هُن وڃي ٻي شادي ڪئي يا نه؟" مون پڇيومانس.

ارجن سگريٽ جو وڏو ڪش هڻي، پنهنجي وڏيل ڏاڙهيءَ کي کنهندي چيو: "Tidak-Tahu" (ملئي عام اصطلاح: معنيٰ 'ڪا ڄاڻ ناهي') ۽ پوءِ ڳاڙهيءَ انگريزي ۽ سنڌيءَ ۾ چيو: "جڏهن کو هاڻ واسطوئي نه رهيو ته خبرچار رکڻ مان اجايو درد پرائڻ ٿيو. جنهن جي وات نه وڃجي ان جو پنڌ ڇو پڇائجي. ان ڪري زندگيءَ جي ان باب کي ميساري ڇڏيو اٿم. هاڻ وري شادي ڪبي. ڳولا ۾ آهيان."

"اپوح جهڙو شهر جنهن ۾ چوڏاري چيني ۽ چيني آهن، ڪنهن پروفيشنل _ نوڪري يا واپار ڪندڙ چيني عورت جي ڳولا ۾ ته نه آهين." مون پڇيومانس.

"نه. چيني عورت ۾ ڏينهن رات جو فرق آهي."

"ڇا مطلب؟" مون پڇيومانس. "اهي ڏينهن جو هڪڙيون ۽ رات جو ٻيون آهن ڇا؟"

“نہ، نہ. منهنجو مطلب آهي سندن ڪلچر ۾ اسان جي ڪلچر ۾ ڏينهن رات جو فرق آهي. چينين جي رهڻي ڪهڻي، ڪاڌو پيتو، اٿڻي ويهڻي، ڪپڙو گندي سڀ مختلف آهن. ڪٿي ٿو گذارو ٿي سگهي.”

“پوءِ پلا ڪنهنجو سوچيو اٿئي؟ ملئي، تامل، سک يا ڪا يوريشين ڇوڪري؟”

“نہ. شادي تہ وري بہ پنهنجي ئي هم زبان ۽ ڪلچر واريءَ سان ئي ڪندس. هڪ اهڙي ٿي تہ ان جو مطلب اهو ناهي تہ سڀ سنڌي اهڙا آهن.”

مون ڪانئس سندس واپار جو پڇيو تہ آيا سندس دڪان ۾ ڪم ڪندڙ چيني درزي سندس رکيل آهن يا انهن جو الڳ ڪاروبار آهي.

“هن دڪان ۾ منهنجا فقط هي ڪتاب آهن. يعني رڳو هيءَ ڪنڊ منهنجي آهي باقي سڄو دڪان هنن چينين کي مسواڙ تي ڏنو اٿم. هي سڄو دڪان ۽ ان سان مليل پنيون گهر ۽ ماڙي منهنجي آهي. سواءِ ٻن ڪمرن جي رهائش وارو حصو پڻ مسواڙ تي ڏنو اٿم.”

“ڇو پلا؟” مون تعجب مان پڇيومانس، “تون پاڻ سڄو دڪان ڇو نٿو هلائين؟”

”ادا ڪٿي آهي ڏنڌو؟ بزنس سڄو ڊائون آهي. واپار ۾ ڪو مزو نہ رهيو آهي.“ هن ويجهو تي اها ڳالهہ ائين سُرياٽ ۾ ڪئي، ڄڻ اهم راز ٻڌائي رهيو هجي.

”واقعي ارجن! هوٽلون بہ خالي نظر پيون اچن ۽ دڪانن تي بہ خريدارن جي اها ريل پيل ناهي. هي رڳو هتي آهي يا سڄي ملائيشيا جو اهو حال آهي؟“ مون پڇيو.

”سڄي ملائيشيا بلڪ هن سڄي ريجن جو اهو حال وڃي ٿيو آهي. اڄڪلهہ بزنس ۾ پئسو لڳائڻ کان بهتر آهي تہ بئنڪ ۾ رکي ڇڏجي. گهٽ ۾ گهٽ پئسو تہ صحيح سلامت رهندو. مٿان ست اٺ سيڪڙو وياج، ڪميشن، نفعو يا فائدو_ يا ٻيو جيڪو نالو ان تي رکين_ اهو بہ ملندو رهندو. واپار ۾ تہ ٿوري بہ سستي يا اياڳ جهڳو جهڻ ڪريو رکي.“

”يار هي ڳالهيون تہ هاڻ پيون ٻڌجن تہ بزنس ۾ جوکم آهي. نہ تہ، تہ اهوئي ٻڌبو هو تہ نوڪري ٿوڪري آهي. وڌندڙ ڪم واپار آهي. خاص ڪري توهان جهڙا سنڌ ورڪي تہ وڏيائي واپار مان. هينئر تنهنجو هي حال ۽ ڳالهيون ٻڌي تعجب لڳي ٿو تہ واپار تہ ڪا بہ شيءِ ناهي.“

“واپارسڀ ڪجهه هو”، ارجن درستي ڪندي چيو. “پر اهو هاڻ نه رهيو آهي. 1960ع ڌاري تائين به اڍائي سؤ سال واپار جو سونهري دور هو. يعني انگريزن جي دور وارو زمانو ۽ ان کان ڪجهه اڳ وارا سال سنڌي ۽ چيني واپاري نه فقط هن ٽڙ: بئنڪاڪ، بورنيو، بجنگ ۽ باليءَ کان مسقط، موريشس، ممباسا ۽ موزمبق تائين ڪٽي ڪاڏو پر ويندي ڏورانهين علائقي: لاس پاماس، جئميڪا، فجي ۽ پين دور دراز پيٽن تائين پڻ واپار ذريعي راڄ ڪيو.”

“پر اڄا به ڪي ڪي ڊپارٽمينٽل اسٽور، شاپنگ آرڪيڊ ۽ سپر مارڪيٽون ڏسجن ٿيون ته گراهڪن سان اٽلن ٿيون.” مون چيومانس.

“ها اٿين آهي. مولا جو ملڪ هلي ضرور پيو. بيهٽو ناهي، پر هن وقت ڪمائين فقط اهي پيا جن جي سيڙپ هيڪاندي گهٽي آهي. باقي اسان جهڙا اٽي ۽ لٽي جي فڪر ۾ آهن.”

“تنهن جي معنيٰ ته واپار کان پاسو ڪرڻ چاهين ٿو.”

“نه. نه. اها ڳالهه ناهي. انتظار پيو ڪريان. جائزو پيو وٺان. جيئن ئي بهتر ڏينهن آيا ته وري شروع ڪبو. هونءَ بنهه بس به ناهي ٿيو. علائقو علائقو ضرور بدلجندو رهي ٿو. ڪو وقت هو هي بروسٽر روڊ واپار کان بلي بلي هو. پوءِ اپوح شهر جي نئين علائقي ۾ دڪان

ڪليا. منهنجي پريم دڪانن جا ڪپڙي جا واپاري اوڏانهن لڏي ويا. مون سستي ڪئي. اسان جوئي هڪڙو دڪان رهجي ويو. سو هڪ تي ڪير ڪپڙا وٺڻ ايندو.”

“پر اڪثر واپاري ساڳي ئي شيءِ وڪڻندڙ ڪي پريم رهڻ نه ڏيندا آهن، جيئن انهن جي هڪ هٽي رهي.” مون پڇيو مانس.

“نه. گراهڪ اتي گهڻا ايندا جتي هڪ ئي وڪر جا گهڻا دڪان هجن، جتي جهجهي ڪنڊ هوندي اتي ئي گهٽيون ڪيئليون (ماڪوڙيون) مڙنديون. ٿوري چپٽيءَ تي ڇا ايندين. ساڳيو حال وڪرءِ گراهڪن جو آهي.”

“پوءِ تون ڇو نٿو شهر جي نئين حصي ۾ هليو وڃين؟”

“مون کي تڏهن ئي وڃڻ کپندو هو. اها منهنجي غلطي هئي. اڄ جي منهنجو دڪان شهر جي نئين حصي ۾ هجي ها ته حالتون ڊيفنيٽلي وُوڊ هئِو بِن بيٽر (Definitely would have been better.) ان وقت اسان وٽ جيڪو ناڻو هو ان مان آرام سان هي دڪان وڪڻڻ بنا نئون خريد ڪري سگهيس ٿي، پر اسان اها غلطي ڪئي جو منهنجي پاءُ پينانگ ۾ وڃي دڪان کوليو ءِ اهو هلي نه سگهيو. تمام وڏو گهاٽو پيو. پٽ تي وڃي ڦهڪو ڪيوسين. هاڻ

جيسين ڪجهه پئسو ٿئي. شهر جي نئين حصي وارن دڪانن جي قيمت ٻه هاڻ گهٽ ۾ گهٽ ٻه لک ڊالر (تيرهن لک رپيا ڪن) ٿي ويئي آهي.”

انهن ڳالهين دوران مون هڪ ڪتاب جيمس مچنر جو ڳوليو. سوچيم ته پيو ڪٽڻ بدران اهو وري به غنيمت آهي. پر شوڪيس مان ٻاهر ڪڍي ڏٺم ته آخري صفحا غائب هئا.

“هينئر ڪجهه ڪتاب انڊيا کان گهرايا اٿم. اهي پلا ڏس.”

ارجن هڪ ڪنڊ مان اٺ ڏهه ڪتاب ڪڍي ڏيکاريا. چار پنج ته يوگا، انڊين جادو ۽ هندو مئٿالاجيءَ جا هئا. ٻن ڪتابن منهنجو ڌيان ڇڪايو. هڪ `A Spy in Pakistan` هو جيڪو جاسوسي قسم جو ناول ٿي لڳو. جنهن جو نالو ڪجهه ٻه ٿي سگهيو ٿي پر پنهنجي ملڪ جو نالو ڏسي ان لاءِ ڪنيم ته پاڙي واري ملڪ جا لکيو آهي. ٻيو ڪتاب هندوستان جي مشهور تاريخدان، سرڪاري ڪاموري، وڪيل، اخبار جي ايڊيٽر، سک _ خوشونت سنگهه جو لکيل هو. ٻئي هڪ سؤ ڪن صفحن جا ٿيندا. هندستان ۾ سندن قيمت ڏهه ۽ چوڏهن رپيا آهي جيڪا پهرين صفحي تي لکيل هئي. پر ارجن جو ضد ته هڪ هڪ جا ڇهه ڊالر (چاليه چاليهه رپيا) وٺندس.

“پيلي ڪجهه ته گهٽ ڪر.”

"سائين اگهه تي ڪمپرومائيز نه...."

"چڱو چڱو، پلا هي به ڪٽانءِ ٿو." ڪيسي مان پئسا ڪڍندي چيومانس، "پلا هڪ ٻيو ڪم، استري ملي ويندي؟ قميص ۽ پتلون استري ڪرڻي اٿم."

"ها، ها. ضرور، اچو هيڏانهن رکي آهي."

اندر جتي دڪان ختم ٿي، گهر شروع ٿيو ٿي، اتي هڪ ننڍي ٽيبل تي ڪجهه خاڪي وڏا پنا پيا هئا، جنهن متان هڪ پراڻي زماني جي استري رکي هئي. پر ۾ ايتري ئي پراڻي زماني جي هڪ سبڻ جي مشين هئي، جنهن جو نالو به گسي چڪو هو. ان کي هڪ چيني ڇوڪري هلائي ڪو وڳو سبي رهي هئي ته ٽيپ رڪارڊر تي وڄندڙ ڪنهن چيني ڳاني تي ڪنڌ ڌوڻي رهي هئي. ڳانو پڪ ڪو Latest Hit لڳو ٿي، جو جيسين ڳانو ختم ٿيو تيسين به ٽي دفعا انگريزيءَ ۾ Where is the Switch? ۽ ٻه ٽي دفعا ملئيءَ ۾ `Mana Suis` (سئچ ڪٿي آهي) پڇندو رهيس، پر جواب نه ڏنائين. ڳاني ختم ٿيڻ تي ڪنڌ لوڏڻ به بند ڪيائين ته سبڻ جي مشين به _ جنهن جي موٽر جي تار، ٽيپ رڪارڊر ۽ پکي جي تار هڪ ئي اڌ پوائنٽ ۾ پيل هئي. ماچيس جي تيلي ڪٽي استريءَ جون

اگهاڙيون تارون بہ ان اڌ پوائنٽ ۾ ٻين اگهاڙين تارن سان گڏ ٽنبي ٻَٽڻ کي آن ڪيم. ڪو بہ ڌماڪو نہ ٿيو. ٽيپ رڪارڊر وري وڄڻ لڳو. مشين جو ڦيٿو ۽ چيني ڇوڪريءَ جو ڪنڌ وري ڌڏڻ لڳو ۽ انهن مڙني شين سان گڏ هن دفعي، استريءَ ۾ حرارت پڻ وڌڻ لڳي. اتي هڪ اڇن وارن واري پنجاهہ کن سالن جي انڊين عورت اڇي ويڪري پجامي ۽ چولي ۾ پرواري ڪمري مان نڪري سامهون اچي ويٺي.

ارجن ان وقت لنگهندي ٻڌايو تہ هوءَ سندس فوت ٿي ويل ڀاءُ جي زال آهي. مون کان سنڌي ۽ انگريزيءَ ۾ خبرچار وٺڻ لڳي. پاڻ سنڌي پڙهي بہ سگهي ٿي جو سنڌ ڇڏڻ وقت ويهہ پنجويهہ ورهيہ کن ڄمار جي هئي.

"سنڌ ڇڏڻ بعد مدراس آيس. پوءِ شاديءَ بعد هتي ملائيشيا ۾." هن ٻڌايو.

"ٻئي دفعي آيس تہ تولاءِ سنڌي ڪتاب ۽ اخبارون کڻي ايندس." مون چيومانس.

"دل ڏاڍي چوي ٿي تہ هڪ دفعو حيدرآباد هلي ڏسجي. پر اسان کي الائي اچڻ ڏيندا يا نہ." هن چيو.

"توهان تہ هاڻ ملائشين ٿيائو. پاڪستان ۾ تہ انڊيا جا رهاڪو بہ گهمڻ ڦرڻ لاءِ ايندا رهن ٿا."

”پلا سنڌي اجا آهن؟“

”جڏهن توهان سنڌ ڇڏي تڏهن بہ هئا ۽ اڄ بہ آهن. هر شهر، هر ڳوٺ ۾ سنڌي رهن ٿا _ مسلمان بہ تہ هندو بہ.“

”اهو ڪيئن پلا. هندو مسلمانن جا جهيڙا نٿا ٿين؟“

” ائين تہ هندستان ۾ بہ ٿيندا رهن ٿا پر جيستائين منهنجي توري گهٽي ڄاڻ آهي، هندو مسلمانن کان وڌيڪ تہ چاندين، مگسين ۽ شيخن، ميمڻن جا جهيڙا ٿين ٿا.“

”هندو سنڌي روزگار لاءِ ڇا ڪن؟“ هن پڇيو.

”اهوئي اڳ وانگر واپار ۾ بہ آهن تہ سرڪاري ۽ خانگي نوڪرين ۾ بہ.“

”مون تہ ٻڌو آهي تہ انهن کي نہ نوڪري آهي نہ واپار.“

”اهي ڪنهن دشمن جا اڏيل افواهہ ٿي سگهن ٿا. منهنجا هندو دوست ۽ واقفڪار تہ واپاري ۽ واڏا آهن تہ مئجسٽريٽ ۽ مرچنٽ نيوي جا آفيسر پڻ. باقي عام بيروزگاري ڪٿي گهٽ ڪٿي وڌ ضرور آهي.“

پوڙهي تعجب مان ٻڌندي رهي ۽ پوءِ ٿڌو ساهہ کڻي چيو:

”تنهن جي معنيٰ اسان بيوقوف هئاسين جو سنڌ ڇڏيسين. اسان تہ اهو

ئي ٻڌندا رهياسين ته سنڌ ۾ سنڌين کي ماري ڇڏيائون. ٻچيلن کي زوريءَ مسلمان ڪيو اٿن. ۽ هاڻ وري اهو پيا ٻڌون ته سنڌين وٽ جيڪي ڪجهه گهر گهاٽ، زر زمينون آهن انهن تي قبضو ڪيو پيو وڃي.” هوءَ هندستان کان آيل ڪجهه پراڻين اخبارن کي جن ۾ اهو پڙهيو هئائين، ڳولڻ لاءِ اٿي.

“توهان اخبارون ڳولڻ جي اجائي تڪليف ٿيون ڪريو.” مون ڪانئس موڪلائيندي چيو، “آئون انڊيا جي اخبارن ۾ پاڪستان بابت ايندڙ هر خبر سچي نه سمجهندو آهيان ۽ ساڳي طرح پاڪستان جي اخبارن ۾ انڊيا بابت ڏنل خبر کي.”

“پر انڊيا ۾ ڊيموڪريسي آهي.”

“بلڪل ڊيموڪريسي آهي. ۽ ڊيموڪريسيءَ جي جياپي لاءِ آزاد پريس ضروري آهي. پر اها آزادي ماڻڻ جي ڪيتري آزادي آهي. ڪنهن ٻئي ملڪ جي مسئلن کي Exploit ڪرڻ يا ان بابت گهٽ وڌ لکڻ ته سنسرشپ وارن ڏينهن ۾ به ڪري سگهجي ٿو.”

آئون اسٽري ختم ڪري چڪو هوس. ارجن ڪتاب ۽ باقي پئسا منهنجي اڳيان رکي چيو:

“يار آئون پلا هلان ٿو، ڪجهه ڪم اٿم.”

"بس آئون به نڪران ٿو." ڪتابن واري ٿيلهي ۾ پتلون ۽ قميص وجهي ٻاهر نڪتس. ارجن سان گڏ پندرهن سورهن سالن جي هڪ ڪارسري ڇوڪري به هئي _ جيڪا تامل ڪان گهٽ ۽ ملئين ڪان وڌيڪ ڪاري لڳي رهي هئي. ڪتاب ڳولڻ مهل هوءَ دڪان ۾ آئي هئي ۽ سڄو وقت هڪ ڪنڊ ۾ ڪرسيءَ تي ويٺي رهي.

"هيءَ ڪير آهي؟ تنهنجي ڀاءُ جي ڌيءُ ته نه آهي؟" مون هن کي ارجن جي مائٽياڻي سمجهي پڇيو.

"نه. ادا ڪي ته اولاد نه ٿيو. هيءَ نوڪريءَ لاءِ آئي آهي. ماءُ تامل اٿس ۽ پيءُ سلوني. منهنجي دوست جي زال کي گهر ۾ ڪم لاءِ ڇوڪري کپي. سو ڪيس انهن وٽ وٺيو ٿو وڃان."

"هن ملڪ ۾ ماڻهن جو ڪيڏو نه چمپور (ملئي لفظ معنيٰ مڪسچر، ملاوت) آهي. تامل، سلوني، عرب، سک، انڊونيشي، جاواني، بالي، چيني، ملئي، يورپي هڪ ٻئي ۾ ايڏو مڪس اپ ٿي ويا آهن جو اصل نسل جي خبر نٿي پوي." مون دل ئي دل ۾ سوچيو.

ارجن ايڏو تڪو تڪو هلي رهيو هو جڻ ڪا ريل ڇٽڻ واري هيس. جيتوڻيڪ منهنجي هوٽل جو رستو به ساڳيو هو پر ارجن سان گڏ ماراٿان ڊوڙ ڊڪڻ کان ڪلِي موڪائڻ بهتر سمجهيم. هو مون کي

وري سندس دڪان تي اچڻ لاءِ پارتون ڪندو ’تامل سلوني‘ ڇوڪريءَ کي ٻانهن کان وهٽ وانگر ڇڪيندو ڳاڙين ۽ ماڻهن جي ميڙ ۾ گم تي ويو.

اپوح جي پاڪيزه هوٽل ۾ عشقي ڪواب

ملائيشيا جي اپوح شهر ۾ رهندڙ ڏکڻ هندوستاني مسلمانن توڙي هندن جون ننڍيون وڏيون ڪيٽريون ئي هوٽلون آهن. فقط جالان (شاهراهہ) ينگ ڪلثوم جيڪو سمجهو تہ حيدرآباد جي رسالا روڊ جيڏو مس ٿيندو، ان جي اوسي پاسي ۾ سلطانيا، حميده بانو، راجا ۽ رحمان نالي هوٽلون آهن. وچ شهر جي تہ هر اهم روڊ تي هڪ يا ٻہ اهڙيون هوٽلون ضرورو انڊيون _ جيڪي سڏجن جيتوڻيڪ 'انڊين' ٿيون پر صحيح معنيٰ ۾ اهي 'ڏکڻ هندستاني' سڏجڻ کپن جو انهن هوٽلن ۾ هڪ تہ فقط ڏکڻ هندستان: مدراس، ڪيرالا، بئنگلور وغيره جا ئي ڪاڌا ملن ٿا ۽ انهن هوٽلن جو معيار اهڙو ناهي جهڙو آمريڪا، انگلينڊ، يورپ، جپان، هانگ ڪانگ يا عرب دنيا جي مشهور انڊين هوٽلن ۾ نظر اچي ٿو، جيڪي در اصل اتر هندستان يا پاڪستان جي ماڻهن جون آهن ۽ جن ۾ مغلي يا اهڙا ڪاڌا تيار ٿين ٿا جيڪي يورپ ۽ آمريڪا جا گورا ماڻهو بہ پسند ڪن ٿا. سو اهي 'انڊين' هوٽلون حقيقت ۾ 'پاڪستاني' يا 'نارٿ انڊين' چئي سگهجن

ٽيون. باقي هي ملائيشيا واريون هوٽلون سائوٿ انڊين يا ڏکڻي هوٽلون سڏجڻ کپن.

ڏکڻ هندوستاني يا 'سائوٿ انڊين' هوٽل ڪيڏي بہ صاف هجي، ايئرڪنڊيشنڊ هجي پر منجهس اها سونهن ۽ خوبصورتي نہ هوندي جيڪا ولايت جي ملڪن ۾ 'پاڪستاني' يا 'نارٿ انڊين' هوٽلن: شيراز، شيزان، علي بابا، فاروق، مغل، مهاراجا، تاج محل، شالامار يا ٽپسي ٽاپسي جهڙين ۾ آهي.

ڏکڻ هندوستاني هوٽلن ۾ گهڻڻ سان ديڳڙن جي قطار آڏرياءُ ڪندي جن جا ڍڪ کولي چمچي سان ڪڪڙ، ڳائي، ٻاڪري يا مڇيءَ جي ڦنگي ٻوڙ جو جائزو وٺي، پنيان پنيان ايندڙ بئري کي ٻڌائي سگهجي ٿو تہ هي يا هو ٻوڙ کپي، پر پاڪستاني يا نارٿ انڊين هوٽلن ۾ ويهڻ بعد بئرو يا ڇوڪِري Set مينو پيش ڪندي ۽ آرڊر وٺڻ مهل نئپڪن ۾ ويڙهيل چمچو، ڪانٽو ۽ ڇري اچي رکندي. ڏکڻ هندستاني هوٽلن ۾ پاڻيءَ سان اڌ ڀريل اسٽيل جي ڪريءَ ۾ ڪٽ لڳل چمچن ۽ ڪانٽن جو ڍير اڳهين موجود هوندو. ان جي ڀرسان هڪ اونهي ٿالهيءَ ۾ ايڏو ئي ڪيلن جو ڍير رکيل هوندو. ڪن هوٽلن ۾ تہ ڪيڪن جون ڦارون ۽ چليل ۽ اوٻاريل بيضا پڻ نظر ايندا.

هڪ ٻيو فرق: ڏکڻ هندستاني هوٽلن ۾ هر پوڙ ۾ گرم
مسالا ايترا هوندا جو انگريز، عرب ۽ يورپي ته پري پر سريلنڪا جي
ڪارين مرين ۽ لونگن جي باغ جو مالڪ به اهو پوڙ کائڻ بعد صبح
تائين پڇتائيندو رهي.

اپوح ۾ ايڪسيلسر هوٽل جي پرسان ’پاڪيزه‘ نالي هڪ
انڊين ريسٽورنٽ آهي، پر اها ڏکڻ هندوستاني ٽائيپ هوٽل ناهي.
صاف سٿري ايئرڪنڊيشنڊ هال ۾ سائي رنگ جي غاليچي تي
ساڳي رنگ جون صاف سٿريون ۽ سٺي ڊزائين واريون ڪرسيون ۽
ميزون ڪنهن نارٿ انڊين، ڪشميري يا پاڪستاني هوٽل جو ڏيک
ڏين ٿيون. ڪم ڪار ڪندڙ ڇوڪرين جا نه فقط هڪ ئي جهڙا پهريل
وڳا صاف سٿرا ۽ اُجرا نظر آيا پر سندن جسم پڻ. ڦرموٽين وانگر
ڪڏهن ڪا ملئي ڇوڪري ڪاڏي جو ٿري ڪٽي هڪ در کان پئي آئي
ته ٻي چيني ڇوڪري خالي ٿيل ٿانوَ ٻئي در ڏي کٽيو پئي ويئي.
ننڍي ڪنڊ جي ڪنهن ڇوڪريءَ (هندوستاني، پاڪستاني يا
شايدپنجابي سِکڻِيءَ) گراهڪن اڳيان مينو پئي رکيو. ڪنهن
پورچوگاليءَ يا شايد ڪرنٽيءَ (اڌ انگريز يا يورپي ته اڌ ايشين) اينڊڙ
مهمان جو در وٽ آڌرڀاءُ پئي ڪيو.

سيني ڇوڪرين کي اڇن گلن سان سائي رنگ جا ڍگها فتنگ وارا چولا ، اڇي رنگ جا لکنوي نموني جا پاجاما ۽ مٿي تي اڇيون پوتيون هيون. اسڪرٽن، گوڏين، سارنگن (Sarongs) ۽ باجو ڪورنگن جي ڏيهه ۾ وڏي عرصي بعد اسان جي پاڪستاني يا هندستاني ڊريس ۾ ملبوس، هي PIA جي ايئرهوسٽس جهڙيون ڇوڪريون ڏسي، پهرين ته ڏاڍو عجب لڳو_ ڄڻ ڪنهن نمائش گهر ۾ آيو هججي. سمجهه ۾ نه پئي آيو ته آيا هيءَ هوٽل ڪنهن ڪشميريءَ جي آهي، اتر هندستانيءَ جي، پاڪستانيءَ جي يا ڪنهن هتي ئي لوڪل ملئي يا چيني همراهه جي! ڇوڪرين جي پوشاڪ مان ته صاف لڳو پئي ته پنهنجي ئي علائقي ۽ پاڙي جو ڪو ملڪ آهي، پر شڪلين مان ته ڪي ملئي لڳي رهيون هيون ته ڪي چينياڻيون. هڪ ٻه سک ۽ ڪرسچن پڻ هيون. بهرحال هوٽل انتظاميا ڪين تنگ پجاما ۽ مٿي تي پوتيون رکي سنو 'شو_پيس' ناهيو هو ۽ ملائيشيا جي هن هوٽل جي مالڪ کي _ جيڪو به آهي، ان کي دل ئي دل ۾ داد ڏيڻو پيو ٿي.

آرڊر وٺڻ واري ملئي ڇوڪري کان پڇيم :

"Siapa punya hotel inikah_ هيءَ هوٽل ڪنهنجي آهي؟"

"نياز عليءَ جي." هن وراڻيو.

"Di mana dia tinggal_ هو ڪٿي رهي ٿو؟"

"Di-Sini_ هتي ئي."

"پلا اصل ڪٿان ڪان آيو هو؟" مون معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

"Tidak tahu_ خبر ناهي. مون کي هتي نوڪري ڪندي ٿورو وقت ٿيو آهي. ڪائونٽر تي جيڪا ڇوڪري بل ٺاهي رهي آهي. اها سيٺ جي مائٽ آهي. ان کي خبر هوندي."

مانيءَ بعد دخل واري ڇوڪريءَ وٽ ويس جنهن جي قميص تي سندس نالو جنيرا لکيل هو. نالي مان ته نٿي لڳو ته آيا هوءَ هندو آهي يا مسلمان_ باقي مٿي تي ابوچٽيون ته هن هوٽل جي مالڪ چيناٽين کي به پارائي ڇڏيون هيون.

منهنجي پڇڻ تي هن انگريزيءَ ۾ ٻڌايو ته پاڻ اصل ۾ پاڪستاني آهي پرڄائي نيني ۽ پڙهي هتي ملائيشيا ۾، سو اڙدو رڳو ٿورو سمجهي سگهي ٿي باقي ڳالهائي انگريزي ۽ ملئي زبان ۾ ٿي. ڪيس اها خبر نه هئي ته سندس وڏا پاڪستان جي ڪهڙي حصي

ڪان هتي آيا. ”هوٽل جو مالڪ نياز علي البت ان بابت ٻڌائي سگهندو.“

هوٽل جو مالڪ نياز علي ان وقت ٻاهر اپوح ڪلب ۾ ويل هو، پر منهنجي خواهش تي هوٽل جي سينئر ڪمدار ڪرتار سنگهه فون ملائي ڏنو.

رسمي خير عافيت بعد جڏهن نيازي عليءَ کي ٻڌايم ته آئون ملاڪا جي نيول اڪيڊميءَ کان هتي آيو آهيان ته هن هڪدم وراڻيو: ”توهان سان ته پهرين به ملاقات ٿي چڪي آهي.“

دل ۾ سوچيم ته شايد سنگاپور يا ڪوالالمپور ۾ ٿي هجي، جيڪي وڏا شهر آهن ۽ اڪثر ڪيترن سان ئي ملاقات ٿيو وڃي.

”سائين ڪٿي؟“ پڪ ڪرڻ لاءِ مون پڇيو.

”هتي ئي. توهان کي اپوح ۾ هڪ دفعي هوٽل جو ڪمرو نه پئي مليو. توهان ملاڪا کان آيل هئا.“

اهو ٻڌي مون کي هڪدم ياد اچي ويو ته درٻيلي جي ڪئپٽن احمد حسين مخدوم هن هوٽل ۽ هن همراهه بابت گذريل سال ٻڌايو هو ته ملاڪا کان پينانگ ويندي هن کي اپوح ۾ رات پئجي ويئي هئي. ڏياريءَ جي موڪلن ڪري هوٽلن جا ڪمرا اڳهين پريل هئا. آخر ٿڪجي، ماني کائڻ لاءِ هو هن پاڪيزه ريسٽورنٽ ۾ آيو، جتي

ساڻس ملاقات ٿي هئي. نياز علي هتي جو پراڻو شهري ۽ گهڻي ڏيٺ ويٺ وارو هجڻ ڪري ڪئپٽن مخدوم وارن کي هتي جي هڪ هوٽل Tambun – Inn ۾ ڪمرو وٺرائي ڏنو هو.

مون نياز عليءَ کي ٻڌايو ته اهو آئون نه پر منهنجوئي هڪ دوست هو جنهن توهان جي ان ڳڻ جا ڏاڍا تورا ميڃيا هئا ۽ هو اڄڪلهه برونائي ۾ آهي.

”توهان هتي ڪلب ۾ اچو ته توهان کي هتي جي دنيا ڏيکاريان.“

”حياتي رهي ته ٻئي دفعي ضرور ملاقات ڪبي.“

مون ڪيس پنهنجي وندر _ ’لکڻ‘ بابت ٻڌايو ۽ ڪانئس فون تي ئي سندس ملائيشيا ۾ اچڻ بابت پڇڻ چاهيو ته آيا هتي هو پاڻ آيو هو يا سندس پيءُ ڏاڏو؟

”ادا سائين. هتي ملائيشيا ۾ اسين پراڻا آيل آهيون. ايتريقدر جو آئون ته هتي ڄائس پر منهنجو والد صاحب مير عالم، جيڪو هاڻ چوراسي سالن جو آهي، اهو به هتي ڄائو. ملائيشيا ۾ اسان جو ڏاڏو مهرالدين آيو هو _ اڄ کان نوي يا سؤ سال کن اڳ. هو تن ڏينهن ۾ انگريز حاڪمن جي برٽش آرميءَ ۾ هو. هتي اچڻ کان اڳ هو ڪجهه

سال برما ۾ پڻ رهيو. انهن ڏينهن ۾ هتي اپوح ۾ ته چا پر ڪوالالمپور ۾ به اجا ڪي ٻه چار ڪچن گهرن جا پاڙا مس هئا. مچر، جيت، نانگ بلائون _ چوڏاري گهاٽا ٻيلا ۽ جهنگ هو. انهن ڏينهن ۾ پنهنجا شهر: دهلي، لاهور، ڪلڪتو ايئن هئا جيئن اڄڪلهه لنڊن، ٽوڪيو، نيويارڪ سمجهيا وڃن ٿا. پر ڏاڏي جي روزي هتي لکيل هئي. هو پيٽ گذر خاطر هتي ئي رهي پيو. اڄ الله جي فضل سان هنن ملڪن ترقي ڪري ورتي آهين، ۽ اسان به سکيا ستابا آهيون. هونءَ اسان جا مائٽ مٽ اجا به گلبرگ لاهور ۾ رهن ٿا، جن وٽ ايندا ويندا آهيون. گذريل سال آئون به لاهور ويو هوس. پنجابي ۽ اڙدو به صاف اچيم ٿي. باقي هاڻ ٻار ننڍا ڳالهائي سگهن. گهر ۾ جيتوڻيڪ اسان وڏا ڳالهائيندا آهيون ته هو ٿوري ٿوري سمجهيو وڃن.”

نياز عليءَ ڪان فون تي موڪلائي هوٽل مان نڪتس ٿي ته ياد اچي ويو ته مينيو تي ڪاڏن جا ٻه چارا نرالا نالا پڻ ڏٺا هئم. پر ۾، پاڪيزه هوٽل جي يونيفارم _ ڪڙتي پاجامي ۾ ٻيٺل چيني ڇوڪريءَ ڪان ڪاڏن جي لسٽ جو مينيو گهرائي پُوري، نانن ۽ چپاتين جي مختلف قسمن ڪان علاوه انهن نرالن ٻوڙن جا نالا پڻ نوٽ ڪيم، جيڪي خاص نياز عليءَ جا ايجاد ٿيل ٿا ڏسجن. جيئن ته پنجين ڊالرين في پليٽ وارا ڪڪڙ جا ٻوڙ: چڪن مهاراجا، چڪن وندالو ۽

چڪن ريندانگ_ ڪشميرين، ڏکڻ هندستانين ۽ ملئي ماڻهن جي پسند کي ڌيان ۾ رکي رکيا ويا آهن.

ڪاڏن جي ڏگهي لسٽ تي پاڇيءَ وارا پڪوڙا ۽ پشوري ڪوابن کان علاوه ٻي ڊالرين پليٽ وارا ’عشقي ڪواب‘ پڻ هئا. ڪهڙن عاشقن کي ڌيان ۾ رکي اهو نالو ايجاد ڪيو ويو آهي ۽ ان ۾ ڪهڙا مرچ مسالا ۽ ٽوٽا ڦيٽا ملايا وڃن ٿا_ پاڪيزه هوٽل جي مالڪ نياز عليءَ سان ٻئي دفعي ملاقات ٿي ته اهو ضرور پڇندوسانس، جنهن کي پنهنجي گراهڪن جو ايڏو خيال آهي جو هٽ ڏوئڻ واري ڪونديءَ تي وڏن اکرن ۾ ڪرمچند گانڌيءَ جو انگريزي ۾ چيل گراهڪن بابت قول فريم ڪرائي هڻائي ڇڏيو اٿس ته: “گراهڪ توهان لاءِ نعمت آهي، گراهڪ جو خيال رکڻ توهان جو فرض آهي...” وغيره وغيره.

گانڌيءَ بابت پڙهيو مون به ڇڱو خاصو آهي پر اپوح ۾ نياز علي جي پاڪيزه ريسٽورنٽ ۾ هٽ ڌوئڻ وقت مون کي اها ڄاڻ ٿي ته ڏکڻ آفريڪا ۽ هندوستان جي مشهور وڪيل ۽ سياستدان هوٽل ۾ ايندڙ گراهڪن بابت به ڪو قول فرمايو آهي!

اپوح (IPOH) اميرن جو شهر

اپوح ڪروڙپتين جو شهر پڻ سڏيو وڃي ٿو. اوائلي ڏينهن ڪان ٽين (Tin) جي ڳولا ۾ هتي آيل همراهه، هن ڌاتوءَ مان امير ٿي ويا. اپوح شهر پيراق جي ڪنتا ماٿريءَ ۾ آهي، جيڪا دنيا ۾ ٽين جي ڪاڻين ڪان مشهور آهي. ٽين جو واپار ۽ ڪارخانا اڄ تائين هلندا اچن. جن ماڻهن ڪالهه هتي اچي ٽين جي کوٽائي جو ڪم ڪيو سي اڄ امير ۽ دولتمند آهن.

دڪانن ۽ گهرن ۾ اپوح شهر ڪجهه ڪجهه ڪوالالمپور جهڙو ماڊرن لڳي ٿو ۽ ماڻهن جي پوشاڪ ۽ رهڻي ڪهڻيءَ مان سنگاپور جهڙو_ جتي گهڻا چيني ماڻهو آهن ۽ چيني ۽ انگريزي زبانون عام ڳالهايون وڃن ٿيون. ملاڪا، سريمبان ۽ الور استار به چڱا وڏا شهر آهن، پر اتي وري ملئي ماڻهو گهڻا آهن ۽ زندگي ڪجهه ڳوٺاڻي نموني جي پرسڪون ۽ سست رفتار نظر اچي ٿي. پر اپوح ۾ گوڙ گهمسان، دانهون ڪوڪون ۽ هل هنبوچو ڪجهه ڪجهه سنگاپور ۽ هانگ ڪانگ نموني جو آهي. ڪارين لارين جي انجڻين ۽ هارنن جا آواز هڪ طرف پيا ايندا ته دڪانن ۽ هوٽلن مان هانءُ ڦاڙ چيني ۽ انگريزي گانن جون رڙيون ٻئي طرف. ملاڪا، جوهور، ننگري

سيمبيلان رياستن پاسي ملئي گهٽا هئڻ ڪري سوئر جي گوشت يا شراب جهڙيون شيون ڪلئي عام نظر نہ ايندين جو ملئي مسلمان گهٽا آهن ۽ اتي جا چيني ۽ انڊين بہ سندن خيال رکن ٿا. پر اپوح پاسي چيني گهٽا آهن سو سوئر جو ٻوٽيون ٻوٽيون ٽيل گوشت تہ چا. ڪن ڪن چونڪن تي سچا سچا فراءِ ٽيل سوئر پين تي ٽنگيل نظر ايندا. جيئن پاڻ وٽ رستي جي ڪنارن ۽ بس اسٽاپن وارين هوٽلن تي ڪڪڙيون ٽنگيل نظر ايندين آهن. سڄي ملائيشيا ۾ چڪلن ۽ جسمن جي واپار تي جيتوڻيڪ سرڪاري طرح بندش آهي، پر هتي اپوح ۾ مساج پارلر، بيوٽي پارلر، هيلٿ هائوس، سانا باٿ جهڙن نالن سان ڳجهي طرح هر ڪم عام جام هلي ٿو جنهن تي حڪومت شايد اک ٻوٽ ان ڪري ڪريو ڇڏي، جيئن يورپ ۽ آمريڪا جهڙن امير ملڪن ڪان ٽوئرسٽ ايندا رهن ۽ ڊالر، پائونڊ، يين، مارڪ جو وهڪرو جاري رهي. سندس پاڙي وارن ملڪن _ ٿائلئنڊ ۽ انڊونيشيا ۾ تہ الائي ڇا ڇا پيو ٿئي.

اپوح ۾ جنهن هوٽل ۾ آئون رهندو آهيان، اهو علائقو بقول هتي جي ماڻهن جي سڌريل ۽ ماڊرن آهي، جنهن جي رستن تي وڏيون بئنڪون، آفيسون، نئشنل، سانيو ۽ سوني جهڙين جاپاني

ڪمپنين جا اليڪٽرڪ شين جا سهڻا دڪان آهن تہ باٽا، گچي (Gucci)، مئڪس فئڪٽر ۽ سئمسونائٽ جهڙين بين الاقوامي شين جا دڪان پڻ. ها سائين ان خيال کان هي علائقو بلڪل ماڊرن آهي، پر ان سان گڏ گڏ اسٽائلش نالن وارن مالش گهرن جي بہ کوٽ ناهي. هڪ ٽوئر ڪمپني جي ڪتاب موجب "ملائيشيا ۾ سڀ کان گهڻا مساج گهر_ صحت سٺي ڪرڻ لاءِ (يا خراب ڪرڻ لاءِ شايد) اپوح ۾ آهن." اهو بلڪل صحيح لڳي ٿو. منجهس مالش ڪرڻ واريون _ يا جسم جو سودو ڪرڻ واريون چيني ۽ ٿائي ڇوڪريون چاهي سهڻيون ۽ رومانٽڪ هجن يا نہ پر انهن اڏن جا نالا بيحد رومانٽڪ ۽ سهڻي لڳائي وارا آهن. رڳو Jn. Yang Kalsum روڊ جي آسي پاسي وارا نالا جيڪي ايندي ويندي پڙهڻ ۾ اچن ٿا: سمال وائيلڊ ڪئٽ (ننڍڙي جهنگراڙ ٻلي)، ڊارلنگ مساج سئلون، انجليق بئمبو تقانغ اروت (ملئي لفظ 'تقانغ' معنيٰ چاٽو، اروت معنيٰ 'مالش')، VIP، وائيلڊ هارس (جهنگلي گهوڙو)، نمبر 99 مساج هائوس، Red Rose، ٽري سسٽرز ۽ Pussy Cat مساج پارلر.

اڄڪلهہ حجامن جي دڪانن جا نالا بہ گهٽ رومانٽڪ ناهن. ان ساڳي روڊ تي جتي 'سن رائيز' ۽ 'فئنسي باربر شاپ' جهڙن عام نالن وارا دڪان آهن اتي The L2 Hair Shop، ڪارمن هيئر

پرفيڪشنسٽ (لنڊن پئرس)، Afod Hair Clinic، باب يوني سيڪس هيئر ڊزائين سينٽر ۽ Gift Hair Creative Workshop جهڙا پرڪشش ۽ اسٽائلش نالن وارا پڻ دڪان آهن جيڪي نالا سوچي سمجهي رکيا ويا آهن. جيئن پڙهندڙن تي رعب پوي ته وار ناهڻ واري خاتون آمريڪا، انگلينڊ يا فرانس جهڙن ملڪن مان اعليٰ تربيت وٺي وڏي قابل ٿي آئي آهي ۽ هوءَ وارن جا فقط اهي ڏهه پراڻا نمونا نٿي ٺاهي جيڪي گذريل پنجويهه سالن کان ڪراچيءَ جي ماڊرن هيئرڪٽنگ سئلون ۾ فريم ٿيل آهن. هوءَ پنهنجيون ڊزائينون به ايجاد ڪري سگهي ٿي. مثال طور داتو شيق (Dato-Shake)، ۽ مصبون صديق (Misbun) _ هتي جي مشهور ڳائڻي ۽ ٽينس جي رانديگر جي وارن جهڙيون عجيب ۽ نمايان ڊزائينون شايد.

ساڳي طرح جسم جي بناوت ۽ ميڪ اپ جا دڪان آهن، جيئن پاڻ وٽ شادي رات ’دلهن ميڪ اپ‘ ڪرڻ وارن جا دڪان آهن. اپوح جي انهن دڪانن جا نالا به گهڻ آرٽسٽڪ نه آهن. مثال طور: Joanne Beauty Therapist، انجلق بيوٽي ٿيراپي،

Instituete De Fiurrette Centre, Kim Beauty House, beaute ۽ ريگاليا بيوٽي ڪيئر وغيره.

اپوح ۾ شام جي ماني گهٽو ڪري هڪ ڏڪڻ هندستاني ’مسلم ريسٽورنٽ سلطانيا‘ ۾ کائي Chinese Methodist Church تائين واڪ لاءِ ويندو هوس. هن گرجا گهر کان اڳ هڪ هندو تامل جو اخبارن، رسالن ۽ ٽڪين، چوئنرن، سگريٽن، چاڪليٽن جي پيڊيءَ وٽ بيٺل هڪ نوجوان سک سان اڪثر هيلو هيلو ٿيندي هئي. هن ٻڌايو ته هو هتي جي ’اليڪٽرڪ‘ يا شايد ’پبلڪ ورڪس ڊپارٽمينٽ‘ ۾ سرڪاري ڪلارڪ آهي. وڏي موٽر سائيڪل تي چڙهي روزانو ان وقت پنهنجي تامل دوست سان ملڻ، ڪچهري ڪرڻ ۽ وقت پاس ڪرڻ لاءِ ايندو آهي. (اها وڏي ۽ سينگاريل موٽر بائيڪ رستي تان ڪٽي فٽ پاٿ تي بيهاريندو آهي.) آئون به ڪنهن ڏينهن ڪيڪاري لنگهي ويس تي ته ڪنهن ڏينهن بيهي ڳالهيون ٻڌم تي. سردارجي گهٽ پڙهيل هجڻ جي باوجود بيحد فضيلت ۽ تحمل سان ڳالهائڻ وارو. فقط ۽ فقط راندين _خاص ڪري فٽ بال جو شوقين لڳو ٿي. ويجهڙائيءَ ۾ پنجاب (انڊيا) ۾ ٿيل سکن جي آزاد رياست جي جدوجهد، مٿن ٿيندڙ ظلم ۽ قربانين بابت پڇيومانس ته غريب

کي ڪا خبر نہ هئي. ڦري گري وري گذريل ڏينهن جي ڪيڏيل فٽ بال مئچ جو ذڪر شروع ٿي ڪيائين.

اخبار واري سندس تامل دوست ٻڌايو: "هن کي اخبار رسالي پڙهڻ جو تہ صفا شوق ناهي، سو ڪيس ڪهڙي خبر تہ سندس اباڻي ڏاڏاڻي ملڪ ۾ ڇا پيو وهي واپري."

"هيءَ تہ اها ئي ڳالهہ ٿي تہ يار بہ تيلي، سينڌ بہ اٽيي." مون کلي وراڻيو مانس : "سردارجي چڱو ٿو ڪري جو نہ اوسي پاسي جي نہ ڏورانهين ڏيهہ جي خبرچار رکي ٿو. نہ ڏاهو ٿجي نہ ڏک پرائجي."

هڪ رات ان فٽ پاٿ تان لنگهي رهيو هوس تہ سردارجيءَ سان گڏ ويهن ٻاويهن ورهين جي هڪ ٺاهوڪي چيني ڇوڪِري بہ بيٺي هئي. ٻئي چونئرا کائي رهيا هئا، جن جي ٿيلهي هنن سٺ سينٽن ۾ تامل دڪاندار کان ورتي هئي. ڇوڪري ڇڊي ۽ گنجيءَ ۾ هئي ۽ پيرن ۾ اسپنج وارو چپل. برئيزيئر (باڊيءَ) کان بي نياز هئي، پر اکين تي هلڪو سائو 'آئي شيڊ' ضرور هوس. 'هيلو' ڪري آئون بہ بيهي رهيس. 'سردارجيءَ' کي تعارف ڪرائڻ کتو ٿي، پر ڇوڪريءَ سان تعارف ڪرائڻ بدران هن کان ٿورا چونئرا وٺي مون کي بہ کائڻ

لاءِ ڏنا. ان بعد ڪالهه واري فٽ بال مئچ جي رزلٽ جو اصل وڏو قصو ٻڌائڻ شروع ڪيو.

ٻه ٽي منٽ ٻيا صبر ڪري سردارجيءَ ڪان پنجابيءَ ۾ پڇيم ته هيءَ ڪُڙي ڪير آهي؟

”خبر ناهي.“ سردارجيءَ ڇوڪريءَ جي ٽيلهيءَ مان چونئرن جي ٻي مٺ ڪڍندي مون کي جواب ڏنو.

”ڏاڍي ٻڌايائين.“ مون دل ئي دل ۾ چيو. مون ڪان ٻه اڳ، سندس چونئرا پيا ڪائجن. ڳالهه ڳالهه تي تاڙا پيا ملائجن. وڏا وڏا ٽهڪ پيا ڏجن. پر اسان واري يار کي سندس اصل نسل جي ٻه خبر ناهي. بهرحال ملڪ ملڪ جو پنهنجو دستور. مون کي ٻه وقت پاس ڪرڻو (۽ چونئرا ڪائڻا هئا) سو ٻيٺو رهيس. ڳالهيون ته اهي ئي روز واريون _ يعني فٽ بال جون ئي هلنديون رهيون. پوءِ آخر جڏهن سردارجيءَ مخالف ڌر تي زبردست گول ٺيڻ جي جوشيلي خبر ٻڌائي تڏو ٿيو تڏهن کو شايد پاڻهي خيال آيس ۽ چيو: ”ٻي ليان (ڇوڪريءَ جو نالو) هتي مساج گهر ۾ ڪم ڪري ٿي. ڪڏهن ڪڏهن گراهڪ ايندو اتس ته پئسا مٽائڻ ۽ چونئرا ڪائڻ لاءِ هتي ٻيهي رهندي آهي.“

"انگريزي تہ ڏاڍي سٺي ڳالهائي ٿي. ڪافي پڙهيل لڳي ٿي." مون اڙدوءَ ۾ تبصرو ڪيو جيڪو سردارجيءَ هڪدم ترجمو ڪري ڇوڪريءَ کي ٻڌايو.

"صحيح ٿا چئو. پڙهيل آهيان." بي ليان مونکي مخاطب ٿيندي چيو. "ڪوالالمپور ۾ جاب بہ هوم پر پوءِ Quick Buck ڪمائڻ (راتو واهہ امير ٿيڻ) جي چشڪي ۾ اها آفيس جي نوڪري ڇڏي هتي مالش گهر ۾ اچي ويني آهيان."

گهڻو فري ڏسي، ڳالهين ڳالهين ۾ مون ڪانئس سندس هن نئين ڌنڌي بابت پڇيو تہ هوءِ هڪ نازڪ جسم تي ڪري مالش جهڙو سخت ڪم ڪيئن ڪري سگهي ٿي.

"صحيح معنيٰ ۾ جسم جي مالش يا آڌ صباح سرواڪ جي جهنگل جا ابون مرد ڪري سگهن ٿا يا وري چيني ۽ ملئي حجام، حڪيم ۽ طبيب. اهي ان ڪم جا ڄاڻو آهن ۽ آڌ ذريعي بدن جو سنڌ سنڌ ڪوليو رکن. جسم کي اٽي وانگر ڳوهي ٿڪل شرير مان سور درد ڪڍيو ڇڏين. اسان کي ڇا ٿو اچي! گراهڪن کي بہ خبر آهي تہ اسان کي ڇا ٿو اچي. ساڳئي وقت اسان کي بہ خبر آهي تہ گراهڪ ڇا ٿو چاهي. اڌ ڪلاڪ مالش جا ارڙهن ڊالر آهن. جن مان اسين فقط هٽڙا

لاهي ستل همراهه کي جاڳائي سگهون ٿيون. ڪي باڊي مساج چاهين، جنهن ۾ اسان کي اگهاڙو ٿي گراهڪ کي اگهاڙي جسم سان جسم ملائي مهٽڻو پوي ٿو، جنهن جو سڄي ملائيشيا ۾ مقرر اگهه پنجويهه ڊالر آهي. مالش جي پئسن ۾ اسان کي فقط چوٿون حصو ملي، باقي ٽي حصا مساج گهر جو مالڪ ڪٽي.جنهن مان هو بلڊنگ جي مسواڙ، لائيٽ، ايئرڪنڊيشنر، ڪمرن ۾ وڇايل هنڌ بسترا ۽ پوليس جو خرچ پکو ڪڍي.

”مالش کان علاوه گراهڪ کي وڌيڪ خوش رکڻ هرهڪ ڇوڪريءَ جو پنهنجو ذاتي معاملو آهي. ان لاءِ هوءَ گراهڪ کان ٿيهه کان سؤ ڊالر تائين وٺي سگهي ٿي _ پنهنجي سونهن سوڀيا، عمر ۽ نخري مطابق. اهي پئسا سمورا اسان جا ٿين. ان ۾ مساج گهر جي مالڪ جو ڪو به حصو پتي نه ٿئي. سال کن سنو ڪمايم، پر پوءِ ايڊس جي بيماري اهڙي اچي مشهور ٿي جو هاڻ ڪو پر ۾ ويهڻ کان به ڊڄي ٿو. گراهڪ اسان کان اسين گراهڪن کان.“

”فقط Aid's جو ڊپ ڇو؟ V.D ۽ ٻيون Sexually Transmitted بيماريون به ته خطرناڪ آهن، جيڪي سيڪس ذريعي هڪ کان ٻئي تائين پهچن ٿيون.“ مون چيو.

”اهي بہ پنهنجي جاءِ تي خطرناڪ آهن،“ بي ليان چيو، ”پر ان ۾ گراهڪ اهوئي سمجهندو هو تہ پينسلين جي سُئي يا ڪنهن ٻي دوا سان سندس علاج ٿي سگهندو. پر ’ايڊس‘ اهڙي موذي بيماري نڪتي آهي، جنهن جو في الحال ڪو علاج ناهي ۽ اها نہ فقط سيڪس سان پر چُمي ڏيڻ سان بہ ٿيو پوي. ماڻهو پوءِ تڙپيو تڙپيو مريو وڃي. سڄي دنيا ۾ ان بيماريءَ اهڙو ڏهڪاءُ مچايو آهي جو دنيا جو هي پراڻو ڌنڌو لوڏن ۾ اچي ويو آهي. سڄو ڏينهن ويٺيون مکيون ماريون. پلجي سلجي ڪو گراهڪ مس ٿو اچي. نہ تہ ان کان اڳ سڄو سال يورپي ۽ آمريڪي هڪ طرف ايندا هئا تہ عرب ۽ جپاني ٻي طرف. پر هاڻ هتي جا تہ ڇا پر ٿائليند، ڪوريا، فلپين، انڊونيشيا جا وڏا وڏا اڏا بہ بند ٿيندا وڃن.“

اپوح ۾ فقط ’مساج گهر‘ بہ نہ آهن. اپوح ۾ ڏسڻ لاءِ سهڻا پارڪ، ٻوڌين ۽ هندن جا مندر پڻ آهن تہ سکن ۽ عيسائين جا گوردوارا ۽ گرجا گهر بہ آهن. ’تُن رزاق‘ نالي هڪ وڏي لئبريري آهي. شهر مان لنگهندي ڪيترين ئي ڏڳهن متارن ۽ ويڪرن قبن واريون مسجدون نظر اچن ٿيون. تمبون (Tambun) نالي گرم پاڻيءَ جا

چشما آهن. شهر کان ٻاهر گهمڻ لاءِ لموت (Lumut) ۽ پنگکر (Pangkor) نالي ٻيٽ آهي.

اپوح شهر نين ۽ پراڻين شين جو مڪسچر آهي. ڪنتا ندي شهر جي وچ مان لنگهندي شهر کي ٻن اڌن ۾ ورهائي ٿي. هڪ ريلوي اسٽيشن وارو حصو جيڪو پراڻو شهر سڏجي ٿو ۽ درياهہ جي ٻي پر وارو حصو جتي اوچيون اوچيون عمارتون ۽ آفيسون آهن. پراڻي شهر ۾ اڄ کان سٺ ستر سال اڳ جون جايون آهن. ان جي هڪ حصي ۾ انگريزن جي زماني جي ريزيڊنٽ 'جي ڊبليو ڊبليو برچ' (J.W.W. Brich) جو يادگار 'گهنٽا گهر' اڃا موجود آهي. اپوح جي ريلوي اسٽيشن 1918ع ۾ ٺهي هئي.

اپوح جي 'گهوڙي ڊوڙ' بہ سڄي ملائيشيا ۾ مشهور آهي. چيني ۽ انڊين تہ جوا جا بيحد شوقين آهن پر ملئي مسلمان بہ هن قسم جي سرڪار طرفان اجازت ڏنل جوا (Horse Race) ۾ حصو وٺن ٿا ۽ هفتي ۾ بہ ڏينهن: ڇنڇر ۽ آچر تي ڪيترائي ماڻهو پنهنجو پئسو ۽ وقت گذارڻ لاءِ هتان اچي نڪرن ٿا.

Tiada Traffic Jam

ملائشيا ۾ رهندڙ سک هتي جي باقي ٽين قومن: ڏکڻ هندستاني، ملئي ۽ چينين کان وڌيڪ قداور، صحتمند ۽ ڳورا هجڻ ڪري نمايان لڳن ٿا. هونءَ ته ڏاڙهي ۽ پٽڪي ڪري سک پري کان پڌرو آهي پر اڄڪلهه ڪيترائي ماڊرن سک ڏاڙهي ۽ پٽڪي کان آجا ٿيو پيا هلن.

سٺي صحت ۽ قدبت ڪري سِکَ ملائيشيا جي پوليس ۽ فوج ۾ به آهن ته راندين ۾ به چڱا خاصا اڳيرا آهن. ڏٺو وڃي ته ملائيشيا جي سڄي آدمشماريءَ جو فقط ڏهه سيڪڙو انڊين (نندي کنڊ جا ماڻهو) آهن ۽ ان ڏهه سيڪڙو ۾ به ست سيڪڙو تامل، ٻه سيڪڙو ڪن ملباري، ملايالم ۽ گجراتي آهن. باقي هڪ سيڪڙي ۾ سِکَ، هندو، سنڌي، بنگالي، پاڪستاني پنجابي ۽ پٺاڻ اچي وڃن ٿا. سو ان حساب سان ملائيشيا ۾ سِکَ بلڪل ٿورا آهن، پر راندين ۽ ڳائڻ وڄائڻ جي پروگرامن ۾ ٽي ويءَ تي اڪثر نظر اچن ٿا. ڪيترا ته ملڪي ليول تي اهم حيثيت به رکن ٿا.

انهن مان هڪ تہ ’هرجيت سنگهہ‘ آهي _ ڏاڙهي ۽ پٽڪي وارو. ٿي ويءَ تان روزانو ملئي زبان ۾ خبرون پڙهندو آهي. جيئن اسان وٽ سالن کان پروفيسر سليم ميمڻ روزانو سنڌيءَ ۾ خبرون پڙهي ٿو ۽ ڪيس ٻچو ٻچو ٿو سڃاڻي. اهڙيءَ طرح هتي ملائيشيا ۾ هرجيت سنگهہ کي! ٻين وانگر اسان کي بہ تشويش ٿي تہ هتي جي ملئي سرڪار ملئي خبرن لاءِ هڪ سِکَ کي ڪيئن نوڪري ڏني _ جڏهن تہ هو ان ڳالهہ لاءِ چينين کي ئي گهٽ موقعو نٿا ڏين _ اهو سوچي تہ جيئن ملڪ ملئي ماڻهن جو آهي سو گهٽي کان گهٽيون نوڪريون ۽ وڌڻ ويجهڻ جا موقعا بوميپترن (ڌرتيءَ جي پٽڙن) کي ڏنا وڃن. پر پوءِ ان ڳالهہ کي مٽو پيو تہ هرجيت سنگهہ جي صحيح لهجي، رواني، ادائگي ۽ رنگ ڍنگ جو واقعي جواب ناهي. ڏکيا ڏکيا ملئي لفظ جيڪي جلديءَ ۾ اچاريندي ڪڏهن ڪڏهن ملئي نيوز ڪاسٽر بہ ٿڪي پوندا آهن. هرجيت سنگهہ لَس ئي لَس ائين پڙهي ويندو آهي جڻ ملئي زبان سندس مادري ٻولي هجي. ملئيءَ ۾ ڪتب ايندڙ عربي لفظ جهڙوڪ: انشاءَ الله، الحمدلله وغيره تہ ڇا پر هڪ دفعي پيراق جو سلطان گذاري ويو تہ ان جي موت جي خبر، جيڪا لڳي ٿو ڪنهن مسلمان خبرون پڙهندڙ کي پڙهڻي هئي، پر هرجيت سنگهہ جي ڊيوٽي هجڻ ڪري هن ئي پڙهي، جنهن جي آخر

۾ 'انا للّٰه و انا اليہ راجعون' ائين صحيح پڙهي ويو جڻ ڪو ملئي مولوي پيو پڙهي.

هرجيت سنگهہ ڪانپوءِ ٻئي نمبر تي ڊي. جي. ديوسنگهہ ٿي وي ڏسندڙن جي دلپسند سِڪُ شخصيت آهي. ڏاڙهي ڪوڙيل، سهڻو ۽ ڊگهي قد وارو هي جوان ملائيشيا جي مٿاهن ڳائڻن مان هڪ آهي. پاڻ مختلف هوٽلن، اسٽيج ۽ ٽي وي پروگرامن ۾ ملئي، پنجابي ۽ هندي گانا ڳائي ٿو. سندس هڪ فلمي هندي گانو: "ايک دو ــ ڪهني پي دو، تين چار ــ هو گيا هي پيار." اڄ ڪلهہ ملائيشيا ۽ سنگاپور ۾ تمام مشهور آهي ــ جيڪو هن ملئي ڇوڪرين سان گڏ ڊانس ڪندي هتي جي ٽي وي پروگرام "پشپا ورنا" ۾ پيش ڪيو هو.

'ديو سنگهہ' تازو هڪ مسلمان ملئي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي آهي ۽ پنهنجي نالي مان 'سنگهہ' جو لفظ ۽ 'ڪولو' ڪترائي مسلمان ٿيو آهي. هاڻ هو فقط ڊي. جي. ديو (D.J. Dave) سڏرائي ٿو. جنهن ملئي ڇوڪريءَ سان سندس شادي ٿي آهي، اها هن ملاڪا رياست جي آهي جنهن ۾ اسين رهون ٿا. سندس گهر اسان جي ٻر واري ڳوٺ مسجد تاناح ۾ آهي. پاڻ ملئي زبان جي شاعره آهي. ديوَ جا ڪيترائي ڳايل ملئي گانا سندس زال جا لکيل آهن.

گذريل هفتي هڪ 'اسٽيج' پروگرام تي ويءَ تان ڏيکاريو ويو، جنهن ۾ هتي جي مشهور ڳائڻن سڌيرمن، فرئنسز چندرواش، صفر غفار، ازلينا کان علاوه ڊي. جي. ديو پڻ هڪ گانو_ اڌ تامل ۽ اڌ هندي زبان ۾ ڳايو. ناظرين خوب ساراهيو ۽ تاڙيون وڄايون. ان زبردست داد جو ٿورو مڃڻ لاءِ ديو هيٺ لهي آيو ۽ اڳين سيٽ تي ويٺلن مان ڪجهه ماڻهن سان هٿ ملايو. هڪ سک به ويٺو هو، تنهن سان هٿ ملائي اڙدو / هنديءَ ۾ چيو: "ڪيسا هي؟"

اسين اهو پروگرام اسان واري سک ڪئپٽن تيجپال سنگهه سان گڏ ڏسي رهيا هئاسين. جهڙو ديو سک مهمان سان هٿ ملائي : "ڪيسا هي؟" چيو ته اسان کان کِل نڪري ويئي. ڪئپٽن تيجپال شڪي ٿي چيو: "ڏس ڪهڙو نڱ آهي. پنهنجن مائٽ ڪي ته وساري ڇڏيو اٿس پر پنهنجي پنجابي ٻولي ڳالهائيندي به شايد شرم محسوس ٿو ڪري."

ڪجهه ڏينهن اڳ هڪ ٻئي ڏاڙهي ڪوڙ سک جي شادي هڪ چيني ڇوڪريءَ سان ٿي گذري. هن جو نالو جڳجيت سنگهه آهي. پاڻ ملائيشيا جي رگبي (Rugby) ٽيم جو ڪئپٽن آهي. چيني ڇوڪري مارينا جان پاڻ به راندين جي دنيا جي ڄاتل سڃاتل شخصيت آهي. لڳاتار ٻه ٽي سال ڊوڙن ۾ ٽپن جي چئمپين ٿي

ٽرافيون کٽي چڪي آهي. شاديءَ بعد مارينا جان_ يعني مارينا جڳجيت راندين کان رٽائرٽيڻ جو اعلان ڪيو. سندس سک سان شادي ۽ راندين تان رٽائرٽيڻ جي اعلان تي هتي جي هڪ مشهور ڪارٽونسٽ لاٽ (Lat) اخبار ۾ ڪارٽون ڏنو هو ته مارينا جان کي هاڻ ميدان تي ڊوڙڻ ۽ ٽپ ڏيڻ جي ضرورت نه پوندي، جو هن کي هاڻ اهي موقعا سک جي رڌڻي ۾ اٽو ڳوهيندي ۽ اڦراٽا پچائيندي تمام گهڻا ملندا.

ملائيشيا ۾ رهندڙ سيني سکن جي زبان تي وي نيوز ڪاسٽر جڳجيت سنگهه جهڙي سٺي نه آهي. بلڪ سک ته پرائي ملڪ ۾ به پنهنجي پنجابي ايتري ڳالهائين ٿا جو جڻ امرتسر ۾ ويٺا هجن. جي ڏارئين زبان _ هندي، انگريزي يا ملئي ڳالهائين ٿا ته ان مان به سواد پنجابيءَ جو اچي ٿو. ان سلسلي ۾ پڻ ساڳي ڪارٽونسٽ جو هڪ ڪارٽون سک پوليس آفيسر بابت ڇپيو هو جيڪو سکن جي سادي طبيعت ۽ پنجابي لهجي ۾ ملئي ڳالهائڻ جي ترجماني ڪري ٿو.

يورپ ۽ آمريڪا جي وڏن شهرن وانگر ڪوالالمپور ۾ به مشغول رستن جي حالتن کان ڊرائيورن کي ريڊيو ذريعي آگاهه ڪيو

ويندو آهي تہ ڪهڙي رستي تي گهٽي ٽرئفڪ جام آهي ۽ ڪهڙي تي گهٽ، جيئن ڪارن، لارين وارا گهٽي ٽرئفڪ واري رستي ڏي وڃي وڏيڪ جئم ڪرڻ بدران خالي رستن تان لنگهي وڃن. ريڊيو اسٽيشن ڪي وقت بوقت مختلف رستن جي حالت کان آگاهہ ڪرڻ لاءِ سينئر پوليس آفيسر وائرليس رستي نياپا موڪليندا آهن.

ڪارٽون ۾ هڪ سڪ سارجنٽ جاسبير سنگهہ ڪوالالمپور جي هڪ اهم رستي _ جالان بنگسار بابت اڪين ڏٺو احوال ريڊيو اسٽيشن وارن کي موڪلي رهيو آهي جيئن اتان نشر ٿيڻ تي ڊرائيورن کي خبر پئجي سگهي. رستو گهٽي مينهن پوڻ ڪري پاڻيءَ سان ايڏو ڀڏل آهي جو پاسي کان بيٺل ڪار ۽ پاڻ گوڏن تائين اندر آهي. ايڏو پاڻي گڏ ٿيڻ ڪري رستو گاڏين کان خالي آهي، پر اها حقيقت ٻڌائڻ بدران سک جي رڙ پيئي پوي: ”هلو (هيلو!) ريڊيو ملائيشيا! جالان بنگسار ’تا ادا‘ (تيادا) ٽرئفڪ جئم“ (جالان بنگسار تي ٽرئفڪ بلڪل جئم ناهي.)

’نہ آهي‘ کي ملئي زبان ۾ ’تيداق ادا‘ چئبو آهي يا شارٽ فارم ’تيادا‘ پر سک ’هيلو‘ ۽ ’تيادا‘ چوڻ بدران پنجابي لهجي ۾ ’هلو‘ ۽ ’تا ادا‘ چئي رهيو آهي.

هاڻ پوليس آفيسر سڪ جي ان رپورٽ تي هلي جيڪو موٽر لاريءَ وارو درياه جهڙي جالان بنگسار جو رُخ ڪندو ان جي پيڙي تہ شايد تري وڃي پر موٽر لاري ضرور ٻڏنديس ۽ ٻڏنديس.

سڪون وارو هڪ ئي ڌنڌو

اسان جي انجنيئرنگ ڊپارٽمينٽ ۾ نئين آيل ملئي ليڪچرار مسٽر زين نورين هڪ ڏينهن نوڪريءَ مان بيزاري ظاهر ڪندي چيو: "جتي ڪٿي بي چيني لڳي پيئي آهي. هتي پڙهائيءَ ۾ شاگرد مٿي جو سور پيدا ڪن ٿا. جهاز تي وري خلاصي ۽ ورڪ شاپ وارا. فئڪٽري ۽ ڪارخاني جي نوڪريءَ ۾ مزورن جا مسئلا ۽ ڦڏا آهن. وچجي سو وچجي ڪيڏانهن. ڪٿي به سڪون نه رهيو آهي."

چيومانس: "زميندايءَ بابت ڇا خيال اٿئي؟"

منهن کي موڙو ڏيئي چيائين: "اهو ڌنڌو به 'آلو نور مٿي جو سور' آهي. روزانو هارين جا نت نوان هنگاما آهن." ٿورو ساهه پٽي چيائين: "ها زميندايءَ ۾ فقط هڪ پوک آهي ڪوڪونٽ پلانٽيشن (ناريل جي پوک) جنهن ۾ اجا سڪون آهي."

"اهو ڪيئن؟" مون حيرت مان پڇيو.

"ان ڪري جو پولڙا نه عيد برات جي موڪل ڪن ۽ نه پگهار وڌائڻ جي گُهر ڪن، نه وري طبي ۽ رهائشي سهولتن لاءِ مجرائين. ٻن ٽئن ڪيلن ۾ خوش."

”ڇا مطلب؟“ مون کي اجا تائين سندس ڳالهه ڇڳيءَ طرح سمجهه ۾ نه آئي.

”ان ڪري جو ناريل جي پوک لاءِ نه هاريءَ جي ضرورت نه ڪمي ڪاسبيءَ جي گهرج. هڪ دفعو ناريل پوکي پوءِ ٽن سالن بعد جڏهن فصل ڏيڻ شروع ڪن ته ٻه ٽي پولڙا رکي ڇڏجن، جن ڪان سڄو ڏينهن ناريل پٽرائي فقط ٻه ٽي ڪچا پڪا ڪيلا ڏيئي ڇڏ ته هو غريب ان ۾ ئي خوش.“

مون کي ان ڏينهن خبر پيئي ته هتي ملائيشيا ۾ هيڏن ڊگهن ناريلن جي وڻن تان ناريل لاهڻ جو ڪم پولڙا ڪن ٿا.

ملائيشيا ۾ مونڪي بزنس از گڊ بزنس

گذريل ڪالم / مضمون "سڪون وارو هڪ ئي ڏنڏو" ۾ پولڙن بابت لکي چڪو آهيان ته هتي ملائيشيا ۾ ناريل لاهڻ جو ڪم پولڙن کان ورتو ويجي ٿو. مون کي به خبر نه هئي پر پوءِ ان ڏينهن منهنجي ملئي دوست زين نورين ٻڌايو. ان بعد به ان کي ڪجهه سچ ڪجهه چرچو سمجهي مون ڳالهه وساري ڇڏي. ڪڏهن ڪڏهن رستي تي يا ملئي ڳوٺن ۾ ڪو ملئي همراهه پولڙي سميت ضرور نظر آيو ٿي. سندس هٿ ۾ ڏگهي رسي جو ڦورو هوندو هو، جنهن جي ٻي ڪنڊ پولڙي جي ڳچيءَ ۾ هوندي هئي. مون هن کي اهو ئي سمجهيو ٿي ته هي مداري آهي ۽ پولڙي جا ڪرتب ڏيکاري ٿو. جيتوڻيڪ هن جي ٻئي هٿ ۾ دهلڙيءَ بدران ڀرانگ (ڪاتيءَ جهڙو ڪپ) هوندو هو.

زين نورين جي مٿين ڳالهه ٻڌڻ بعد هڪ دفعي ڇا ٿيو جو ملاڪا کان سنگاپور باءِ روڊ ويندي، رستي تي موئر نالي هڪ ڳوٺ ۾ منهنجي ڪار جو ڦيٿو پنڪچر ٿي پيو. سو پاسي تي گهاٽن وڻن جي ڇانوَ ۾ گاڏي بيهاري ڦيٿو بدلائڻ ۾ لڳي ويس. ٿوري دير بعد ڪنهن جون دانهون ٻڌي هيڏانهن هوڏانهن ڏٺم ته هڪ ملئي همراهه

پنا اگهاڙا، گوڏ ۾ ٻينو آهي. هو مٿي آسمان ڏي نهاري رڙيون ڪري رهيو هو: ”پرڳي. پرڳي. ساتو لاڳي.“ (وڃ. وڃ. هڪ پيو به.) ”... تون تمان ستو نينگر آهين. واهه واهه...“ وغيره وغيره.

في الحال پانو جنڪ اتي ئي ڇڏي، ڏکهو ڳاهه لتاڙي ان همراهه ڏي وڌيس ته هو آسمان ڏي ڪنڌ ڪري ڪنهن سان ڳالهائي رهيو آهي. سندس هٿ ۾ وٽيل رسي هئي، جيڪا مٿي ناريل جي وڻ جي چوٽيءَ ڏي پئي وئي. ويجهو اچي ڏٺم ته اها پولڙي جي چيلهه ۾ ٻڌل هئي، جيڪو ناريل جي وڻ تي چڙهي ناريلن جو جائزو وٺي رهيو هو. ڪجهه پڪل ناريل ڇني هيٺ اڇليا هئائين. پر ان وڻ ۾ اڃا به ڪو هڪ اڌ پڪل ناريل رهجي ويو هو، جنهن تي پولڙي هٿ رکي مالڪ ڏي سوالي نگاهن سان ڏٺو تي ته جيئن مالڪ آرڊر ڏئي ته هو ان کي ڇني. مالڪ ”بڪان بڪان“ چوڻ شروع ڪيو معنيٰ اهو به نه، اهو به نه. آخر پولڙي ناريلن جي جهڳٽي ۾ اهو پڪل ناريل ڳولي ورتو، جيڪو ملئي همراهه کي ته هيٺان ٻيهي نظر آيو پئي پر پولڙي کي نه پئي آيو. پولڙي جيئن ئي صحيح ناريل تي هٿ رکيو ته همراهه شاباس ڏنس: ”باگوس، باگوس.“ ۽ پولڙو مالڪ جي ٻولي سمجهي يا لهجي جي سٽي انداز مان سمجهي ويو ته ڪيس اهو ناريل پٽڻو آهي.

هن پنهنجي پوين پيرن ۽ پچ ذريعي پنهنجو پاڻ کي مٿين ٽارين ۾ مضبوط ڪيو ۽ اڳين ٻن پيرن سان ان ناريل کي گهمائڻ شروع ڪيو. ٿن چئن ڦيرن بعد ناريل جي ڏانڊي ڇجي پئي ۽ ان ناريل اچي هيٺ ڦهڪو ڪيو. ان بعد مالڪ رسيءَ کي ٻي ناريل جي وڻ ڏي جهٽڪو ڏيئي "گي. گي." چيو يعني سڄي ملئي لفظ پرگي پرگي (و ج. و ج.) جو آخري حصو. پولڙو سمجهي ويو ته ڪيس هيٺ لهي پوءِ ٻي وڻ تي چڙهڻ بدران اتان ئي بل ڏيئي ٻئي وڻ جي چوٽيءَ تي وڃڻو آهي. هن هوا ۾ جمپ ڏنو. وڻ ڇڳو پري هو پر ان جي هڪ ٽاريءَ تي سندس هٿ پير ڦٻي ويا ۽ پاڻ بچائي ناريل جي وڻ جي چوٽي تي پهتو جتي ڪچن، پڪن، ننڍن وڏن ناريلن جا ڍير هئا. همراه هيٺان رڙ ڪري ڪيس شاباس ڏني: "باگوس."

ناريل جي ڏانڊي (Stem) جنهن ذريعي ناريل ٽاريءَ سان ڳنڍيل ٿئي ٿو، جيتوڻيڪ اهڙي ڪا ٿلهي نٿي ٿئي پر سوٽلي يا سٽيءَ وانگر سخت ٿئي ٿي ۽ فقط ڇڪ يا سَٽَ ڏيڻ سان ناريل ڌڪيو ٿو ڇجي. ناريل ڇنڻ جو اهو ئي سولو طريقو آهي ته ناريل کي ٻنهي هٿن ۾ جهلي گول ڦيرائجيس جيئن پولڙي ڪيو. ٻه چار وَٽَ ڪائڻ بعد ناريل جي ڏانڊي ٽٽيو پوي.

بهرحال ان ڪانپوءِ ڪيترائي دفعا پولڙن کي ناريل پٽيندو ڏسڻ جو موقعو مليو ۽ خبر پيئي ته پولڙن سان گڏ گهمڻ وارا مالڪ مداري نه پر ناريل پٽڻ وارا آهن. يعني چونڊو ڪرڻ وارا. ٽيهه چاليهه ناريل پٽڻ بعد پولڙي کي عيش ڪرائڻ لاءِ مالڪ هڪ ناريل کي ان پرانگ سان ڪٽي ان جو گودو پاڻ ۽ ڪيس ڪارائي ٿو.

هڪ اندازي مطابق ملائيشيا ۾ هرسال ويهه ڪروڙ کن ناريل لهن ٿا. خاص ٻنيون ته ايڪڙن جا ايڪڙ آهن پر گهر ۽ گهٽيءَ ۾ به ناريل نظر اچن ٿا. ملئي ماڻهن لاءِ ناريل وڏي اهميت رکي ٿو. رڌ پچاءُ ۾ هو بصر ۽ گيهه بدران ناريل جو چُورو ۽ ڪوپرو تيل استعمال ڪن. ڪچو ناريل جنهن کي هتي جي زبان ۾ ڪيلپا مُودا (Kelpa Muda) ٿا سڏين. (ڪيلپا معنيٰ ناريل ۽ مُودا معنيٰ جوان) ان جو پاڻي پيئن. ناريلن کي سُڪائي ڏونگهيون ٺاهين. ناريلن جا ڪوپا ٻارڻ جي ڪم آڻين ۽ وارن مان ڪرسيون ۽ گاديلا ٺاهين. جرمني جي مرسيڊيز ۽ فاڪس وئگن ڪارن جي سيٽن ۾ اندر جيڪي ڪک (ناريل جا وار) آهن، اهي ملائيشيا مان ايڪسپورٽ ٿين ٿا. ناريلن جي ٿارين مان گهرن جون ڇتيون ۽ ٻهارا ٺهن ۽ ٿڙن مان ڪامون ۽ ٿنيا. بهرحال ناريل ملئي ماڻهوءَ جي روز مره جي زندگيءَ

تي وڏو اثر رکي ٿو ۽ هن علائقي ۾ صدين کان تمام گهڻو ناريل آهي ۽ صدين کان هتي جا رهاڪو ناريل کي هٿن سان پٽيندا رهيا آهن. ناريل جو وڻ ننڍو آهي ته ان مان ناريل پٽڻ کو ڏکيو ڪم ناهي. اسان جي آفيسن ۾ گهرن اڳيان بيٺل ننڍن وڻن مان اسين به پٽيندا رهون ٿا پر جيئن جيئن وڻ وڏو ٿيندو وڃي ان تي هڪ ته چڙهڻ ڏکيو ٿيو پوي، ٻيو ان تي رهندڙ ماڪين ۽ ڏينين چيلاٽن جهڙا جيت ناريل پٽيندڙ همراهه کي پٽين ٿا. ان کان علاوه ڳاڙهيون تلهيون ماڪوڙيون الڳ ٿين ٿيون. جيڪي هٿ هڪ طرف چنن ٿيون ته گوڏ ۾ چڙهندڙ همراهه جي ٽنگن تي ٻئي طرف چڙهن. پولڙي جي جسم تي وارن جي تلهي ٻرِهجڻ ڪري هن جو ماڪيءَ جي مکين ۽ ڏينين کان بچاءُ ٿيو وڃي ۽ ڳاڙهيون ماڪوڙيون ته هن لاءِ عيد آهي، چوندي چوندي ڪائي ٿو جيڪي ٻرِ ۾ پڇيو وڃن. انهن کي، ٻرِ ۾ ڪک وجهي، ڪڍي ٿو ڪائي.

پولڙن ذريعي ناريل پٽڻ جو ڪم هاڻ ويجهڙائيءَ ۾ شروع ٿيو آهي. هاڻ ته ملاڪا جهڙي شهر ۾ پولڙن کي ناريل پٽڻ جي ٽريننگ ڏيڻ لاءِ اسڪول کلي ويا آهن. ڪي پولڙا فقط ڪچا ناريل پٽڻ جا ماهر ڪيا ويندا آهن ته ڪي فقط پڪل ناريل پٽڻ جا ۽ ڪي وري ٻنهي جا. وڏا وڏا زميندار پنهنجين ٻنين لاءِ ضرورت مطابق

پنهنجن پولڙن کي ٽريننگ لاءِ موڪلين ٿا يا اڳوات سکيا حاصل ڪيل پولڙا خريد ڪن ٿا. پولڙي کي هتي جي ملئي زبان ۾ مونيت (Monyet) سڏين، جن جا ڪيترائي قسم آهن. ناريل پٽڻ جي ڪم لاءِ جيڪو پولڙو گهڻو نظر اچي ٿو، اهو ڀ فوٽ ڊگهو ۽ وزن ۾ پندرهن ڪلو ڪن بيروڪ (Beruk) نالي پولڙو ٿئي جنهن کي انگريزيءَ ۾ Pig-tailed Macaque سڏجي ٿو. هي پولڙو سڄي ڏينهن ۾ ٽي چار سؤ ناريل پٽيو وجي.

ڪيترا ماڻهو گهر ۾ پوڪيل ڪجهه وڻن لاءِ پولڙو نہ پالين، پوءِ هفتي سوا پولڙي وارو هوڪو ڏيئي اچي لنگهي، ان کي سڏي ناريل لهرائين. ناريل پٽڻ جو اجورو سڄي ملائيشيا ۾ ستن ڪان ڏهہ في سيڪڙو آهي. يعني هڪ سؤ ناريل لاهڻ تي ست کن ناريل پولڙي وارو رکي ٿو_ يا اوترن جا پئسا وٺي ٿو_ جيڪڏهن توهان ناريل نٿا ڏيڻ چاهيو تہ.

ناريل پٽڻ لاءِ پولڙي کي سکيا ڏيڻ لاءِ پولڙي کي رسي ذريعي چڪي ويجهو ويهاري پهرين پنهنجا هٿ هڪ ناريل مٿان رکي ان کي گهمايو وجي ٿو، جيئن اهو چڱي ڪري پوي. پولڙو اهو سڀ ڪجهه ڏسندو رهي ٿو. ان بعد ٻئي ناريل تي پولڙي جا هٿ

جهلي ان مٿان رکيا ويندا هئا. پولڙي ۾ ٻئي جو نقل ڪرڻ جي ته عادت آهي. هو مالڪ وانگر ناريل کي گول گهمائي چني ٿو. سندس ان عمل تي مالڪ خوش ٿي اڌ ڪن ڪيلو ڪارائيس ٿو. يعني هن جي دماغ ۾ ڳالهه وهي ته ايئن حڪم مڃڻ ۽ سٺو ٿيڻ تي انعام ملندو نه ته مالڪ دڙڪو ڏيندو يا ڏنڊي هٿندو. پوءِ روزانو هن کان ايئن پنج ڇهه ناريل پٽرايا ويندا هئا. تان جو ويهن ڏينهن اندر هو ناريل پٽڻ جو اسپيشلسٽ ٿيو وڃي. هينئر جتي اسان جو گهر آهي ان محلي ۾ هر ڇنڇر ڏينهن رامي نالي هڪ همراهه هڪ ڪن ڪٽئي پولڙي کي سائيڪل تي ويهاري وٺي ايندو آهي. اسان جي گهراڳيان ته ناريلن جا ٻه ٽي وڻ مس آهن، تن مان ته ڪڏهن ڪڏهن ٿا لهن پر راملي کي جيڪي پاڙي مان پٽاٽي ملندا آهن، انهن مان ڪجهه ناريل اسين خريد ڪندا آهيون. بقول راملي جي پولڙو سندس ضرورت آهي ۽ پاڻ پولڙي جي ضرورت آهي. هو پولڙي کي هڪ پالتو جانور نٿو سمجهي پر گهر جو ڪارآمد فرد ٿو سمجهي، جيڪو گهر لاءِ ڪمائي ڏئي ٿو.

هتي ڳوٺن جا ڪيترائي مهاڻا پاڻ وٽ هڪ يا ٻه پولڙا رکن ٿا ته جيئن سال جا ڪجهه مهينا اهڙا به اچن ٿا جن ۾ مڇي صفا نٿي مري. پوءِ اهي چار مهينا هو پنهنجا پولڙا ڪٽي ناريل پٽڻ جو ڪم ڪن.

پولڙو جتي ماڻهن کي تنگ ڪري ٿو_ اڪثر پنجاھ سٺ جي ٽولن ۾ هو ڳوٺن ۾ گهڙيو پون ۽ گهرن جي ٻاهر رکيل ٿانو ٿپا يا سامان ناس ڪريو وجن_ اتي انسان جو سٺو دوست پڻ آهي. بشرطيڪ ان سان سٺو ٿي هلجي. اسان جي مالهي ذڪريا ٻڌايو ته هن جي پولڙي هڪ دفعي هن کي هڪ زهريلي نانگ کان بچايو، جيڪو هن تي حملو ڪرڻ وارو هو. پولڙا چوڪيداري جو به ڪم ڪن ٿا، جيئن پاڪستان ۾ پڻ ڪيترا ٽرڪن ذريعي سامان ڍوئڻ وارا، ٽرڪ ۾ رکيل سامان جي سنڀال لاءِ پولڙي کي پنڌيان ويهاريندا آهن.

ملئي ادب ۾ پولڙي تي ڪيترائي شعر، پهاڪا، چوڻيون ۽ ڪهاڻيون آهن. ڪڏهن ڪڏهن ڪارٽون به نظر اچن ٿا. جيئن ڪالهه جي هڪ ڪارٽون کي ڏسي هي مضمون لکڻ لاءِ منهنجي دل چيو. اڳئين ليک ۾ ليکوا اٿم ته پولڙن جهڙو پورهيت مزور نه ٿيندو. هو نه پگهار جي گهُر ڪن ٿا نه ميڊيڪل يا يونيفارم جي. نه عيد برات موڪل ڪن ٿا ۽ نه ڪنهن مٺ مائٽ جي ڪاج تي وڃن ٿا. ٻه چار ڪچا پڪا ڪيلا ڪايو نينگ ٿپا پيا ڏين. ان تي هڪ ڪارٽونسٽ پولڙن جي ترجمانيءَ ۾ پولڙي جو ڪارٽون ٺاهيو آهي، جيڪو ناريل پٽڻ لاءِ وڻ تي چڙهڻ وقت پنهنجي جاب ۽ ان جي اجوري جو سوچي

رهيو آهي تہ "ڪيڏو بہ پورهيو ڪر تہ بہ قدر ناهي. ٿهڙي جوکائتي ڪم جي باوجود نہ انشورنس آهي، نہ بونس ۽ نہ ميڊيڪل. نہ پرائيويٽ پارڪنگ آهي ۽ نہ چانهہ جي موڪل. ويندي ڪم جا ڪپڙا بہ نٿا ڏين... "

ڪجهہ ڏينهن اڳ هتان ڪان هڪ ويجهي ڳوٺ سنگائي اڊانگ ۾ بہ ناريل لاهڻ وارا ملئي همراهہ شفي بخاري ۽ اسماعيل حليم مليا. شفي جيڪو پنجيتاليهہ سالن جو ٿيندو، تنهن ٻڌايو تہ گذريل ويهن سالن ڪان سندس گذر سفر سندس پاليل پولڙن تي آهي، جن ڪان هو ناريل لهرائڻ جو ڪم وٺي ٿو، جنهن مان سندس گهر جي ڇهن ڀاتين جو خرچ هلي ٿو.

"هن ڪان اڳ وارو پولڙو ڪجهہ ڏينهن بيمار رهڻ بعد مري ويو، پوءِ مون هن نئين پولڙي کي جهنگل مان ڦاسائي ڪيس ناريل پٽڻ جو ڪم سيکاريو آهي. سڀ پولڙا سنا بہ نہ آهن. پولڙن جا فقط ڪجهہ قسم مالڪ جو حڪم صحيح طرح مڃين ٿا. سڀ ۾ سٺي هيءَ بيروڪ جنس آهي. هن جنس جا پولڙا بيحد سياڻا ۽ مضبوط جسم جا آهن." شفيءَ ٻڌايو. ملائيشيا ۾ پولڙن ۽ ٻين ڪجهہ جانورن کي ڦاسائڻ يا پالڻ تي پابندي آهي. حڪومت ڪان لائسنس وٺڻ بعد ئي پولڙي کي رکي سگهجي ٿو. شفيءَ ٻڌايو تہ ان قسم جو لائسنس

۽ پنهنجو شناختي ڪارڊ هو هميشه پلاسٽڪ جي ٿيلهيءَ ۾ وجهي پاڻ سان گڏ رکي ٿو، جيئن واسطيدار عملدارن کي ڏيکاري سگهي.

"جيتوڻيڪ هي پولڙا گهر ۾ هريو مريو وڃن ۽ پاليل جانور وانگر هلن ٿا." شفيءَ ٻڌايو، "پر هنن کي مڪمل آزادي نٿي ڏئي سگهجي."

هن پولڙن جي فطرت بابت ٻڌائيندي چيو: "پولڙو ڪٽي ڪيترو به سنو هجي پر ڪنهن وقت خطرناڪ به ثابت ٿي سگهي ٿو. رڌڻي مان شيون چورائي ڪائي سگهي ٿو. خاص ڪري ٻارن سان ته وڙهي به سگهي ٿو ته هنن جي هٿن مان شيون به ڦرائي سگهي ٿو. ڪيترا واقعا اهڙا ٿيا آهن جن ۾ هنن ننڊ ۾ ستل عورتن سان هٿ چراند ڪئي هوندي به."

اسماعيل حليم جيڪو ست سالن جو آهي ۽ هارپو پڻ ڪري ٿو، تنهن پنهنجي پاليل پولڙي جي جنس بابت ٻڌايو ته جتي هي سندس گهر جي خرچ پکي هلائڻ ۾ مددگار ثابت ٿيو، اتي بيحد ذليل پڻ.

"هڪ ڏينهن." هن ٻڌايو. "جڏهن منهنجي گهرواري اڪيلي ستي پئي هئي ته منهنجي پولڙي هن جي ويجهو اچي هن جي گوڏ ڪي متي ڪنيو."

پوءِ زال جي رڙين تي پاڙي جا ماڻهو هڪدم اچي ويا. "ٻئي ڏينهن مون اهو پولڙو وڪڻي ڇڏيو."

بهرحال ملائيشيا ۾ ناريل لاهڻ جو ڪم پولڙن کان وٺندو ڏسي دنيا جا ٻيا ملڪ به متاثر ٿيا آهن _ خاص ڪري آسٽريليا _ جيڪو ملائيشيا مان پولڙا امپورٽ ڪرڻ وارو آهي.

فاطما ۽ پورچوگال

دنيا جي گولي تي هڪ شهر آهي فاطما نالي. تي سگهي ٿو اها تعجب جي ڳالهه هجي ته ڪنهن شهر جو نالو ماڻهوءَ جي نالي وارو هجي. جيتوڻيڪ اسان لاءِ اها ڳالهه حيرت جوڳي نه هجڻ کپي جو نندي ڪند جي شهرن جا اهڙا نالا عام آهن. رڳو سنڌ ۾ ئي ڏنو وڃي ته ڪيترائي نالا ملندا: نوابشاهه، چوهڙ جمالي، باقر نظاماڻي، ٺارو شاهه، ميروخان _ اهي ڇا آهن_؟ شهرن جا ئي ته نالا آهن، جيڪي اصل ۾ ماڻهن جا آهن. ان کان علاوه سلطان جو ڪوٽ (سلطان ڪوٽ)، جيڪب انگريز جو آباد ڪيل شهر (جيڪب آباد)، ياسين جو ڳڙهه (ڳڙهي ياسين) ، جان محمد جو ٽنڊو (ٽنڊو جان محمد) جهڙا شهر / ڳوٺ ته انيڪ آهن.

بهرحال شهر جو نالو فاطما ٻڌي مون کي عجب نه لڳو پر ان ڳالهه تان حيرت ضرور ٿي ته اهو شهر فاطما ڪنهن عرب ملڪ لبيا، موراڪو يا سعودي عرب ۾ هجڻ بدران يورپ جي ملڪ پورچوگال ۾ آهي. مون کي به جهاز جي اليڪٽريڪل انجنيئر ٻڌايو. جهاز تي آئون بيمار ٿي پيس ۽ اسپين مان لنگهڻ وقت مون کي اتي جي هڪ

اسپتال ۾ لاهي ڇڏيائون. ڪجهه ڏينهن جي علاج بعد جڏهن آئون هوائي جهاز رستي لنڊن پهتس ته اتي مٿيون اليڪٽريڪل انجنيئر مليو، جيڪو پورچوگال کان هڪ جهاز ڇڏي اسان واري جهاز تي بدلي ٿيڻ تي مون سان گڏ هلي رهيو هو. اسان کي ريل گاڏيءَ ذريعي اسڪاٽليند جي شهر ڊنڊيءَ وڃڻو هو. جتي اسان جو پاڻيءَ وارو اهو جهاز پهچي چڪو هو.

اسان وارو اليڪٽريڪل انجنيئر پورچوگال ۾ ڏهاڪو کن ڏينهن هو ۽ سمورو وقت اتي جي بندرگاهه لسبن ۾ رهڻ بدران فاطما جهڙن شهرن ڏي به هليو ويو. جيڪو لسبن (Lisbon) کان ايترو پري آهي، جيترو ڪراچيءَ کان حيدرآباد. ست سؤ سال کن اسلام اسپين سان گڏ پر وارن ملڪن پورچوگال ۽ فرانس ۾ رهيو. ان بعد اسلام جو نالو نشان، هتي جي حڪومتن، هنن پٽن تان ميساري ڇڏڻ جي ڪوشش ڪئي پر ان هوندي به ان وقت جي مذهب، ماڻهن ۽ زبان جا اثر اجا تائين هن ڌرتيءَ تي موجود آهن. فاطما به تن ڏينهن جي عرب عورت تان هن شهر جو نالو پيو هو.

جيئن اسان وٽ رکي رکي ڪنهن شهر يا ڳوٺ ۾ اهڙو پير فقير پيدا ٿيندو آهي، جنهن لاءِ مشهور ٿي ويندو آهي ته هو لا علاج بيمارين جا علاج ٿو ڪري، يا جنهن کي ٻار ناهي ته ان کي ٻار ٿو

تئي وغيره _ پوءِ گھائلن ۽ سائلن جي هوندي آهي اوڏانهن ڊوڙ. پوءِ ڪن جو اثر سالن جا سال هلندو آهي ۽ مري وڃڻ بعد به هنن جي قبرن کي پوڄيو ويندو آهي ۽ مجاورن جون پيڙهيون گھر ويٺي ڪٽيو کائينديون آهن. ڪن جو ته ڪجھ هفتن بعد راز فاش ٿي پوندو آهي ۽ ٺڳيءَ جو ٺاهه گھڻو هلي نه سگھندو آهي. خبر پوندي آهي ته اهو فقير دوکيباز هو، چور هو، ڌاڙيل هو، وغيره. امر جليل جي ڪهاڻي 'اروڙ جو مست' به اهڙي هڪ حقيقت جي ڪهاڻي آهي. بهرحال هند سنڌ ۾ ته اهي ڪم جام آهن پر ٻين ملڪن ۾ به آهن. 1985ع کان 1988ع تائين اهو ڏيهان ڏيهه مشهور ٿي ويو ته منيلا (فلپين) ۾ ڪا راهبه بنا وڍ ڪٽ جي ماٺهن جي آپريشن ٿي ڪري. ميڪسيڪو ۾ هڪ حڪيم پنهنجي اهڙي مشهوري ڪرائي جو ڪيترا آمريڪا جا مريض به 'سنڌن جي سور' جو علاج ڪرائڻ لاءِ ميڪسيڪو هن حڪيم وٽ پهچڻ لڳا. پوءِ خبر پئي ته خاڪ شفا جي نالي ۾ ائسپرين جا ٻڪ پيو ماڻهن کي کارائي.

بهرحال پورچوگال ملڪ جو هي فاطما نالي شهر پڻ اهڙي معجزي ڪان مشهور آهي ۽ هر سال ڏهه لک ڪن رومن ڪيٿولڪ (عيسائي) زيارت ڪرڻ ۽ پنهنجا ڏوهه بخشرائڻ لاءِ هن شهر (فاطما)

۾ اچن ٿا. هو مختلف نذر نياز ڏيڻ سان گڏ ميڻ جا مجسما ٺاهي اچيو ساڙين. هنن جو عقيدو آهي ته هن زيارت دوران سندن ٻارن کي بيمارين کان نجات ملي ٿي ۽ ان شفا ڏيڻ ۾ بيبي مريم (Virgin Mary) جو هٿ آهي. هي عقيدت جو سلسلو 1917ع کان هلندو اچي، جڏهن ڇيو وڃي ٿو ته فاطما ڳوٺ جي ٽن ريڍارن کي بيبي مريم نظر آئي هئي. هنن جي چوڻ موجب کين گذريل سال جي تيرهين مئي تي اوڪ (Oak) وڻ جي مٿان ورجن مئري نظر آئي 'جيڪا سج کان به وڌيڪ چمڪي رهي هئي.' هن کين چيو "منهنجو نياپو گهر گهر پهچايو ته هن دنيا ۾ جيڪڏهن امن چاهيو ٿا ۽ بيمارين کان نجات حاصل ڪرڻ گهرو ٿا ته منهنجي نالي جي تسبيح پڙهو. آئون وري پنجن مهينن بعد هتي ايندس."

پنجن مهينن بعد 13 آڪٽوبر تي اوسي پاسي کان ستر هزار ماڻهو اچي گڏ ٿيا. رڳو مٿين ٽن ڏنارن کي بي بي مريم نظر آئي (بقول انهن جي) ۽ ٻيو ڪنهن کي به نه. ان بعد ٻئي سال کان نه رڳو پورچوگال کان پر دنيا جي مختلف ملڪن کان لکين ماڻهو اچي گڏ ٿيا ۽ عبادت سان گڏ هڪ ميلو متل رهيو. سندن هٿن ۾ تسبيحون هيون ۽ ٻارڻ لاءِ ميڻ بتيون ۽ ٻارن جا مجسما.

ملائيشيا جو هي شهر ملاڪا جتان هي پراڻيون توڙي نيون يادون لکي رهيو آهيان، ان تي پورچوگال جو وڏو اثر رهيو آهي. ڊچن ۽ انگريزن جي حڪومت کان اڳ هتي پورچوگالين جي حڪومت هئي، جنهن بابت پنهنجي سفرنامي ’مڪليءَ کان ملاڪا تائين‘ ۾ تفصيل سان لکي چڪو آهيان. اڄ به ملاڪا شهر جي هڪ وڏي ڪالوني ’پورچوگيز سيٽلمينٽ‘ سڏجي ٿي، جتي پورچوگالين جو مڪسڊ اولاد رهي ٿو. هو پورچوگال جي زبان ڳالهائين ٿا، اتي جا ويس وڳا پائين ۽ کاڌا کائين ٿا. هن شهر ملاڪا ۾ رهندڙ ٻيون قومون: ملئي، انڊين ۽ فارينر پڻ پورچوگالي کاڌي جو سواد وٺڻ لاءِ هتي جي پورچوگالي ڪالونيءَ جي هوٽلن ۾ وڃن ٿا. هتي جي قومي ڏينهن ۽ ٻين تهوارن تي هتي جا ماڻهو پنهنجن رنگين ثقافتي ڪپڙن ۽ راڳ ناچن جو مظاهرو ڪن ٿا.

يورپي ملڪن جي گرم مسالي يا عيسائيت جي تبليغ يا (ڦرلٽ) لاءِ جيڪا آفريڪا، ايشيا، آمريڪا ڏي ڀڄ ڊڪ ٿي ان ۾ ڏٺو وڃي ته انگريزن، فرينچن، ڊچن وغيره کان سڀ کان اڳيان پورچوگالي ۽ اسپيني هئا. اها ٻي ڳالهه آهي ته انگريز ڊپلوميسي ۽ سٺي انتظامي اٽڪلن ڪري جتي به قبضو ڪيو ٿي ته ڄمائي ويٺا ٿي ۽ هر وقت

لانگ ٽرم پلاننگ رکي ٿي ۽ ساڳي وقت جڏهن ويهين صديءَ جي
اڌ ڌاري ڏٺائون ته هاڻ هل هلان جو وقت اچي ويو آهي ته انڊيا جهڙيون
بينڪون به ڇڏي ڏنائون، جو سمجهيائون ٿي ته هاڻ وڌيڪ رهبو ته
خوار خراب ٿبو ۽ ساڳي وقت انگريزن جو جنهن جنهن ملڪ تي قبضو
رهيو، ان ملڪ ۽ ماڻهن لاءِ ڪجهه چڱيون ڳالهيون ۽ ڪم به
ڪيائون: رستا، ريل گاڏيون، عدالتون، پوسٽ ڪاتا، تعليمي ۽
آبڪاري نظام، پوليس ۽ اسپتالون، وغيره وغيره. اها به ڳالهه آهي
ته انگريزن جي وڃڻ بعد ملائيشيا ۽ سنگاپور جهڙن ملڪن اهي ادارا
نه فقط قائم دائم رکيا پر انهن ۾ وقت سان گڏ بهتري به پيدا ڪئي.

هونءَ ڏٺو وڃي ته پورچوگال پڪيڙ ۾ ڪو وڏو ناهي. جملي
پڪيڙ چوٽيهه هزار چورس ميل ڪن (يعني اناسي هزار چورس ڪلوميٽر
اٽس.) پورچوگال يورپ جي پراڻن ملڪن مان هڪ آهي، جنهن جون
سرحدون ۽ بارڊر 1927ع کان قائم آهن. پورچوگال نئٽو (نارٿ
ائٽلانٽڪ ٽريٽي آرگنائزيشن) ۽ ايفتا (يورپين فري ٽريڊ
ايسوسئيشن) جو ميمبر ملڪ هجڻ ڪري دنيا ۾ اهم حيثيت رکي
ٿو. اها به ڳالهه آهي ته مغربي يورپ جي بين ملڪن: فرانس، جرمني،
اسپين، انگلينڊ جي ڀيٽ ۾ هي هڪ غريب ملڪ آهي. انگلينڊ،
جپان، ناروي جهڙن سامونڊي ملڪن وانگر هن جو به گهڻو واسطو

سمنڊ سان رهندو اچي. پورچوگال جي اوڀر ۾ اتر ۾ اسپين آهي ۽ ڏکڻ ۽ اولهه ۾ ائٽلانٽڪ سمنڊ. پورچوگال پاڻ ۽ سندس سامونڊي ڪنارو سخت ٿاڪئون آهي. ان بابت ڪنهن سفرنامي ۾ لکي چڪو آهيان ته انگلينڊ ويندي جبرالٽر ۽ پورچوگال وٽ اسان کي هڪ دفعي سخت طوفان مليو. هونءَ اصول موجب ته جهاز ۽ پاڻ کي بچائڻ لاءِ اهڙين خراب حالتن ۾ پاسي واري ملڪ جي ڪناري وٽ لنگر ڪيرائي طوفان ختم ٿيڻ جوا نتظار ڪجي. پر پورچوگال جو ڪنارو جابلو هجڻ ڪري اسان ائين ڪرڻ کان گريز ڪئي جو سمنڊ ۾ جهاز ٻڏڻ جون وري به ايتريون چانسون نه هيون، جيتريون ڪناري تي ٽڪرين سان جهاز جي لڳي ڀڃي پرڻ جون. بهرحال جتي جون حالتون خراب آهن، سخت آهن، اتي جا ماڻهو مضبوط ٿين ٿا. مشڪل حالتن کي نندي هوندي کان منهن ڏيڻ سکن ٿا. ان ڪري انگلينڊ، اسپين وانگر پورچوگالي به سٺا مهاڻا، ماڇي يا خلاصي (Seamen) جهازي (Navigators) ثابت ٿيا آهن ۽ ساڳي وقت بقول اسان جهڙن سندن غلام ملڪن جي، هو ڦورو لٽيرا هئا ۽ سندن چواڻي: هو دلير ۽ فاتح هئا، جن پنهنجي ملڪ لاءِ آفريڪا ۽ ايشيا جهڙن ڏورانهن هنڌن تي پهچي اتي جا ملڪ ۽ مال حاصل ڪيا.

يورپ ڪان پهريون جهازي (Navigator) جنهن آفريڪا ڪنڌ جو ڦيرو ڪيو. يعني Cape of Good Hope لتاڙڻ ۾ ڪامياب ٿي اوپر آفريڪا پهتو ۽ انڊيا ڏي آمدرفت لاءِ راهون کوليون. اهو پڻ پورچوگالي هو ۽ نالو هوس بارتولوميو (Bartolomeu Dias). پاڻ 1488ع ۾ ڪيپ آف گڊ هوپ سمنڊ پار ڪيو. هي ڏکڻ آفريڪا ڪنڌ جي هيٺين حصي وارو سمنڊ آهي جيڪو هر وقت چتين چولين ۽ تيز هوائن ڪري خطرناڪ ڇيو وڃي ٿو. هن هنڌ تي اوپر طرف وارو هندي وڏو سمنڊ ۽ اولهه پاسي وارو ائٽلانٽڪ سمنڊ اچيو ٿا ملن. هنن وڏن سمنڊن جي ملڻ جي ڪري جيڪي هن هنڌ تي ڪُن ۽ Under Currents (سمنڊ اندر مختلف طرفن ڏي انڊرڙ ويندڙ وهڪرا) ٿين ٿا، انهن جي سَٽَ اچ به جهڙيون تهڙيون ٻيڙيون ۽ ناڪئا نٽا جهلي سگهن.

بهرحال هڪ دفعو پورچوگالين اها سامونڊي راهه ڳولي ورتي _ يعني اها ڄاڻ حاصل ڪري ورتي ته سمنڊ رستي اوپر آفريڪا، انڊيا ۽ چين وڃي سگهجي ٿو ته پوءِ ٻين يورپين جي به قطار لڳي وئي ۽ پوءِ اسپيني، انگريز، ڊچ وغيره ڏوڪي پيا. نه ته ان کان اڳ يورپ ڪان ماڻهو انڊيا يا چين آيا به ٿي ته خشڪي رستي خيبر پاس ۽ سلڪ روٽ وارا رستا لتاڙي.

سو نہ فقط ڪيپ آف گڊ هوپ لتاڙڻ وارو پهريون يورپي پورچوگالي هو پر انڊيا پهچڻ وارو پڻ پورچوگالي هو. 1497ع جي جولاءِ مهيني ۾ پورچوگال جو ’واسڪو ڊي گاما‘ نالي نيويگيٽر همراهہ چئن جهازن جو ٽولو ساڻ ڪري انڊيا ڏي روانو ٿيو. ڪيپ آف گڊ هوپ ٽپڻ ڪانپوءِ هن هندستان ڏي جهازن جا رُخ ڪيا ۽ هندستان جي اولهہ واري ڪناري جي بندرگاهہ ڪاليڪٽ (Kozhikode) ۾ ٻئي سال جي مارچ ڏاري پهتا. ان بعد جهاز جو هڪ ٻيو قافلو اپريل 1500 ڏاري پيڊرو الواريس ڪابرال نالي همراهہ جي سرپرستي ۾ آمريڪا کنڊ ڏي روانو ٿيو ۽ برازيل ڪان اچي نڪتو جنهن تي پورچوگالين جو قبضو رهيو. اڄ بہ برازيل ۾ پورچوگالي زبان ڳالهائي وڃي ٿي. بهرحال آمريڪا کنڊ ڳولڻ جو ڪريڊٽ ڪرسٽافر ڪولمبس کي ڏيڻ کپي، جيڪو اسپين جو باشندو هو ۽ ڪابرال جي برازيل پهچڻ ڪان ست سال اڳ آمريڪا پهچي چڪو هو.

پورچوگالي پهريان هئا جيڪي انڊيا پهتا هئا ۽ ڪاليڪٽ ۽ ڪوچين ۾ پنهنجيون بينڪون ٺاهيائون. 1505ع ۾ ’فرانسسڪو ڊي الميڊا‘ پورچوگال ڪان انڊيا لاءِ وائسراءِ ٿي آيو هو. فرانسسڪو ڊي الميڊا جو گادي نشين الفنسو ڊي البقرق

(Albuquerque) ٿيو جنهن 1510ع ۾ گوا فتح ڪئي_ جيڪا انگريزن جي ڏينهن ۾ بہ پورچوگالين جي گاديءَ جي جاءِ هئي. بلڪ هندوستان جي ورهاڱي بعد بہ گوا تي پورچوگال جو اثر هو. ايتريقدر جو گوا جي رهاڪن کي پورچوگال جا پاسپورٽ هئا. پوءِ هندستان جڏهن گوا کي پوري طرح پنهنجي قبضي ۾ ڪيو تہ پورچوگال چڱو گوڙ ڪيو. سندن ملڪ ۾ رهندڙ هندوستانين کي تہ ڪڍي ڇڏيو پر آفريڪا جي پورچوگالي ڪالونين لئاندا ۽ موزمبق جهڙن ملڪن مان بہ بدلي طور هندوستان جي رهاڪن کي ڪڍي ڇڏيو. ايتريقدر جو 1970ع ڌاري اسان موزمبق ۾ آياسين تہ اتي جي بندرگاهہ لارينزو مارڪس (جيڪو هاڻ ميوتو سڏجي ٿو) ۾ ڪنهن بہ هندوستانيءَ جو دڪان نظر نہ پئي آيا، جن جا دنيا جي هر ڪنڊ ڪڙڇ ۾ دڪان آهن. هڪ ۽ بمبئي بازار، شالامار نالي دڪان سنڌي هندن جا هئا پر اهي بہ ٻين ملڪن ۾ رهندڙ سنڌي هندن وانگر پاڻ کي 'انڊين' سڏرائڻ بدران 'پاڪستاني' سڏرائيندا هئا. بقول هڪ جهازيءَ جي "گوا کي هندوستان واپس ورتو تہ پورچوگالين هندوستانين کي جتان ڪٿان ڪڍي ڇڏيو ۽ اهي هندوستاني جيڪي هرملڪ، هر ٻيٽ، هر بندرگاهہ ۾ نظر اچن ٿا سي موزمبق ۾ دوا لاءِ بہ نٿا ملن."

هاڻ اسان واري پاسي جيئن انگريزن جو فقط ’هانگ ڪانگ‘ ۽ ٻيو ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ ٻيٽ بچيو آهي، تيئن پورچوگالين جو به هاڻ وڃي ’مڪائو ٻيٽ‘ بچيو آهي، جيڪو هانگ ڪانگ جي پر ۾ آهي ۽ دنيا ۾ جوا ڪان مشهور آهي.

پورچوگال جي قبضي ۾ ”ڪيپ وردي“ نالي ٻيٽن جو جهڳٽو پڻ آهي، جيڪو ائٽلانٽڪ سمنڊ ۾ آهي، انهن ٻيٽن جو ذڪر پنهنجن مختلف سفرنامن ۾ ڪري چڪو آهيان. آمريڪا ايندي ويندي اسان جهاز لاءِ تيل ۽ پاڻي وٺڻ لاءِ هر دفعي ڏينهن اڌ لاءِ هنن ٻيٽن تي ترسندا هئاسين.

بس ڪر الله

پرائمريءَ جي پهرين درجي کان وٺي ڪاليج، اڪيڊمي ۽ يونيورسٽيءَ جي استادن ۾ فقط هڪ ڪمانڊر اسرار الله سُجهي ٿو، جيڪو اڄ به پنهنجن شاگردن کي سڃاڻي ٿو ۽ سندن نالا ياد اٿس. منهنجو ته تمام وڏي عرصي لاءِ ٽيچر / ليڪچرار رهيو. ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو ۾ به ته مئرين اڪيڊمي چٽگانگ ۾ به . سو هو مون کي ته چڱيءَ طرح سڃاڻي ٿو، پر اهي شاگرد جيڪي هن وٽ سال اڌ پڙهيا، انهن جا به چهرا ۽ نالا ياد اٿس. سندس ان خدا طرفان ڏنل قابليت کي اسين هميشه داد ڏيندا آهيون. ڪي ته وري اهڙا به ماستر جن وٽ پڙهڻ دوران به هنن کي پنهنجن شاگردن جا نالا نٿي آيا __ فقط ٻن ٽئن هوشيار شاگردن جا ۽ ٻه چار ڏڏ شاگردن جا آيا ٿي. انهن تي به اسان کي تعجب لڳندو هو. تن ڏينهن ۾ مون کي اها خبر نه هئي ته اڳتي هلي آئون به ماستر صاحب ٿيندس.

اسان وٽ مرچنٽ نيوي ۾ آهي ته جهاز جي آخري پوسٽ تي پهچڻ بعد جهاز ڇڏي ڪناري جي نوڪري ڪري سگهجي ٿي. جهاز جا ڪئپٽن جهاز ڇڏڻ __ يعني سمنڊ ڇڏڻ بعد ڪنهن بندرگاهه ۾ پائليٽ ٿي ڪم ڪندا آهن. شپنگ ڪمپنين ۾ مئنيجر ٿي ڪم

ڪندا آهن يا جهاز ۾ سمنڊ سان واپاري نوعيت جي ڪاروبار ڪي ڏسندا آهن. جيئن تہ اسٽيوڊورنگ، چارٽرنگ، بروڪريج، شپ بيچنگ وغيره يا ڪنهن اڪيڊمي يا يونيورسٽيءَ ۾ جهازي سبجيڪٽ پڙهائيندا آهن. جهازن جا چيف انجنيئر جهاز يعني سمنڊ جي نوڪري ڇڏڻ بعد شپ ياردن ۾ ڪم ڪن. جتي نوان جهاز ٺهن ۽ پراڻن جي مرمت ٿئي. جهازن جي ڪمپنين جا ٽيڪنيڪل مئنيجر ٿي ڪم ڪن. بندرگاهن ۾ مڪينيڪل برانچ جا انچارج ٿي ڪم ڪن. جتي بندرگاهہ جي ٽگ (Tug) ٻيڙين، ڊريجرن ۽ ڪرينن جي سنڀال ڪن يا ڪئپٽنن وانگر مئرين اڪيڊمين ۽ يونيورسٽين ۾ پڙهائين. مونکي شروع کان پڙهائڻ جو شوق هو سو جيئن ئي موقعو مليو تہ جهاز ڇڏي مون پڙهائڻ جي نوڪري قبول ڪئي. ڪجهہ سال ڪراچيءَ ۾ مئرين ڪاليج ۽ اڪيڊمي ۾ پڙهايم. اڪيڊمي ۾ انٽر (مئٽس) ڪري آيل ڪئڊٽن کي پڙهائڻو پوندو آهي ۽ ان کي Pre-Sea ڪورس چئجي ٿو يعني سمنڊ تي وڃڻ کان اڳ وارو ڪورس. سمنڊ تي انجنيئر يا نيويگيشن آفيسر ٿي وڃڻ بعد بہ هو پروموشن لاءِ پڙهائي ۽ امتحان ڏين ٿا. جنهن ڪورس (پڙهائيءَ) کي Post-Sea ڪورس سڏجي ٿو.

هاڻ جڏهن مون ڪراچيءَ ۾ پڙهائڻ شروع ڪيو ته پهريون دفعو محسوس ڪيو ته شاگردن جا نالا ياد رکڻ ڏاڍو ڏکيو ڪم آهي. روز جي ليڪچر تيار ڪرڻ ۽ ڏيڻ تي ڌيان ڏجي يا نالا ياد رکجن. هونءَ چوندا آهن ته آفيسر اهو سٺو آهي، جنهن کي پنهنجي ڪم وارن جا نالا اچن. چيو وڃي ٿو ته نيپولين بونا پارٽ کي پنهنجي سڄي فوج جي سپاهين جا نالا ياد هئا. ماستر تي مون ان ڳالهه کي اجا به وڌيڪ Appreciate ڪيو. Post Sea وارو ڪورس ڪرڻ لاءِ جهازن جا آفيسر ٻن يا ٽن مهينن جي مدي لاءِ شاگرد تي رهندا هئا. انهن جا نالا ته ڪڏهن به ياد ڪري نه سگهيو آهيان. پر Pre Sea جا ڪئڊٽ جن جو ٻن سالن جو ڊگهو ڪورس ٿئي ٿو، انهن جا نالا ياد رکڻ به ماستر لاءِ ڪو سولو ڪم ناهي. پنجاهه پنجاهه ڪئڊٽن (شاگردن) جا چار ڪلاس. هر ڪلاس ۾ ساڳيو يونيفارم پهريل ساڳي هيئرڪٽ ۾ وينل هڪ جهڙن ڇوڪرن جا نالا ياد رکڻ، گهٽ ۾ گهٽ مون کي هميشه ڏکيو لڳو آهي. منهن جي نڪ نقشي مان هڪ ٻئي کان ڌار ڪري سگهڻ ۾ ضرور سهُوليت رهي ٿي ته هي ملئي آهي ۽ هي چيني.

ڪراچيءَ ۾ ڪجهه سال پڙهائڻ بعد هتي ملائيشيا جي شهر ملاڪا ۾ پڙهائڻ لاءِ اچڻ ٿيو آهي. هتي ٽي قومون رهن ٿيون: ملئي،

چيني ۽ انڊين. ملئي ۽ انڊين شاگرد ٿورا آهن. باقي اڌ کن وڌيڪ چيني آهن. ٿورن ڏينهن ۾ اسين پاڪستاني پڙهائڻ وارا: چيف انجنيئر آصف غيور، ڪئپٽن ذوالفقار عباسي وغيره اهو ته سڃاڻي ويا آهيون ته اسان جي شاگردن ۾ چيني ڪهڙا آهن، ملئي ڪهڙا ۽ انڊين (جن ۾ سڀ ڏکڻ هندستان جا تامل ڳالهائيندڙ آهن) ڪهڙا آهن. باقي نالا ياد ڪرڻ هتي ته اجا به ڏکيو ڪم آهي _ خاص ڪري چينين جا. جيڪي نالا اچارڻ ۾ ته بيشڪ سولا آهن پر هڪڙو مسئلو اهو آهي ته چند چيني نالا ايترو ته عام آهن جو لڳي ٿو ته هر ٽئين چوٿين ماڻهوءَ جو نالو ساڳيو هجي ۽ ٻي ڳالهه اها ته سڀني چينين جي شڪل به هڪ جهڙي لڳي ٿي. ٻين کي ڪٿي نٿي لڳي پر اسان کي ته ايئن ئي لڳي ٿو. گهٽ ۾ گهٽ اسان پاڪستانين کي. ڪئپٽن ذوالفقار خبردار ڪندي چيو ته اهو تمام حساس ٽاپڪ آهي، متان ان بابت چينين کي ڪجهه چيو اٿانوَ. چيومانس: ”آئون اڳهين پنهنجي هڪ ڪليگ چيني ڪئپٽن کي چئي چڪو آهيان. تنهن ٻڌي ٿورو ناراضگيءَ مان چيو: ’توهان پاڪستاني به ته سڀ هڪ جهڙا لڳو ٿا.‘“

”پوءِ تو ڇا چيس؟“ ڪئپٽن ذوالفقار پڇيو. ذوالفقار ۾ مڙيئي پُڇ پُڇ جي عادت گهڻي آهي. ڪوڙ ڳالهائي ٻڌايومانس ته

مون ان چينيءَ کي چيو تہ: ”ڪٿي آئون پاڪستاني شهزادو ۽ ڪٿي ڪئپٽن ذوالفقار!“

ذوالفقار اهو ٻڌي وڏا ٽهڪ ڏنا. چرچائي تہ آهي. ٽهڪ ڏئي پوءِ چيائين: ”يار، تو ائين هرگز نہ چيو هوندس. آخر هو انڌو تہ ناهي. سمجهي ٿو تہ ڪير وڏيڪ سهڻو آهي.“ ۽ پوءِ وري هڪ عدد ٽهڪ ڏيئي چيو: ”چڱو پارٽنر ’ڪئپٽن چانگ‘ کي جيڪي چئي سو ٺيڪ آهي، پر پاڻ واري چيني ٽائيپسٽ ڇوڪري ’مِس تَانِ‘ سان مڙيئي منهنجي تعريف ڪري ڇڏيندو ڪجانءِ.“

ڪئپٽن چانگ دراصل جڏهن چيو تہ توهان پاڪستانين جون شڪليون بہ تہ هڪ ٻئي سان ملن ٿيون تہ مون چيومانس: ”پر اسان جا نالا تہ نٿا ملن. توهان چينين جا تہ نالا بہ ملن ٿا.“ ان تي هو خاموش ٿي ويو هو.

چينين جي نالن بابت ڪجھ اهم ڳالهيون: چيني پنهنجي ’ذات‘ اڳيان لکن ۽ ’نالو‘ پوءِ. چينين جا خانداني نالا يا ذاتيون تہ هزارين آهن پر چار سؤ کن عام آهن ۽ انهن ۾ بہ ويهارو کن تمام گهڻو عام آهن. جيئن هالا جي نوي سيڪڙو ماڻهن جي ذات ميمڻ آهي. يا ٺٽو قيصر ۾ اڌ کان وڌيڪ نظاماڻي آهن. تيئن ملائيشيا ۽ سنگاپور ۾ بہ توهان کي ڪي ذاتيون عام نظر ايندين. مثال طور ’لي‘

_ پوءِ کي Li لکن ته کي Lee. چون ٿا ته چين ۾ نوي ملين (نو ڪروڙ) ماڻهو 'لي' ذات جا آهن. اهڙيءَ طرح پندرهن ڪروڙ 'وانگ' ذات جا آهن جيڪي ذهانگ به سڏجن ٿا. ڪن چيني ٻولين ۾ اهي چانگ چيونگ اچارجن ٿا. ياد رهي ته عربي وانگر چيني هڪ زبان ناهي. چين ۾ ڪيترين ئي چيني ٻولين ڳالهايون وڃن ٿيون، جن مان ڏهاڪو کن تمام مشهور آهن، جهڙوڪ منداري، ڪئنٽونيز، ٽيوچو، هڪا، هوڪين وغيره. جن ۾ ساڳي شيءِ لاءِ مختلف نالا ۽ اچار آهن. جيئن مائوءَ جو نالو ڪي مائو زي ٽنگ چون ٿا ته ڪي مائوزي ڊانگ (Zedong) اچارين ٿا. زي ڊانگ جي معنيٰ آهي 'اوپر جو واڌارو'. چيني ماڻهو پنهنجن ٻارن جا نالا گهڻو ڪري اهي رکن ٿا جيڪي شيون هو پنهنجن ٻارن ۾ چاهين ٿا. جيئن ته 'دولت'. ڪيترن ٻارن جي نالي جو مطلب ملڪيت، دولت، پئسو آهي.
ڇوڪرين جا نالا گهڻو ڪري وڻن، ٻوٽن، گلن، خوشبوئن، ڳهه ڳٽن ۽ اوچن ڪپڙن جي نالن تان ڪنيا وڃن ٿا. پُٽ جي سِڪ ڪارڻ هو ڪڏهن ڪڏهن ڇوڪرين جو نالو 'پاندي' يا 'ڊادي' به رکن ٿا، جنهن جو لفظي مطلب آهي 'ننڍي ڀاءُ لاءِ اميد' _ يعني هن کان پوءِ ننڍو ڀاءُ ايندو _ يعني پٽ ڄمندو.

چيني زبان ۾ ڏهه هزر کن شڪلين وارا اکر آهن جن مان ٽي هزار اچار نالن ۾ ڪم اچي سگهن ٿا. ذات ڪان پوءِ نالي لاءِ انهن ٽن هزارن مان ڪي ٻه ٻه اکر ملائي سنو گل، خوشبودار ٻوٽو، منو ميوو، جهجهي دولت، سنهي ململ وغيره نالو ٺاهي سگهجي ٿو. ڪن گهرن ۾ ته اهڙا نالا رکيا وڃن ٿا جن جو پهريون اکر ساڳيو ٿئي، جيئن پاڻ وٽ غلام علي، غلام محمد، غلام عباس وغيره يا خوش بخت، خوش دل، خوش عالم وغيره. هڪ اهڙي چيني فئملي جنهن ۾ هرهڪ جي نالي جي شروعات مِنگ (يعني روشن) سان ٿئي ٿي، انهن چرچي خاطر پنهنجي ستين ٻار جو نالو رکيو مِنگ زو (Mung Zu) يعني 'هاڻ گهٽي ئي مِنگ ٿيا' يا ڪٽي چئجي ته اهو مطلب ٿيو ته 'اڳهين چڱا مِنگ اچي چڪا آهن'.

اسان جي هڪ مائٽ کي هڪ ٻئي پويان پٽ ئي ڄاوا. سندس نالو اسد الله آهي سو پٽن جا نالا به ان ئي ترنم سان رکندا ويا. حبيب الله، عنايت الله، اسرار الله، ذڪاءُ الله، هدايت الله. ڪين ذيءُ جو شوق هو پر هتي هڪ ٻئي پويان پٽ پئي ڄاوا. آخر ڪنهن صلاح ڏنن ته هاڻ جي پٽ ڄمي ته ان جو نالو رکجو "بس ڪر الله."

نانگن سان واسطو

شروع ۾ ٻه لکي چڪو آهيان ته ملائيشيا ۾ ايترا ته نانگ آهن _ تعداد ۾ ته نمونن ۾ به جو چا ڳالهه ڪجي. دنيا ۾ شايد ئي ڪٿي ايترا نانگ هجن. ملائيشيا سڄو جهنگل ۽ ٻيلو لڳو پيو آهي. موسم گهميل آهي. آدمشماري اجا ايتري نه وڌي آهي جو جيت جانورن جي رهائش ۾ رولو پيدا ٿئي. ظاهر آهي نانگن جي وڌڻ ويجهڻ، رهڻ ۽ سلامتيءَ لاءِ ملائشيا 'آئيڊيل ملڪ' آهي.

ملائيشيا جا رهاڪو نانگ بلائن کان پاڻ بچائي هلن ٿا. هلڻ مهل هيٺ ڏسڻ سان گڏ مٿي ۽ پاسن وارن وڻن ۽ ٻٽين ڏي به نهار ڪن ٿا. گهاٽي گاهه مان هلڻ بدران پيچڙا اختيار ڪن ٿا. درن درين جي مٿان ۽ پنيان بنا ڏسڻ جي هٿ نٿا وجهن. گهر يا گاڏيءَ مان نڪرڻ وقت يا اندر گهڙڻ وقت هيڏانهن هوڏانهن جاچين ٿا. ڪنهن صوفي يا ڪرسيءَ تي ٽوال، چادر يا ميرا ڪپڙا رکيا هوندا ته يڪدم انهن مٿان نٿا ويهن. انهن کي ڇَنڊي پڪ ڪن ٿا ته ڪو نانگ ته انهن ۾ لڪل ناهي. وڻ وڻڪار مان هلڻ مهل اکين سان گڏ ڪن به ڪليل رکن ٿا ۽ نانگ جي چرڻ جي سرسراٽ يڪدم سمجهيو وڃن ۽ جي

نانگ سامهون اچيو وڃين تہ نانگ جو قسم ۽ ان جي موڊ سمجهي ان وقت ئي فيصلو ڪريو وڃن تہ آيا پاسو ڏئي هلڻو آهي، موٽڻو آهي، پٿر ڪٽي ان کي فقط ڀڄائڻو آهي يا ڪا لٺ بانئو ڳولي ان کي مارڻو آهي.

اسان ڌارين ملڪن کان آيل Expatriates ، جهڙا وائڙا ۽ ويڳاڻا. ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ ايندي سين، ويتا نانگن کي پِٽيندا سين.

ملائيشيا ۾ ڪئين قسم جا نانگ آهن _ جن مان ڪيترا زهريلا بہ آهن. هر سال ڪيترائي ماڻهو ڏنگجن بہ ٿا پر هتي جا ماڻهو نانگ جي ڳالا هرگز نٿا ڪن. ڇچي ڏسي بہ اسان کي ڪاوڙ وٺي ويندي. هنن جي گهرن ۾ نانگ گهڙي ايندو تہ بہ ڏسترب نہ ٿيندا. پنهنجي ئي ۾ مگن هوندا ۽ آرام سان پاڻ اُٿي يا ڪنهن ٻار ٻچي کي چوندا "بابا دريءَ جو طاق ڪولي ڇڏ. پرواري ڪمري وٽان لنگهيس پئي تہ پت تي فلاڻو نانگ پئي سُريو."

هتي جا ماڻهو ملئي توڙي چيني، نانگ کي ورلي ماريندا. هونءَ بہ نانگن جي ڪيترن ئي قسمن کي مارڻ جي سرڪار طرفان جهل آهي، جن جي خاص نسل کي سرڪار اجا بہ وڌڻ ويجهڻ ڏئي ٿي. پر جن لاءِ جَهلَ ناهي ان کي بہ هو مارڻ جي تڪليف نہ ڪندا. چوندا "نانگن ڪهڙو ڏوهہ ڪيو آهي؟"

”ڪهڙو ڏوهه ڪيو آهي؟ ڪمال ٿا ڪريو! هي جو ماڻهن کي ڏنگين ٿا.“ اسان حيرت مان چوندا آهيون.

”نانگ هرگز نٿا ڏنگين. هرگز نه. هو پنهنجي واٽ وٺي رمندا رهن ٿا _ ٻلين وانگر. ها، جڏهن هنن جي مٿان توهان جي لت اچي ٿي ۽ هنن جي جان نڪري ٿي يا جڏهن توهان هنن کي ٻلي وانگر ڪارنر ڪريو ٿا ۽ هن کي توهان مان خطرو محسوس ٿئي ٿو، تڏهن ئي هو پنهنجي جان بچائڻ لاءِ حملو ڪن ٿا.“

جنهن چيني همراهه مٿين ڳالهه ڪئي اهو منهنجو پاڙيسري آهي. جهاز جو ڪئپٽن آهي ۽ مون وانگر هتي جي اڪيڊميءَ ۾ ڪئڊٽن کي پڙهائي ٿو. سندن گهر ۽ اسان جي گهر جي پنئين ڇپر هڪ ئي ڪامن آهي. هڪ ڏينهن شام جو پنيان نڪران ته هي همراهه پنن اگهاڙو ڇڏيءَ ۾ ٻنهي هٿن ۾ لڪڻ کڻي ڪنڌ وٽ هڪ سوراخ وٽ جهڪيو بيٺو هو. سڄو پگهر ۾ شل هو. مون ڏي سندس پُٺ هئي. آئون حالتن جو اندازو نه لڳائي هن ڏي وڌڻ لڳس. هن کي جيئن ئي محسوس ٿيو ته آئون سندس ويجهو اچي پهتو آهيان ته هن چڙ مان رڙ ڪري مون کي موٽي وڃڻ لاءِ چيو. آئون ڪجهه تعجب ۾ ڪجهه ڪاوڙ ۾ وري ساڳين نندن ۽ آهستي قدمن سان پنيان موٽي در جي

مٿينءَ ڍڪيءَ تي بيهي هن کي ڏسڻ لڳس. هي رڪي رڪي سوراخ ۾ ڪاٽي وجهي ٻاهر ڪڍي رهيو هو. ايئن ڪرڻ سان هڪ دفعي ڪاٽي نڪرڻ سان ڳاڙ ڪاري رنگ جو نانگ نڪري آيو. جنهن جي ڳچيءَ مٿان هن يڪدم ڪٽي ٻي ڪاٽي رکي. نانگ جو باقي اڌ حصو سوراخ ۾ اندر هو. جيڪو حصو ٻاهر ۾ لٽ هيٺان هوس ان کي نانگ ايڏو تہ زور زور سان ڦٿڪائي رهيو هو جو اسان جو طاقتور پاڙيسري چيني بہ ڏڪي رهيو هو ۽ لڳو ٿي تہ ڪيترو بہ زور ڏيڻ جي باوجود نانگ لٽ هيٺان نڪري ويندو ۽ جي نڪري آيو تہ اسان جي پاڙيسري جو خير ناهي. اجا اهو سوچي ئي رهيو هوس تہ نانگ زور زور سان ڦوهارا هنيا جيڪي سندس منهن مان Spray وانگر ايئن نڪتا جيئن اڌ مرٽينگ پڪيءُ کي وات ۾ ٻاٽي ڍڪ جهلي ڦوهارو هٽبو آهي تہ هوهوش ۾ اچي. نانگ جي ان پچڪاريءَ کان لڳو ٿي تہ اسان جو چيني واقف هو يا هن ان جي اميد رکي ٿي جو نانگ جي ڦوهاري هٽڻ کان اڳ اسان واري چيني همراهہ منهن ڪٽي ٻئي پاسي ڪيو. جيئن ئي نانگ بہ ڪن ڦوهارا هٽي بس ڪيا تہ چيني همراهہ ٻئي هٿ ۾ جهليل ڪاٽي جيڪا پهرين سوراخ (نانگ جي ٻرڙ) ۾ وجهي رهيو هو. اها سندس مٿي ۾ هٽي منهن چٽڻ شروع ڪيو. پوءِ جڏهن پڪ ٿي ويس تہ نانگ مري ويو آهي تہ پهرين ڪاٽيءَ کي مٿي ڪنيائين ۽

نانگ جي ڳچيءَ ۾ هٿ وجهي سندس باقي حصو ٻرڙ مان ڇڪي ٻاهر ڪڍيائين. ايتري ۾ هڪ ٻه ٻيا پاڙي جا همراهه به اچي ويا ۽ چينيءَ کي شاباس ڏنائون ۽ چيائونس ته ڀاڳ وارو آهين. جي مارڻ ۾ ڪامياب نه ٿين ها ته نانگ توکي پورو ڪري ها _ جيڪو بيحد خطرناڪ هو ۽ جنهن ڏنگ سان گڏ زهر Spray به ڪيو ٿي. جيڪو زهر اهڙو خراب ٿئي ٿو جو اکيون ختم ڪريو ڇڏي. چيني همراهه منهنجي ويجهو اچي مون کي Sorry چوڻ لڳو.

”ڇو ڀلا؟“ مون پڇيومانس.

”مون توکي ان وقت دڙڪو ڏئي پڇي وڃڻ لاءِ چيو هو.“ هن چيو. ”ڇو جو تون هتي ملائيشيا ۾ نئون آيو آهين ۽ توکي اجا نانگن جي چڱي طرح ڄاڻ نه آهي ۽ هي نانگ ته اهڙو خوفناڪ ٿئي ٿو جو هن کي جهڙو تهڙو ته ماري به نٿو سگهي.“

ڪجهه ڏينهن بعد آفيس ۾ ’ٽي ٽائيم‘ تي هي چيني ڪئپٽن منهنجي پر ۾ ويهي چانهه پي رهيو هو. سٺو موقعو ڏسي کيس چيم: ”يار هڪ ڳالهه ته ٻڌاءِ. تون هميشه نانگن جو پاسو کڻندو آهين ته اهي بي ڏوهي آهن ۽ بقول تنهنجي: Snakes are the most misunderstood creatures. هو ڪنهن جو نالو نٿا

وٺن. نانگ بلا ڪان تہ سوين دفعا مڇر ذليل آهي. جيڪو هڪ ستل ماڻهوءَ کي بہ اڇيو ڏنگي. نانگ جي پرسان لنگهي وڃ تہ بہ نالو نٿو وٺي. سو توان ڏينهن نانگ سان هيڏي ويڙهاند ڪئي! آخر ڇا لاءِ؟"

"ڳالهہ ٻڌ، الطاف! منهنجيون نانگ بابت سڀ ڳالهيون صحيح آهن. هنن جي اڄ بہ وڪالت ڪريان ٿو ۽ اهو صحيح ٿو چوان تہ شينهن، چيتو، سوئر، بگهڙ _ ويندي مڇر انسان کي نقصان رسائي ٿو پر نانگ نہ. ساڳي وقت ان ڏينهن ان نانگ کي مارڻ مون لاءِ ضروري هو. خبر اٿئي ڇو؟"

"الائي! آئون بہ توکان اهوئي معلوم ڪرڻ چاهيان ٿو." مون وراڻيو مانس.

"ان ڏينهن ڇا ٿيو جو منهنجا ٻئي پٽ (هڪ پنجن سالن جو ۽ ٻيو ٽن سالن جو) ڇپر تي کيڏي رهيا هئا تہ هي نانگ اڇي اتان لنگهيو. بلڪ هو پنهنجن خيالن ۾ پنهنجي ٻرڙ ڏي وڃي رهيو هو. منهنجي وڏي پٽ جي هٿ ۾ پلاسٽڪ جي ٻئٽ هئي تنهن نا سمجهيءَ ۾ نانگ کي وهائي ڪڍي. نانگ جو موڊ بگڙيو پر خبر ناهي ڇا سوچي _ شايد منهنجي پٽ جي لڳاتار الرن ڪري هو في الحال هليو ويو. ڪجهہ منهنجي دانهن بہ اثر ڪيو هجي جو ان وقت اتفاق سان آئون درياءَ وٽ بيٺو هوس. بهرحال مون نانگ کي سڃاڻي

ورتو ته کهڙو آهي ۽ سمجهي ويس ته هي نانگ بدلو وٺڻ کان نه گسندو. ڪنهن وقت آئون آهيان ڪنهن وقت نه. منهنجي ٻنهي پٽن جي ڪيڏڻ جو به اهو هنڌ ته نانگ جي گهر ۽ لنگهه جو به اهو هنڌ. بهتر آهي ان نانگ کي پورو ڪجي نه ته ڪنهن به وقت منهنجي ڪنهن پٽ کي نقصان رسي سگهي ٿو، جو اهو نانگ ضرور بدلو وٺندو. ان ڪري ان ئي وقت ڏنڊا کڻي ٻاهر نڪتس ۽ نانگ کي اچي تاءُ ڏنم ته ٻرڙ کان ٻاهر نڪري ته پورو ڪيانس.”

هن وقت مون کي چڱيءَ طرح ياد نه آهي، پر منهنجي خيال ۾ ته هن ان نانگ لاءِ ٻڌايو ته اهو واسينگ / ڪاريهر (cobra) هو. ڏنڊي هينان پاڻ ڇڏائڻ ۽ ڦوهارو هڻڻ وقت ڪاوڙ ۾ هن جي منهن جو Hood (ڦڻ) واسينگ وانگر ئي ڏسڻ ۾ اچي رهي هئي.

هونءَ ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته نانگ هرويرو ماڻهوءَ جو نالو نٿا وٺن پر الله پناهه ۾ رکي سيني جانورن ۾ خطرناڪ نانگ جو چڪ آهي، جنهن جو علاج پڻ ميڊيڪل سائنس وارن لاءِ سڀ ۾ ڏکيو ثابت ٿيو. دنيا جا گهٽي ڀاڱي نانگ زهريلا نه آهن. ڪين وات ۾ ڏند آهن. چڪ هڻن ٿا پر منجهن زهر ناهي. جيڪي زهريلا نانگ آهن انهن کي ميڄيءَ جي ٿلهي ڪَندي جهڙا، پر ڪجهه مڙيل، ٻه ڏند

(Fangs) ٽين، جن جي وچ ۾ سنهو سوراخ ايئن ٿئي جيئن ڊاڪٽر جي سُئيءَ ۾ آهي. دراصل انهن ٻن ڏندن ذريعي اهي نانگ شڪار جي جسم ۾ زهر Inject ڪن ٿا. زهريلن نانگن جي منهن ۾ زهر گڏ ڪرڻ جا غدود Venom Glands ٿين ٿا، جن ۾ سندن وات جي پڪ ذريعي زهر گڏ ٿيندو رهي ٿو. ڏنگ هڻڻ مهل _ يعني اڳيان ٻه ڏند Fangs انسان جي جسم ۾ ٿنبڻ بعد، هو پنهنجن زهريلن غدودن تي زور ڏين ٿا ۽ زهر انسان جي جسم ۾ Inject ٿيو وڃي ۽ يڪدم سڄي جسم ۾ پکڙجيو وڃي.

نانگن ۾ جيڪو زهر ٿئي ٿو، ان لاءِ سائنسدانن ۽ ڊاڪٽرن جو چوڻ آهي ته ٻن قسمن جو آهي. هڪ Neurotoxic سڏجي ٿو، جيڪو انسان جي تنتي سرشتي کي تباهه ڪري ٿو، خاص ڪري حرڪتي تنتن (Motor Nerves) کي. جنهن ڪري انسان کي فالج جو اثر ٿيو پوي. اکين جا ڇنبڻ ڪيرا ٿيو پون ۽ ٻڌڻ، ڏسڻ ۽ ساهه کڻڻ جي قوت گهٽجڻ لڳي ٿي. آخرڪار ساهه کڻڻ جون نسون (مشڪون) ڪيريون (Paralysed) ٿيو وڃن ۽ انسان جو ساهه ٻوساٽجڻ ڪري موت ٿئي ٿو.

ٻئي قسم جو زهر جيڪو نانگن ۾ ٿئي ٿو اهو Haemotoxic زهر (Venom) سڏجي ٿو. اهو زهر انسان جا رت

جا گھرڙا (Blood Cells) ۽ Muscle Cells تباهه ڪريو
ڇڏي. هي زهر پهرين واري ڪان ڏاڍو خراب آهي ۽ هن زهر واري نانگ
جو ڪاڏل تمام گھٽي تڪليف ۾ اچيو وڃي. چڪ واري جاءِ سُڄيو
دهل ٿيو پوي ۽ پوءِ عموماً بڪين (گڙدن) يا جيري (Liver) جي
تباهه ٿيڻ ڪري انسان جو موت ٿئي ٿو.

نانگ جي چڪ جو علاج ۽ دوائون ڏاڍو دير سان ايجاد ٿيون.
'ائنٽي سيرم' جيڪو نانگ جي زهر جو زور پيچي ٿو، اهو ويهين
صديءَ جي پهرين چوٿي ڏاري ايجاد ٿيو. اهو سيرم (Anti
Serum) گھوڙن جي جسم ۾ نانگ جو زهر داخل ڪري پوءِ ان جي
رت مان ٺاهيو وڃي ٿو. (ان جو نهڻ جو تفصيل ۽ نانگ مان زهر ڏُهڻ
جو طريقو ڪنهن ٻئي ڪتاب ۾ لکي چڪو آهيان.) هينئر
ويجهڙائيءَ ۾ نانگ جي چڪ جو علاج اليڪٽرڪ ڪرنٽ
(Electrocution) ذريعي ڪيو وڃي ٿو، جيڪو بهتر ثابت ٿيو
آهي نه ته ائنٽي سيرم به ڪٿي ڪٿي فائدي بدران نقصان ڪري ٿو
_ خاص ڪري ان مان پيدا ٿيندڙ الرجي ڪري.

نانگ جي ڏنگيل جو علاج ماضيءَ ۾ خبر ناهي ڪهڙن
ڪهڙن نمونن ۽ ٽوٽڻ ڦيٽڻ سان ڪيو ويو ٿي. اسين ننڍا هئاسين ته

ڳوٺن ۾ وڇونءَ جي ڏنگ لاءِ بہ ڊاڪٽر بدران جهاڙ ڦڙهڻ وارو گهرايو ويندو هو. پراڻن ڪتابن، ناولن ۽ قصن ۾ نانگ جي چڪ جا عجيب غريب علاج بيان ٿيل آهن.

پهرين صديءَ جي لکيل هڪ ڪتاب Natural Science ۾ ان جو ليکڪ پليني (Pliny) لکي ٿو تہ نانگ جي ڏکيل کي سندس ئي پيشاب پيارڻ سان آرام ملي ٿو. يا تہ نانگ جو ڪچو جيرو کارائڻ کپي. ڪيترن نسخن ۾ ٻڪريءَ جون پولڙيون سرڪي ۾ وجهي، يا رڍ جون شراب ۾ اوٻاري کائڻ کپن.

هتي ملائيشيا ۾ اسان سان گڏ ڪم ڪندڙ هڪ انگريز ڪئپٽن ٻڌايو تہ ممباسا ۾ هڪ ڪوجا فئمليءَ وٽ هن هڪ پٿر ڏٺو جنهن لاءِ هنن جو چوڻ هو تہ اهو پٿر نانگ جي چڪ مٿان رکڻ سان نانگ جي ڏنگيل جي جسم مان زهر چوسيو وٺي. ان قسم جو پٿر ذريعي علاج مون بہ ننڍي هوندي پنهنجي ڳوٺ ۾ ڏٺو آهي. پر ان ۾ ڪا بہ سائنسي حقيقت ناهي. ڪيترا نانگ تہ _ بلڪ تمام گهڻا، چڪ تہ هڻن ٿا، پر انهن جي زهر ۾ ڪو اثر ناهي. چڪ لڳل همراه خوف ۽ هراس ۾ بيحال ٿيو وڃي. پوءِ ڪو چڪ مٿان آگر رکي يا پٿر رکي، زخميءَ کي آٿت ڏئي يا ٻڪريءَ جون پولڙيون کارائيس هر صورت ۾ هو صحيح ٿيو وڃي.

ملائيشيا جي ’ملاين نئچر سوسائٽي‘ طرفان عوام جي ڀلي لاءِ اخبار ۾ نانگن بابت اڪثر ايندو رهي ٿو ته نانگ ڏسڻ يا ان جي چڪ تي ڇا ڪرڻ ڪپي، مثال طور:

1. جيڪڏهن توهان کي نانگ نظر اچي ته هرگز نه گهٻرايو. ٿي سگهي ٿو ته اهو نقصان ڪار نه هجي.
2. نانگ کي پنهنجي واٽ وٺي وڃڻ ڏيو.
3. هرويرو ڪنهن نانگ کي نه ماريو.
4. نانگ ڪڏهن به انسان تي حملو نٿا ڪن. اهي فقط پنهنجي بچاءَ لاءِ حملو ڪن ٿا يا جڏهن هنن کي بيزار ڪيو وڃي ٿو.
5. نانگ جي ويجهو هرگز نه اچو ڇاڪاڻ ته اهي ڪٽي هو ڪنهن سنهي ڇاريءَ پويان هجي.

۽ جيڪڏهن توهان کي بدقسمتيءَ سان نانگ ڏنگي وڃو آهي ته:

1. گهٻرائڻ ۽ دل لاهڻ کان گريز ڪريو. ڪيترائي نانگ چڪ هڻن ٿا پر اهي زهريلا نه آهن ۽ جيڪڏهن ڪنهن زهريلي نانگ ڏنگ هنيو آهي تڏهن به ٿي سگهي ٿو ته

هن چگيءَ طرح نہ هنيو هجي يعني زهر جو ڊوز گهٽ Inject ڪيو هجيس ۽ توهان کي معمولي تڪليف ڪا مس ٿئي.

2. جسم جي جنهن هنڌ تي نانگ چڪ هنيو هجي ان جي گهٽي اٿل پٿل نہ ڪجي. هڪ هنڌ آرام ۾ رکجي. نانگ جي ڏنگ (Fang) جو نشان ڏسجي _ هجڻ جي صورت ۾ يڪدم ڊاڪٽر کي سڏجي.
3. چڪ جي مٿان ڪا ويڪري پٽي ڇڪي ٻڌجي، جيئن زهر مٿي دل ڏي نہ وڃي.
4. زخم صاف ڪري ان تي پَهو ۽ پٽي ڪجي.
5. ڏنگيل کي اسپتال وٺي هلڻ جو بندوبست ڪجي.
6. جيڪڏهن نانگ کي ماري سگهيا آهيو تہ مئل نانگ کي بہ اسپتال کڻي هلجي، جيئن ان کي ڏسي ڊاڪٽر زهر جو اندازو ڪري سگهي.

نانگن بابت ڪجهہ دلچسپ ڳالهيون

- نانگن کي ڪن نہ ٿين. هو ٻوڙا ٿين ٿا.
- نانگن جي نظر بہ سٺي ناهي.

- سپ نانگ آنا نتا ڏين. رئٽل سنيڪ، واٽر سنيڪ ۽ ڪاپر هيڊ نانگ بيضن بدران ٻچا ڏين ٿا.

نانگن متعلق پهاڪا ۽ چوڻيون

نانگن تي ڪيترائي چيني، جپاني توڙي انگريزي ۾ پهاڪا ۽ نصيحت آموز قصا آهن. سنڌيءَ ۾ پڻ نانگن تي ڪجهه چوڻيون مشهور آهن:

- چاڙي وچونءَ جو منڊ به نه، هٿ وجهي نانگن ۾.
- سَپُ نه ماري سَپَ جو سراپ ماري.
- نانگ به ٻارهين مهيني ڪل متائيندو آهي. (يعني ٽڳ ماڻهو به ڪڏهن ڪڏهن شرافت جو مظاهرو ڪندو آهي.)
- جي ويري نه وجهي وير ته ڪاريهر ڪيئن ڪوٺجي.
- جيسين عراق کان ترياق اچي، تيسين نانگ جو کاڌل مري وڃي.
- نانگ به مري ۽ لٺ به بچي.
- نيت جو نانگ کوٺن ڪي کائي
- نانگ ويو نڪري، ليڪو پيو ڪُٽجي.

نانگن تي ٻين ٻولين ۾ پهاڪا ۽ چوڻيون

چينيءَ ۾ :

- بانس جي لٺ اندر بہ نانگ سڌو تي نٿو هلي (عادت کان مجبور هجڻ).
- هر نانگ پنهنجي ٻر کان واقف آهي.

جپانيءَ ۾:

- عورت جي معاملي ۾ نانگ کان بہ وڌيڪ خبردار رهڻ کپي.
- ان نانگ وانگر جنهن جي منهن ۾ ڏيڏر هجي.
- نانگ اڳيان ڏيڏر جو اچڻ (عجيب صورت جو پيدا ٿيڻ.)

ملئيءَ ۾:

- اڌ مئو نانگ بہ ڏنگڻ جي طاقت رکي ٿو. ٻيو ڪو جانور (ڪتو، بگهڙ ويندي شينهن) زخمي يا اڌ مئي صورت ۾ ڪمزور ٿيو پوي ۽ حملو ڪرڻ کان گريز ڪري ٿو پر نانگ تہ مرڻ وقت بہ ساڳيو نقصان پهچائي سگهي ٿو. جو هن کي رڳو سُئيءَ جهڙو ڏند (Fang) انسان جي جسم ۾ داخل ڪري زهر ڌرو Inject ڪرڻو پوي ٿو. نانگ کي ڪهاڙيءَ سان بہ

اڏ ڪرڻ بعد به ساڳيو خطرناڪ رهي ٿو. نانگ کي ختم ڪرڻ لاءِ هن جو منهن چڇيءَ طرح چٿجي، جيئن اهي Fangs (ڏند) ناس ٿي وڃنس، جن ذريعي زهر داخل ڪري ٿو.)

- بانس جي ڏنڊي ۾ وجهڻ بعد به نانگ سڌو نٿو هلي. (جيئن پاڻ وٽ چوڻي آهي ته ڪتي جو پڇ ٻارهن مهينا نڙ ۾ وجهڻ سان به سڌو نٿو ٿئي.)
- انڌي ماڻهوءَ کي نانگ جو کهڙو ڊپ.
- ڇوُر هميشه نانگ ٻڌجڻ جا خواب ڏسندي آهي.
- بيوقوف ئي نانگ کي پڇ کان جهليندا آهن.
- نانگ جو ڪاڏل رسي کان به ڪنبي.
- جي منهن نانگ جو آهي ته پڇ ڪوئي جو ٿي نٿو سگجهي.

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book